

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม - ธันวาคม พ.ศ. 2568

ISSN 2821-9570 (Online)

วารสารภาษาไทย และวัฒนธรรมไทย

Journal of Thai Language and Thai Culture

บทความวิชาการและบทความวิจัยในเล่ม

- “ปางสมัยใดนิราศนี้ ลงพิมพ์ เชิญหมู่เมธาธิม รศบ้าง” โคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์: พินิจจุดประสงค์และมุมมองใหม่ในโคลงนิราศหลังรับอิทธิพลตะวันตก
- ผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาโดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
- การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษา การปรับปรุงและแก้ไขการเขียนประกาศที่สร้างโดย ChatGPT
- ประเพณีประติสุขผ่านเรื่องเล่าคติชน: การวิเคราะห์พิธีสังฆทานพระมาลัยขรัวตากัดของชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร
- การพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
- คาเฟ่ฮอปปิง: จากกระแสสู่การสร้างอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางสายตาในสังคมเมืองร่วมสมัย
- “ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่
- ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

วารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย
ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568)

รายชื่อกองบรรณาธิการวารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย

ที่ปรึกษา

หัวหน้าภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร. โกวิทย์ พิมพวง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส มหาวิทยาลัยศิลปากร

รองศาสตราจารย์ ดร.นิตยา กาญจนะวรรณ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ะ ปัญญาภา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

รองศาสตราจารย์ ดร.กิติมา อินทร์มพรรย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมธาวี ยุทธพงษ์ธาดา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณิดา เลอเลิศยุติธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดิอานา คาซา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พิสูจน์อักษรและเรียบเรียงเนื้อหา

นางสาวเพชรดา เกตุสกุล

บทบรรณาธิการ

วารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ฉบับนี้เป็นฉบับที่ 2 ประจำปีที่ 11 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568) จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเวทีเผยแพร่ความรู้ด้านภาษาไทย และวัฒนธรรมไทย โดยยังคงให้ความสำคัญกับงานวิจัยเป็นหลัก พร้อมทั้งมีบทความวิชาการประกอบด้วย ในฉบับนี้มีบทความรวมทั้งสิ้น 8 บทความ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทความวิจัยและมีบทความวิชาการบางส่วน ทุกบทความสะท้อนองค์ความรู้ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและลุ่มลึก ทั้งในมิติภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย

บทความลำดับแรก เรื่อง “ปางสมัยไฉนนิราศนี้ ลงพิมพ์ เชิญหมู่เมธาхим รัชบ้าง” โคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์: พินิจจุดประสงค์และมุมมองใหม่ในโคลงนิราศหลังรับอิทธิพลตะวันตก เป็นผลงานของชนัญชิตา บุญหะ ที่ได้นำเสนอว่า โคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ แสดงให้เห็นพัฒนาการของโคลงนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลายภายใต้อิทธิพลตะวันตกอย่างเด่นชัด ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา โดยทรงปรับโฉมจากโคลงนิราศแบบดั้งเดิมให้ร่วมสมัยมากขึ้น ได้แก่ การบันทึกประสบการณ์รายวัน การระบุเป้าหมายการเดินทางตามแนวคิดตะวันตก การนำเสนอข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะพลเมืองของรัฐสมัยใหม่ และการวิพากษ์สถานการณ์ทางสังคม-การเมืองของสยาม ผลการศึกษานี้จึงช่วยเปิดมิติใหม่ให้กับการศึกษาความเข้าใจโคลงนิราศในยุคเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรม พร้อมทั้งสะท้อนโลกทัศน์ของกวีผู้มีบทบาทในราชการบ้านเมืองอย่างลุ่มลึก

บทความลำดับที่สอง เรื่อง “ผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธาโดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5” เป็นผลงานของพิชชาภา ศรีทอง และกฤติกา ชำพิมล งานวิจัยนี้ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้

เรื่อง มัทนะพาธา สำหรับนักเรียนชั้น ม. 5 โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ซึ่งได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยนักเรียนมีพัฒนาการด้านการคิดแก้ปัญหาในระดับต่าง ๆ อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่ารูปแบบการสอนดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการสอนวรรณคดีไทยให้สอดคล้องกับผู้เรียนยุคใหม่ และเชื่อมโยงเนื้อหากับประเด็นใกล้ตัวของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความลำดับที่สาม เรื่อง “การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาการปรับปรุงและแก้ไขการเขียนประกาศที่สร้างโดย ChatGPT” เป็นผลงานของนิภาดา โพธิ์เรือง งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนสามารถปรับปรุงประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ให้มีคุณภาพดีกว่าประกาศที่ผู้เรียนให้ ChatGPT สร้างโดยตรงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านการใช้ภาษา ซึ่งเป็นด้านที่ผู้เรียนแก้ไขมากที่สุด รองลงมาคือด้านเนื้อหา และด้านโครงสร้าง-องค์ประกอบของประกาศ ผลการวิจัยสะท้อนว่าแม้ปัญญาประดิษฐ์จะสามารถผลิตงานเขียนได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังมีข้อจำกัดที่ต้องอาศัยทักษะการคิดวิเคราะห์และความสามารถของผู้เรียนในการกลั่นกรองและปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทำให้เห็นบทบาทสำคัญของผู้เรียนในฐานะผู้ใช้เทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณ

บทความลำดับที่สี่ เรื่อง “ประเพณีประดิษฐ์ผ่านเรื่องเล่าคติชน: การวิเคราะห์พิธีสังฆทานพระมัลลย์ขรรค์ตาลัดของชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เป็นผลงานของบุษกร แก้วอำและภาคภูมิ สุขเจริญ ที่ได้นำเสนอว่า พิธีตกบาตรพระมัลลย์ขรรค์ตาลัดในชุมชนตำบลบึงนารางเป็นตัวอย่างสำคัญของ “ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น” ซึ่งชุมชนนำความเชื่อดั้งเดิมมาปรับสร้างให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกันพิธีก็ทำหน้าที่ผลิตซ้ำและตีความคติชนใหม่ตามแนวคิดคติชนสร้างสรรค์ เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่น ผลการศึกษาสะท้อนว่าพระมัลลย์ขรรค์ตาลัดมิได้เป็นเพียง

วัตถุแห่งศรัทธา แต่เป็นสื่อกลางเชื่อมอดีตและปัจจุบัน อันช่วยดำรงความต่อเนื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคใหม่อย่างมีนัยสำคัญ

บทความลำดับที่ห้า เรื่อง “การพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3” เป็นผลงานของอลิสา ศรีวิหารัช และอ้อมธจิต แปนศรี ผลวิจัยได้นำเสนอว่า แบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้นมีประสิทธิภาพสูงและช่วยให้นักเรียนชั้น ม.3 มีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อเทียบก่อนและหลังเรียน อีกทั้งนักเรียนยังมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านบรรยากาศการเรียนรู้ รองลงมาคือประโยชน์ที่ได้รับ และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการวิจัยจึงยืนยันว่าการใช้เทคนิคบันได 6 ขั้นเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

บทความลำดับที่หก เรื่อง “คาเฟ่ฮอปปิง: จากกระแสสู่การสร้างอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางสายตาในสังคมเมืองร่วมสมัย” เป็นผลงานของเตชภณ ทองเต็ม ซึ่งได้นำเสนอว่า คาเฟ่ฮอปปิงได้กลายเป็นกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัยที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนเมืองยุคดิจิทัลอย่างโดดเด่น ไม่เพียงตอบสนองความต้องการพักผ่อน แต่ยังเป็นพื้นที่สร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและแสดงอัตลักษณ์ผ่านสัญลักษณ์และวัฒนธรรมทางสายตา โดยเฉพาะการถ่ายภาพและเผยแพร่ในสื่อออนไลน์ ผลการสังเคราะห์ชี้ว่าคาเฟ่ยุคใหม่ทำหน้าที่เป็นทั้ง “พื้นที่ที่สาม” และ “พื้นที่ไฮบริด” ที่เชื่อมโลกจริงกับโลกดิจิทัล มีบทบาทสำคัญในการสร้างทุนทางวัฒนธรรม เสริมสัมพันธ์ของชุมชน และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

บทความลำดับที่เจ็ด เรื่อง ““ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่” เป็นผลงานของสุภารัตน์ แปนทอง สุนทรี โชติติลกและไอยเรศ บุญฤทธิ์ งานวิจัยนี้เผยให้เห็นว่า อุดมการณ์เกี่ยวกับ “ครูไทย” ที่ปรากฏในสื่อใหม่ถูกสร้างและสื่อสารผ่านกลวิธีทางภาษาหลากหลายรูปแบบ โดยสามารถจำแนกชุดความคิดหลัก

ได้ 4 ประการ ได้แก่ ครูในฐานะแม่พิมพ์ของชาติ ผู้เสียสละ ผู้มีบุญคุณ และปวงชนทั่วไป กระบวนการผลิต-รับรู้ตัวบทในสื่อใหม่ยังสะท้อนบทบาทของผู้สร้างเนื้อหาและกลุ่มผู้รับสารที่มีผลต่อการตีความแตกต่างกัน ผลการวิจัยชี้ว่าภาษาในสื่อใหม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดภาพจำของสังคมต่อวิชาชีพครู และยังเป็นช่องทางสำคัญที่ช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดการวิพากษ์ ท้าทาย หรือปรับเปลี่ยนอุดมการณ์เดิม อันนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพครูไทยในอนาคต

บทความลำดับสุดท้าย เรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2566” เป็นผลงานของภูษิต ศรีมณี วิริยวิเศษ มงคลยศ และพรเพ็ญ เหล็กดีเศษ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างหลากหลาย ครอบคลุมตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา สังคม จนถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยแบ่งเป็น 4 รูปแบบสำคัญ ทั้งในมิติผู้ปกครอง-ผู้ปกครอง ผู้ปกครอง-ผู้ได้ปกครอง ผู้ได้ปกครอง-ผู้ปกครอง และผู้ได้ปกครอง-ผู้ได้ปกครอง กวีใช้กลวิธีทางภาษาเพื่อนำเสนอการใช้อำนาจ การต่อรอง และการครอบงำทางความคิด เพื่อสะท้อนปัญหาเชิงอำนาจในสังคมร่วมสมัย และกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงการใช้อำนาจอย่างชอบธรรม อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสังคมประชาธิปไตย

กองบรรณาธิการวารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้สละเวลาในการอ่านและประเมินบทความอย่างรอบคอบและเอื้อเฟื้อด้วยดี มาโดยตลอด ทั้งยังขอขอบคุณนักวิชาการ นักวิจัย และนิสิตนักศึกษาที่ได้ให้ความไว้วางใจ ส่งบทความเข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารฉบับที่ 2 ประจำปีที่ 11 นี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการแก่ผู้อ่านตามสมควร

รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ผู้ทรงคุณวุฒิและกองบรรณาธิการ.....	ค
บทบรรณาธิการ.....	ง
สารบัญ.....	ช
บทความวิชาการและบทความวิจัย	
● “ปางสมัยใดนिरาศนี้ ลงพิมพ์ เชิญหมู่เมธาхим รัตบ้าง” โคลงนिरาศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์: พิธีจุดประสงค์และมูมมองใหม่ในโคลง นिरาศหลังรับอิทธิพลตะวันตก	1
● ผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาโดยใช้ เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะ การคิดแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5	27
● การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมทักษะการเขียน ภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาการปรับปรุง และแก้ไขการเขียนประกาศที่สร้างโดย ChatGPT	53
● ประเพณีประดิษฐ์ผ่านเรื่องเล่าคติชน: การวิเคราะห์พิธีสังฆทาน พระมาลัยขรัวตากัดของชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร	85
● การพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิค บันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	111
● คาเฟ่ฮอปปีง: จากกระแสสู่การสร้างอัตลักษณ์และวัฒนธรรม ทางสายตาในสังคมเมืองร่วมสมัย	126
● “ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่	147
● ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566	179

“ปางสมัยไตนिरาคนี้ ลงพิมพ์ เชิญหมู่เมธาхим รศบ่าง”
โคลงนिरาคไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์:
พินิจจุดประสงค์และมุมมองใหม่ในโคลงนिरาคหลังรับอิทธิพลตะวันตก¹

ชนัญชิตา บุญเหาะ²

รับบทความ 26 พฤษภาคม 2568 แก้ไขบทความ 22 ตุลาคม 2568 ตอบรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการสร้างสรรค์รูปแบบการประพันธ์และลักษณะเนื้อหา **โคลงนिरาคไทรโยค** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในฐานะโคลงนिरาคหลังรับอิทธิพลตะวันตก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์โคลงนिरาคเรื่องนี้ในช่วงที่พระองค์ทรงประสบปัญหาทางการเมืองและเสด็จประพาสไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อพักผ่อนหย่อนใจตามแนวคิดแบบตะวันตกซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 ผลการศึกษาพบว่า กวีทรงสร้างสรรค์**โคลงนिरาคไทรโยค**ให้มีรูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากโคลงนिरาคสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นอยู่ 4 ประการ ได้แก่ 1) การบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลแบบรายวันตามรูปแบบงานเขียนของตะวันตก 2) การนำเสนอจุดประสงค์การเดินทางตามแนวคิดแบบตะวันตก 3) การบันทึกข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นในฐานะพลเมืองของชาติและ 4) การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในพื้นที่พระนครและหัวเมืองตะวันตกซึ่งกระทบต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง ผลการศึกษานี้ช่วยขยายขอบเขตความรู้เกี่ยวกับการศึกษาโคลงนिरาคในสมัยรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะในช่วงหัวเลี้ยวรอยต่อทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของกวีในฐานะพระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยปฏิบัติหน้าที่ราชการสำคัญในบ้านเมืองผ่านการแสดงทัศนะวิพากษ์ปัญหาสังคมต่าง ๆ ที่กวีได้รับรู้ระหว่างการเดินทาง

คำสำคัญ: โคลงนिरาคไทรโยค พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โคลงนिरาคสมัยรัชกาลที่ 5

¹ บทความเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง **วรรณกรรมนिरาคในสมัยรัชกาลที่ 5: แนวคิดและกลวิธีการประพันธ์นिरาคหลังรับอิทธิพลตะวันตก**ทุนส่งเสริมการวิจัยของภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: c.boonhor@gmail.com

“When literature is published, invite the learner to read it”
Klong Nirat Saiyok, written by His Royal Highness Prince Narathip
Praphanphong: Analyzing the purpose and fresh perspectives on
the Nirat poem after it was impacted by the West³

Chananchida Boonhor⁴

Received 26 May 2025; revised 22 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

This research article aims to study the creative strategies in the composition and content characteristics of the "Khlóng Nirat" (a type of Thai poetic form) titled "Nirat Sai Yok," a work by His Royal Highness Prince Narathip Praphanphong, as a "Khlóng Nirat" influenced by Western ideas. His Royal Highness Prince Narathip Praphanphong composed this "Khlóng Nirat" during a time when he faced political challenges and traveled to Sai Yok, Kanchanaburi Province, for relaxation in line with Western ideas popular among the Siamese elite in the reign of King Rama V. The study found that the poet created "Khlóng Nirat Sai Yok" with forms and content that differ from those of "Khlóng Nirat" from the Ayutthaya period and early Rattanakosin in four main aspects: 1) a daily recording of personal experiences following Western writing styles; 2) a presentation of the purpose of travel according to Western ideas; 3) the documentation of ethnic groups and local people as citizens of the nation-state; and 4) critiques of issues in the capital and western provinces that affect national development. This study contributes to expanding our comprehension of "Khlóng Nirat" during the Rattanakosin era, especially during a significant social and cultural shift. Furthermore, it reflects the worldview of the poet as a member of the royal family who had performed important governmental duties in the country by expressing critical views on various social issues encountered during the journey.

³ This article is based on the research, entitled **The Nirat literature in the reign of King Rama V: concepts and techniques of Nirat composition after receiving Western influence** which is funded by Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University, Thailand.

⁴ Lecturer, Ph.D. Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University Email: c.boonhor@gmail.com

Keywords: Klong Niratsaiyok, His Royal Highness Prince Narathip Praphanphong, The Nirat poem during the reign of King Rama V

บทนำ

โคลงนิราศไทรโยค เป็นบทพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พระองค์ทรงนิพนธ์วรรณคดีเรื่องนี้ขณะเสด็จประพาสน้ำตกไทรโยค เมืองกาญจนบุรีเป็นการส่วนพระองค์ นอกจากบริบทการสร้างสรรคที่สะท้อนให้เห็นการผ่อนคลายอารมณ์ของเจ้านายสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่างการเสด็จประพาสนอกพระนครแล้ว **โคลงนิราศไทรโยค**ยังถือเป็นวรรณคดีที่มีความน่าสนใจหลายประการ ประการแรกคือ **โคลงนิราศไทรโยค**นับเป็นนิราศคำโคลงที่มีขนาดยาวที่สุด ประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพจำนวน 1,441 บท ประการที่สอง **โคลงนิราศไทรโยค**เป็นวรรณคดีที่เพิ่งเป็นที่รู้จักในสมัยหลัง เนื่องจากการศึกษาประวัติและพัฒนาการของวรรณคดีนิราศก่อนทศวรรษ 2510 ยังไม่มีการกล่าวถึงโคลงนิราศเรื่องนี้ในฐานะวรรณคดีประเภทนิราศสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากตัวบทเพิ่งได้รับการเผยแพร่และตีพิมพ์ตามพระประสงค์ของกวีที่ระบุไว้ในเนื้อหาบทประพันธ์ว่า ให้ตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานของพระองค์ได้เมื่อสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ดังนั้น เนื้อหาข้อมูลในตัวบทจึงยังมิได้รับการนำมาศึกษาอย่างแพร่หลายนัก และประการสุดท้าย **โคลงนิราศไทรโยค** แต่งขึ้นในช่วงหัวเลี้ยวรอยต่อของความเปลี่ยนแปลงจากสยามยุคจารีตไปสู่สยามสมัยใหม่ ในฐานะวรรณคดีประเภทโคลงนิราศซึ่งมีพัฒนาการด้านเนื้อหาความคิดมาอย่างต่อเนื่อง การศึกษา**โคลงนิราศไทรโยค**เพื่อพิจารณาวิธีการสร้างสรรค์ตัวบทเพื่อหาความสัมพันธ์กับชนบทโคลงนิราศและบริบททางสังคมเฉพาะสมัยจึงน่าจะช่วยให้เห็นมุมมองความคิดของกวีในสมัยหลังรับอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้น

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่ามีเอกสารและงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ใช้ตัวบท**นิราศไทรโยค** พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นกลุ่มข้อมูลศึกษาทั้งในลักษณะที่ใช้ตัวบทเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มข้อมูล และใช้ตัวบทเป็นข้อมูลหลักในการศึกษา เช่น วรรณพร พงษ์เพ็ง (2561) เสนอบทความวิจัยเรื่อง การศึกษาเรื่อง “นิราศวังหลัง”: การศึกษาในฐานะเรื่องเล่า เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่าเรื่องและวิธีนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับวังหลัง ในตัวบทนิราศที่เกี่ยวข้องกับ “วังหลัง” หรือสถานที่ประทับของผู้ดำรงตำแหน่งเป็นกรมพระราชวังหลัง หรือกรมพระราชวัง

บรรณสถานพิมพ์ จำนวน 8 สำนัก ในจำนวนดังกล่าวนี้รวมถึง**นิราศไทรโยค** พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ด้วย ผลการศึกษาพบว่า **นิราศไทรโยค** มีเนื้อหามุ่งวิพากษ์วิจารณ์การเมือง การนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “วังหลัง” จึงถือเป็นประเด็นรอง เมื่อกวีเดินทางผ่านบริเวณที่เคยเป็นที่ตั้งของวังหลัง กวีกล่าวถึงข้อเท็จจริงที่พบเห็นด้วยอารมณ์โศกเพราะสภาพที่แปรเปลี่ยนไป ส่วนวินัย พงศ์ศรีเพียร (2542) เสนอบทความเรื่อง **นิราศไทรโยค: ประวัติศาสตร์ในยอวรรณกรรมยุคสยามใหม่** มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิราศไทรโยค ในฐานะตัวบทที่บันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของประชาชนซึ่งเป็นประจักษ์พยาน ถึงความเปลี่ยนแปลงของสยามภายหลังการเปิดประเทศ ผลการศึกษาพบว่า นิราศเรื่องนี้มีลักษณะสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์สังคมสมัยรัชกาลที่ 5 สอดคล้องกับบริบทการนิพนธ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หลายเรื่องของกวี เช่น **พงศาวดารไทใหญ่ พงศาวดารพม่า** ฯลฯ ภาพของกาญจนบุรีที่ปรากฏใน**นิราศไทรโยค**ไม่เพียงแต่เป็นภาพของป่าเขาลำเนาไพรเท่านั้น แต่กวียังเสนอภาพกาญจนบุรีในฐานะหัวเมืองตะวันตกที่กำลังปรับตัวระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา การทำกิจกรรมพื้นบ้านของชนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งชาวกะเหรี่ยง ชาวกูยและชาวจีน ดังนั้น **นิราศไทรโยค**จึงถือเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางด้านสังคมและถือเป็นกรณีตัวอย่างของการมองวรรณกรรมจากแง่มุมประวัติศาสตร์โดยเน้นภูมิหลังของผู้ประพันธ์และบริบทแวดล้อม

จะเห็นได้ว่า การศึกษาตัวบท**นิราศไทรโยค**ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาตัวบทในแง่ภูมิประวัติศาสตร์และรายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ที่ปรากฏในเรื่อง มากกว่าการพิจารณาวิธีการสร้างสรรค์และมุมมองการประพันธ์ตัวบทในฐานะวรรณกรรมประเภทนิราศหรือบันทึกการเดินทางที่เกิดขึ้นในช่วงรับอิทธิพลจากตะวันตก ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทวิวิธีการสร้างสรรค์**นิราศไทรโยค**ในฐานะโคลงนิราศยุคใหม่ และตั้งข้อสังเกตว่า นอกจากตัวบทจะสัมพันธ์กับบริบทประวัติศาสตร์สังคมและท้องถิ่นไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว โคลงนิราศเรื่องนี้ยังน่าจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากขนบการประพันธ์โคลงนิราศในยุคจารีต ประเด็นศึกษาดังกล่าวช่วยขยายมุมมองเกี่ยวกับโคลงนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่เริ่มให้ความสำคัญกับรายละเอียด

การเดินทางในมิติที่แตกต่างไปจากอดีต อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของกวีผ่านวรรณคดีประเภทนิราศหรือบันทึกการเดินทางในช่วงปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาทวิวิธีการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาโคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในฐานะโคลงนิราศที่แต่งขึ้นในบริบทปฏิรูปบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงหลังรับอิทธิพลจากตะวันตก

แนวคิดหรือทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยวิเคราะห์โคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โดยพิจารณาจากรูปแบบและเนื้อหาของตัวบทวรรณคดีเป็นหลัก นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้ข้อมูลความรู้แวดล้อมตัวบทมาประกอบการวิเคราะห์ เช่น ขนบโคลงนิราศสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ บริบทสังคมวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางวรรณศิลป์ในตัวบทและบริบทสังคมให้ชัดเจนขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากตัวบทโคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งกรมศิลปากรจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2517 โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์เพื่อกำหนดกรอบและแนวทางการวิจัย
2. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. สรุปผลและนำเสนอตามรูปแบบบทความวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาโคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. “แถบแม่น้ำน้อยเข้า เขตรวังนาผา” บันทึกการเสด็จประพาสไทรโยคของเจ้านายสยามสมัยรัชกาลที่ 5 ในโคลงนิราศไทรโยค

ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากวิทยาการความรู้แบบสมัยใหม่และวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทต่อสังคมและราชสำนักสยามแล้ว อิทธิพลของแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพตามคำแนะนำทางการแพทย์และวิถีชีวิตแบบตะวันตก ยังทำให้กลุ่มชนชั้นนำและข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการใช้เวลาและการจัดสรรเวลาในชีวิตประจำวัน เช่น การกำหนดเวลาทำงาน การแบ่งเวลาว่างเพื่อพักผ่อนและทำกิจกรรมอื่น ๆ เนื่องจากกลุ่มชนชั้นนำและข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 นับเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติและแนวทางความประพฤติอันสะท้อนให้เห็นความเจริญในสังคมแบบสมัยใหม่ สังคมตะวันตกเชื่อว่าการท่องเที่ยวและพักผ่อนในยามว่างเป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้สุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตดีขึ้น สถานที่ยอดนิยมในการท่องเที่ยวของราชสำนักในช่วงหลังรับอิทธิพลตะวันตกจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสถานพักตากอากาศ เช่น น้ำตก ภูเขาและชายทะเล (ปิ่นเพชร จำปา 2545: 45-60) นอกจากนี้ สถานที่ท่องเที่ยวที่อยู่ในกระแสนิยมช่วงหลังรับอิทธิพลตะวันตกอีกส่วนหนึ่งยังเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณสถานหรือมณฑลต่าง ๆ ที่อยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มเจ้านายและชนชั้นนำที่มีโอกาสได้ท่องเที่ยววนั้น ส่วนใหญ่รับราชการในตำแหน่งที่เกี่ยวกับการปกครองและบริหารราชการแผ่นดิน การท่องเที่ยวของเจ้านายสยามในยุคสมัยนั้นจึงแฝงจุดประสงค์ทางการเมือง คือ ทำให้ได้เห็นภูมิลำเนาบ้านเมืองและความสุขทุกข์ของราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ด้วย

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลในบันทึกประสบการณ์การเดินทางของกลุ่มเจ้านายสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น พระนิพนธ์เรื่องอธิบายเรื่องเที่ยวของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ได้แสดงทัศนคติเกี่ยวกับประโยชน์ของ

การท่องเที่ยวว่า นอกจากจะเป็นไปเพื่อการทัศนศึกษาได้รับความรู้มาประดับตัวผู้เดินทางแล้วยังสร้างความสนุกสนานและความสำราญใจให้แก่บุคคลในวงกว้าง ทั้งผู้ที่มีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดีหรือแม้กระทั่งผู้ป่วย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2504: 1-2) ทั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้สนับสนุนให้ “ผู้ที่มีหน้าที่ราชการ” ได้มีโอกาสท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ โดยให้เหตุผลไว้ว่า “ถ้าผู้ทำราชการได้เที่ยวเตร่ ได้รู้ได้เห็นภูมิลำเนาของบ้านเมือง และความสุขทุกข์ของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็เหมือนหนึ่งมีทุนในทางที่จะดำริตรองราชการอันควรแก่หน้าที่ของตน” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2504: 4)

“น้ำตกไทรโยค” จังหวัดกาญจนบุรี นับเป็นอีกสถานที่ท่องเที่ยวอดนิยมนของเจ้านายสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้เกิดงานเขียนต่าง ๆ ที่บอกเล่าถึงประสบการณ์การเดินทาง ดังจะเห็นได้จากบันทึกเกี่ยวกับการเสด็จประพาสน้ำตกไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรีในบทพระราชนิพนธ์หลายเรื่อง อาทิ **พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค พ.ศ. 2420 พระราชนิพนธ์กลอนไดอารีชิมทราบตามเสด็จไทรโยค พ.ศ. 2437 และโคลงนิราศท้าวสุภัตติการภักดี** เป็นต้น งานเขียนของเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 5 บางพระองค์ก็ได้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับการตามเสด็จประพาสไทรโยคด้วยเช่นกัน อาทิ **จดหมายเหตุระยะทางเสด็จประพาสไทรโยคครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2431** พระนิพนธ์ของพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ ราชเลขานุการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้ติดตามการเสด็จพระราชดำเนินประพาสน้ำตกไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2431 ก็ได้ประพันธ์บทเพลงเขมรไทรโยค บรรยายถึงความงดงามของธรรมชาติที่พบเห็น

โคลงนิราศไทรโยคเป็นวรรณกรรมนิราศอีกเรื่องหนึ่งที่ถ่ายทอดประสบการณ์การเสด็จประพาสไทรโยคของเจ้านายสยามสมัยรัชกาลที่ 5 คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ตามหลักฐานที่กวีระบุนามของตนเองไว้ในโคลงบทที่ 1439 ความว่า

สังเวชอนิตรายลักษณ์ไอ้	อนาถองค์
นราธิประพันธ์พงศ์	ชื่อข้า
วรวรรณพจนบรรจง	จบนิราศ แล้วรา
อีกไม่นานไม่ช้า	ชื่อทั้งตัวตาย

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิประพันธ์พงศ์ 2517: 384)

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิประพันธ์พงศ์ทรงบันทึกเรื่องราวที่ได้พบเห็นขณะเสด็จประพาสสวนพระองค์ผ่านบทประพันธ์โคลงสี่สุภาพจำนวน 1,441 บท ซึ่งทำให้นิราศเรื่องนี้ถือเป็นโคลงนิราศที่มีขนาดยาวที่สุดตามหลักฐานเท่าที่มีปรากฏในข้อมูลประวัติวรรณคดีไทยปัจจุบัน เนื้อความของ**โคลงนิราศไทรโยค** กล่าวถึงเส้นทางเสด็จจากพระนครโดยทางเรือจากที่ประทับไปตามคลองหลอดจนถึงชายแดนเมืองกาญจนบุรี ตลอดทางมีการพรรณนาสิ่งทีพบเห็น ทั้งภูมิประเทศ ธรรมชาติริมสองฝั่งแม่น้ำ ความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่น ตลอดจนเหตุการณ์บ้านเมืองและความประพฤติของเจ้านาย ขุนนางข้าราชการในสังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5 โคลงนิราศเรื่องนี้จึงนับว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (มูลนิธินิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิประพันธ์พงศ์ 2565 :671) นอกจากนี้ **โคลงนิราศไทรโยค** ยังมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ผ่านการสร้างสรรค์ในฐานะตัวบทวรรณคดีที่เกิดขึ้นภายหลังการรับอิทธิพลตะวันตก ดังผลการศึกษาที่ผู้วิจัยจะเสนอเป็นลำดับต่อไป

2. “ใช้เสกใช้สรรพพิไล นิราศเรื่อง ลมเอ๋ย”: การสร้างสรรค์นิราศไทรโยคในฐานะโคลงนิราศยุคหลังรับอิทธิพลตะวันตก

เมื่อศึกษา**โคลงนิราศไทรโยค** พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิประพันธ์พงศ์แล้ว ผู้วิจัยพบว่า **โคลงนิราศไทรโยค**มีกลวิธีการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาที่แตกต่างไปจากโคลงนิราศในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น 4 ประการสำคัญดังต่อไปนี้

2.1 การบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลแบบรายวันตามรูปแบบงานเขียน ของตะวันตก

โคลงนิราศที่แต่งขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ส่วนใหญ่มีกลวิธีการแต่งโดยใช้การเคลื่อนที่ของกวีและวันเวลาเป็นหมุดหมายสำคัญของการถ่ายทอดความผูกพันที่กวีมีต่อคนรัก เช่น การเชื่อมโยงอารมณ์ฉวีรักษ์ของกวีกับชื่อสถานที่หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่ที่เดินทางผ่านในกำสรวลโคลงต้น และโคลงนิราศนรินทร์ การเชื่อมโยงเวลาตามแต่ละวัน สัปดาห์ เดือนและฤดูกาลที่ผันผ่านเข้ากับภาพความทรงจำของกวีและการครวญถึงคนรักในทวาทศมาสโคลงต้น และภาพยี่ห้อโคลงนิราศธารโศก ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กวีในยุคจารีตมีมุมมองเกี่ยวกับเวลาตามกรอบคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ เวลาคือสิ่งที่กำหนดความเป็นไปของวงจรชีวิตและมีการหมุนเวียนเป็นวัฏจักรตามความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ การเคลื่อนไปของเวลาในชีวิตมนุษย์ยุคจารีตจึงเป็นการทบทวนความรู้สึกและความทรงจำที่มีต่ออดีต การคร่ำครวญผ่านเวลาและสถานที่ที่เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีเลือกใช้เพื่อถ่ายทอดความทรงจำในอดีตตามขนบนิราศ และช่วยเน้นย้ำให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของกวีที่มีต่อคนรักอย่างมั่นคงและเข้มข้น แม้ว่าสภาพแวดล้อมและกิจกรรมของผู้คนรอบตัวจะเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละช่วงเวลาก็ตาม

ขณะที่**โคลงนิราศไทรโยค** พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์นั้นมีลักษณะที่ต่างไปจากเดิม นอกจากจะกวีจะครวญถึงนางผ่านการเคลื่อนของเวลาและสถานที่ตามขนบนิราศแล้ว กวียังทรงระบุวันที่และเวลาเพื่อกำกับกิจกรรมการเดินทางประจำวันและบันทึกประสบการณ์ส่วนพระองค์ ตามลักษณะงานเขียนแบบไดอารี่ (diary) ซึ่งเป็นรูปแบบงานเขียนของตะวันตก The New Encyclopaedia Britannica III อธิบายลักษณะของไดอารี่ ไว้ว่า

diary, a daily chronicle of personal experiences and observations, usually written as an aid to memory or reflection and without intention of being published during the author's lifetime. Conscientiously kept diaries are

sometimes of immense historical and biographical interest, for the diarist often reveals himself, his experiences, and his opinions far more fully and candidly in his diary than he would to his contemporaries.

(The University of Chicago 1981: 524)

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า งานเขียนประเภทไดอารี (diary) เป็นบันทึกประสบการณ์ประจำวันหรือสิ่งที่ผู้เขียนสังเกตได้ในแต่ละวัน มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อช่วยทบทวนความทรงจำของผู้เขียนและไม่ได้มีเจตนาเผยแพร่ในช่วงที่ผู้เขียนยังมีชีวิตอยู่ การจดบันทึกข้อมูลในไดอารีอย่างสม่ำเสมอและเป็นระบบ ทำให้ตัวบทมีคุณค่าต่อการศึกษา ด้านประวัติศาสตร์และอัตชีวประวัติ เนื่องจากผู้เขียนมักจะเปิดเผยตัวตน ประสบการณ์ และทัศนะส่วนตัวอย่างเต็มที่และตรงไปตรงมาในไดอารีหรือบันทึกส่วนตัวมากกว่าที่จะเปิดเผยให้บุคคลร่วมสมัยได้ทราบ

โคลงนิราศไทรโยค มีลักษณะการเขียนงานแบบไดอารี (diary) หรือบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลแบบรายวันตามรูปแบบงานเขียนของตะวันตกคือ มีการจดบันทึกรายวันโดยระบุวันที่และเวลาในการเดินทางเป็นลำดับต่อเนื่องกันไปตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการเดินทาง โดยมีได้มีเจตนาจะเผยแพร่แก่สาธารณชนในช่วงที่กวียังมีชีวิตอยู่ ดังอธิบายตามรายละเอียดต่อไปนี้

ประการแรก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงระบุวันที่ในการออกเดินทางไปไทรโยคไว้ในเนื้อเรื่อง ทำให้ผู้อ่านทราบว่าพระองค์ทรงออกเดินทางตั้งแต่วันที่ 17 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 24 มีนาคม ร.ศ. 112 ตรงกับ พ.ศ. 2436 รวมเป็นเวลา 36 วัน กวีทรงบันทึกกิจกรรมรายวันและกิจวัตรส่วนตัวเป็นลำดับต่อเนื่องตั้งแต่วันที่ 1 จนถึงวันที่ 36 รายละเอียดของการระบุวันเวลาต่าง ๆ ในตัวบทสอดคล้องกับกำหนดแนวทางการใช้เวลาแบบใหม่ในพระราชอาณาเขต ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับวัน

แรม 14 ค่ำ เดือน 4 พ.ศ. 24325 ในที่นี้ ผู้วิจัยยกตัวอย่างนิราศในยุคจารีตคือ **ทวาทศมาสโคลงต้น** และ**กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก** มาเปรียบเทียบกับ**โคลงนิราศไทรโยค** ดังนี้

ทวาทศมาสโคลงต้น	โคลงนิราศไทรโยค
เดือนหกเรียนให้รำ ถูกวาย ยามย่อมชนบทลือ ท่องหล้า ธงธวัชโบกโบยปลาย จอมง่า คิดว่ากรกรวกข้า เล่นตาม ๆ (หอพระสมุดวชิรญาณ 2468: 15)	ไปไทรโยค วันที่ ๑ วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๒๑๑๒
กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก เดือน<u>เชษฐ</u>เจ็ดค่ำแล้ว พี่ยังแล้วแก้วกัลยา ร่างระหวายสวสโสภา พี่ว่าวุ่นขุนอารมณ์ เดือน<u>เชษฐ</u>เจ็ดค่ำแล้ว ออกอา เรียนเร่งไกลกัลยา ขาดพร้อง รูปน้อยสร้อยโสภา วรภาคย์ ใจพี่วุ่นขุนซ้อง ขัดแค้นอารมณ์ ๆ (กรมศิลปากร 2505: 68)	วันที่สิบเจ็ดเช้า กุมภาพันธ์ พี่นिरาเขตหาลา แม่แล้ว สามโมงครึ่งนาวา ออกเล่น ลำเอย จากท่าหลังวังแล้ว ล่องคล้อยลอยคลอง [...] วันที่ ๑๙ วันที่ ๗ มีนาคม ร.ศ. ๒๑๑๒ วันที่สิบเก้าที่ เจ็ดมินา คมเอย ถวิลว่ารุ่งเรียนมว ตื่นแล้ว เร่งกันออกเรือคลา โคลแต่ ครูแม่ หนาวเฉียบเลียบแจวแจ้ว สุโนศเสร์เสนาะหุทา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 2, 187)

5 การกำหนดแนวทางการใช้เวลาแบบใหม่ในพระราชอาณาจักร มีสาระสำคัญ 4 ประการคือ ประการแรกการยกเลิกการใช้ปฏิทินจันทรคติในระบบราชการ โดยเปลี่ยนมาใช้ปฏิทินสุริยคติแบบระบบเกรกอเรียน (Gregorian) ซึ่งพระเจ้านองยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการได้ทรงสร้างขึ้น ประการที่สอง การกำหนดให้เรียกชื่อวันเดือนอย่างใหม่ที่บัญญัติขึ้นตามราศีของเดือนนั้น ๆ เช่น เดือนมกราคม (แทนราศีเมษ) เดือนกุมภาพันธ์ (ราศีกุมภ์) แทนการเรียกเดือนตามแบบโบราณ อาทิ เดือนอ้าย เดือนยี่และเดือนสาม ประการที่สาม กำหนดให้วันที่ 1 เมษายนของทุกปีเป็นวันขึ้นปีใหม่แทนวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ซึ่งในอดีตการนับวันแบบปฏิทินจันทรคตินั้นช่วงเวลาของการขึ้นปีใหม่นั้นไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงไปตามปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ประการที่สี่ กำหนดให้ใช้ศักราชใหม่ที่เรียกว่า “รัตนโกสินทรศก” (ร.ศ.) โดยนับจากปีที่สถาปนากรุงเทพฯ เป็นปีที่ 1 (วิภัส เลิศรัตนรังษี 2563: 74-100)

ในทวาทศมาสโคลงต้นและกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก กวีใช้เวลาเป็นเครื่องถ่ายทอดอารมณ์ถวิลรัก โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับความอาลัยอาวรณ์ถึงนางผู้เป็นที่รัก การกล่าวถึง “วัน” และ “เดือน” ยังคงนับตามแบบจารีตและปฏิทินจันทรคติ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 5 เป็นต้นไป มีชื่อเดือนตามกลุ่มดาวฤกษ์ที่พระจันทร์โคจรไปถึงในวันเพ็ญ เช่น “เดือนหก” หรือเดือนวิสาขะและ “เดือนเซฐ” ซึ่งหมายถึง เดือนที่มีพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์เซษฐาเรียกว่า เซษฐมาส คือ เดือน 7 ตามจันทรคติ ขณะที่ในโคลงนิราศไทรโยค กวีทรงกล่าวถึงวันเวลาในการเดินทางตามปฏิทินสุริยคติหรือการเรียกชื่อวันเดือนแบบใหม่ที่บัญญัติขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 อาทิ “วันที่สิบเจ็ดเข้ากุมภาพันธ์เฮย” และ “วันที่สิบเก้าที่ เจ็ดมินา คมเฮย” บทบาทของคำบอกเวลาเหล่านี้แตกต่างไปจากบทบาทของคำบอกเวลาในนิราศยุคก่อนหน้า เพราะกวีเลือกใช้เวลานับที่กข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมรายวันและประสบการณ์การเดินทางของกวี เช่น การเริ่มเดินทางไปไทรโยค โดยออกเรือจากท่าวังหลังเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์เมื่อเวลาบ่ายสามโมงครึ่ง การตื่นนอนในเช้าวันที่ 7 มีนาคมซึ่งนับเป็นการวันที่ 9 ของการเดินทางท่องเที่ยวโดยทางเรือ กวีตื่นแต่เช้าและรีบแจ้วเรือออกเดินทางไปตามลำน้ำ

จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นว่ากวีในฐานะชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 มีโลกทัศน์เรื่องเวลาที่ต่างไปจากอดีต กวียอมรับความคิดเรื่องเวลาแบบตะวันตก ซึ่งมีมุมมองว่า เวลาคือสิ่งที่เคลื่อนไปอย่างเป็นระบบตามเครื่องบอกเวลา และเป็นสิ่งซึ่งช่วยกำกับให้สังคมและชีวิตมนุษย์เคลื่อนไหวและก้าวหน้าตามไปด้วย การเคลื่อนไปของเวลาตามวิธีคิดแบบตะวันตกจึงหมายถึงการเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งล้วนแต่เป็นผลมาจากความคิดและการกระทำของมนุษย์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ 2541: 60) นอกจากนี้ จุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนคำเรียกเวลาแบบใหม่มิใช่สัมพันธ์กับบริบทในยุคสมัยที่สยามเผชิญปัญหาล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก การถือแบบแผนธรรมเนียมการใช้คำเรียกเวลาแบบใหม่นั้นแสดงให้เห็นว่าสยามอยู่ร่วมเวลาเดียวกับชาติตะวันตก ดังนั้น สยามจึงควรได้รับการยอมรับในฐานะชาติที่มีอารยธรรมเสมอกัน

ประการที่สอง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงระบุเจตนารมณ์ส่วนพระองค์ไว้อย่างชัดเจนในตอนท้ายเรื่องว่า พระองค์ทรงพระนิพนธ์วรรณคดี

เรื่องนี้ด้วยความตั้งใจให้ข้อมูลในบันทึกส่วนพระองค์เป็นความลับจนกว่าจะถึงเวลาที่สมควรอนุญาตให้เผยแพร่ ดังความว่า

เชิญพินธุรับนิราศแล้ว	เชิญองค์ อ่านเชิญ	บางคำเป็นข้อ	เรียวแรงกระมัง แม่เอย
ของฝากผีปากผจง	ฝากน้อง	โอสถผสมสัณฑ์พึง	เพื่อนบ้าง
ใช้กะวีที่คนองค	เขินขัด บ้างแม่	ใครชิมมิชอบสัง	เวชชอบ อ่านแม่
วันละวันพอกล้อง	รีบร้อยทันถึง ทะ	ฉวยพิโรธป้องโทษมล้าง	พี่แล้วเหลือระอา ท
อึ้งเป็นความลับล้วน	จริงใจ พี่รา	พี่ยายยังไม่มวย	มรณลา โลกเอย
สารพัดชมสิ่งใด	พบด้วย	จงอย่าเผยแพร่จน	นิราศนี้
ใช้เสกใช้สรรพพิไล	นิราศเรื่อง ลมเอย	พี่ฝากพี่ฝังคา	รมลับ ทนแม่
ทุกสิ่งสิ่งชั่วช่วย	แห่งได้ไปเห็น ทะ	เพื่อบุตรสุดสวาทชี	ช่องให้เห็นทาง ทะ
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 383)		(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 383)	

จากข้างต้น จะเห็นได้ว่ากวีทรงระบุในตัวบทชัดเจนว่าไม่ให้ “เผยแพร่” จนกว่าจะถึง “ม้วยมรณลาโลก” เนื่องจากกวีทรงมีมุมมองว่าข้อมูลที่ปรากฏในบันทึกส่วนพระองค์นั้นเป็น “ความจริง” ที่กวีทรงประสบพบเห็นและมุ่งถ่ายทอดรายละเอียดตลอดจนวิพากษ์ปัญหาต่าง ๆ อย่าง “จริงใจ” ข้อความบางตอนในโคลงนิราศเรื่องนี้จึงอาจทำให้ผู้อ่านบางท่านไม่พึงใจและอาจจะส่งผลกระทบต่อตัวกวีได้ การระบุเจตนาและถือสิทธิ์เรื่องการห้ามเผยแพร่ของกวีนี้นอกจากจะตรงตามนิยามของไดอารี (diary) แล้ว ในเวลาต่อมา ยังสอดคล้องกับกฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการประกาศพระราชบัญญัติกรรมสิทธิ์ผู้แต่งหนังสือโดยระบุให้ผู้แต่งหนังสือมีกรรมสิทธิ์ในหนังสือและห้ามปรามมิให้ผู้อื่นคัดลอกหรือเผยแพร่ผลงานของตนเอง เมื่อ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) อีกด้วย

จากตัวอย่างบทประพันธ์ทั้งหมด ทำให้เห็นว่า **โคลงนิราศไทรโยค** เป็นนิราศที่ผสมผสานลักษณะของงานเขียนแบบไดอารี (diary) ทำให้ตัวบทมีลักษณะเด่นต่างไปจากโคลงนิราศยุคจาริต ทั้งยังสะท้อนให้เห็นพระอัจฉริยภาพและความเท่าทันยุคสมัยของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ในฐานะกวี เห็นได้จากการสร้างวรรณคดีนิราศในยุคปรับประเทศให้ทันสมัยด้วยวิธีคิดร่วมสมัยแบบตะวันตก เช่น การปรับเปลี่ยน

กลวิธีทางวรรณศิลป์ จากการใช้คำบอกเวลาเพื่อการพรรณนาอารมณ์ตามขนบนิราศเป็นการใช้คำบอกเวลาเพื่อบันทึกประสบการณ์การเดินทาง การระบุเจตจำนงของกวีเรื่องการเผยแพร่ซึ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อความรู้และผลงานอันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาและเป็นสิทธิของผู้เขียนหรือผู้สร้างผลงานโดยตรง

2.2 การนำเสนอจุดประสงค์การเดินทางที่สอดคล้องกับแนวคิดแบบตะวันตก

การนำเสนอจุดประสงค์การเดินทางในนิราศสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นการเดินทางเพื่อไปทำกิจธุระต่าง ๆ เช่น ไปราชการทัพเพื่อการศึกสงครามและการจัดการเมืองขึ้น การสำรวจเส้นทาง การไปคล้องช้างซึ่งถือเป็นสัตว์สำคัญคู่พระราชบารมีและเป็นพาหนะที่ใช้ในการรบ เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติตามหน้าที่ราชการที่ได้รับมอบหมายหรือเดินทางไปบูชานมัสการพุทธสถานตามความศรัทธา อาทิ พระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และเจดีย์ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ปิ่นเพชร จำปา 2545: 29) ปัจจัยดังกล่าวล้วนสัมพันธ์กับการเสริมสร้างความมั่นคงของรัฐและบทบาทหน้าที่ของกวี ซึ่งมักเป็นชนชั้นปกครอง บุคคลในราชสำนักและพระภิกษุ นอกจากนี้ ประเด็นข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ของคนในยุคจารีตที่ให้ความสำคัญกับการนับถือศาสนาและหลักความเชื่อทางพุทธศาสนา

ขณะที่ในช่วงหลังรับอิทธิพลตะวันตก จุดประสงค์ของการเดินทางในนิราศส่วนหนึ่งเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยวเพื่อฟื้นฟูสุขภาพ แสวงหาความสำราญใจหรือทัศนศึกษาเพื่อเปิดโลกทัศน์ ตัวอย่างเช่น **โคลงนิราศรัตน** พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารคไปประพาสทวีปยุโรปเมื่อ พ.ศ. 2450 โดยแต่งแทรกใน**พระราชหัตถเลขาเรื่องไกลบ้าน** ส่วน**โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี** เป็นบทพระราชนิพนธ์ทำนองให้ ท้าวสุภักดีการภักดี ซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายใน เป็นผู้ตามเสด็จประพาสเมืองกาญจนบุรีและบันทึกเหตุการณ์การเดินทางในลักษณะแต่งควมถึงผู้หญิง (รีนฤทัย สัจจพันธุ์ 2516: 171-172)

โคลงนิราศไทรโยค เป็นโคลงนิราศอีกเรื่องหนึ่งซึ่งกวีได้เสนอจุดประสงค์ของการเดินทางแตกต่างไปจากโคลงนิราศในยุคจารีต และสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการ

ห้องที่เยาว์ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกอย่างชัดเจน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงระบุมูลเหตุของการเสด็จประพาสไทรโยคไว้ในตอนต้นเรื่อง เนื้อหากล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวที่ประสบความทุกข์จากปัญหาทางการเมือง ซึ่งทำให้พระองค์ถึงกับลาออกจากตำแหน่งราชการ⁶ และเสด็จประพาสไทรโยคเพื่อผ่อนคลาย ด้วยแนวคิดว่าการท่องเที่ยวน่าจะเป็นการ “บ่มสุข” และทำให้ความทุกข์นั้น “ทุเลาเบาบาง” ได้ดีกว่า “ยาแพทย์” ดังความว่า

รัตนโกสินทร์ศกร้อย สิบสอง		ยาแพทย์หลายเภทล้วน หมอหลวง ราชบุรุษ	
ว่างกิจจิตรป่วนปอง	ใครเค้า	แก้ภัยรทวยทรวง	แสนแห่ง
เที่ยวทุเรศลาลอง	ลุลึงเถื่อน	สุดวอนสุดบงสรวง	สุรเทพ ไตแล
แถบแม่น้ำน้อยเข้า	เขตรเว้งวณผา	ขึ้นมิ่งเหมือนยิ่งแก่ล้ง	ฆ่าให้ควตตาย
อนาถาท่วมอรอุ้น	อาภัพ แล้วพ้อ	เห็นอุบายเดียว	แต่ต้องกันดาร
ยอมสละศิริยศรับ	รอบร้าย	แรมทุเรศนิราสถาน	เที่ยวบ้าง
ชโลซีพประสาอับ	ออมสุข สงวนเอย	โปร่งจิตรเบิกกายบาน	บ่มสุข เสมอเอย
โถมหมิหมดเคราะห์ร้าย	เปียดบ้างเลยหนอ	เห็นทุเลาเบาบาง	โรคได้โดยดี
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 1-2)		(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 1-2)	

จากความข้างต้น จะเห็นได้ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงถ่ายทอดอารมณ์โศกเศร้าจากการประสบเคราะห์ในชีวิต โดยรำพันให้เห็นว่าแม้จะ “ยอมสละศิริยศ” แต่ก็ยังคงประสบปัญหา “รับรอบร้าย” อยู่ ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นสาเหตุ

6 การประสบปัญหาทางการเมืองซึ่งเป็นมูลเหตุสำคัญของการเสด็จประพาสไทรโยคของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2545: 218-222) สันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสาเหตุเรื่องความขัดแย้งระหว่างเจ้านายและข้าราชการเสนาบดีในสภา นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงยื่นหนังสือถวายกราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งรองเสนาบดี กระทั่งทรงพระคลังมหาสมบัติและได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ทรงออกจากราชการ เนื่องจากพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปการทรงตรวจสอบเรื่องข้อกล่าวหากรณีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงทุจริตในหน้าที่ และพบว่าข้อกล่าวหาไม่มีมูลความจริง

สำคัญที่ทำให้กวีทรงประชวรและดำริว่าจะเสด็จประพาสตามลำน้ำแควน้อยเพื่อผ่อนคลายพระอิริยาบถและบรรเทาความระทมพระทัย

มูลเหตุสำคัญของการเสด็จประพาสไทรโยคสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวแบบตะวันตกที่มีผลต่อการแต่งวรรณคดีนิราศและบันทึกประสบการณ์การเดินทาง ตลอดจนแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงเป็นหนึ่งในชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ยอมรับกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจแบบตะวันตก ทำให้เนื้อหาของ**โคลงนิราศไทรโยค**มีความน่าสนใจ ทั้งในมิติที่แตกต่างไปจากชนวนิราศคำโคลงยุคก่อนหน้า และมิติที่สัมพันธ์กับบริบททางการเมืองและวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5

2.3 การบันทึกข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นในฐานะพลเมืองของรัฐชาติ

เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นมักได้รับการบันทึกอยู่ในงานเขียนประเภทนิราศและบันทึกการเดินทาง โดยเฉพาะในงานนิราศของสุนทรภู่ กวีมักจะกล่าวถึงชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ตนเองพบเห็นตามสถานที่ปลายทางเพื่อให้ข้อมูลเชิงวัฒนธรรมและบันทึกลักษณะเด่นทางกายภาพของชนพื้นเมืองแต่ละกลุ่มที่อยู่อาศัยในสยาม เช่น เมื่อเดินทางผ่านบ้านขนมจีนและบ้านเกรียงใน**โคลงนิราศสุพรรณ** สุนทรภู่ก็ได้กล่าวถึงชาวจีนและชาวกะเหรี่ยงไว้ว่า บุรุษจีนในไทยนั้นมักจะไว้ผมยาวและลักเปีย ส่วนชาวกะเหรี่ยงนั้น มักจะชอบเครื่องประดับที่ทำจากลูกปัด กินค่าง อั้งและแยะเป็นอาหาร (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2517: 300, 357-358)

ขณะที่ใน**โคลงนิราศไทรโยค** นอกจากกวีจะทรงให้ข้อมูลเชิงวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นภูมิภาคตะวันตก เช่น ชาวราชบุรี ชาวกาญจนบุรี กลุ่มชาวกะเหรี่ยง กลุ่มชาวจีนพ่อค้าและชาวจีนนายอากร กลุ่มชาวมอญพวก “ต๋องสู้” (Taungsoo) หรือชนเชื้อสายกะเหรี่ยงผสมไทใหญ่ ฯลฯ กวียังมักกล่าวถึงอาภักภักิรยาของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นที่ยินดีต่อการมาถึงของ “เจ้านาย” ผู้เป็นตัวแทนของราชสำนัก โดยแสดงออกผ่านการเสาะหาของกำนัลและของบรรณาการ

การเลือกสรรเครื่องแต่งกายอย่างพิถีพิถันและการรื้อเข้าเฝ้าโดยพร้อมเพรียงกัน (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 105, 332-333, 340-342, 345) นอกจากนี้ กวียังบันทึกพฤติกรรมของข้าราชการท้องถิ่นและชาวบ้านที่ให้ความเคารพและศรัทธาต่อกวีในฐานะพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ทำหน้าที่ต่างพระเนตรพระกรรณ ตัวอย่างเช่น

พี่ร่อนนาเวศร์ด้วย ยายเจ็กงั่วแม่ พาลูกกับหลานเด็ก เติบด้วย มาหาจะล่าเก็ก แกกลับ โฉนนา เพราะว่าสามีรักดีล้วน มุ่งสู่แสงตาม [.] เมื่อออกนาเวศคล้อย ลำลา เหล่าเกรียงลงกราบถลา ราบพื้น เหมือนไหว้พระวันทา พระนิก พระญ นั่งเหม่อแลเง้อสออื่น ออกอันอาไลย หลายเหล่าชาวบ้านนั่ง ตลิ่งหลาม มีเครื่องกำนัลยาม อยากเฝ้า พิศม้นจอกหินตาม มีมะม่วง มะตูมเอย ตะพุดพุดชยาเข้า ใฝ่ฝั่งทางไหล [.] ต่างมีนายหน้าช่วย นำตัว อยากพบแต่อยากกลัว พี่บ้าง หญิงชายมากหลายครีว ตลอดบ้าน นี่แม่ ตื่นเช่นเห็นพระสร้าง สุขให้เจริญผล [.] กำลังจะออกเฝ้า มรรคา ยังไม่หมดคนมา หมอบไหว้ ของป่าไถ่ป่าหา ส่งพี่ หนะแม่ ทุกพวกที่แจกให้ คำค้ำของถวาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป ประพันธ์พงศ์ 2517: 117, 268, 340-342)	ตาเกดปลัดเก่าเข้า มหา แสดงรักภักดีประสา พวกฟ้อง เก็บกุหลาบดอกกระดังงา จินจัด ถวายแม่ คุยปับผับผับก้อง หาดคุ่นเร็วหนอ นายเจ้ารอถ้าเจ็ก เหลียงพาเฝ้าแม่ กับลูกเกสนมา พบด้วย ยายส่นลูกสาวประสา เด็กเด็ก เติมเลย จนไต่ยาสูบกล้วย เครื่องแกกล้มกระยาถวาย ฝ่ายพอกิมเอ็งยก ของถวาย มากับลูกอ้วนหมาย อยากเฝ้า ยินดีพี่หักทวย เป็นที่ นิยมแม่ ถามชื่อบอกชื่อเจ้า เจ็กอ้อพอหวัง [.] ถอยเรือลีลาศขึ้น มาตอน บนแม่ เพราะเจ็กเหลียงเชิญชวน พี่เฝ้า จอดสะพานท่าลานลอน เตรียมรับ พี่แม่ ขอบจิตเราเอื้อเฟื้อ ไม้ตั้งใจผดุง [.] ยกกระบัตรย่องยาตร์เข้า มหา ถวายเต่าบกกับยา สูดด้วย พี่สนธนาปรา ไศรยขอบ ใจเอย บอกข่าวเล่าเรื่องห้วย ป่าได้ ไปสบาย (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป ประพันธ์พงศ์ 2517: 332-333, 343)
--	---

จากข้างต้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ได้นำเสนอภาพของชาวบ้าน “เหล่าเกรียง” และกลุ่มคนจีนที่ตั้งใจมาเข้าเฝ้าพระองค์ “หญิงชาย” บางคนแม้จะกริ่งเกรงในพระบารมีแต่ก็ยังตั้งใจ “อยากพบ” ส่วน “หลวงยกกระบัตร” นั้นก็ตั้งใจจะเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลรายงานสถานการณ์ในท้องที่และเข้าถวาย “เต่าบก” และ “ยาสูบ” เป็นของบรรณาการ แม้กระทั่ง “ตาเถด” ผู้ซึ่งเป็นอดีตปลัดก็ยังเข้าเฝ้าเพื่อถวายดอกไม้ต้อนรับพระองค์ กลุ่มคนชาติพันธุ์ในท้องที่หลายคน เช่น “เจ๊กเหลียง” “กิมแอ้ง” และ “ยายเจ๊ก่วย” ต่างก็ถือโอกาสเข้ามาเข้าเฝ้าพร้อมกับบุตรหลาน

พฤติกรรมของ “เหล่าเกรียง” และกลุ่มคนจีนในท้องถื่นจากบทประพันธ์โดยนัยหนึ่งอาจตีความได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวยินดีที่จะอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารและยอมรับในราชสำนักสยาม ทั้งยังมีสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองไทยคือ การแสดงความจงรักภักดีต่อพระบรมวงศานุวงศ์ในฐานะตัวแทนของสถาบันพระมหากษัตริย์และราชสำนักอย่างสมพระเกียรติ นอกจากนี้ กวียังบันทึกข้อมูลที่ทำให้เห็นว่า กลุ่มชาวบ้านและข้าราชการในท้องถื่นก็ยังคงสำนึกในความเป็นพลเมืองของรัฐที่มี “เจ้านาย” จากส่วนกลางเป็นผู้ปกครองและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า รายละเอียดที่เพิ่มเติมมานี้ไม่น่าเป็นเพียงการบันทึกประสบการณ์การเดินทางของกวีหรือการบันทึกภาพความจงรักภักดีที่ราษฎรมีต่อกวีเพื่อบรรเทาทุกข์จากปัญหาทางการเมืองเท่านั้น แต่น่าจะสัมพันธ์กับบริบทสังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงที่สยามต้องประสบกับปัญหาการล่าอาณานิคมจากตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับเปลี่ยนระบบการบริหารจัดการบ้านเมืองให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปกครองแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง คือ จัดให้เมืองประเทศราชต่าง ๆ รวมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการบ้านเมืองส่วนกลาง และใช้วิธีการบริหารบ้านเมืองแบบเดียวกันทั่วราชอาณาจักรเพื่อสร้างรัฐประชาชาติ (national state) ในแบบที่มหาอำนาจยอมรับ คือ มีประชากร มีเขตแดนที่แน่นอน มีรัฐบาลและอำนาจอธิปไตย (วิไลเลขา ถาวรธนสาร 2545: 88 – 114) ดังนั้น ขนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงนิยมใช้เวลาว่างออกเดินทางท่องเที่ยว และมีจุดประสงค์แฝงคือ การสำรวจทรัพยากรทางธรรมชาติ

และเส้นทางการเดินทางไปยังหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อจะได้บริหารจัดการคนและดินแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับคนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ไกลจากพระนคร โดยเสนอให้เห็นพฤติกรรมและการแสดงออกถึงความเคารพความศรัทธาต่อราชสำนักใน**โคลงนิราศไทรโยค** จึงสะท้อนให้เห็นการพยายามประสานกลุ่มคนในพื้นที่หัวเมืองตะวันตกให้มีสำนึกว่าเป็นคนในชาติเดียวกัน ทั้งยังแสดงให้เห็นว่า พลเมืองของราชอาณาจักรแม้จะมีความต่างด้านชาติพันธุ์และพื้นที่ แต่ทุกคนเสมอกันเพราะมีศูนย์รวมจิตใจเดียวกันและมีความจงรักภักดีภายใต้การปกครองของรัฐสยาม

2.4 การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในพื้นที่พระนครและหัวเมืองตะวันตก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง

โคลงนิราศที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น เช่น **เรื่องกำสรวลโคลงดั้น และ ทวาทศมาสโคลงดั้น** ล้วนมีจุดมุ่งหมายการแต่งเพื่อคร่ำครวญความรักความอาลัยต่อหญิงคนรัก ในสมัยต่อมา นิราศคำโคลงเริ่มพัฒนาจากขนบเดิมที่มุ่งเน้นการคร่ำครวญมาสอดแทรกบันทึกการเดินทางและให้ความรู้เชิงสังคมวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น เห็นได้ชัดจาก**โคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ โคลงนิราศนรินทร์ โคลงนิราศพระยาตรัง** ฯลฯ กวีมักจะบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทางเพื่อแสดงทัศนะโดยอิงตามประสบการณ์และมุมมองของกวี เรื่องที่กวีเลือกวิพากษ์จึงมักเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับข้อเสถานที่เล่าประวัติภูมิณามสถานที่หรือบันทึกข้อมูลทางวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างไปจากประสบการณ์ที่กวีเคยรับรู้

เมื่อศึกษา**โคลงนิราศไทรโยค** ผู้วิจัยพบว่า นอกจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์จะบรรยายสิ่งที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทางและแสดงทัศนะส่วนพระองค์ตามลักษณะนิราศที่เข้ามาแต่เดิมแล้ว กวียังแสดงทัศนะต่อปัญหาซึ่งเล็งเห็นว่าจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง และวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมา เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่ชาวต่างชาติเข้ามาแทรกแซงเศรษฐกิจการค้าและการพาณิชย์ในท้องถิ่น ทั้งชาวจีน ชาวมอญและชาวตะวันตก กวีมีมุมมองว่าชาวไทยมีนิสัยรักสบาย จึงมักคิดพึ่ง “อำนาจของตะวันตก” และคล้อยตามตะวันตกในเรื่องที่

ไม่เหมาะสม อีกทั้งชาวไทยมีนิสัย “คร้าน” ไม่สู้งานหนักเหมือนชาวมอญ ดิณฑัน และไม่สามารถหาช่องทางลงทุนได้เท่าชาวจีน ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้ชาติบ้านเมืองไม่พัฒนาเท่าที่ควร ทั้งที่ภายในบ้านเมืองมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีความรู้ด้านฝีมืองานช่างและมีสินค้าท้องถิ่นที่มีคุณภาพ เช่น เสื้อปากแพรกหรือเสื้อรวก ผลิตภัณฑ์ในชุมชน กาญจนบุรี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 22-23, 100, 110)

นอกจากการวิพากษ์วิจารณ์อุปนิสัยและพฤติกรรมของราษฎรที่เป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่อส่วนรวมแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ยังทรงวิจารณ์พฤติกรรมการละเลยหน้าที่ของขุนนางข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐด้วยเช่นกัน เช่น การเสนอปัญหาการโจรกรรมและอาชญากรรมในท้องถิ่น ซึ่งทำให้ราษฎรส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อน กวีจึงวิจารณ์การทำงานของ “ข้าหลวง” หรือเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น ซึ่งไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 85, 100, 332-333, 343) การเสนอปัญหาที่ชาวบ้านถูกชาวตะวันตกเอาเปรียบค่าแรงจนต้องร้องเรียนผ่านโทรเลขไปถึงข้าราชการที่เกี่ยวข้อง แต่ก็ยังไม่ได้รับการติดต่อกลับมาเพื่อแก้ไขปัญหา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 334) การเสนอปัญหา “พวกเขารีด” และศรัทธาในคริสต์ศาสนาที่มีชนนารีนามาเผยแพร่ กวีมีมุมมองว่าความประพฤติดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่สมควร เพราะถือเป็นการ “ทิ้งชาติ” และเสริมสร้างอำนาจให้กับชาติตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่มีความเชื่อเรื่องพระเจ้าตามหลักศาสนาคริสต์ อย่างไรก็ตาม กวีก็ได้วิจารณ์ว่า คนในสังคมบางกลุ่มก็ได้ศรัทธาหลักศาสนาคริสต์อย่างแท้จริง เพียงแต่หวังพึ่งอำนาจของชาวตะวันตก ราษฎรบางคนจำเป็นต้องร้องทุกข์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ของชาวตะวันตก ขณะที่ข้าราชการสยามที่มีอำนาจหน้าที่นั้นทำงานล่าช้าเป็นที่พึงของราษฎรไม่ได้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 31-32, 330) ดังตัวอย่างบทประพันธ์ความว่า

โอโยโยระอาอกโอ	อนาถจริง
เอาฝรั่งบังตัวพึ่ง	พึ่งร้อง
หมอกโมยพวกคโมยยิง	เรือขยาด เขานา

นิดก็ข้าหลวงต้อง	แต่งขึ้นมาสลอน
ราษฎรถูกปล้นแทบ	ทุกท่า เลแม่
ครางออกเกือบตลอดลำ	แม่น้ำ
ขอเชิญข้าหลวงชำ	ระหนอย เกิดรา
นีกว่าช่วยไทยค้า	ชาติให้ไทยนิยม

(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ 2517: 31-32, 330)

จากบทประพันธ์ กวีกล่าววิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น สาเหตุที่ราษฎรส่วนใหญ่จำเป็นต้องเข้ารับไปหวังพึ่งอำนาจของตะวันตกนั้น เป็นเพราะพวก “ข้าหลวง” มักให้ความสำคัญกับคตินิยมที่ชาวตะวันตกเป็นผู้รื้อเรียน ขณะที่ราษฎรไทยที่ “ถูกปล้นแทบทุกท่าเล” ตลอดลำน้ำแคว กลับไม่มีใครช่วยติดตามแก้ไขปัญหากวีจึงขอให้ “ข้าหลวง” หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐช่วยรับชำระคตินิยม เพราะนอกจากจะเป็นหน้าที่โดยตรงของกลุ่ม “ข้าหลวง” แล้ว การกระทำดังกล่าวยังถือเป็นการช่วยเหลือคนในชาติเดียวกัน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการสนับสนุนชาติให้เจริญรุ่งเรืองได้ต่อไปด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า การบรรยายถึงสิ่งที่ประสบพบเห็น และแสดงทัศนะในโคลงนิราศในยุคจารีตและโคลงนิราศไทรโยคนั้นมีลักษณะแตกต่างกัน วิธีการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการขยายขอบเขตการแสดงทัศนะในวรรณคดีประเภทนิราศ จากเดิมที่กวีมักจะแสดงทัศนะโดยเล่นล้อกับชื่อสถานที่ เล่าประวัติภูมินามสถานที่ หรือบันทึกข้อมูลเพื่อเป็นเกร็ดความรู้ระหว่างการเดินทาง เมื่อถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 กวีในฐานะเจ้านายที่เคยได้ปฏิบัติหน้าที่ราชการก็เสนอปัญหาเกี่ยวกับบ้านเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลมาจากพฤติกรรมของขุนนางข้าราชการ แม้ว่าผลงานของกวีจะไม่ได้เผยแพร่ ในช่วงเวลาที่ปัญหาสังคมเหล่านี้ดำเนินอยู่ แต่ก็ทำให้เห็นพัฒนาการของโคลงนิราศในฐานะสื่อกลางแสดงทัศนะทางสังคมของกวีมากขึ้น ทั้งยังทำให้เห็นความเชื่อมโยงกับลักษณะวรรณคดีนิราศสมัยหลัง ซึ่งไม่เพียงสะท้อนสภาพและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม แต่กวีในสมัยหลังยังได้ต่อยอดความคิดโดยเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา เช่น การสร้างความรัก

และความภาคภูมิใจในชาติให้แก่ทุกคนในสังคม ด้วยถือว่าทุกคนคือส่วนสำคัญของการพัฒนาชาติ (ชนัญชิตา บุญหาะ 2560: 131-132)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

โคลงนิราศไทรโยค พระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์เป็นตัวอย่างหนึ่งของนิราศคำโคลงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีลักษณะที่พัฒนาจากขนบเดิม ความคิดแบบตะวันตก ตลอดจนบริบททางการเมืองและวัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผลต่อการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหาของโคลงนิราศให้แตกต่างไปจากโคลงนิราศสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น 4 ประการ ได้แก่ 1) การบันทึกประสบการณ์ส่วนบุคคลแบบรายวันตามรูปแบบงานเขียนของตะวันตก 2) การนำเสนอจุดประสงค์การเดินทางตามแนวความคิดแบบตะวันตก 3) การบันทึกข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์และคนในท้องถิ่นในฐานะพลเมืองของชาติและ 4) การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในพื้นที่พระนครและหัวเมืองตะวันตก ซึ่งกระทบต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง

อิทธิพลของงานเขียนแบบไดอารี่ (diary) ซึ่งเป็นรูปแบบงานเขียนของตะวันตก และแนวความคิดแบบตะวันตกที่ว่า การท่องเที่ยวและพักผ่อนในยามว่างเป็นกิจกรรมที่ช่วยทำให้สุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตดีขึ้น เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้รูปแบบและวัตถุประสงค์การเดินทางใน**โคลงนิราศไทรโยค** พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์นั้นมีลักษณะที่ต่างไปจากเดิม การบันทึกกิจกรรมการเดินทางประจำวันและบันทึกประสบการณ์ส่วนพระองค์ ตามรูปแบบงานเขียนของตะวันตก ทำให้เห็นโลกทัศน์เกี่ยวกับเวลาในรูปแบบใหม่ มิติของ“เวลา”ใน**โคลงนิราศไทรโยค** มิได้ทำหน้าที่บันทึกอารมณ์ความรู้สึกของกวีไปตามขนบนิราศเท่านั้น แต่การจดบันทึกเวลาและกิจกรรมของกวีที่เปลี่ยนผันไปตามเวลาใน**โคลงนิราศไทรโยค** ทำให้เห็นว่ากวีให้คุณค่าความสำคัญกับเวลา เหตุการณ์และความรู้ที่กวีประสบด้วยพระองค์เอง วิธีการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ตามแนวความคิดแบบตะวันตกที่เชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพในตนเอง และเรียนรู้ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ชีวิตของตนเองและผู้อื่นได้จากทักษะการสื่อสารโดยเฉพาะการอ่านและการฟัง ดังนั้นบทบาทของ**โคลงนิราศไทรโยค** จึงไม่ใช่

เพียงแค่ตัวบทที่สร้างความเพลิดเพลินและบันเทิงจินตนาการของกวีไปตามขนบทางวรรณคดี แต่ยังมีบทบาทในฐานะบันทึกประสบการณ์ชีวิตของกวี ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในด้าน ประวัติศาสตร์ศึกษา ภูมิศาสตร์และมานุษยวิทยาศึกษา

นอกจากนี้ บริบททางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งอยู่ในช่วงปรับปรุงบ้านเมือง ให้ทันสมัยยังมีผลต่อการนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับชาติบ้านเมืองผ่านชนบทนิราศอีกด้วย การบันทึกข้อมูลและแสดงทัศนะต่อสิ่งที่พบเห็นรายการของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์ นอกจากจะแสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ที่ชนชั้นนำสยามมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ในพื้นที่หัวเมืองตะวันตก ตลอดจนการพยายามประสานพลเมืองในท้องถิ่นให้มีสำนึก ความเป็นชาติเดียวกันด้วยความจงรักภักดีแล้ว กวียังได้วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาในพื้นที่ พระนครและหัวเมืองตะวันตกซึ่งกระทบต่อการพัฒนาชาติบ้านเมือง ซึ่งเป็นการเน้นย้ำ ให้เห็นบทบาทของโคลงนิราศในฐานะบันทึกประสบการณ์ชีวิตของกวีและบันทึก ประวัติศาสตร์สังคมสมัยรัชกาลที่ 5 ได้อย่างชัดเจน ข้อค้นพบดังกล่าวจึงไปช่วยขยาย ขอบเขตนิยามของคำว่า “นิราศ” จากประเภทวรรณคดีที่มีลักษณะพรรณนาและคร่ำครวญ ถึงบุคคลผู้เป็นที่รักสู่การเป็นเอกสารสำคัญด้านประวัติศาสตร์สังคมช่วงสร้างรัฐสมัยใหม่ ทั้งยังเสนอให้เห็นพระทัศนะของพระบรมวงศานุวงศ์ในฐานะเจ้านายที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

บทความวิจัยนี้ศึกษารูปแบบการประพันธ์และการนำเสนอแนวคิดใน **โคลงนิราศ ไทรโยค** พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ผลการวิจัยสะท้อน ให้เห็นว่า บริบททางสังคมการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมตะวันตกที่เผยแพร่ อย่างเข้มข้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผลต่อการสร้างสรรค์โคลงนิราศในยุคสมัยให้มีลักษณะเด่น แตกต่างไปจากโคลงนิราศที่ผ่านมา ทั้งยังมีนัยยะสำคัญต่อวิวัฒนาการความคิดแบบสยาม สมัยใหม่ทั้งมิติเรื่องการเดินทาง มิติเกี่ยวกับเวลา ตลอดจนมิติเกี่ยวกับ คนท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ในสยาม อย่างไรก็ตาม หากมีการศึกษาภาพรวมของวรรณกรรม นิราศที่แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์อื่นและเผยแพร่ในยุคสมัยเดียวกัน น่าจะทำให้เห็น ภาพรวมด้านแนวคิดและกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. 2505. **เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพร้อมด้วยพระประวัติและพระนิพนธ์บท**

ร้อยกรอง. พระนคร: ม.ป.ท.

_____. 2510. **นิราศเมืองสุพรรณฉบับสมบูรณ์ของสุนทรภู่.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วน
จำกัด ศิวพร.

ชนัญชิตา บุญเหาะ. 2560. **ความรักชาติในนิราศที่แต่งระหว่างรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล.**
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2467. **โคลงนิราศสุพรรณ.**
พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

_____. 2504. **อธิบายถึงเรื่องเที่ยว เที่ยวทะเลตะวันออก เที่ยวมณฑล**
เพชรบูรณ์ เที่ยวน้ำตกอนันตภูมิที่เกาะกูด เที่ยวไทรโยค. พระนคร: องค์การค้าของ
คุรุสภา

_____. 2516. **ชีวิตและงานของสุนทรภู่.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ:
บรรณาการ.

นราธิปประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. 2517: **นิราศไทรโยค พระนิพนธ์พระเจ้า**
บรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพการพิมพ์.

ปิ่นเพชร จำปา. 2545. **วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย พ.ศ. 2394-2544.** วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูลนิธิตสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2565. **ประวัติวรรณคดีไทย ฉบับมูลนิธิตสมเด็จพระ**
เทพรัตนราชสุดา ภาค ข วรรณคดีไทยประเภทต่าง ๆ เล่ม 2. กรุงเทพฯ:
มติชน.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2516. **นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และการเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น.**

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วรรณพร พงษ์เพ็ง. 2561. “การศึกษา “นิราศวังหลัง” ในฐานะเรื่องเล่า.” **วารสาร**

มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร 15 (2): 33-44.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2542. “นิราศไทรโยค : ประวัติศาสตร์ในยอติวรรณกรรมยุคสยามใหม่”

ใน **ประวัติศาสตร์ปริทรรศน์ : พิพิธนิพนธ์เชิดชูเกียรติ พลโท ดำเนียร เลชะกุล**

เนื่องในโอกาสมีอายุครบ 84 ปี. กรุงเทพฯ: กองทุน ดำเนียร เลชะกุล เพื่อ

ประวัติศาสตร์.

วิภาส เลิศรัตนรังษี. 2563. “เวลาอย่างใหม่” กับการสร้างระบบราชการในสมัยรัชกาลที่ 5.”

ศิลปวัฒนธรรม. 42 (1): 74-100.

วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. 2545. **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก.** กรุงเทพฯ:

เมืองโบราณ

หอพระสมุดวชิรญาณ. 2468. **โคลงทวาทศมาส.** พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. 2541. **การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นนำไทยตั้งแต่รัชกาล**

ที่ 4 ถึงพุทธศักราช 2475. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาต่างประเทศ

The University of Chicago. 1981. **The New Encycopaedia Britannica III.**

(15 th ed.) Chicago: Encyclopaedia Britannica.

ผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธาโดยใช้เทคนิค สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5

พิชชาภา ศรีทอง¹

กมลทิภา ขาพิมล²

กัญจน์ชญา ระมื่น³

รับบทความ 17 มิถุนายน 2568 แก้ไขบทความ 19 ตุลาคม 2568 ตอรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง 2) วิเคราะห์ทักษะด้านการคิดแก้ปัญหานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 1 ห้องเรียน คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/7 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้ 1.แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องมัทนะพาธา 2. แบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา ผลการศึกษาพบว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง พบว่าทั้ง 4 แผนการจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้อง และเหมาะสมมาก ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา พบว่านักเรียนมีพัฒนาการตีความคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการตีความคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการพอใช้คิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำคิดเป็นร้อยละ 20 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำมาก

¹ นิสิตหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อีเมล: pitchapa.sritong@gmail.com

² อาจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาการสอนภาษาไทย ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อีเมล: kuntika.c@ku.th

³ อาจารย์ภาษาไทย โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการศึกษา อีเมล: kanchaya.r@ku.th

คิดเป็นร้อยละ 5 และนักเรียนที่พัฒนาการคงเดิมคิดเป็นร้อยละ 30 อีกทั้งผลการวิจัยนี้ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้วรรณคดีไทยให้นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา เนื่องจากเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับช่วงวัย จึงสามารถสร้างความน่าสนใจเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาที่ใกล้ตัวของนักเรียน

คำสำคัญ: แผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา, เทคนิคสตอรี่ไลน์, สถานการณ์จำลอง, ทักษะการคิดแก้ปัญหา

The Results of Learning Management on the Thai Verse Drama *Matthanabatha* Using the Storyline Technique Combined with Simulation to Enhance Problem-Solving Skills of Grade 11 Students

*Pitchapa Sritong*¹

*Kuntika Chapimon*²

*Kanchaya Ramun*³

Received 17 June 2025; revised 19 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

This research aimed (1) to develop lesson plans for Grade 11 students to enhance their problem-solving skills using the storyline technique combined with simulation, and (2) to analyze the problem-solving skills of Grade 11 students who participated in learning activities based on the Thai verse drama *Matthanabatha* through the use of the storyline technique and simulated situations. The target group consisted of 20 Grade 11 students (Class 5/7) studying in the second semester of the 2024 academic year. The research instruments were (1) lesson plans on *Matthanabatha* and (2) a problem-solving skills test. The findings revealed that the four lesson plans developed using the storyline technique combined with simulation were highly consistent and appropriate, meeting the criteria for classroom implementation. Furthermore, students who participated in the learning activities showed improvement in their problem-

¹ Undergraduate student in the Bachelor of Education Program in Teaching Thai Language, Department of Education, Faculty of Education, Kasetsart University. Email: pitchapa.sritong@gmail.com

² Lecturer, Ph.D., Field of Study in Teaching Thai, Department of Education, Faculty of Education, Kasetsart University. Email: kuntika.c@ku.th

³ Thai Language Teacher, Kasetsart University Laboratory School Center for Educational Research and Development. Email: kanchaya.r@ku.th

solving skills: 15% demonstrated excellent progress, 15% showed good progress, 15% showed satisfactory progress, 20% showed low progress, 5% showed very low progress, and 30% showed no progress. The results indicate that this instructional approach can serve as a useful guideline for developing Thai literature learning at the secondary level, as it offers an engaging, age-appropriate, and modern learning experience that connects literature to real-life issues relevant to students.

Keywords: The Learning Management Plan on the Thai Verse Drama *Matthanabatha*, storyline, simulation, problem-solving skills

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ การจัดการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะเริ่มเป็นที่แพร่หลาย จากการศึกษานโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ด้านการยกระดับคุณภาพการศึกษาที่ส่งเสริม สนับสนุนให้สถานศึกษาจัดการเรียนรู้สู่สมรรถนะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ไปสู่การปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อสร้างสมรรถนะที่จำเป็นในโลกยุคใหม่ให้กับผู้เรียน และพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการวัดผล ประเมินผลฐานสมรรถนะ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาทักษะและสมรรถนะที่จำเป็นแห่งอนาคต โดยทักษะการคิดแก้ปัญหา (Problem Solving Thinking) เป็นทักษะที่อาศัยกระบวนการทางสมองในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความรู้ ความจำ และความเข้าใจของบุคคลในการระบุปัญหา จากสถานการณ์ที่เผชิญ จนนำไปสู่การให้คำจำกัดความของปัญหา จากนั้นจึงเป็นการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล วางแผนออกแบบวิธีในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดมาแก้ปัญหา นับว่าเป็นทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน เพราะปัญหาสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา การมีทักษะการคิดเพื่อแก้ปัญหาจะทำให้นักเรียนสามารถหาวิธีที่หลากหลายมาใช้ในการแก้ปัญหา เลือกแนวทางแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุดได้ (กัญพพร เชื้อชัย 2554) และสามารถใช้ทักษะในการคิดแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่เร่งด่วนได้อย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สาระที่ 5 วรรณคดีและวรรณกรรม กำหนดมาตรฐานไว้ว่า ผู้เรียนต้องเข้าใจ และแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดีและวรรณกรรมไทยอย่างเห็นคุณค่า และสามารถนำข้อคิดจากวรรณคดีมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง โดยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีการจัดการเรียนรู้วรรณคดีที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์และแนวคิดอย่างลึกซึ้ง ผ่านหนังสือเรียนวรรณคดีวิจักษ์ ซึ่งเป็นแบบเรียนหลักที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีทักษะการอ่าน วิเคราะห์ วิวิจารณ์ และตีความวรรณคดีอย่างสร้างสรรค์

หนังสือเรียน วรรณคดีวิจักษ์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประกอบด้วย วรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีคุณค่าทางภาษา วรรณศิลป์ และจริยธรรม เช่น “โคลงโลกนิติ” “นิราศภูเขาทอง” และ “บทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา” ซึ่งสะท้อนแนวคิด คติธรรม และภาพสะท้อนสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเรื่อง มัทนะพาธา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์ เป็นบทละครพูด คำฉันท์ที่ผสมผสานความงดงามของภาษาเข้ากับแนวคิดทางปรัชญาชีวิต ความรัก ศีลธรรม และกิเลสตัณหา ผ่านตำนานแห่งดอกกุหลาบที่มีการดำเนินเรื่องสอดคล้องกัน ระหว่างกาลเวลาและสถานที่ จึงเห็นได้ว่า บทละครพูดคำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา ตำนานแห่งดอกกุหลาบนั้นมีคุณค่าในวรรณคดีหลากหลายลักษณะ มีการดำเนิน เรื่องราวที่สอดคล้องกันระหว่างช่วงเวลาและสถานที่ในการลำดับเหตุการณ์ ตลอดจน เนื้อหาและเรื่องราวต่าง ๆ ภายในแต่ละช่วงตอนยังมีความประโยชน์และให้ทรรศนะที่ดี ต่อผู้อ่าน (ลดาวัลย์ อาภาสุวรรณ 2564)

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การฝึกสอนของผู้วิจัยในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนจำนวนไม่น้อยไม่ให้ความสนใจในการเรียนวรรณคดีเท่าที่ควร การเรียนรู้ วรรณคดีกลับกลายเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับนักเรียน หลายคนแสดงพฤติกรรม ไม่กระตือรือร้น เช่น ทำงานวิชาอื่นระหว่างเรียน ฟุ่หลับ หรือใช้โทรศัพท์มือถือ ทำกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้อง เมื่อสอบถามถึงสาเหตุ นักเรียนให้เหตุผลว่าเนื้อหาในสาระ วรรณคดีมีความเข้าใจค่อนข้างยาก มีคำศัพท์โบราณจำนวนมาก และไม่เห็นความสำคัญ หรือความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็น ในการปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจ มีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง และสามารถพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ได้ สอดคล้องกับรายงานการวิจัย แนวโน้มอนาคตการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยในปี พ.ศ. 2573 พบว่า การจัดการเรียนรู้ จะมุ่งเน้นไปที่เนื้อหาการเรียนรู้มากกว่าการบูรณาการเนื้อหาเข้ากับทักษะแห่งศตวรรษ ทำให้ครูมักจะสอนแค่เนื้อหาและใช้วิธีการ การเรียนรู้แบบเน้นการบรรยาย (lecture based)

ในการสอน นักเรียนจึงมักเกิดความเบื่อหน่าย ความรู้ที่ได้เป็นไปในเชิงการจดจำมากกว่าความเข้าใจ นำความรู้ที่มีไปประยุกต์ใช้ไม่ได้ จนสุดท้ายเมื่อความรู้ที่มีไม่ถูกนำมาใช้งาน นักเรียนก็จะเกิดการหลงลืม การจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้นำความรู้ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง จึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักเรียนเกิดการสร้างองค์ความรู้ได้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้ลองเข้าไปสัมผัสในสถานการณ์จริง โดยจำลองสถานการณ์หรือเลียนแบบสภาพเหตุการณ์ที่ใกล้เคียงกับสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด โดยผู้เรียนแสดงบทบาท หรือก็คือการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลอง (Simulation Based Learning) จึงเป็นอีกหนึ่งในวิธีการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำมาใช้ และสามารถดึงดูดจิตใจในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่ตนกำลังเผชิญ และทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริงต่อไปได้ (สุขสม สิวะอมรรัตน์, 2552) โดยสามารถนำมาใช้ร่วมกับการใช้สตอรี่ไลน์ที่มีการผูกเรื่องแต่ละตอนให้มีความต่อเนื่องในการดำเนินเรื่อง

เทคนิคสตอรี่ไลน์ (Storyline) เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ขึ้นเอง โดยอาศัยโครงสร้างของเรื่องเป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงความคิดและกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้เรียน เทคนิคนี้ช่วยให้นักเรียนได้มีบทบาทเชิงรุกในการเรียนรู้ ผ่านการตั้งคำถาม การแก้ปัญหา การสังเกต และการตีความเนื้อหา ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ เทคนิคสตอรี่ไลน์ยังช่วยสร้างความน่าสนใจในการเรียนการสอน เพราะสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับสถานการณ์จริงและประสบการณ์ของผู้เรียน ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา กระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ และเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้วรรณคดีอย่างมีความหมาย

การใช้สถานการณ์จำลองและเทคนิคสตอรี่ไลน์จะช่วยให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมอย่างหลากหลาย เกิดความสนใจในเนื้อหา และสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง ช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและเจตคติของผู้เรียนในเรื่องที่เรียน รวมทั้งทักษะกระบวนการต่าง ๆ เช่น ทักษะการคิด ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการสื่อสาร (ทิตนา แคมมณี 2553)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงปัญหาดังที่อภิปรายในข้างต้นจึงได้ดำเนินการวิจัยเพื่อศึกษาผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เชิงรุก ได้ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง อันจะทำให้การเรียนรู้วรรณคดีมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ซึ่งเป็นหนึ่งในทักษะการคิดขั้นสูงที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนาให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สามารถเรียนรู้วรรณคดีอย่างมีความหมาย และสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง
2. เพื่อวิเคราะห์ทักษะด้านการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วรรณคดีเรื่องมัทนะพาธาโดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและนักเรียนจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมตามประสบการณ์เดิมเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง มีการแบ่งบทเรียนเรื่องย่อย ๆ และนำมาผูกเรื่องให้มีความต่อเนื่องกัน โดยใช้คำถามหลักเป็นตัวเชื่อมในการดำเนินเรื่องหรือเปิดประเด็น และจะต้องมีการกำหนดเส้นเรื่องหรือการเรียงลำดับเหตุการณ์ ฉาก ตัวละคร เหตุการณ์สำคัญหรือปมปัญหาที่รอการคลี่คลาย การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสตอรี่ไลน์เป็นการจัดประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ จินตนาการ การตัดสินใจ ตลอดจนการทำงานร่วมกันภายใต้แนวทางการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่องกัน (พิมพา เพียเทพ 2549)

การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลอง หมายถึง การจัดการเรียนรู้ที่นักเรียนจะได้รับบทบาทในการตัดสินใจ เพื่อที่จะสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการคิดแก้ปัญหาในชีวิตจริงจนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยให้นักเรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ ข้อมูล และกติกาที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตจริง โดยใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูลในความเป็นจริง ในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลถึงผู้เล่นในลักษณะเดียวกันที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง (พรพิชชา พริบไหว และจักรกฤษณ์ จันทะคุณ 2565)

การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง จึงเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการผูกเรื่องในแต่ละตอน และใช้คำถามหลักเป็นตัวเชื่อมโยงในการดำเนินเรื่อง ซึ่งเหตุการณ์สำคัญในเรื่องทำให้เกิดการคิดแก้ปัญหาและเกิดการสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยหลังจากสิ้นสุดเหตุการณ์ในแต่ละตอน จะมีสถานการณ์จำลองที่ให้ผู้เรียนลงไปเล่นโดยในสถานการณ์ประกอบด้วยบทบาทที่ผู้เรียนได้รับ ข้อมูล กำหนดกติกาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงบทบาทในสถานการณ์จำลอง และสะท้อนความคิดตนเองว่าหากอยู่ในเหตุการณ์ดังกล่าวจะตัดสินใจอย่างไร

ทักษะการคิดแก้ปัญหา คือ ทักษะที่อาศัยกระบวนการทางสมองในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านความรู้ ความจำ และความเข้าใจของบุคคลในการระบุปัญหาจากสถานการณ์ที่เผชิญ จนนำไปสู่การให้คำจำกัดความของปัญหา จากนั้นจึงเป็นการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล วางแผนออกแบบวิธีในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดมาแก้ปัญหา แสดงถึงความสามารถในการบูรณาการทักษะกระบวนการด้านสติปัญญา ความคิด ประสพการณ์ของบุคคล เพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ (วราลี สิริปิยธรรม 2557)

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน (Classroom Action Research: CAR) โดยใช้กระบวนการวิจัยที่เป็นวงจร (Planning – Acting – Observing – Reflecting: PAOR) ตามรูปแบบของ เคมมิสและแม็คแท็กการ์ท (Kemmis and McTaggart 1998) มีขั้นตอนและรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัยทั้งหมด 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นวางแผน (Plan) 2) ขั้นลงมือปฏิบัติ (Act) 3) ขั้นสังเกต (Observe) และ 4) ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติงาน (Reflect) ดังนี้

ขั้นที่ 1 การวางแผน (Plan) ผู้วิจัยวิเคราะห์และสำรวจปัญหาของนักเรียน โดยศึกษาจากแบบบันทึกหลังการสอน ร่วมกับการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนในชั้นเรียน ตลอดจนศึกษาจากรายงานการวิจัยแนวโน้มภาพการศึกษาและการเรียนรู้ของไทยในอนาคต เพื่อนำมาวิเคราะห์ให้ได้รายละเอียดและตรงกับสภาพปัญหาจริงที่เกิดขึ้นในการเรียน วิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มากที่สุด จากนั้นศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้และเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้ เพื่อวิเคราะห์และหาแนวทางที่จะนำมาแก้ปัญหาในชั้นเรียน และเลือกวิธีการในการแก้ปัญหาเพื่อนำมาออกแบบการดำเนินงานและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นที่ 2 ขั้นลงมือปฏิบัติ (Act) ขั้นปฏิบัติตามแผน ผู้วิจัยดำเนินการสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสอนสตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง กับกลุ่มเป้าหมายในรายวิชาภาษาไทยพื้นฐาน ในสาระการเรียนรู้วรรณคดีและวรรณกรรม เรื่อง บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการสอนด้วยตนเอง ใช้เวลาสอนทั้งสิ้น 4 คาบ คาบละ 50 นาที จำนวน 4 แผนการเรียนรู้ โดยผู้วิจัยจะดำเนินการตามหลัก PAOR ที่มี 4 ขั้นตอน ต่อเนื่องเป็น 3 วงจร โดยในขั้นดำเนินการสอน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงบรรยายของนักเรียนจากหลักฐานต่าง ๆ เช่น แบบบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้ แบบบันทึกการเรียนรู้ของนักเรียน บันทึกอนุทินของครู และแบบสังเกตพฤติกรรม เพื่อนำมาสังเคราะห์ความรู้ ปัญหาที่ควรปรับปรุง และพัฒนาในวงจรถัดไป รวมถึงใน

กระบวนการสอนผู้วิจัยได้มีใช้แบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนครั้งที่ 1 คือ ก่อนเรียน โดยเก็บรวบรวมและบันทึกผล เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนในแต่ละวงจร

ขั้นที่ 3 ขั้นการสังเกตผล (Observe) เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอนครบทุกวงจร ผู้วิจัยใช้แบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหาโดยทำการทดสอบครั้งที่ 2 คือ หลังเรียน เพื่อศึกษาและวิเคราะห์พัฒนาการทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียน นอกจากนี้ทำการสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนในทุกคาบเรียน และเก็บรวบรวมหลักฐานที่เกิดขึ้นในขณะจัดการเรียนรู้ และบันทึกผลไว้สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการวิจัย

ขั้นที่ 4 ขั้นการสะท้อนผล (Reflect) ผู้วิจัยและนักเรียนร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้และอภิปรายผลแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสอนสตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง ซึ่งพิจารณาแบบบันทึกหลังการจัดการเรียนรู้ และแบบประเมินทักษะการคิดแก้ปัญหา เพื่ออธิบายปัญหาต่าง ๆ ที่ควรปรับปรุง และพัฒนาการจัดการเรียนรู้ต่อไป

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตแห่งหนึ่งสังกัด อป.อว. โดยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/7 จำนวนนักเรียน 20 คนที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีความสามารถใกล้เคียงกับนักเรียนห้องเรียนอื่น ๆ เนื่องจากนักเรียนในแต่ละห้องมีความสามารถใกล้เคียงกัน เพราะทุกห้องประกอบไปด้วยนักเรียนในระดับ เก่ง กลาง อ่อน และมีการจัดนักเรียนโดยความสามารถและพฤติกรรมในแต่ละห้องเรียนใหม่ทุกปีการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา ของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 4 แผน
2. แบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. นำแผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา จำนวน 4 แผน มาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ขั้นนำ ขั้นสอน และขั้นสรุป โดยในแต่ละขั้นการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยจะดำเนินการตามแผนการสอนแบบสตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง ใช้แผนการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการในการเก็บข้อมูลทั้งหมด 4 คาบ นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้กับกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นเมื่อเสร็จสิ้นการจัดการเรียนรู้ในหน่วยหรือแผนการเรียนรู้ที่ 4 ให้นักเรียนทำแบบทดสอบเพื่อวัดทักษะการคิดแก้ปัญหาเป็นรายบุคคล

2. ใช้แบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหาทั้งหมด 2 ครั้ง คือก่อนเรียนและหลังเรียน โดยทำการทดสอบก่อนเรียนในคาบแรก (คาบที่ 1) และทดสอบหลังเรียนในคาบสุดท้าย หลังจบการจัดการเรียนรู้ (คาบที่ 4) เมื่อได้ข้อมูลแล้วเก็บรวบรวมแบบทดสอบเพื่อนำมาตรวจให้คะแนน โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนแบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา คือ ตอบถูกจากเฉลยให้คะแนน 1 คะแนน ตอบผิดจากเฉลยให้คะแนน 0 คะแนน

ตารางที่ 1 ตารางขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

แผนการจัดการเรียนรู้คาบที่	เนื้อหาวรรณคดี	ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้
1	- ประวัติผู้แต่ง และที่มา - เนื้อเรื่อง โดยสังเขปของเรื่อง มัทนะพาธา	ขั้นที่ 1 นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นที่ 2 อธิบายประวัติผู้แต่งที่มาและเนื้อเรื่องย่อของวรรณคดี	- สไลด์เนื้อหา - ใบกิจกรรม - แบบทดสอบก่อนเรียน

แผนการจัดการ เรียนรู้คาบที่	เนื้อหาวรรณคดี	ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้
	กล่าวถึงเหตุการณ์ ก่อนที่นางมัทนา จะถูกสาปให้ไป เกิดเป็นดอก กุหลาบ - ถอดคำประพันธ์ ส่วนที่ 1 ตาม แผนการจัดการ เรียนรู้คาบที่ 1	ขั้นที่ 3 ถอดคำประพันธ์ส่วน ที่ 1 โดยสรุปเนื้อหา พร้อมตั้ง คำถามเพื่อนำไปสู่คำ ประพันธ์บทถัดไป (เทคนิค สตอรีไลน์) ขั้นที่ 4 นักเรียนทำใบ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง ขั้นที่ 5 นักเรียนทำ แบบทดสอบทักษะการคิด แก้ปัญหา	
2	- ถอดคำประพันธ์ ส่วนที่ 2 ตามแผนการ จัดการเรียนรู้คาบ ที่ 2	ขั้นที่ 1 นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นที่ 2 ทบทวนเนื้อหาคาบ ก่อนหน้า ขั้นที่ 3 ถอดคำประพันธ์ส่วน ที่ 2 โดยสรุปเนื้อหา พร้อมตั้ง คำถามเพื่อนำไปสู่คำ	- สไลด์เนื้อหา - ใบกิจกรรม

แผนการจัดการ เรียนรู้คาบที่	เนื้อหาวรรณคดี	ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้
		ประพันธ์บทถัดไป (เทคนิค สตอรีไลน์) ขั้นที่ 4 นักเรียนทำใบ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง	
3	- ถอดคำประพันธ์ ส่วนที่ 3 ตามแผนการ จัดการเรียนรู้คาบ ที่ 3	ขั้นที่ 1 นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นที่ 2 ทบทวนเนื้อหาคาบ ก่อนหน้า ขั้นที่ 3 ถอดคำประพันธ์ส่วน ที่ 3 โดยสรุปเนื้อหา พร้อมตั้ง คำถามเพื่อนำไปสู่คำ ประพันธ์บทถัดไป (เทคนิค สตอรีไลน์) ขั้นที่ 4 นักเรียนทำใบ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง	- สไลด์เนื้อหา - ใบกิจกรรม

แผนการจัดการ เรียนรู้คาบที่	เนื้อหาวรรณคดี	ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม	เครื่องมือที่ใช้
4	- ถอดคำประพันธ์ ส่วนที่ 4 ตามแผนการจัดการ เรียนรู้คาบที่ 4 - เนื้อเรื่อง โดยสังเขปของ เรื่อง มัทนะพาธา กล่าวถึงเหตุการณ์ หลังจากที่นางมัทนา จะถูกสาปให้ไปเกิด เป็นดอกกุหลาบ	ขั้นที่ 1 นำเข้าสู่บทเรียน ขั้นที่ 2 ทบทวนเนื้อหาคาบ ก่อนหน้า ขั้นที่ 3 ถอดคำประพันธ์ส่วน ที่ 4 โดยสรุปเนื้อหา พร้อมตั้ง คำถามเพื่อนำไปสู่คำ ประพันธ์บทถัดไป (เทคนิค สตอรีไลน์) ขั้นที่ 4 อธิบายเนื้อเรื่องย่อ มัทนะพาธาหลังโดนสาปให้ ไปเกิดเป็นดอกกุหลาบ ขั้นที่ 5 นักเรียนทำใบ กิจกรรมสถานการณ์จำลอง ขั้นที่ 6 นักเรียนทำ แบบทดสอบทักษะการคิด แก้ปัญหา	- สไลด์เนื้อหา - ใบกิจกรรม - แบบทดสอบ หลังเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความถี่ (Frequency) และ ร้อยละ (Percent)

2. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือ IOC (Item-Objective Congruence) ในการทดสอบและเก็บรวบรวมผล ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างตัวข้อสอบกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เพื่อให้มั่นใจว่าข้อสอบวัดผลได้ตรงตามเจตนาระดับสมรรถนะที่ตั้งไว้

3. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ทักษะด้านการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้วรรณคดีเรื่องมัทนะพาธาโดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา ในการทดสอบและเก็บรวบรวมผลการทดสอบเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา ซึ่งวิเคราะห์ด้วยสูตรพัฒนาการสัมพัทธ์ (Relative gain score) โดยใช้เกณฑ์การแปลผลร้อยละพัฒนาการสัมพัทธ์ของ Apsari and Ismono (2014) เพื่อศึกษาพัฒนาการของตัวแปรตาม

ขอบเขตการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5/7 จำนวนนักเรียน 20 คน ของโรงเรียนสาธิตแห่งหนึ่ง สังกัด อป.อว. ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้ มีความสามารถใกล้เคียงกับนักเรียนห้องเรียนอื่น ๆ เนื่องจากโรงเรียนแห่งนี้เป็นโรงเรียนที่มีการจัดห้องเรียนโดยละความสามารถของนักเรียนในแต่ละห้อง แบ่งเป็นระดับเก่ง กลาง อ่อน และมีการจัดนักเรียนโดยละความสามารถและพฤติกรรมในแต่ละห้องเรียนใหม่ทุกปีการศึกษา

ทั้งนี้ผู้วิจัยเลือกบทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นวรรณคดีที่มีเนื้อหาหลักซึ่ง สะท้อนแนวคิดเรื่องความรักและศีลธรรม

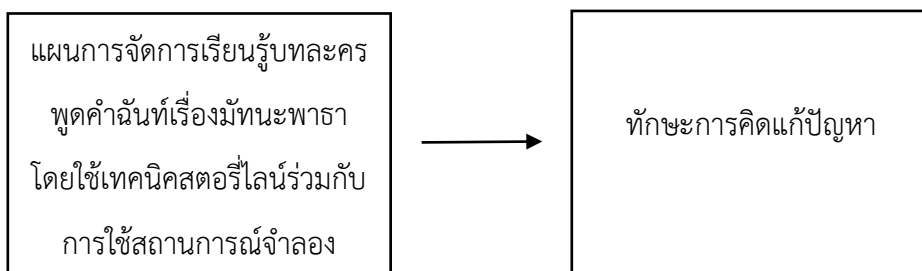
มีโครงเรื่องซับซ้อนและตัวละครที่หลากหลาย เหมาะสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา อีกทั้งยังเป็นวรรณคดีสำคัญในหนังสือเรียน *วรรณคดีวิจักษ์* ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ตัวแปรต้น คือ แผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง

ตัวแปรตาม คือ ทักษะการคิดแก้ปัญหา

เนื้อหาสาระ คือ วิชาภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย มีตัวจัดกระทำในการวิจัยนี้ 1 ตัว คือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง และตัวแปรตาม 1 ตัว คือ ทักษะการคิดแก้ปัญหา ซึ่งสามารถเขียนเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ผลการวิจัย

1) จากการประเมินความคิดเห็นต่อแผนการจัดการเรียนรู้เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลองเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 3 คน พบว่าทั้ง 4 แผนการจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้อง และเหมาะสมมาก **ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้**

ในการจัดการเรียนการสอนได้ โดยแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยเกณฑ์
คุณภาพแบบมาตราส่วนค่า Rating Scale 5 ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางสรุปผลค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแผนการจัดการ
เรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์ เรื่อง มัทนะพาธา

แผนการจัดการเรียนรู้	ค่าเฉลี่ยระดับเกณฑ์ คุณภาพ	สรุปผล
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1	4.30	สอดคล้องและเหมาะสมมาก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2	4.30	สอดคล้องและเหมาะสมมาก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3	4.20	สอดคล้องและเหมาะสมมาก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4	4.20	สอดคล้องและเหมาะสมมาก

และเมื่อนำแผนการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้แก่
นักเรียนกลุ่มเป้าหมาย พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจในการจัดการเรียนการสอน
เพิ่มขึ้น มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในห้องเรียน และสามารถคิดแก้ปัญหาจาก
สถานการณ์ที่กำหนดในใบกิจกรรมได้

ใบกิจกรรม

จากเหตุการณ์ในวรรณคดีเรื่องมัทนะพาธาที่หน้าต้องลงเอยในโลกมนุษย์เป็นการดัดใช้โทษ เมื่อพบกับชัยเสน
ความรักก็ไม่ราบรื่นเพราะนางจันทิ และเมื่อได้พบสุเทพณ์อีกครั้ง มัทนาก็ยังไม่เปลี่ยนใจจากชัยเสน เรื่องจึงจบด้วยความ
สูญเสีย สุเทพณ์ไม่สมหวังในความรัก ชัยเสนสูญเสียคนรัก และมัทนาต้องเปลี่ยนสภาพมาเป็นดอกกุหลาบตลอดกาล
หากนักเรียนเป็นคนที่อยู่ในเหตุการณ์ นักเรียนมีความคิดเห็นว่าในเรื่องนี้ใครเป็นคนที่ได้รับผลกระทบจากความรัก
ที่สุด และนักเรียนจะแก้ปัญหาให้ตัวละครนั้นจากสถานการณ์นี้อย่างไร

คนที่ได้รับผลกระทบจากความรักมากที่สุด คือ สุเทพณ์

ปัญหาของตัวละครนี้ คือ กระแอมติดกับคณารักษ์ และ ถูกปลุกเสกตามวิภวาทมนตร์

สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้โดย ใช้โอปิธมัทนาที่สุเทพณ์ฝังด้วยใจรักของตน และของ 3
ปลุกขจรจากมัทนา เพื่อใช้วิเศษณ์เปิดกับคณารักษ์ในภายหลัง

ใบกิจกรรม

หากนักเรียนอยู่ในสถานการณ์ที่มีคนมาหลอก และถูกพาไปในสถานที่ที่ไม่คุ้นชิน โดยคนที่พานักเรียนไปมีจุดประสงค์เพื่อที่จะขโมยนักเรียนเป็นพawnsท่ามกลางเพื่อนของเขา แต่นักเรียนไม่ได้ชอบคน ๆ นั้น นักเรียนจะหาทางแก้ปัญหาจากสถานการณ์นั้นอย่างไร

ปัญหาของสถานการณ์นี้ คือ ถูกพาตัวไปในสถานที่ที่ไม่คุ้นชินและรู้สึกไม่ชอบ

นักเรียนจะแก้ปัญหาสถานการณ์นี้ โดย หลุดปรับความเข้าใจกับคนนั้นและยื่นข้อเสนออื่นแทนให้
เป็นเพื่อนกัน แทน และนำตัวออกมาจากนั้นปล่อยห่างไป

เพราะ ปลอดภัย ดีกว่า

ใบกิจกรรม

หากนักเรียนเป็นคนที่มีคนมาหลอกขโมยความรัก แต่นักเรียนไม่ได้ชอบเขา นักเรียนจะแก้ปัญหาอย่างไร
เรียนขอ - หากเขาไม่พอใจเราสามารถทำอันตรายนักเรียนได้

คำชี้แจง ให้นักเรียนเสนอวิธีแก้ปัญหา และเลือกวิธีที่ดีที่สุดมาแก้ไขปัญหานั้น

ปัญหาของสถานการณ์นี้ คือ ไม่ชอบคนนั้นแต่มีคนมาหลอก

นักเรียนจะแก้ปัญหาสถานการณ์นี้ โดย

วิธีที่ ๑. ปฏิเสธ บอกไปว่าไม่ชอบคนนั้น

เพราะ คิดว่าเงินนั้นไม่ดี รบกวนการคบหา และเงินก็ไม่ใช่ของดี

วิธีที่ ๒. พยายามไปป้องกันตัวเพื่อไม่ให้ถูกหลอก

เพราะ จะทำให้เขาไม่พอใจและโกรธ แต่จะทำให้เขาไม่พอใจและโกรธ

วิธีที่ ๓. ไปหาพ่อแม่หรือครู บอกเขาว่าไม่ชอบคนนั้น และขอไปอยู่กับพ่อแม่หรือครู
และขอไปอยู่กับพ่อแม่หรือครู

เพราะ มันดีกว่าที่ไม่ทำอะไร และไปอยู่กับพ่อแม่หรือครูดีกว่า

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2568)

ใบกิจกรรม

หากนักเรียนเป็นคนเรียนดีในวิชาใดที่ได้รับเรื่องหรือเรียนจากประชาชนว่าเกิดปัญหาคนพยายามทำร้าย ก่อความ
ก่อกวนลงโทษโดยไม่ชอบด้วยกับเป็นจำนวนมาก นักเรียนจะออกแบบนโยบาย (วิธีแก้ปัญหา) เพื่อแก้ไขปัญหานี้อย่างไร

เดือนไข - ต้องเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้จริง

- เป็นนโยบายที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย และศีลธรรม จริยธรรม

จุด ให้นักเรียนเสนอวิธีแก้ปัญหา และเขียนขั้นตอนการแก้ไข

คำชี้แจง ให้นักเรียนเสนอวิธีแก้ปัญหา และเขียนขั้นตอนการแก้ไขปัญหามาจากสถานการณ์ที่กำหนดให้ที่กำหนดให้

บุคลากรของสถานการณนี้ คือ เจ็ดป่สนาคนพชรพรม ที่่าง ก่อกรรม ก่อผลกรรม คนที่ไม่ใช่คนชั่วก็

ผู้เขียนจะแก้ปัญหาสถานการณ์นี้ โดยออกนโยบาย ๑. นโยบายการไปศึกษาต่างประเทศ

๑. ไม่มีการศึกษาการป้องกันตัวนั้น

๒๗๖๖ ๑. ในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้

2. ในทัศนคติที่ควรใช้ในการป้องกันตนเอง สามารถป้องกันตนเองจากสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

มีขึ้นก่อนการดำเนินนโยบาย ดังนี้

นางสาวกนกพร ภิรมย์ จิตต์เร่ละค้าเงินงานสารนิพนธ์ วันที่ผู้สมัครสอบมีใบตอบ

เลขในเครื่องหมายไทยไม่บังคับใช้
เลขในเครื่องหมายไทยไม่บังคับใช้

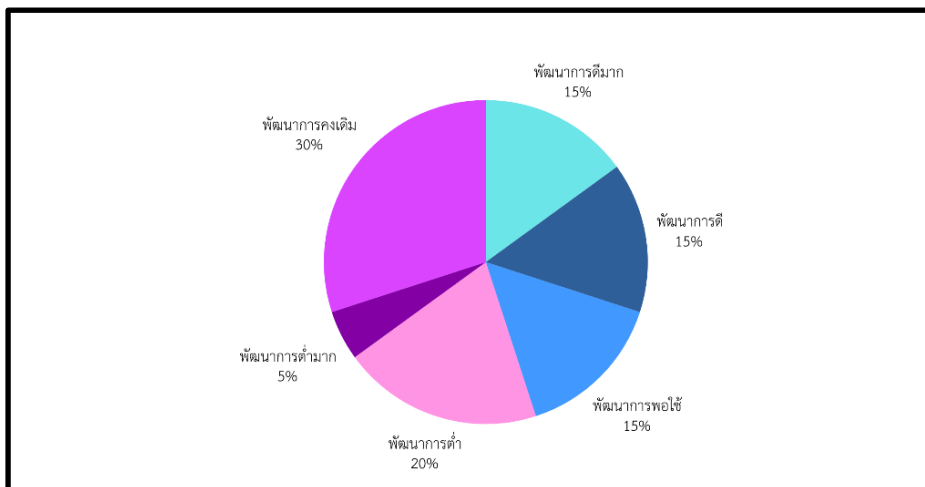
การติดตามการป้องกันตัวนั้นตาม เมื่อมีเหตุของการป้องกันตัวนั้นตาม ละในลักษณะการติดตาม

บันทึกงาน เพื่อปฏิบัติงานของจากสำนักงานการป้องกันทางราชการ

รายชื่อสมาชิกกลุ่มที่..... 2

ภาพที่ 2 ตัวอย่างคำตอบของนักเรียนจากใบกิจกรรมสถานการณ์จำลองตามแผนการจัดการเรียนรู้

2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องมหัศจรรย์ โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการดีมากคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการดีคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการพอใช้คิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำคิดเป็นร้อยละ 20 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำมากคิดเป็นร้อยละ 5 และนักเรียนที่พัฒนาการคงเดิมคิดเป็นร้อยละ 30

ภาพที่ 3 แผนภูมิวงกลมแสดงพัฒนาการด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สรุปผลการวิจัยได้ว่า 1) แผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง พบว่าทั้ง 4 แผนการจัดการเรียนรู้มีความสอดคล้องและเหมาะสมมาก ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ 2) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการดีมากคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการดีคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการพอใช้คิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำคิดเป็นร้อยละ 20 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำมากคิดเป็นร้อยละ 5 และนักเรียนที่พัฒนาการคงเดิมคิดเป็นร้อยละ 30

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ตามที่วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า เพื่อพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้านทักษะการคิดแก้ปัญหา โดยใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลองนั้น เมื่อพิจารณาจากผล

การประเมินของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ทั้ง 4 แผนการจัดการเรียนรู้นั้น มีความสอดคล้องและเหมาะสมมาก ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้ สามารถทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาและคุณค่าจากวรรณคดีมากขึ้น โดยผู้วิจัยได้จัดทำสื่อภาพการ์ตูนเกี่ยวกับเนื้อเรื่องในวรรณคดีมัทนะพาธา และใช้เทคนิคสตอรี่ไลน์ในการดำเนินเรื่องตามเส้นเรื่องในแต่ละเหตุการณ์ เมื่อจบหนึ่งเหตุการณ์ก็จะมีตัวละครที่เป็นผู้ดำเนินเรื่องคอยสรุปเหตุการณ์ พร้อมกับถามคำถามเพื่อนำความสนใจของนักเรียนไปสู่เหตุการณ์ถัดไปของวรรณคดี เช่นเดียวกับการนำสตอรี่ไลน์ไปใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของกาญจนา มากพูน (2548: 18) ที่ใช้การดำเนินเรื่องให้มีความต่อเนื่องกัน โดยใช้คำถามหลักในการดำเนินเรื่อง ร่วมกับการใช้แนวคิดสถานการณ์จำลองที่มีการกำหนดสถานการณ์ปัญหา บทบาท และเงื่อนไขแก่ผู้เรียนในการคิดแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและสามารถนำทักษะที่ได้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตได้ แต่เนื่องจากทักษะการคิดแก้ปัญหา เป็นทักษะที่นักเรียนสามารถนำอารมณ์ และความพึงพอใจของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดแก้ปัญหาได้ โดยเป็นทักษะที่ขึ้นอยู่กับเจตคติของนักเรียน และประสบการณ์ส่วนตัว การใช้ปมความขัดแย้งในวรรณคดี เพื่อนำมาสร้างสถานการณ์ในการคิดแก้ไขปัญหา จากข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งถัดไปของวรรณภา เหล่าไพศาลพงษ์ (2554: 64) ที่ได้มีการเสนอให้นำกระบวนการแก้ปัญหาไปใช้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น ๆ เนื่องจากการนำกระบวนการคิดแก้ปัญหาไปจัดการเรียนรู้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยบูรณาการกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลองในรายวิชาภาษาไทย เรื่อง มัทนะพาธา อาจจะยังไม่สามารถส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาให้กับนักเรียนได้ทุกคน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องขยายแนวทางการจัดการเรียนรู้ เช่น การปูพื้นฐานให้นักเรียนมีทักษะการคิดแก้ปัญหา เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

ส่วนในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่กล่าวว่า เพื่อวิเคราะห์ทักษะด้านการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้เทคนิคสตอรีไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีพัฒนาการตีความคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการตีความคิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการพอใช้คิดเป็นร้อยละ 15 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำคิดเป็นร้อยละ 20 นักเรียนที่มีพัฒนาการต่ำมากคิดเป็นร้อยละ 5 และนักเรียนที่มีพัฒนาการคงเดิมคิดเป็นร้อยละ 30 เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ว่า เพื่อวิเคราะห์ทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เนื่องจากการจัดการเรียนรู้เรื่องมัทนะพาธา โดยใช้สตอรีไลน์ ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนได้เข้าใจเนื้อหาของบทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธามากขึ้น เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องเข้ากับสถานการณ์จริง นักเรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาและพฤติกรรมของตัวละครได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของการกระทำ เข้าใจแนวคิดเรื่องความรัก ศีลธรรม และการยับยั้งชั่งใจตามแนวคิดของผู้ประพันธ์ อีกทั้งยังสามารถอธิบายและนำข้อคิดจากวรรณคดีไปประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม ส่งผลให้เกิดพัฒนาการด้านการคิดแก้ปัญหาในระดับที่ดีขึ้น จึงสรุปได้ว่าจากการเรียนโดยใช้เทคนิคสตอรีไลน์ และมีการเน้นให้ผู้เรียนเผชิญกับปัญหาจากสถานการณ์จำลอง ทำให้ผู้เรียนต้องมีการวางแผน รวบรวมข้อมูล และออกแบบวิธีการแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่กำหนด ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้ลองเผชิญกับปัญหาใหม่ ๆ มีการค้นพบวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย เกิดทักษะการคิดแก้ปัญหา และสามารถนำทักษะที่เกิดขึ้นไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งเห็นได้จากการที่นักเรียนจำนวน 14 คน จากจำนวนทั้งหมด 20 คน คิดเป็นร้อยละ 70 มีการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาเพิ่มขึ้น

แต่พบว่า มีนักเรียนบางส่วนอยู่ในกลุ่มที่พัฒนาการคงเดิมคิดเป็นร้อยละ 30 ซึ่งเป็นจำนวนที่มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ เมื่อกลับไปพิจารณาผลการทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา

นักเรียนส่วนใหญ่ที่พัฒนาการคงเดิมเป็นนักเรียนที่มีคะแนนทักษะการคิดแก้ปัญหา มากกว่าร้อยละ 70 โดยแบ่งเป็นนักเรียนกลุ่มที่คะแนนลดลงจากแบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา 1 คะแนน และกลุ่มที่คะแนนแบบทดสอบทักษะการคิดแก้ปัญหา มีคะแนนเท่าเดิม แสดงให้เห็นว่าเมื่อนักเรียนจะอยู่ในกลุ่มที่พัฒนาการคงเดิม แต่ก็เป็นผู้ที่มีทักษะการคิดแก้ปัญหา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การจัดการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้บทละครพูดคำฉันท์เรื่อง มัทนะพาธา โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลอง เพื่อให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาที่ดีขึ้น ครูผู้สอนในรายวิชาภาษาไทยควรมีการเลือกใช้ทักษะการคิดด้านอื่น ๆ เพื่อให้มีการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดหลากหลายขึ้น

1.2 สถานการณ์และปัญหาที่สร้างขึ้นมาควรเป็นสิ่งที่สามารถพบได้ใกล้ตัวนักเรียน แต่ก็ต้องมีความท้าทายให้นักเรียนได้ใช้กระบวนการคิดและหาแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับสถานการณ์จำลอง จึงควรศึกษาการพัฒนาสื่อการสอนรูปแบบอื่น ๆ หรือการใช้วิธีการจัดการเรียนรู้อื่น ๆ มาปรับใช้แทน เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนทั้งสองวิธีล้วนแต่เป็นวิธีที่ต้องใช้เวลาในการทำกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้เวลาที่ใช้นั้น 1 คาบเรียนค่อนข้างน้อยไปในการนำวิธีการจัดการเรียนรู้นี้ดังกล่าวมาให้เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหา

2.2 เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ศึกษาผลในรายวิชาภาษาไทย จากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ฉะนั้นการวิจัยครั้งต่อไปอาจศึกษาผลกับนักเรียนระดับชั้นอื่นหรือในกลุ่มสาระวิชาอื่น เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้สตอรี่ไลน์ร่วมกับการใช้สถานการณ์จำลองในวงกว้างมากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กัญชพร เชื้อชัย. 2554. **ผลของการใช้โปรแกรมอีเอเอซีที่มีต่อทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/22057>.
- กาญจนา มากพูน. 2548. **ผลการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทยและเจตคติต่อการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/6337>.
- ทีศนา แฉมณี. 2553. **ศาสตร์การสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พรพิชชา พริบไหว และ จักรกฤษณ์ จันทะคุณ. 2565. “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์จำลองเพื่อเสริมสร้างความสามารถด้านการสื่อสารในภาวะวิกฤตสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3”. **วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย**, 4(2), 287–300.
- พิมพา เพียเทพ. 2549. **ผลของการใช้วิธีสอนแบบสตอรีไลน์ในวิชาสังคมศึกษาที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนด้วยวิธีสตอรีไลน์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยแห่งชาติดงไคย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/12874>.

- ลดาวลัย อากาศสุวรรณ. 2564. “การวิเคราะห์บทละครพูดเรื่องมัทนะพาธาเพื่อ
ประพันธ์บทเพลงร้องชุดห้วงแห่งรัก”. วารสารดนตรีและการแสดง, 7(1), 121-122.
- วรรณภา เหล่าไพศาลพงษ์. 2554. การศึกษาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและ
ความสนใจในการเรียนภาษาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่
จัดการเรียนรู้แบบกระบวนการแก้ปัญหากับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วรลีส สิริปิยธรรม. 2557. การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิด
แก้ปัญหา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบ
โครงงาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2559. รายงานการวิจัยแนวโน้มภาพอนาคต
การศึกษาและการเรียนรู้ ของไทยในปี พ.ศ. 2573. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- สุขสม สิวะอมรรัตน์. 2552. ผลของการใช้สถานการณ์จำลองที่มีต่อความสามารถ
ในการทำงานกลุ่ม ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดเลียบ
ราษฎร์บำรุง เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ภาษาอังกฤษ

- Apsari, Y. D., & Ismono. 2014. “Development of SETS-Oriented Student
Activity Sheet on Substance Material of Food Additives”.
Journal of Chemical Education, 3(2), 1–6.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. 1998. **The Action Research Planner**. 3rd ed..
Geelong, Victoria: Deakin University Press.

การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาไทย ของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาการปรับปรุงและแก้ไขการเขียน ประกาศที่สร้างโดย ChatGPT

นิภาดา โพธิ์เรือง¹

รับบทความ 25 มิถุนายน 2568 แก้ไขบทความ 9 ตุลาคม 2568 ตอรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์โดยเฉพาะ ChatGPT มีบทบาทสำคัญต่อแวดวงการศึกษา ในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนนำมาใช้ในการค้นคว้า สร้างชิ้นงาน และพัฒนาทักษะการสื่อสารต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการฝึกฝนและพัฒนาทักษะการเขียนที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษา งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบระดับคะแนนของผู้เรียนในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT และเพื่อศึกษาลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ผลการศึกษาพบว่า คะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT สูงกว่าคะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนแต่ละด้าน พบว่า เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของแต่ละด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยด้านการใช้ภาษาปรากฏความแตกต่างมากที่สุด รองลงมาคือด้านเนื้อหา และด้านโครงสร้างและองค์ประกอบ ตามลำดับ โดยที่ในแต่ละด้านคะแนนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีความสามารถในการปรับปรุงข้อบกพร่องในการเขียนประกาศได้ในระดับดีกว่าประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ส่วนลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดยใช้ ChatGPT พบการแก้ไขข้อบกพร่องด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ ด้านเนื้อหา และด้านการใช้ภาษา การปรับปรุงข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษานี้ เป็นด้านที่พบว่าผู้เรียนมีการแก้ไขข้อบกพร่องจาก ChatGPT มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์แม้จะสามารถผลิตงานเขียนได้ดีในระดับหนึ่งแต่ก็ยังมีความจำกัด และยังต้องให้ผู้เรียนเป็นผู้วิเคราะห์ แก้ไข และกลั่นกรองเนื้อหาที่ปัญญาประดิษฐ์สร้างขึ้นอย่างมีวิจารณญาณ

คำสำคัญ: เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์, ทักษะการเขียนภาษาไทย, การเขียนประกาศ, แชนเจฟฟี่

¹ นักวิชาการอิสระ อีเมล nipadapr@gmail.com

The Use of Artificial Intelligence Technology to Enhance Thai Writing Skills of Higher Education Students: A Case Study on Revising and Editing Announcements Generated by ChatGPT

Nipada Phorueang¹

Received 25 June 2025; revised 9 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

In recent years, artificial intelligence (AI) technologies—particularly ChatGPT—have become increasingly influential in education, serving as tools that assist learners in conducting research, creating written products, and developing communication skills. Among these, writing remains a foundational skill in higher education. This study aimed to compare students' performance in revising and correcting ChatGPT-generated announcements with their performance in producing their own announcements using ChatGPT, as well as to analyze the types of errors students addressed in AI-generated texts. The findings revealed that the overall scores of the announcements revised and edited by students were significantly higher than those produced solely with ChatGPT assistance at the 0.05 level of statistical significance. In terms of specific aspects, the most notable improvement was found in language use, followed by content and then structure and organization—all showing statistically significant differences. These results indicate that students were able to refine and enhance the quality of AI-generated writing more effectively than ChatGPT could achieve on its own. Further analysis of the revised texts showed that students corrected deficiencies related to structure and organization, content, and language use, with language use being the most frequently improved aspect. This highlights that while AI can produce reasonably coherent writing, it still exhibits limitations that require learners to critically analyze, edit, and refine AI outputs to ensure accuracy and appropriateness.

Keywords: Artificial Intelligence Technology, Thai Writing Skills, Announcement Writing, ChatGPT

¹ Independent Scholar Email: nipadapr@gmail.com

บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีบทบาทกับชีวิตมนุษย์หลากหลายด้าน เนื่องจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมืออำนวยความสะดวกในการช่วยมนุษย์สืบค้นหรือประมวลผลข้อมูลเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ช่วยมนุษย์ในการผลิตเนื้อหาอีกด้วย ในแวดวงการศึกษาก็เช่นเดียวกัน มีการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนกับผู้เรียนหลายระดับตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างหรือ Generative AI อย่าง ChatGPT Gemini Claude และ Perplexity (Office of the Education Council 2024, อ้างใน จิรกร ฐาวิรัตน์ 2568: 99)

การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นระดับที่ผู้เรียนมีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความตระหนักรู้ การใช้วิจารณญาณ และมีทักษะความพร้อมด้านการใช้เครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยี จากการสำรวจพบว่า ผู้เรียนระดับอุดมศึกษาใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ถึงร้อยละ 49 เมื่อเทียบกับอาจารย์ผู้สอนที่ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เป็นประจำเพียงร้อยละ 22 (Power 2024) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียน แต่ผู้เรียนก็ควรได้รับการฝึกฝนกระบวนการกลั่นกรองผลผลิตจากปัญญาประดิษฐ์นั้น ๆ อย่างมีวิจารณญาณ

ผู้เรียนระดับอุดมศึกษามักถูกคาดหวังให้มีทักษะการเขียนภาษาไทยได้ในระดับดี เนื่องจากทักษะการเขียนเป็นหนึ่งในความสามารถพื้นฐานด้านการสื่อสารที่จำเป็นสำหรับการเรียน การวิจัย และการทำงานในอนาคต แต่ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนมักประสบปัญหาด้านการขาดเครื่องมือที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนใช้วิจารณญาณในการพิจารณาความเหมาะสมของงานเขียน โดยเฉพาะงานเขียนในบริบททางการเช่นประกาศ ที่เป็นงานเขียนที่ใช้ในบริบททางการ ทั้งในหน่วยงานราชการ สถานศึกษา และองค์กรเอกชน การเขียนประกาศจึงนับเป็นงานเขียนประเภทหนึ่ง

สำคัญในการสื่อสารระดับองค์กร ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ความเข้าใจทั้งด้านโครงสร้างเนื้อหา และระดับภาษาที่เหมาะสม ทักษะการเขียนงานประเภทนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่ควรส่งเสริมผู้เรียนให้มีความพร้อมในการนำไปใช้กับวิชาชีพในอนาคต

ChatGPT เป็นเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์แบบรู้สร้างที่สามารถผลิตข้อความ ตอบคำถาม และปรับแต่งข้อความจากคำสั่งที่ผู้ใช้อนุญาต จากการศึกษาพบว่าจำนวนผู้ใช้ ChatGPT ในเดือนกรกฎาคมปี 2025 นั้นมีผู้ใช้งานรายสัปดาห์มากกว่า 700 ล้านคน และจำนวนผู้ใช้งานนี้คิดเป็นประมาณร้อยละ 10 ของประชากรผู้ใหญ่ทั่วโลก (กองบรรณาธิการ Thairath Money 2568) ส่วนคุณสมบัติของ ChatGPT นั้นมีความโดดเด่นในเรื่องการเป็นโมเดลภาษาขนาดใหญ่ (LLM) มีความชาญฉลาด สามารถเรียนรู้และฝึกฝนทักษะจากคลังข้อมูลขนาดใหญ่ได้ด้วยตัวเองเพื่อสร้างงานเขียนที่ซับซ้อน (van Dis et al. 2023)

ดังกล่าวนี้นี้ ในการพัฒนาทักษะในการเขียนประกาศของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา ChatGPT จึงเป็นเครื่องมือที่น่าสนใจในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนรู้ในลักษณะการเป็นต้นแบบข้อความสำหรับผู้เรียนที่ต้องการพัฒนาทักษะการเขียนของตนเองให้ดีขึ้น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ ChatGPT เครื่องมือตั้งต้น แล้วให้ผู้เรียนฝึกวิเคราะห์ ปรับปรุง และแก้ไขข้อความ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาทักษะการเขียนของผู้เรียนได้ เนื่องจากผู้เรียนจะได้ใช้ความรู้ด้านภาษา การพิจารณารูปแบบที่ถูกต้องตามหลักการ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะการเขียนที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพราะผู้เรียนได้เรียนรู้จากข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากปัญญาประดิษฐ์ แล้วพิจารณาแก้ไขอย่างมีวิจารณญาณ ลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นการทำให้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนผู้เรียน มากกว่าการผลิตเนื้อหาแทนผู้เรียน และยังทำให้ผู้เรียนใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีอย่างมีวิจารณญาณอีกด้วย

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า งานวิจัยที่ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อพัฒนาทักษะการเขียนของผู้เรียนนั้นมักอยู่ในบริบทการพัฒนาทักษะภาษาต่างประเทศ เช่น งานวิจัยเรื่อง Cultivating writing skills: the role of ChatGPT as a learning

assistant ของ Özçelik และ Eksi (2024) ที่มุ่งศึกษาบทบาทของ ChatGPT ในการช่วยผู้เรียนพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในด้านความรู้เรื่องระดับภาษา และงานวิจัยเรื่อง The use of artificial intelligence to improve EFL students' writing skill (Pratama & Hastuti 2024) ที่ใช้ ChatGPT และ Gencraft ในการฝึกการเขียนบรรยายภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา แต่ยังไม่มียงานวิจัยใดที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา โดยเฉพาะการเขียนประกาศ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประสิทธิภาพในการเขียนประกาศของผู้เรียนโดยวิเคราะห์เปรียบเทียบจากระดับคะแนนของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดยใช้ ChatGPT กับระดับคะแนนประกาศของผู้เรียนหลังจากแก้ไขปรับปรุงประกาศฉบับเดิมด้วยตนเอง การเปรียบเทียบคะแนนเป็นไปเพื่อประเมินความสามารถของผู้เรียนในด้านการใช้ทักษะการเขียนในการปรับปรุงและแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม และศึกษาลักษณะข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดยใช้ ChatGPT เพื่อวิเคราะห์ว่าผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยของตนเองได้หรือไม่ อย่างไร ผ่านกระบวนการตรวจสอบและแก้ไขข้อความที่สร้างด้วยปัญญาประดิษฐ์ อันจะนำไปสู่แนวทางการบูรณาการการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยแก่ผู้เรียนระดับอุดมศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบระดับคะแนนของผู้เรียนในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT
2. เพื่อศึกษาลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT

สมมุติฐานการวิจัย

1. ประกาศที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT มีระดับคะแนนสูงกว่าประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT
2. ลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ส่วนใหญ่เป็นข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษา

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยแบ่งเป็นแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ด้านแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยรูปแบบและหลักการในการเขียนประกาศ และการใช้ภาษาในการเขียนประกาศ ดังนี้

1.1 รูปแบบและหลักการในการเขียนประกาศ

ประกาศเป็นหนังสือราชการชนิดหนึ่งในประเภทหนังสือประชาสัมพันธ์ จึงจำเป็นต้องมีความชัดเจน ถูกต้อง ลำดับเนื้อหาอย่างเป็นระบบระเบียบ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนิยามความหมายของประกาศว่า คือ ข้อความที่แจ้งให้ทราบทั่วกัน เช่น ประกาศของวัด ประกาศของบริษัท หรือ ข้อความที่ทางราชการแจ้งให้ประชาชนทราบหรือวางแนวทางให้ปฏิบัติ เช่น ประกาศพระบรมราชโองการ ประกาศกระทรวง (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา 2554) โดยสรุปแล้ว ประกาศจึงหมายถึงข้อความที่ใช้แจ้งให้ทราบโดยทั่วกันหรือข้อความที่หน่วยงานราชการแจ้งให้ประชาชนรับทราบหรือปฏิบัติตาม

พรพนธ คุรุเนตร (2568: 2) กล่าวถึงองค์ประกอบการเขียนประกาศที่เป็นทางการไว้ 7 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ใช้กระดาดครุฑหรือกระดาดที่มีตราของหน่วยงานหรือองค์กร (2) ระบุชื่อหน่วยงานราชการหรือองค์กรที่ออกประกาศ (3) ระบุชื่อเรื่องที่ออกประกาศ (4) ข้อความหรือเนื้อหาที่ประกาศ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนเหตุผลหรือที่มาของการออกประกาศและข้อความที่ประกาศให้ทราบ (5) วันเดือนปีที่ออกประกาศ ให้ระบุแบบเต็มรูปแบบ (6) ให้ลงลายมือชื่อของผู้ออกประกาศและพิมพ์ชื่อเต็มไว้ได้

ลายมือชื่อ และ (7) ระบุตำแหน่งของผู้ออกประกาศ หากผู้จัดทำประกาศปฏิบัติตามองค์ประกอบและหลักการต่าง ๆ เหล่านี้อย่างถูกต้อง ประกาศจะมีความน่าเชื่อถือและแสดงถึงความเป็นทางการของหน่วยงานที่ออกประกาศด้วย

จากรูปแบบและหลักการของการเขียนประกาศเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าการเขียนประกาศไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดข้อมูลเท่านั้น หากแต่เป็นการสื่อสารอย่างมีแบบแผน ผู้เรียนจึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบ องค์ประกอบ และการใช้ภาษาที่เหมาะสม เพื่อให้จัดทำประกาศได้อย่างถูกต้อง

1.2 การใช้ภาษาในการเขียนประกาศ

การเขียนประกาศนับเป็นหนังสือราชการประเภทหนึ่ง ดังนั้นการใช้ภาษาจึงต้องเป็นไปตามหลักการใช้ภาษามาตรฐานและมีความเป็นทางการ ดังกล่าวนี้นการเขียนประกาศจึงควรคำนึงถึงหลักการความถูกต้อง 2 หลักการ ได้แก่ หลักการใช้คำและประโยค และด้านระดับภาษา ดังนี้

1.2.1 การใช้คำและประโยค

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง (ม.ป.ป.: 5-15) กล่าวถึงหลักการใช้คำและประโยคในภาษาไทยมาตรฐานไว้ สรุปได้ดังนี้

การใช้คำ หลักเกณฑ์การใช้คำในภาษาไทยมาตรฐานมี 5 ข้อ ได้แก่

1) **เลี่ยงคำภาษาต่างประเทศ** โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ เนื่องจากการใช้ภาษาต่างประเทศอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในการสื่อสาร และอาจทำให้เกิดการเข้าใจความหมายผิดในกรณีที่ผู้รับสารไม่เข้าใจความหมายของคำนั้น ๆ ทั้งนี้มีข้อยกเว้นให้ใช้ได้ในกรณีที่ยังไม่มีคำภาษาไทยที่สื่อความหมายได้เท่ากัน หรือเป็นชื่อเฉพาะ หรือเป็นคำที่ใช้กันโดยทั่วไปจนเป็นที่ยอมรับ เช่น คอมพิวเตอร์ ลิฟต์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ

2) **ไม่ใช่คำสแลง** สแลง คือ ถ้อยคำที่นิยมใช้อยู่ในช่วงเวลาสั้น ๆ และใช้เฉพาะกลุ่ม จึงอาจเกิดปัญหาในการสื่อสารได้หากเวลาผ่านไปหรือเมื่อต้องสื่อสารกับคนต่างกลุ่มที่ไม่เข้าใจกัน เช่น แซ่บ กิ๊ก ชิว ๆ

3) **ใช้คำให้คงที่** การหลกาคำมีข้อดีคือช่วยให้งานไม่น่าเบื่อเมื่อต้องกล่าวคำเดิมซ้ำหลายครั้ง แต่คำที่เลือกมาใช้นั้นแม้จะมีความหมายใกล้เคียงกันแต่ก็ควรคำนึงถึงระดับความเป็นทางการที่เท่ากันด้วย เช่น เปิดภาคเรียนได้ไม่ถึง 2 สัปดาห์ ข้าพเจ้าก็มีการบ้านล้นมือ อาทิตย์หน้าจะมีการทดสอบวิชาภาษาสเปนด้วย เรียกได้ว่าข้าพเจ้านับวันรอคอยการปิดเทอมทีเดียว

4) **ใช้คำและสำนวนให้ถูกความหมาย** หลักการนี้เป็นข้อที่ควรคำนึงถึงมากที่สุด เพราะอาจทำให้การสื่อความหมายคลาดเคลื่อนไป คำบางคำมีความหมายใกล้เคียงกันแต่น้ำหนักต่างกัน หรือความหมายใกล้เคียงกันแต่ใช้ในบริบทที่ต่างกัน เช่น กล้าหาญ-บ้าบิ่น เป็นคำที่มีแง่มุมบวก-ลบที่ต่างกัน จุกจิก-จุกจิบ ออกเสียงใกล้เคียงกันแต่ความหมายต่างกัน

5) **ใช้คำให้ถูกหลักไวยากรณ์** คำในกลุ่มนี้ผู้ใช้ภาษาควรใช้ให้ถูกหลักเกณฑ์ เช่น คำบุพบท ใช้บอกผู้ทำร่วม บอกเครื่องมือ บอกแหล่งเดิม บอกจุดหมาย และบอกลักษณะ คำสันธาน ใช้บอกความคล้ายตามกัน บอกความขัดแย้ง บอกความให้เลือก บอกเหตุ และบอกผล

การใช้ประโยค หลักเกณฑ์การใช้ประโยคในภาษาไทยมาตรฐานมี 5 ข้อ ดังนี้

1) **ถูกไวยากรณ์** เลี่ยงประโยคไม่สมบูรณ์ ในประโยคควรมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งภาคประธานและภาคแสดง เพื่อให้สื่อความหมายได้ชัดเจน อย่างไรก็ตามอาจมีการละองค์ประกอบในประโยคบางส่วนได้ หากได้กล่าวถึงในประโยคที่มาก่อน หรือตีความได้จากบริบท

2) **กะทัดรัด** เลี่ยงประโยคยาวและไม่สื่อความ ควรแบ่งเป็นประโยคที่มีขนาดสั้นและสื่อใจความชัดเจน

3) **สละสลวย** เลี่ยงประโยคที่มีขนาดยาว นามวลีขนาดยาว และไม่ควรใช้ประโยคที่มีโครงสร้างแบบภาษาต่างประเทศ เพราะจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจความหมายได้ยากและอาจทำให้การสื่อความหมายผิดไป

4) **ชัดเจน** ไม่ใช้ประโยคกำกวม ความกำกวมของประโยคอาจเกิดจากการวางคำขยายผิดตำแหน่ง การใช้คำที่มีความหมายไม่สอดคล้องกันในประโยค หรือการมีคำที่มีความหมายไม่ชัดเจนในประโยค

1.2.2 ระดับภาษา

วิลยา ช้างขวัญยืน (2552: 10-11) กล่าวถึงนิยามและรูปแบบของระดับภาษา สรุปได้ว่า ระดับภาษาเป็นการใช้ถ้อยคำให้เหมาะสมแก่โอกาส หากแบ่งระดับภาษาตามกาลเทศะหรือโอกาสแล้ว แบ่งได้เป็น 2 แบบ ได้แก่ แบบที่ 1 ภาษาแบบเป็นทางการ เป็นภาษาที่ใช้ในโอกาสสำคัญที่เป็นทางการและเป็นพิธีการ อาจแบ่งได้เป็นภาษาระดับพิธีการ และภาษาระดับมาตรฐานราชการหรือภาษาระดับทางการ และแบบที่ 2 ภาษาแบบไม่เป็นทางการ เป็นภาษาที่ใช้กันในชีวิตประจำวันหรือใช้โดยทั่วไป อาจแบ่งได้เป็นภาษาระดับกึ่งทางการ ภาษาระดับสนทนา และภาษาระดับกันเองหรือภาษาปาก จากนิยามและการแบ่งระดับภาษาดังกล่าวนี้นี้ หากเป็นภาษาแบบทางการ ลักษณะภาษาจึงควรใช้คำและรูปประโยคที่ถูกหลักไวยากรณ์ ไม่ใช้คำภาษาต่างประเทศที่มีคำไทยใช้แทนได้ ไม่ย่อคำหรือตัดคำ และไม่ใช้คำสแลง ส่วนภาษาแบบไม่เป็นทางการนั้นจะลดความเป็นทางการลงมา รูปประโยคที่ใช้อาจไม่ถูกไวยากรณ์ มีการใช้คำสแลง คำตัด คำย่อ คำภาษาต่างประเทศที่มีคำไทยใช้แล้ว มีการใช้ภาษาหนังสือพิมพ์ และภาษาถิ่น

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่ใช้ ChatGPT ในการพัฒนาทักษะการเขียนนั้น ส่วนใหญ่เป็นการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มของการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการส่งเสริมทักษะการสื่อสารและพัฒนาทักษะทางภาษา ดังในงานวิจัยเรื่อง การใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือพัฒนาทักษะการเขียนในรายวิชาภาษาฝรั่งเศสในสำนักงาน (ศโรชินี อาจหาญ 2567) ที่ศึกษาประสิทธิภาพและผลของการใช้ ChatGPT ในฐานะเครื่องมือในการให้คำแนะนำและตรวจงานเขียนภาษาฝรั่งเศส ทั้งในด้านความถูกต้องของภาษา ไวยากรณ์ และคำศัพท์ภาษาฝรั่งเศส รวมถึงศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อการใช้งาน ChatGPT ด้วย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้เรียนระดับปริญญาตรี จำนวน

9 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม และชิ้นงานจดหมายสมัครงานของผู้เรียนก่อนและหลังใช้งาน ChatGPT ผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจระดับสูงต่อการใช้งาน ChatGPT ในการให้คำแนะนำและตรวจสอบความถูกต้องของงานเขียน เนื่องจากสามารถช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงข้อบกพร่องในงานเขียนของตนเอง ช่วยปรับโครงสร้างประโยคและเนื้อหา ทั้งยังมีความรวดเร็วในการใช้งาน อย่างไรก็ตามผู้เรียนเองยังคงไม่เชื่อมั่นการใช้ ChatGPT อย่างเต็มที่นัก และยังคงต้องการการปฏิสัมพันธ์และการตรวจสอบความถูกต้องของงานเขียนจากมนุษย์ ผลการศึกษานี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าบทบาทของผู้สอนภาษายังคงมีความสำคัญซึ่งปัญญาประดิษฐ์ยังไม่อาจแทนที่ได้ งานวิจัยเรื่องดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ในประเด็นที่ว่า งานเขียนที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์อาจยังต้องอาศัยการทักษะการวิเคราะห์ ตรวจสอบ และแก้ไขจากมนุษย์ร่วมด้วย

งานวิจัยเรื่อง Cultivating writing skills: the role of ChatGPT as a learning assistant (Özçelik, N.P. & Eksi, G.Y. 2024) ศึกษาบทบาทของ ChatGPT ในการช่วยพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษทั้งระดับเป็นทางการและไม่เป็นทางการของผู้เรียนระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยของรัฐในประเทศตุรกี และความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อเครื่องมือชนิดนี้ การดำเนินงานวิจัยเป็นแบบกลุ่มตัวอย่างเดียว (one-shot case study) ผู้เรียนได้ทำแบบฝึกการเขียน 4 ประเภททั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การเขียนคำร้องถึงคนบติ การเขียนบล็อก (Blog Post) หลังจากเขียนงานฉบับแรกแล้ว ผู้เรียนจะตรวจแก้งานของตนด้วย ChatGPT แล้วส่งฉบับแก้ไขอีกครั้ง ผลการศึกษาพบว่า ChatGPT ช่วยให้ผู้เรียนตรวจแก้ไขไวยากรณ์ การใช้คำ และโครงสร้างประโยคได้ถูกต้องมากขึ้น โดยเฉพาะการเขียนแบบเป็นทางการ อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากบางคำแนะนำของ ChatGPT นั้นเปลี่ยนความหมายหรือบริบทของข้อความ และบางครั้งประโยคมีความซับซ้อนและใช้คำฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และผู้เรียนบางคนให้ความเห็นว่า ChatGPT ยังขาดความละเอียดอ่อนในการใช้ภาษาให้เหมาะกับบริบทและวัฒนธรรม แต่ส่วนใหญ่เห็นว่า ChatGPT มีประโยชน์ในงานเขียนทางการมากกว่างานเขียนที่ไม่เป็นทางการ งานวิจัยนี้จึงให้

มุมมองที่เกี่ยวข้องกับงานของผู้วิจัยในประเด็นด้านการใช้ ChatGPT ในงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับระดับภาษาซึ่งเป็นหลักสำคัญของการเขียนประกาศในภาษาไทย

Pratama & Hastuti (2024) ศึกษาเรื่อง The use of artificial intelligence to improve EFL students' writing skill งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาวิธีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยเฉพาะ ChatGPT และ Gencraft ในการเรียนการสอนการเขียนภาษาอังกฤษแบบงานเขียนเชิงพรรณนา วิเคราะห์ผลของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียน และหาข้อจำกัดของการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการฝึกทักษะการเขียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 30 คน ในประเทศอินโดนีเซีย เก็บข้อมูลด้วยแบบทดสอบก่อนเรียน-หลังเรียน และแบบสัมภาษณ์นักเรียน ผลการศึกษาพบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นมากกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ChatGPT ช่วยให้เรียนรู้รูปแบบประโยคและคำที่ถูกต้อง ส่วน Gencraft ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงบันดาลใจในการเขียนข้อความจากภาพ และผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์เพราะช่วยให้เข้าใจคำศัพท์และเกิดความคิดสร้างสรรค์ในการเขียน งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ในการเป็นผู้ช่วยการเรียนรู้ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ในด้านการใช้ ChatGPT มาเป็นเครื่องมือช่วยในการพัฒนาทักษะการเขียนเช่นเดียวกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว แสดงให้เห็นแนวทางการใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ด้านการเขียน แม้จะเป็นการเขียนในบริบทภาษาต่างประเทศ แต่แนวทางเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยการเขียนในบริบทภาษาไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการตรวจแก้ข้อความให้ถูกต้องซึ่งหมายถึงการที่ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาได้เหมาะสมกับระดับและบริบทของการสื่อสาร ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนตระหนักถึงจุดบกพร่องของตนเองและปรับปรุงงานเขียนให้มีความถูกต้องและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีกระบวนการดำเนินงานดังนี้

- 1) สํารวจแนวคิด ทฤษฎี เอกสารหรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ประชากร

กลุ่มประชากรในงานวิจัยนี้เป็นนิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 จำนวน 30 คน ที่ต้องเรียนเรื่องการเขียนเพื่อสื่อสารองค์กรในยุคนดิจิทัล

เครื่องมือการวิจัย

1. แบบประเมินผลงานตามเกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Scoring Rubric) ผู้วิจัยกำหนดองค์ประกอบในการประเมินชิ้นงานออกเป็น 3 ด้าน คะแนนเต็ม 10 คะแนน มีรายละเอียดดังนี้

ด้านที่ 1 โครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ (4 คะแนน)

ประกาศต้องมีองค์ประกอบครบถ้วน 7 องค์ประกอบ และทุกองค์ประกอบระบุรายละเอียดได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ 1) มีตราของหน่วยงานหรือองค์กร 2) ชื่อส่วนราชการหรือหน่วยงาน 3) เรื่องที่ประกาศ 4) ข้อความหรือเนื้อหาที่ประกาศ 5) วันเดือนปีที่ออกประกาศ 6) ชื่อผู้ออกประกาศ และ 7) ตำแหน่งของผู้ออกประกาศ

ด้านที่ 2 ความถูกต้องของเนื้อหา (3 คะแนน)

เนื้อหาประกาศบอกวัตถุประสงค์ของประกาศได้ชัดเจน มีเนื้อหาส่วนที่เป็นเหตุผลหรือที่มาของการออกประกาศ มีรายละเอียดที่โจทย์กำหนดให้อย่างครบถ้วน และมีการเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

ด้านที่ 3 การใช้ภาษา (3 คะแนน)

การใช้ภาษาถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ภาษาไทย ทั้งการสะกดคำ การเรียบเรียงคำ การใช้คำให้ถูกต้องตามความหมาย การใช้ประโยค รวมถึงการลำดับความมีความกระชับ ไม่วกวน มีความสละสลวย

ทั้งนี้ คะแนนในแต่ละด้านจะลดหลั่นจากคะแนนเต็มตามข้อบกพร่องที่พบ

2. แบบบันทึกลักษณะการใช้ภาษา ผู้วิจัยกำหนดหัวข้อในแบบบันทึก 3 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การใช้คำ

ผู้วิจัยจดบันทึกการเลือกใช้คำในประกาศว่าถูกต้องตามความหมายและกาลเทศะ เลี่ยงการใช้คำภาษาต่างประเทศและคำสแลงหรือไม่ ตรวจสอบความคงที่ของการใช้คำ และความถูกต้องของการใช้คำให้ถูกต้องหลักไวยากรณ์ โดยเฉพาะคำบุพบทและคำสันธาน

ด้านที่ 2 การใช้ประโยค

ด้านการใช้ประโยค ผู้วิจัยจดบันทึกลักษณะโครงสร้างของประโยคว่าถูกต้องตามหลักภาษาไทย ครบถ้วนทั้งภาคประธานและภาคแสดง ไม่ปรากฏโครงสร้างประโยคแบบภาษาต่างประเทศ การใช้ประโยคมีความกระชับ ไม่วกวน และหลีกเลี่ยงประโยคซับซ้อนเกินความจำเป็น รวมถึงความหมายของประโยคจะต้องมีความชัดเจนและสื่อสารรายละเอียดที่จำเป็นได้ครบถ้วน

ด้านที่ 3 ระดับภาษา

ผู้วิจัยสังเกตการใช้ระดับภาษาและบันทึกว่ามีความเหมาะสมกับลักษณะของประกาศจากองค์กรหรือไม่ ระดับภาษาที่ใช้ควรมีความเป็นทางการ สุภาพ ชัดเจน ไม่ควรปรากฏลักษณะภาษาพูดหรือภาษาระดับที่ไม่เป็นทางการ

ทั้งนี้ ในแต่ละด้านจะปรากฏคู่กับช่องบันทึกตัวอย่างที่พบทั้งประกาศที่สร้างจาก ChatGPT และประกาศที่ผู้เรียนแก้ไขและปรับปรุง เพื่อนำไปประกอบการวิเคราะห์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้เรียนเข้าเรียนในหัวข้อการเขียนเพื่อสื่อสารองค์กรในยุคดิจิทัล เรียนรู้หลักการเขียนประกาศทั้งลักษณะโครงสร้างของประกาศ องค์ประกอบของประกาศ และลักษณะการใช้ภาษาใช้เวลาเรียนจำนวน 3 ชั่วโมง

2. กำหนดข้อมูลให้ผู้เรียนสร้างประกาศจาก ChatGPT โดยกำหนดให้ผู้เรียนป้อนคำสั่งเพื่อสร้างประกาศว่า “ฉันเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ของคณะ ทางคณะได้จัดแสดง

ละครเวทีเรื่อง ‘มนต์รักทุ่งสีทอง’ ณ หอประชุมรัตนาลัย ศูนย์วัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 1-10 เมษายน 2568 โดยจัดแสดงวันละ 1 ในเวลา 18.00 น. แต่เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 17.40 น. ได้เกิดอุบัติเหตุรถบรรทุกชนเสาไฟฟ้าแรงสูงบริเวณหน้าสถานที่จัดงาน ทำให้พื้นที่โดยรอบบริเวณดังกล่าวไฟฟ้าดับเป็นเวลานานกว่า 3 ชั่วโมง ผู้อำนวยการจัดการแสดงจึงมอบหมายให้ฉันทสราห์ประกาศเพื่อยกเลิกการแสดงในวันที่ 1 เมษายน 2568 ส่วนวันอื่นเปิดแสดงตามปกติ ทั้งนี้ทางคณะจะคืนเงินให้แก่ผู้ที่ซื้อบัตรรอบที่ถูกยกเลิกด้วย จึงใช้ข้อมูลข้างต้นเขียนประกาศ 1 ฉบับ”

3. ผู้เรียนนำประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ดังกล่าวมาตรวจเพื่อปรับปรุงและแก้ไขการใช้ภาษาตามรูปแบบการเขียนประกาศแบบเป็นทางการ ทั้งนี้ผู้เรียนสามารถเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม เพื่อให้ประกาศมีความสมบูรณ์

4. เก็บรวบรวมผลงานของผู้เรียน ทั้งประกาศฉบับที่สร้างจาก ChatGPT และฉบับที่ผู้เรียนทำการปรับปรุงให้สมบูรณ์

3) การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์คุณภาพของประกาศฉบับที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT และประกาศฉบับที่ผู้เรียนใช้ความรู้ทางภาษาเพื่อปรับปรุง ด้วยแบบประเมินผลงานตามเกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Scoring Rubric) คะแนนเต็ม 10 คะแนน

2. วิเคราะห์ลักษณะการปรับปรุงและแก้ไขประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงข้อบกพร่องที่พบให้เป็นประกาศที่สมบูรณ์ด้วยแบบบันทึกลักษณะการใช้ภาษา

3. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนประกาศทั้ง 2 ฉบับของผู้เรียนแต่ละคนด้วย Paired Sample t-test เพื่อวิเคราะห์นัยสำคัญทางสถิติซึ่งบ่งบอกถึงความแตกต่างในการแก้ไขและปรับปรุงข้อความในประกาศจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ของผู้เรียน

4) เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

5) สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ นำเสนอผลการศึกษาได้เป็น 2 หัวข้อ ดังนี้

1. ผลการศึกษาเรื่องความแตกต่างของระดับคะแนนของผู้เรียนในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT

ระดับคะแนนประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT มีความแตกต่างจากระดับคะแนนประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไข แสดงได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบระดับคะแนนของผู้เรียนในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT ในภาพรวม

ผลงานของผู้เรียน	N	คะแนน เต็ม	$\bar{X}$	SD	df	t	p
ประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT	30	10	7.02	0.64	29	14.617*	0.000
ประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไข	30	10	8.92	0.74	29		

*p < .05

ผลการศึกษาพบว่า คะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไขประกาศที่สร้างโดย ChatGPT สูงกว่าคะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ($t = 14.617$, $p = 0.000$) โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนประกาศหลังผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขประกาศจาก ChatGPT อยู่ที่ 8.92 คะแนน ($\bar{x} = 8.92$, $SD = 0.74$) และค่าเฉลี่ยคะแนนประกาศที่ผู้เรียนสร้าง

โดย ChatGPT อยู่ที่ 7.02 คะแนน ($\bar{x} = 7.02$, $SD = 0.64$) จากคะแนนเต็ม 10 คะแนน

เมื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของคะแนนแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ ด้านเนื้อหา และด้านการใช้ภาษา พบความแตกต่างของระดับคะแนน ดังตารางนี้

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบระดับคะแนนของผู้เรียนในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT แต่ละด้าน

ทักษะการเขียนประกาศ	คะแนนเต็ม	ประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT		ประกาศหลังผู้เรียนปรับปรุงแก้ไข		t	p
		$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD		
โครงสร้างและองค์ประกอบ	4	3.57	0.43	3.93	0.17	5.430	0.000
เนื้อหา	3	1.77	0.39	2.40	0.36	8.382	0.000
การใช้ภาษา	3	1.68	0.38	2.58	0.46	9.567	0.000

* $p < .05$

จากตารางดังกล่าว พบว่า ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะการเขียน แก้ไขและปรับปรุงประกาศให้มีคะแนนสูงกว่าประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ทุกด้าน ด้านที่พบการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด คือ ด้านการใช้ภาษา กล่าวคือ ประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT มีค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ที่ 1.68 คะแนน ($\bar{x} = 1.68$, $SD = 0.38$) ส่วนประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไข มีค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ที่ 2.58 ($\bar{x} = 2.58$, $SD = 0.46$) จากคะแนนเต็ม 3 คะแนน รองลงมาคือด้านเนื้อหา ประกาศที่ผู้เรียนสร้าง

โดย ChatGPT มีค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ที่ 1.77 ($\bar{x} = 1.77$, $SD = 0.39$) ส่วนประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไข มีค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ที่ 2.40 ($\bar{x} = 2.40$, $SD = 0.36$) และค่าเฉลี่ยคะแนนด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT มีค่าเฉลี่ยคะแนนอยู่ที่ 3.57 คะแนน ($\bar{x} = 3.57$, $SD = 0.43$) และค่าเฉลี่ยคะแนนโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไขอยู่ที่ 3.93 คะแนน ($\bar{x} = 3.93$, $SD = 0.17$) โดยสรุปแล้วในแต่ละด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

2. ผลการศึกษาเรื่องลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT

การศึกษาเรื่องลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT พบข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไข 3 ด้าน ดังนี้

2.1 การแก้ไขข้อบกพร่องด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ

โครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศนับเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่สำคัญ ประกาศที่มีโครงสร้างไม่ถูกต้องหรือองค์ประกอบไม่ครบถ้วนจะส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของประกาศฉบับนั้น จากการศึกษาพบว่า ผู้เรียนมีการตระหนักรู้ถึงข้อบกพร่องด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศที่สร้างโดย ChatGPT 2 ลักษณะ ดังนี้

2.1.1 ข้อบกพร่องเรื่องความถูกต้องของตำแหน่งผู้ออกประกาศกับหน่วยงานที่ออกประกาศ

จากคำสั่งที่กำหนดให้ ผู้อำนวยการจัดการแสดงมอบหมายให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์ของคณะออกประกาศยกเลิกการจัดแสดงละครเวทีของคณะ คำสั่งดังกล่าวนี้ ตำแหน่งของผู้ออกประกาศควรจะเป็นผู้มีอำนาจตามสายงานของหน่วยงานที่ออกประกาศ ดังนี้

รูปแบบที่ 1: หัวประกาศ - ประกาศคณะ xxx

ผู้ออกประกาศ - คนบดีคณะ xxx

รูปแบบที่ 2: หัวประกาศ - ประกาศคณะจัดแสดงละครเวที

‘มนตร์รักทุ่งสีทอง’

ผู้ออกประกาศ - ผู้อำนวยการจัดการแสดง

จากการวิเคราะห์ลักษณะด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศที่สร้างโดย ChatGPT พบว่า ส่วนหนึ่งนั้น ChatGPT ไม่สามารถวิเคราะห์ตำแหน่งผู้ออกประกาศให้มีความสอดคล้องกับระดับของหน่วยงานที่ออกประกาศได้ ดังเช่นในกรณีนี้ที่ ChatGPT สร้างประกาศในนามคณะ แต่ระบุตำแหน่งผู้ออกประกาศเป็นอธิการบดีหรือหัวหน้าส่วนการแสดง ซึ่งไม่สอดคล้องกับระดับหน่วยงานที่ออกประกาศ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 3 ตัวอย่างการแก้ไขข้อบกพร่องเรื่องความถูกต้องของตำแหน่งผู้ออกประกาศกับหน่วยงานที่ออกประกาศ

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
หัวประกาศ - ประกาศคณะ xxx ผู้ออกประกาศ - อธิการบดีมหาวิทยาลัย xxx, ผู้อำนวยการจัดแสดง	หัวประกาศ - ประกาศคณะ xxx ผู้ออกประกาศ - คนบดีคณะ xxx

การที่ผู้เรียนสามารถตรวจพบข้อบกพร่องนี้และแก้ไขโดยปรับเปลี่ยนตำแหน่งของผู้ออกประกาศกับระดับของหน่วยงานต้นทางที่ออกประกาศให้สอดคล้องกันได้ แสดงให้เห็นถึงการใช้ความรู้ด้านการเขียนประกาศและวิจารณ์งานในการเขียนของผู้เรียนที่ต้องพิจารณาแต่ละองค์ประกอบอย่างถี่ถ้วนและทำความเข้าใจโครงสร้างขององค์กร

2.1.2 ข้อบกพร่องเรื่ององค์ประกอบที่ผิดรูปแบบไปจากประกาศ

ในด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ พบว่าการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มีข้อบกพร่องที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การใช้องค์ประกอบที่ผิดรูปแบบไปจากลักษณะของประกาศที่เป็นทางการ โดยเฉพาะในส่วนคำขึ้นต้นและคำลงท้าย ประกาศที่ถูกต้องนั้นจะต้องไม่มีคำขึ้นต้นลักษณะจดหมาย องค์ประกอบที่ถูกต้องควรลำดับจาก 1) ตราของหน่วยงานหรือองค์กร 2) ชื่อส่วนราชการหรือหน่วยงานที่ออกประกาศ 3) เรื่องที่ประกาศ 4) ข้อความหรือเนื้อหาที่ประกาศ 5) วันเดือนปีที่ออกประกาศ 6) ชื่อผู้ออกประกาศ และ 7) ตำแหน่งของผู้ออกประกาศ ตัวอย่างข้อบกพร่องของประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ที่พบบ่อย ได้แก่ การขึ้นต้นประกาศด้วยข้อความว่า “เรียน” เช่น เรียน ผู้ชมทุกท่าน และการลงท้ายด้วยคำว่า “ขอแสดงความนับถือ” ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการแก้ไขข้อบกพร่องเรื่ององค์ประกอบที่ผิดรูปแบบไปจากประกาศ

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
คำขึ้นต้น - เรียน ผู้ชมทุกท่าน	(ผู้เรียนตัดองค์ประกอบที่เป็นคำขึ้นต้น
คำลงท้าย - ขอแสดงความนับถือ	และคำลงท้ายออก)

จากตัวอย่าง ลักษณะข้อความในประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT ดังกล่าวเป็นลักษณะของจดหมายมากกว่าประกาศทางการ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาก็แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนพบข้อบกพร่องดังกล่าวและแก้ไขได้อย่างถูกต้อง ด้วยการตัดคำขึ้นต้นและคำลงท้ายที่ปรากฏออก ทำให้ประกาศที่ผู้เรียนปรับปรุงมีความถูกต้องตามรูปแบบประกาศทางการสะท้อนถึงความเข้าใจของผู้เรียนเรื่องโครงสร้างและองค์ประกอบในการเขียนประกาศอย่างชัดเจน

2.2 การแก้ไขข้อบกพร่องด้านเนื้อหา

จากการศึกษาพบว่า ประกาศจาก ChatGPT บางฉบับมีข้อบกพร่องด้านเนื้อหา 2 ลักษณะ ได้แก่ ความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูลและการเรียบเรียงเนื้อหา ดังนี้

2.2.1 ข้อบกพร่องด้านความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล

ลักษณะข้อบกพร่องด้านนี้ คือ ข้อมูลที่ต้องแจ้งผู้อ่านนั้นไม่สมบูรณ์ เนื่องจากประกาศที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์มีเนื้อหาที่อ้างอิงจากคำสั่งที่ผู้เรียนป้อนเข้าไปเท่านั้น ทำให้เนื้อหาบางส่วนขาดการเพิ่มเติมข้อมูลที่มีความจำเป็น เช่น เนื้อหาส่วนที่ให้ผู้ที่ถูกยกเลิกรอบการแสดงรับเงินค่าบัตรเข้าชมคืน ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 5 ตัวอย่างการแก้ไขข้อบกพร่องด้านความสมบูรณ์ครบถ้วนของข้อมูล

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
ผู้ที่ซื้อบัตรเข้าชมรอบวันที่ 1 เมษายน สามารถติดต่อขอรับเงินคืนได้ที่เคาน์เตอร์จำหน่ายบัตรหน้าหอประชุมรัตนาลัย ศูนย์วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร	คณะ xxx จะทำการ คืนเงินเต็มจำนวน ให้กับผู้ที่ซื้อบัตรการแสดงในรอบวันที่ 1 เมษายน 2568 โดยให้ผู้เข้าชมยื่นคำขอรับเงินคืน พร้อมด้วยหลักฐานการชำระเงิน ผ่านช่องทางอีเมลของภาควิชาการละคร คณะ xxx drama.xxx@xxx.ac.th และสามารถยื่นคำขอได้ถึงวันที่ 10 เมษายน 2568 ทางคณะจะดำเนินการคืนเงินภายใน 15 วันทำการ หลังจากได้รับเอกสารครบถ้วน

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า แม้ข้อความในประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ดังกล่าวจะมีความถูกต้อง แต่ยังคงขาดรายละเอียดที่ควรระบุเพิ่มเติมเพื่อให้ผู้อ่านปฏิบัติ

ได้จริง เช่น วันและเวลาเปิด-ปิดทำการของจุดรับเงินคืน ระยะเวลาที่ให้ติดต่อรับเงินคืน รวมถึงช่องทางการติดต่อสอบถามเพิ่มเติม เช่น เบอร์โทรศัพท์ของหน่วยงาน อีเมล อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาก็แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนตระหนักรู้ถึงข้อบกพร่องเหล่านี้และดำเนินการแก้ไขได้อย่างเหมาะสม โดยเพิ่มรายละเอียดสำคัญต่าง ๆ ให้เนื้อหามีความสมบูรณ์

2.2.2 ข้อบกพร่องด้านการเรียบเรียงเนื้อหา

ลักษณะข้อบกพร่องด้านนี้ คือ การเรียบเรียงเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมกับประกาศรูปแบบทางการ จากการศึกษาพบว่าประกาศที่สร้างโดย ChatGPT บางฉบับไม่สามารถเรียบเรียงรายละเอียดที่มีความซับซ้อนให้เป็นเนื้อความเดียวที่เหมาะสมได้ และมักสร้างเนื้อหาของประกาศแบ่งเป็นรายข้อโดยไม่จำเป็น ทำให้การเรียบเรียงเนื้อหาในประกาศไม่สละสลวย ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 6 ตัวอย่างการแก้ไขข้อบกพร่องด้านการเรียบเรียงเนื้อหา

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
คณะ xxx จึงขอประกาศดังนี้ - ยกเลิกการแสดงละครเวทีเรื่อง “มนต์รักทุ่งสีทอง” ในรอบวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 18.00 น. - ผู้ที่ซื้อบัตรเข้าชมในรอบดังกล่าวสามารถขอรับเงินคืนได้โดยกรอกข้อมูลในฟอร์มตามลิงก์หรือเข้ามาติดต่อด้วยตนเองโดยนำบัตรเข้าชมและบัตรประชาชนมาด้วย - การแสดงในรอบถัดไปตั้งแต่วันที่ 2 – 10 เมษายน 2568 ยังคงจัดแสดงตามปกติ วันละ 1 รอบ เวลา 18.00 น. ณ หอประชุมรัตนาลัย ศูนย์วัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร - หากมีข้อสงสัยสามารถติดต่อได้ทางโทรศัพท์ 000-000-0000	ด้วยข้อจำกัดด้านตารางเวลาของคณะผู้จัดแสดงและโรงละคร คณะ xxx จึงขอแจ้งยกเลิกการแสดงละครเวทีเรื่อง “มนต์รักทุ่งสีทอง” ในรอบวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 18.00 น. ส่วนการแสดงในรอบถัดไปตั้งแต่วันที่ 2 – 10 เมษายน 2568 ยังคงจัดแสดงตามปกติ ผู้ที่ซื้อบัตรเข้าชมในรอบดังกล่าวสามารถขอรับเงินคืนได้ระหว่างวันที่ 3 – 17 เมษายน 2568 โดยแจ้งความประสงค์ผ่านแบบฟอร์มที่ประกาศทางเว็บไซต์ของคณะหรือสามารถติดต่อขอรับเงินคืนได้ด้วยตนเองที่ภาควิชา xxx คณะ xxx พร้อมแนบหลักฐานบัตรเข้าชมและบัตรประชาชน

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนสามารถปรับรูปแบบการแจกแจงเนื้อหา
รายข้อจาก ChatGPT ให้เป็นเนื้อหาที่เป็นเนื้อความต่อเนื่องกันและมีความสละสลวย
การแก้ไขข้อบกพร่องด้านเนื้อหาดังกล่าวของผู้เรียน แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจด้าน
การเขียนประกาศอย่างเป็นทางการที่ต้องระบุรายละเอียดเนื้อหาให้ชัดเจน รัดกุม และ
สละสลวย

2.3 การแก้ไขข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษา

ผลการศึกษาพบว่า ผู้เรียนสามารถตรวจและแก้ไขข้อบกพร่อง
ทางด้านภาษาที่ได้จากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ได้ ประกาศที่สร้างขึ้นโดย
ChatGPT มีข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความถูกต้องชัดเจน
และความน่าเชื่อถือของประกาศ ข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาพบ 3 ด้าน ได้แก่
ข้อบกพร่องด้านการใช้คำและประโยค ด้านระดับภาษา และด้านความหมายของ
ประโยค ดังนี้

2.3.1 ข้อบกพร่องด้านการใช้คำและประโยค

การใช้คำและประโยคเป็นองค์ประกอบสำคัญ โดยเฉพาะในการ
เขียนประกาศทางการที่ต้องการความกระชับ ชัดเจน และถูกต้องตามหลักภาษา ผล
การศึกษาพบว่าผู้เรียนตระหนักรู้และปรับแก้ข้อบกพร่องด้านการใช้คำและประโยค
ดังนี้

1) การใช้คำบุพบทผิด

คำบุพบทเป็นคำที่ทำหน้าที่เชื่อมคำหรือกลุ่มคำในประโยค
ให้สัมพันธ์กัน หากใช้ไม่ถูกต้อง อาจส่งผลให้ความหมายของประโยคคลาดเคลื่อนและไม่
สอดคล้องกับหลักภาษาไทย ตัวอย่างที่พบคือการแก้ไขบุพบทบอกการเป็นผู้รับ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 7 ตัวอย่างการแก้ไขการใช้คำบุพบทผิด

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
ทั้งนี้ คณะ xxx จึงจำเป็นต้องยกเลิกการแสดงละครเวทีในรอบดังกล่าว และจะดำเนินการคืนเงินค่าบัตรเข้าชม <u>สำหรับผู้</u> ที่ซื้อบัตรรอบวันที่ 1 เมษายน 2568	ทั้งนี้ คณะ xxx จึงจำเป็นต้องยกเลิกการแสดงละครเวทีในรอบดังกล่าว และจะดำเนินการคืนเงินค่าบัตรเข้าชม <u>แก่</u> ผู้ที่ซื้อบัตรรอบวันที่ 1 เมษายน 2568

ข้อความในประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT ดังกล่าว แม้จะสื่อสารความหมายต่อผู้อ่านได้ แต่การใช้คำว่า สำหรับ ในที่นี้ไม่ถูกต้องตามบริบท เนื่องจากคำว่า สำหรับ เป็นคำบุพบท หมายถึง เพื่อ เช่น ของสำหรับถวายพระ วันนั้นฉันทำกับข้าวเป็นพิเศษสำหรับเธอ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) จึงเป็นความหมายในเชิงการจัดสรร ไม่ใช่บริบทของการคืนให้ ในตัวอย่างดังกล่าว ผู้เรียนแก้ไขคำบุพบทเป็นคำว่า แก่ ลักษณะดังกล่าวไม่เพียงแต่ทำให้ประโยคถูกต้องตามหลักไวยากรณ์เท่านั้น แต่ยังทำให้ข้อความมีความชัดเจนยิ่งขึ้นในประกาศทางการ สะท้อนถึงความเข้าใจในหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำและความสามารถในการปรับใช้ภาษาที่มีลักษณะทางการได้อย่างเหมาะสมของผู้เรียน

2) การใช้ประโยคโครงสร้างแบบภาษาต่างประเทศ

ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งที่พบคือการใช้ประโยคที่มีโครงสร้างแบบภาษาต่างประเทศ ลักษณะดังกล่าวทำให้ประกาศที่ต้องการความเป็นทางการขาดความสละสลวย เนื่องจากเป็นประโยคที่มีโครงสร้างแปลกไปจากโครงสร้างประโยคของภาษาไทย ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 8 ตัวอย่างการแก้ไขการใช้ประโยคโครงสร้างแบบภาษาต่างประเทศ

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
ขอขอบพระคุณในความเข้าใจจากทุกท่าน	คณะผู้จัดงานขอขอบพระคุณผู้ชมทุกท่านที่ เข้าใจสถานการณ์ดังกล่าว

จากตัวอย่างดังกล่าว ประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดยใช้ ChatGPT ใช้ประโยคโครงสร้างแบบภาษาต่างประเทศว่า ขอขอบพระคุณในความเข้าใจจากทุกท่าน ซึ่งมีโครงสร้างที่ได้รับอิทธิพลจากภาษาอังกฤษว่า Thank you for your understanding ลักษณะดังกล่าวอาจเกิดจากการเรียนรู้ข้อมูลข้ามภาษาของปัญญาประดิษฐ์ เมื่อต้องสร้างข้อมูลภาษาไทยที่มีบริบทเกี่ยวข้องกับฐานข้อมูลที่มีในภาษาอังกฤษ ก็อาจถ่ายทอดข้อความนั้นออกมาโดยตรง แม้ข้อความดังกล่าวจะสามารถใช้สื่อสารได้ แต่ในการใช้ภาษาไทยระดับทางการ โครงสร้างประโยคภาษาไทยควรมีลำดับการวางองค์ประกอบที่มีผู้กระทำ กริยา และกรรมปรากฏครบถ้วน ตัวอย่างนี้ ผู้เรียนสามารถแก้ไขได้เป็น คณะผู้จัดงานขอขอบพระคุณผู้ชมทุกท่านที่เข้าใจสถานการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นประโยคได้ปรับแก้ได้เหมาะสม แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเรื่องประโยคที่ถูกต้องตามโครงสร้างของภาษาไทย และการใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งผู้เรียนต้องใช้ทักษะทางภาษาในการกลั่นกรองและปรับใช้อย่างเหมาะสม

3) การใช้ประโยคไม่กะทัดรัด สละสลวย

การใช้ประโยคที่ไม่กะทัดรัดและขาดความสละสลวยส่งผลต่อความกระชับ ชัดเจน ของข้อความ จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ลักษณะการวางโครงสร้างประโยคของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT บางส่วนมีความยืดเยื้อและใช้ถ้อยคำที่ซ้ำซ้อนโดยไม่จำเป็น อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนสามารถปรับแก้ให้ประโยคมีความกระชับและสละสลวยขึ้น ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 9 ตัวอย่างการแก้ไขการใช้ประโยคไม่กะทัดรัด สละสลวย

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
คณะ xxx มหาวิทยาลัย xxx ใครขอแจ้งให้ทราบ ว่า การแสดงในรอบวันดังกล่าว (1 เมษายน เวลา 18.00 น.) จำเป็นต้องยกเลิกการแสดง	คณะ xxx มหาวิทยาลัย xxx ขอแจ้งยกเลิกการแสดงรอบวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 18.00 น.

การปรับแก้ดังกล่าว ผู้เรียนตัดส่วนที่ซ้ำซ้อนออกและเลือกใช้คำว่า ขอแจ้งยกเลิก ซึ่งสื่อความหมายได้ครบถ้วนกว่า ประโยคที่ผู้เรียนแก้ไขเข้าใจง่ายและเหมาะสมกับบริบทของภาษาทางการในประกาศ แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนวิเคราะห์ข้อบกพร่องดังกล่าวและปรับแก้ให้ข้อความมีความสละสลวยได้

2.3.2 ข้อบกพร่องด้านระดับภาษา

จากการวิเคราะห์ลักษณะประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT พบว่าเนื้อความในประกาศมีข้อบกพร่องด้านระดับภาษาโดยเฉพาะการใช้คำในระดับไม่เป็นทางการ ซึ่งภาษาระดับทางการเป็นลักษณะสำคัญของการใช้ภาษาในประกาศที่เผยแพร่ในนามองค์กรหรือสถาบัน อย่างไรก็ตามผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และปรับระดับภาษาในประกาศให้เป็นภาษาระดับทางการได้ ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 10 ตัวอย่างการแก้ไขข้อบกพร่องด้านระดับภาษา

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
คณะ xxx ขอยืนยันว่าเราให้ความสำคัญกับความปลอดภัยของผู้ชมและคุณภาพของการแสดงเป็นอันดับแรก	คณะ xxx ขอยืนยันเจตนารมณ์ในการให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของผู้ชมและคุณภาพของการแสดงเป็นอันดับแรก

ขอบคุณทุกท่านที่ให้การสนับสนุน และหวังว่า จะได้พบกันในการแสดงในวันที่เหลือ	คณะ xxx ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้การ สนับสนุน และขอเรียนเชิญเข้าร่วมชมการ แสดงตามกำหนดการในรอบอื่น ๆ ต่อไป
---	---

จากตัวอย่างดังกล่าว พบการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 ว่า เรา ซึ่งไม่เหมาะสมในบริบทของหน่วยงานที่ออกประกาศ หรือการใช้ข้อความ หวังว่าจะได้พบกัน ก็เป็นลักษณะภาษาพูดที่ไม่สอดคล้องกับบริบทของประกาศที่เป็นทางการ ผู้เรียนสามารถปรับระดับภาษาให้สุภาพและเป็นทางการมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมีวิจาร์ณญาณในการวิเคราะห์ข้อบกพร่องและมีทักษะทางการเขียนในการแก้ไขระดับภาษา และยังสะท้อนให้เห็นว่าการใช้ทักษะทางภาษาโดยเฉพาะด้านการเขียนของผู้เรียนยังคงมีความสำคัญในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาเป็นเครื่องมือในการช่วยทำงานของมนุษย์

2.3.3 ข้อบกพร่องด้านความหมายของประโยค

จากผลการศึกษาพบว่า บางข้อความที่ปรากฏในประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ไม่สามารถสื่อเจตนาของผู้ส่งสารได้อย่างชัดเจนมากพอและไม่ตรงกับวัตถุประสงค์ของประกาศที่ต้องการแจ้งยกเลิกรอบการแสดง ดังตัวอย่าง

ตารางที่ 11 ตัวอย่างการแก้ไขด้านความหมายของประโยค

ข้อความจาก ChatGPT	ข้อความที่ผู้เรียนปรับปรุงด้วยตนเอง
คณะ xxx ขออภัยในความไม่สะดวกที่เกิดขึ้น และขอแสดงความห่วงใยต่อบุคคลที่ได้รับ ผลกระทบจากเหตุการณ์ในครั้งนี้	คณะ xxx ขอแจ้งยกเลิกรอบการแสดงในวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 18.00 น. และขออภัย ในความไม่สะดวกที่เกิดขึ้น

จากตัวอย่างข้อความในประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดยใช้ ChatGPT ว่า “คณะ xxx ขออภัยในความไม่สะดวกที่เกิดขึ้นและขอแสดงความห่วงใยต่อบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ในครั้งนี้” แม้จะมีความสุภาพและแสดงความเห็นใจผู้ที่ได้รับผลกระทบ

แต่ไม่สามารถสื่อเจตนาหลักของประกาศอย่างตรงไปตรงมาได้ กล่าวคือ ประกาศมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อแจ้งการยกเลิกรอบการแสดงอย่างเป็นทางการ แต่ข้อความดังกล่าวมุ่งแสดงความห่วงใยผู้อ่าน ความหมายของข้อความจึงเบี่ยงเบนไปจากสาระสำคัญหลักที่แท้จริง ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านเกิดความสับสนได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนสามารถตระหนักถึงข้อบกพร่องนี้ และแก้ไขโดยเลือกใช้ประโยคที่สื่อความหมายตรงประเด็นว่า “คณะ xxx ขอแจ้งยกเลิกรอบการแสดงในวันที่ 1 เมษายน 2568 เวลา 18.00 น. และขออภัยในความไม่สะดวกที่เกิดขึ้น” จะเห็นได้ว่าข้อความที่ผู้เรียนแก้ไขนั้นสื่อถึงวัตถุประสงค์หลักของประกาศอย่างชัดเจน พร้อมแสดงการขอโทษอย่างสุภาพแต่ไม่บดบังสาระสำคัญหลักของสิ่งที่ต้องการสื่อสาร การแก้ไขลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้เรียนในการวิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้ประโยคให้เหมาะสมตามความหมายและเจตนาในการสื่อสาร โดยเฉพาะในการเขียนข้อความที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารระดับองค์กรหรือในบริบททางราชการที่ต้องการความหมายที่ชัดเจน กระชับ และตรงประเด็น

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อส่งเสริมทักษะการเขียนภาษาไทยของผู้เรียนระดับอุดมศึกษา: กรณีศึกษาการปรับปรุงและแก้ไขการเขียนประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ในด้านระดับคะแนน พบว่า คะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนใช้ทักษะทางการเขียนปรับปรุงและแก้ไขประกาศที่สร้างโดย ChatGPT สูงกว่าคะแนนรวมของประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 เมื่อวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยของแต่ละด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยด้านการใช้ภาษาปรากฏความแตกต่างมากที่สุด รองลงมาคือด้านเนื้อหา และด้านโครงสร้างและองค์ประกอบ ตามลำดับ โดยที่ในแต่ละด้านคะแนนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 เป็นไปตามสมมุติฐานที่ว่า ผู้เรียนมีระดับคะแนนและความสามารถในการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในการเขียนประกาศได้ในดีกว่าประกาศที่สร้างโดย ChatGPT

ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าสนใจนำมาใช้ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์และพัฒนาทักษะการเขียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อนำข้อความที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์สร้างมา เป็นต้นแบบในการเรียนรู้และวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขข้อผิดพลาดที่พบได้ด้วยตนเอง

ส่วนลักษณะข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT พบการแก้ไขข้อบกพร่อง 3 ด้าน ด้านแรกคือการแก้ไขข้อบกพร่องด้านโครงสร้างและองค์ประกอบของประกาศ ประกอบด้วยข้อบกพร่องเรื่องความถูกต้องของตำแหน่งผู้ออกประกาศกับหน่วยงานที่ออกประกาศ และข้อบกพร่องเรื่ององค์ประกอบที่ผิดรูปแบบไปจากประกาศ ด้านที่สองคือการแก้ไขข้อบกพร่องด้านเนื้อหา และด้านที่สามคือการแก้ไขข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษา ประกอบด้วยข้อบกพร่องด้านการใช้คำและประโยค ข้อบกพร่องด้านระดับภาษา และข้อบกพร่องด้านความหมายของประโยค ซึ่งการแก้ไขข้อบกพร่องด้านภาษานี้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงระดับคะแนนสูงที่สุดจากทั้ง 3 ด้าน จึงเป็นไปตามสมมุติฐานที่ว่า ข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ส่วนใหญ่คือข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษา

เมื่อพิจารณาความแตกต่างด้านคะแนนระหว่างประกาศที่ผู้เรียนสร้างโดย ChatGPT กับประกาศที่ผู้เรียนปรับปรุงและแก้ไขด้วยตนเองจะเห็นได้ว่า การปรับปรุงข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษาเป็นด้านที่มีความแตกต่างมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์แม้จะสามารถผลิตงานเขียนได้ดีในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมีข้อจำกัด ลักษณะของข้อบกพร่องที่ผู้เรียนสามารถระบุและแก้ไขได้ เช่น การใช้คำบุพบทผิด การใช้ประโยคโครงสร้างภาษาต่างประเทศ การใช้ประโยคที่ไม่กะทัดรัดหรือไม่สละสลวย ตลอดจนการปรับระดับภาษาให้เป็นทางการเหมาะสมกับลักษณะของประกาศ แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างพียงพิง แต่มีการใช้ทักษะทางภาษาโดยเฉพาะด้านการเขียนที่สูงกว่า กล่าวได้ว่า เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เข้ามาเป็น “ตัวช่วย” ในการพัฒนาทักษะการเขียนของผู้เรียนและช่วยเสริมประสิทธิภาพของงานเขียน นอกจากนี้ แอชลีย์และคณะ (Atchley et al. 2024) ได้กล่าวถึงบทบาทของปัญญาประดิษฐ์ในบทความเรื่อง “Human and AI collaboration in the higher education environment: opportunities and concerns” สรุปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ไม่ได้

เป็นเพียงผู้ช่วยในการผลิตเนื้อหา แต่เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ (collaborator) ที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และฝึกวิจารณ์ญาณ และมองว่าเทคโนโลยีใหม่เหล่านี้ไม่ได้เป็นภัยคุกคาม

ผลการศึกษาการใช้ ChatGPT ในฐานะเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนฝึกวิเคราะห์และพัฒนาทักษะการเขียนภาษาไทยในการปรับปรุงประกาศที่สร้างจากเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง The use of artificial intelligence to improve EFL students' writing skill (Pratama & Hastuti 2024) ในด้านการใช้เครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาพัฒนาทักษะการเขียนของผู้เรียนให้ดีขึ้น งานวิจัยเรื่องดังกล่าวใช้ ChatGPT และ Gencraft ในการฝึกการเขียนบรรยายภาษาอังกฤษของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา วัดผลคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่าคะแนนการเขียนบรรยายภาษาอังกฤษของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญหลังใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ โดยผู้เรียนใช้เครื่องมือดังกล่าวในการคิดคำศัพท์ ตรวจสอบความถูกต้อง และเรียบเรียงข้อมูล

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษการปรับปรุงการเขียนประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ของผู้เรียนนี้ อาจมีความแตกต่างจากงานวิจัยเรื่อง Cultivating writing skills: the role of ChatGPT as a learning assistant—a case study (Özcelik & Eksi 2024) ที่มุ่งศึกษาบทบาทของ ChatGPT ในการช่วยผู้เรียนพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในด้านความรู้เรื่องระดับภาษา เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่มองว่า ChatGPT ช่วยปรับปรุงทักษะการเขียนในงานเขียนระดับทางการได้ดีมาก โดยเฉพาะด้านไวยากรณ์ ความชัดเจนของประโยค และระดับความเป็นทางการของการใช้ภาษา ส่วนงานวิจัยเรื่องนี้พบว่าข้อบกพร่องที่ผู้เรียนแก้ไขจากประกาศที่สร้างโดย ChatGPT ส่วนใหญ่แล้วเป็นข้อบกพร่องด้านการใช้ภาษามากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะงานวิจัยเรื่องดังกล่าวศึกษาการเขียนภาษาอังกฤษของผู้เรียนที่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ จึงมีแนวโน้มที่ผู้เรียนจะพึงพาปัญญาประดิษฐ์เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องด้านภาษาที่ไม่คุ้นเคย ในทางกลับกัน งานวิจัยเรื่องนี้ ผู้เรียนปรับปรุงการใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาแม่ของผู้เรียน ผู้เรียนจึงสามารถวิเคราะห์ข้อผิดพลาดทั้งด้าน

เนื้อหา การใช้คำและประโยค ระดับภาษา และความหมายของประโยคที่ปัญญาประดิษฐ์ใช้แล้วคลาดเคลื่อนได้ดี แม้ว่าปัญญาประดิษฐ์จะสร้างประโยคที่ถูกหลักไวยากรณ์แล้วก็ตาม

การวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างของงานวิจัยทั้งสองเรื่องดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ในบริบทที่แตกต่างกัน แต่ก็ช่วยชี้ให้เห็นว่าปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้และพัฒนาทักษะการเขียนได้ดีขึ้นผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนในการปรับปรุงข้อความที่มีจุดบกพร่อง

การใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ สามารถส่งเสริมทักษะการเขียนของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้วิเคราะห์ แก้ไข และกลั่นกรองเนื้อหาที่ปัญญาประดิษฐ์สร้างขึ้นอย่างมีวิจารณญาณ การใช้ความรู้ปรับปรุงข้อบกพร่องทั้งด้านโครงสร้าง เนื้อหา และการใช้ภาษาในประกาศที่สร้างโดยปัญญาประดิษฐ์ไม่เพียงส่งผลให้คะแนนการเขียนของผู้เรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการด้านความเข้าใจเรื่องหลักภาษาและการใช้ภาษาในการเขียนตามบริบทได้อย่างเหมาะสม งานวิจัยนี้จึงแสดงผลของการผสมผสานเทคโนโลยีและทักษะของมนุษย์ในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยมีปัญญาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือ เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีทักษะทั้งด้านการใช้ภาษาและมีวิจารณญาณในการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองบรรณาธิการ Thairath Money. 2568. ChatGPT อายุเกือบ 3 ขวบ คนใช้
งาน 10% ของประชากรโลก วิจัยเผยคนขอคำปรึกษาเรื่องส่วนตัวกับ AI
มากขึ้น. ค้นเมื่อ 8 ตุลาคม 2568, จาก [https://www.thairath.co.th/
money/tech_innovation/tech_companies/2883345](https://www.thairath.co.th/money/tech_innovation/tech_companies/2883345)
- จิรกร ฐาวีรัตน์. 2568. “AI กับการศึกษา: ตัวช่วยสุดอัจฉริยะ เพื่อพัฒนาการ
เรียนรู้.” วารสารสังคมศึกษาปริทรรศน์ 1 (2): 98-108.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. ม.ป.ป. “การใช้คำ – การใช้ประโยค.” การใช้ภาษาไทย
คณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
(1-22). กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- พรรณธร ครุฑเนตร. 2568. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 2201227 ภาษาไทย
เพื่อวิชาชีพในยุคดิจิทัล เรื่อง การเขียนเพื่อสื่อสารองค์กรในยุคดิจิทัล.
กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
(เอกสารสำเนา)
- วัลยา ช่างขวัญยืน. 2552. “ระดับภาษา.” ใน จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน
อิมสำราญ (บรรณาธิการ), การใช้ภาษาไทย, (8-12). นครปฐม: โครงการ
ตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศโรชินี อาจหาญ. 2567. “การใช้ ChatGPT เป็นเครื่องมือพัฒนาทักษะการเขียนใน
รายวิชาภาษาฝรั่งเศสในสำนักงาน.” มนุษยศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
26 (1): 8-41.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. 2554. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.**

ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2568, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

ภาษาต่างประเทศ

Atchley et al. 2024. “Human and AI collaboration in the higher education environment: opportunities and concerns.” **Cognitive Research: Principles and Implications** 9 (20):

<https://doi.org/10.1186/s41235-024-00547-9>

Özçelik, N.P. & Ekşi, G.Y. 2024. “Cultivating writing skills: the role of ChatGPT as a learning assistant—a case study.” **Smart Learning Environments** 11 (10): <https://doi.org/10.1186/s40561-024-00296-8>

Power, R. 2024. **3 Innovative Use Cases For AI In Higher Education.**

Retrieved June 21, 2025, from

<https://www.forbes.com/sites/rhettpower/2024/02/04/3-innovative-case-uses-for-ai-in-higher-education/>

Pratama, R.M.D & Hastuti D.P. 2024. “The use of artificial intelligence to improve EFL students' writing skill.” **English Learning Innovation** 5 (1): 13-25.

van Dis, E. A., Bollen, J., Zuidema, W., van Rooij, R., & Bockting, C. L. 2023.

“ChatGPT: Five priorities for research.” **Nature**, 614 (7947):

<https://doi.org/10.1038/d41586-023-00288-7>

ประเพณีประดิษฐ์ผ่านเรื่องเล่าคติชน: การวิเคราะห์พิธีสังฆทานพระมาลัยขวัญ ตากลับของชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร

บุษกร แก้วอำ¹
ภาคภูมิ สุขเจริญ²

รับบทความ 06 กรกฎาคม 2568 แก้ไขบทความ 17 ตุลาคม 2568 ตอรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์ พิธีตักบาตรพระมาลัยขวัญตากลับ ในฐานะเรื่องเล่าคติชน ที่มีบทบาทในการสืบสร้างและผลิตซ้ำประเพณีของชุมชนตำบลบึงนาราง อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร โดยอาศัยระเบียบวิธีภาคสนามเสมือน (Virtual Ethnography) จากแหล่งข้อมูลสื่อร่วมสมัยและข้อมูลทุติยภูมิ กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วยแนวคิดความทรงจำทางวัฒนธรรม ประเพณีประดิษฐ์ จินตนาการชุมชน และคติชนสร้างสรรค์

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิด “ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น” (Invented Tradition) ของ Hobsbawm และ Ranger สามารถอธิบายพลวัตของพิธีกรรมดังกล่าวในฐานะการสร้างประเพณีใหม่ บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกัน แนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” (Creative Folklore) ของ คีราพร ณ ถลาง ชี้ให้เห็นการผลิตซ้ำและการให้ความหมายใหม่ของคติชน เพื่อสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นว่า “พระมาลัยขวัญตากลับ” มิใช่เพียงวัตถุแห่งศรัทธา แต่เป็นสื่อกลางที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และเป็นกลไกสำคัญในการธำรงความต่อเนื่องของวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคสมัยใหม่

คำสำคัญ: คติชน, พระมาลัยขวัญตากลับ, ความทรงจำทางวัฒนธรรม, ประเพณีประดิษฐ์, บึงนาราง จังหวัดพิจิตร

¹ นักวิจัยอิสระ อีเมล butsakonka67@nu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล pakpooms@nu.ac.th

Folkloric Narratives and the Invention of Tradition: A Case Study of the Phra Malai Khrua Taklat Merit-making Ritual in Bung Narang Community, Phichit Province

*Butsakon Kaeo-am*¹

*Parkpoom Sukjaroen*²

Received 06 July 2025; revised 17 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

This academic article analyzes the *Taek Baht Phra Malai Khrua Taklat* ceremony as a folklore narrative contributing to the creation and reproduction of tradition within the community of Bueng Narang Sub-district, Bueng Narang District, Phichit Province. The study utilizes a Virtual Ethnography methodology, drawing upon contemporary media sources and secondary data. The analytical framework incorporates the concepts of Cultural Memory, Invented Tradition, Imagined Community, and Creative Folklore.

The findings indicate that Hobsbawm and Ranger's concept of "Invented Tradition" effectively explains the dynamic nature of this ritual as a new tradition built upon existing beliefs, adapted to align with the contemporary social context. Simultaneously, Siraporn Nathalang's concept of "Creative Folklore" highlights the reproduction and reinterpretation of folklore to generate economic value and local identity. This reflects that "*Phra Malai Khrua Taklat*" is more than an object of faith; it is a medium connecting the past and the present and a crucial mechanism for maintaining the continuity of local culture in the modern era.

Keywords: folklore, Phra Malai Khrua Taklat, cultural memory, Invention of Tradition
Bueng Narang, Phichit Province

¹ Independent Researcher. Email: butsakonka67@nu.ac.th

² Assistant Professor, Thai Language Division, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Naresuan University. Email: pakpooms@nu.ac.th

บทนำ

คติชน (Folklore) ในฐานะองค์ความรู้ท้องถิ่นที่ถ่ายทอดผ่านภาษา มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับวรรณกรรมพื้นบ้าน ซึ่งรวมถึงเรื่องเล่า สำนวน และพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องเล่าประจำถิ่นที่สะท้อนโลกทัศน์ ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนอย่างชัดเจน (ศิราพร ณ ถลาง 2557) เรื่องเล่าเหล่านี้ไม่เพียงมีบทบาทในการตอบสนองความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ หากยังเป็นเครื่องมือในการธำรงวัฒนธรรมและสร้างเอกลักษณ์ให้แก่สังคม

ศิราพร ณ ถลาง (2559) อธิบายว่า “คติชนสร้างสรรค์” (Creative Folklore) หมายถึง การนำองค์ประกอบของคติชนในสังคมดั้งเดิมมาปรับใช้เพื่อวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของยุคโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยว และความเป็นสังคมข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้รากฐานทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ด้วยกระบวนการผลิตซ้ำ ดัดแปลง ผสมผสาน สร้างสรรค์ใหม่ หรือมอบความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมร่วมสมัย

ในบริบทของชุมชนท้องถิ่นไทย “พระมาลัย” ถือเป็นภาพแทนทางศาสนาและคติชนที่มีบทบาทสืบทอดมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในฐานะผู้เดินทางไปยังโลกหน้าเพื่ออุทิศบุญให้ผู้ล่วงลับ ตามคติในพุทธศาสนาแบบเถรวาท อย่างไรก็ตาม การสถาปนาองค์พระมาลัยขึ้นในฐานะวัตถุบูชาและสื่อกลางทางความเชื่อในแต่ละชุมชนมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการปรับเปลี่ยนและผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในระดับพื้นที่

หนึ่งในตัวอย่างที่น่าสนใจคือ “พระมาลัยขรวัดากัด” ณ วัดบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ซึ่งเป็นพระหล่อสัมฤทธิ์สมัยอยุธยา และได้รับการยกย่องจากชุมชนให้เป็นศูนย์กลางความศรัทธาผ่านพิธีกรรมสำคัญ เช่น การทำบุญสังฆทานเพื่ออุทิศบุญให้ผู้ล่วงลับ และพิธีขอฝน โดยมีความเชื่อว่าองค์พระสามารถ “ไปนรก-สวรรค์” ได้ในฐานะตัวแทนของอดีตเจ้าอาวาส นับเป็นเรื่องเล่าคติชนที่ยังคงมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งในชุมชน แม้ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลง

“พระมาลัยขรวัดากัด” ซึ่งมีใช้เพียงรูปเคารพโบราณ หากแต่เป็นสัญลักษณ์ของศรัทธา ความทรงจำร่วม และสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังรากลึกในระดับชุมชน โดยองค์พระมาลัยดังกล่าวถูกเชื่อมโยงกับบุคคลในตำนานคือขรวัดากัด พระสงฆ์ผู้บูรณะวัดบึงนารางในช่วง

ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และต่อมา มีการสถาปนา “พิธีสังฆทานพระมาลัย” ขึ้นในวัน
แรม 2 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี

ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เช่น ภาคใต้หรือภาคกลาง มีการสวดพระมาลัยเป็น
พิธีกรรมเทศนาเพื่อให้ตระหนักในกรรมและโลกหน้า (หอสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
2566) ทว่าในชุมชนบึงนาราง กลับมีการประดิษฐ์ประเพณีเฉพาะที่นำองค์พระมาลัยมาเป็น
“องค์แทนเจ้าอาวาส” และเป็นสื่อกลางในการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะถิ่น
ที่ไม่ปรากฏในพื้นที่อื่น

แม้การศึกษาเกี่ยวกับ “พระมาลัย” ในภาพรวมมีอยู่มากในเชิงวรรณกรรมและศาสนา
แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการศึกษาผ่านมุมมองของความทรงจำร่วม (Collective Memory)
หรือการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชุมชนในระดับท้องถิ่นร่วมสมัย โดยเฉพาะการใช้วัตถุบูชา เรื่องเล่า
และพิธีกรรมเป็นเครื่องมือสร้างความหมายในเชิงวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ “พระมาลัยขรวัดากัด” ในฐานะเครื่องมือ
ของชุมชนในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านมุมมองเชิงคติชน ความทรงจำร่วม
และบทบาทของพิธีกรรมในบริบทปัจจุบัน การศึกษานำกรอบแนวคิดของ Assmann (2008)
เรื่อง “ความทรงจำทางวัฒนธรรม” แนวคิด “ประเพณีประดิษฐ์” (Invented Tradition)
ของ Hobsbawm และ Ranger (1983 อ้างถึงใน ศีราพร ณ ถลาง, 2559) และแนวคิด
“จินตนาการชุมชน” (Anderson, 1991) มาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายการดำรงอยู่ของวัตถุ
บูชาในฐานะจุดเชื่อมระหว่างศรัทธา อดีต และการปรับตัวต่อสังคมท้องถิ่น

นอกจากนี้ บทความยังเชื่อมโยงกับแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” (Creative
Folklore) ของ ศีราพร ณ ถลาง (2559) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคติชนสามารถถูกสร้าง ผลิตซ้ำ
ดัดแปลง และตีความใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย การนำคติพระมาลัยมาประยุกต์
และผสมผสานเข้ากับพิธีกรรมสะท้อนกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มทางสังคม เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์
ท้องถิ่น ในขณะเดียวกันยังคงรักษาแก่นของความเชื่อและความทรงจำดั้งเดิมไว้ได้อย่างต่อเนื่อง

ศีราพร ณ ถลาง (2559) ได้นำเสนอแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” (Creative
Folklore) เพื่อเชื่อมโยงกับ “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” (Creative Economy) ที่มุ่งพัฒนา

เศรษฐกิจโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเดิม ทั้งในด้านคุณค่า ความเชื่อ และภูมิปัญญาคติชน มาประยุกต์ให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย โดยคติชนสร้างสรรค์หมายถึงคติชนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ หรือผลิตซ้ำในบริบทปัจจุบัน ผ่านการสืบทอด ดัดแปลง ต่อยอด และตีความใหม่ รวมถึงการนำไปใช้สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจหรือเสริมอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและชาติพันธุ์ สะท้อนกระบวนการสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบ เนื้อหา และวัตถุประสงค์ ที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีแบบภาคสนามเสมือน (Virtual Ethnography) โดยอาศัยข้อมูลจากคลิปวิดีโอสาธารณะบน YouTube ได้แก่ คลิป พระมาลัยโบราณสมัยอยุธยา วัดบึงนาราง พิจิตร เผยแพร่โดยช่อง FaithThaiStory และคลิปจากช่อง ส.ปชส.พิจิตร ซึ่งมีการสัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนาในพื้นที่ ตลอดจนใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งอื่น ประกอบการวิเคราะห์ โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์จากถ้อยคำ บริบทวัฒนธรรม และความเชื่อ ที่ปรากฏผ่านการนำเสนอเชิงสื่อร่วมสมัย

ถึงแม้การวิเคราะห์จากข้อมูลสาธารณะทำให้ผู้เขียนพลาดโอกาสที่จะได้บริบทเชิงลึก ที่มาจากการสังเกตการณ์ภาคสนามโดยตรง หรือการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งข้อมูลภาคสนามเหล่านี้มักเป็นส่วนหน้าที่นำเสนอความหมายเบื้องหลัง แรงจูงใจในการเผยแพร่ และปฏิกิริยาทางสังคมอย่างละเอียด ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่อาจพบได้ครบถ้วนจากการวิเคราะห์เนื้อหาดิจิทัลเพียงอย่างเดียว แต่การศึกษาในครั้งนี้ผู้เขียนได้ดำเนินการลดผลกระทบ และเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา โดยรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายแหล่งดิจิทัล ให้ครอบคลุม พร้อมวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณเพื่อระบุรูปแบบและแนวโน้มหลัก และเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจความหมายและบริบททางวัฒนธรรม

การใช้ข้อมูลสาธารณะดังกล่าว สอดคล้องกับจริยธรรมทางวิชาการที่มีได้ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และเปิดโอกาสให้ผู้เขียนสามารถเข้าถึงเสียงของชุมชนโดยไม่ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยตรง อีกทั้งยังสะท้อนวิถีวิทยาใหม่ของการศึกษาคติชนในยุคดิจิทัล ซึ่งสามารถวิเคราะห์เนื้อหา และบริบททางวัฒนธรรมได้จากหลักฐานเชิงภาพ เสียง และคำบรรยายที่เผยแพร่สู่สาธารณะ

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

บทความนี้วางกรอบแนวคิดโดยอิงจากทฤษฎีร่วมสมัย เพื่ออธิบายบทบาทของเรื่องเล่า วัฒนธรรม และพิธีกรรมในฐานะกลไกของการสืบทอดและการผลิตซ้ำประเพณีในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในบริบทของชุมชนบึงนาราง ตำบลบึงนาราง อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ซึ่งประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ 4 ประการ

แนวคิดแรก คือ “ความทรงจำทางวัฒนธรรม” ของ Assmann (2008) ที่มองว่า ความทรงจำของสังคมมิได้เป็นเพียงเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างและส่งต่อ โดยสังคมผ่านวัตถุ สัญลักษณ์ และพิธีกรรม ซึ่งมีบทบาทในการเชื่อมโยงอดีตเข้ากับปัจจุบัน แนวคิดนี้เปิดมุมมองให้เข้าใจองค์พระมาลัยขั้วตากัด ในฐานะ “สื่อกลางแห่งความทรงจำ” ที่ถูกใช้เพื่อสร้างและคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

แนวคิดต่อมา คือ “ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น” (Invented Tradition) ของ Eric Hobsbawm และ Terrance Ranger (1983 อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง, 2559) ซึ่งอธิบายว่าประเพณีประดิษฐ์คือการบวนการสร้างหรือปรับรูปแบบของพิธีกรรมและแบบแผน ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย อาจเป็นการดัดแปลงและสืบเนื่องจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือเป็นการสร้างรูปแบบใหม่ขึ้นในบริบทปัจจุบัน กรณีของ พิธีสังฆทานพระมาลัย จึงสะท้อนให้เห็นการสร้างประเพณีขึ้นใหม่จากรากฐานของความเชื่อดั้งเดิม เพื่อให้สามารถสื่อสารกับผู้คนรุ่นใหม่และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย ซึ่งคำนิยามนี้ สามารถใช้เป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ โดยในส่วนถัดไปของบทความ จะขยายความเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดเรื่อง “คติชนสร้างสรรค์”

ในส่วน of แนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” (Creative Folklore) ศิราพร ณ ถลาง (2559) ได้บัญญัติศัพท์นี้ขึ้นเพื่อเชื่อมโยงกับแนวคิด “เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” (Creative Economy) ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจผ่านการสร้างมูลค่าเพิ่มบนฐานทุนทางวัฒนธรรมเดิม ทั้งในมิติ ของคุณค่า ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น “คติชนสร้างสรรค์” หมายถึง คติชนที่ถูกสร้างใหม่ หรือผลิตซ้ำในสังคมไทยปัจจุบันในรูปแบบที่มีการสืบทอด ดัดแปลง ต่อยอด หรือให้ความหมายใหม่ รวมถึงการนำคติชนไปใช้เพื่อเพิ่มคุณค่าทางเศรษฐกิจและสร้างอัตลักษณ์

ของท้องถิ่นหรือชาติพันธุ์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบ เนื้อหา และวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

นอกจากนี้ บทความยังอ้างอิงแนวคิด “จินตนาการชุมชน” (*Imagined Communities*) ของ Benedict Anderson (1991) ที่เสนอว่า ชุมชนมิได้มีอยู่เพียงในความเป็นจริงทางภูมิศาสตร์ แต่เกิดขึ้นจากการจินตนาการร่วมผ่านภาษา เรื่องเล่า และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดังนั้น เรื่องเล่าพระมาลัยขรรค์ดาสดจึงทำหน้าที่หล่อหลอม “จิตสำนึกความเป็นลูกหลานขรรค์ดาสด” ซึ่งเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนให้มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน

สุดท้าย บทความนี้ยังเชื่อมโยงกับแนวคิดของนักวิชาการไทย เช่น เสฐียรโกเศศ (2505), พุทธทาสภิกขุ (2549) และ อภิชาติ จันทรแดง (2546) ที่มองว่า ความเชื่อและพิธีกรรมมิใช่เพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่ช่วยหล่อเลี้ยงความมั่นคงทางจิตใจและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สังคมเผชิญกับความไม่แน่นอน เช่น ความตาย ภัยธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนผ่านทางสังคม

จากรอบแนวคิดทั้งหมดนี้ บทความจะนำไปสู่การวิเคราะห์ “พระมาลัยขรรค์ดา สด” ในฐานะเครื่องมือทางคติชนที่มีพลังในการเชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทั้งในมิติของจิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนบึงนาราง

“พระมาลัยขรรค์ดาสด”: วัตถุประสงค์ การสืบทอดพิธีกรรมในชุมชนบึงนาราง

ในชุมชนตำบลบึงนาราง จังหวัดพิจิตร มีวัดอุบลที่ชาวบ้านเรียกว่า “พระมาลัยขรรค์ดาสด” อันถือเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาและเป็นแกนหลักของพิธีกรรมสำคัญในระดับท้องถิ่น จากคลิป YouTube ที่เผยแพร่โดยช่อง FaithThaiStory เผยแพร่เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2565 ซึ่งมีการสัมภาษณ์พระครูพิรุณธรรมธะเกี่ยวกับประวัติพระมาลัยขรรค์ดาสด³ ข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปหล่อสัมฤทธิ์ องค์หนึ่ง ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาในวัดบึงนาราง

³ ดูเพิ่มเติมในคลิปวิดีโอ พระมาลัยโบราณสมัยอยุธยา วัดบึงนาราง พิจิตร. เผยแพร่โดยช่อง FaithThaiStory (24 กรกฎาคม 2565). YouTube. <https://youtu.be/mIEJ7Cjxcu8>

มาแต่โบราณ โดยกรมศิลปากรได้ประเมินว่า พระพุทธรูปองค์นี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งตรงกับสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา⁴

เรื่อง พระมัลลย์ เป็นวรรณกรรมเก่าแก่ที่เล่าขานกันมาช้านาน กล่าวถึงพระอรหันต์นามว่า “พระมัลลย์” ชาวเมืองโรหมกัปป์ ประเทศอินเดีย ผู้มีฤทธิ์สามารถเดินทางไปยังนรกและสวรรค์ได้ พระองค์ได้โปรดสัตว์นรกโดยนำชาวกรรมเก่าของพวกเขามาเล่าให้ญาติในโลกมนุษย์ฟัง เพื่อให้เกิดความสำนึกและทำบุญอุทิศส่วนกุศลช่วยเหลือญาติให้พ้นทุกข์

ต่อมาพระมัลลย์ได้รับดอกบัวแปดดอกจากชายยากจน แล้วนำไปนมัสการพระจุฬามณีเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระองค์ได้สนทนากับพระอินทร์และเทวดาเกี่ยวกับบุญที่ทำให้ได้บังเกิดในสวรรค์ และได้พบกับพระศรีอารียเมตไตรย ซึ่งตรัสสอนว่าผู้ปรารถนาจะเกิดในยุคของพระองค์ต้องรักษาศีล ภาวนา ฟังเทศน์ และทำบุญให้ทาน

วรรณกรรมเรื่องนี้เชื่อว่าแต่งขึ้นในประเทศไทยโดยพระภิกษุชาวล้านนาในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20-21 ในนาม “คัมภีร์มาเลย์ยเทวต์เถรวัตถุ” ต่อมา พระพุทธรักษาได้แต่ง “ทีปนีฎีกา” ขยายความเพิ่มเติม และมีการแต่ง “พระมัลลย์กลอนสวด” กับ “พระมัลลย์คำหลวง” ตามมาในภายหลัง (ปรมินท์ จารูวร 2542: 196)

องค์พระมัลลย์ดังกล่าวถูกอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนธรรมาสถูปบุษบกกลางศาลาการเปรียญ และได้รับการเรียกขานจากชาวบ้านว่า “พระมัลลย์ขรัวตากลัด” เพื่อรำลึกถึง “ขรัวตากลัด” พระสงฆ์ผู้มีบทบาทในการบูรณะวัดบึงนารางราวปี พ.ศ. 2362 โดยขรัวตากลัดนับเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของชุมชน เนื่องจากท่านเป็นผู้นำในการก่อสร้างวัดขึ้นใหม่ และได้มรณภาพในวัย 90 ปี หลังจากวางรากฐานด้านศาสนาและสังคมแก่ชุมชนบึงนารางไว้⁵

ลักษณะพิเศษของพระมัลลย์องค์นี้ ได้แก่ ความสามารถในการถอดแยกได้เป็นห้าส่วน ประกอบด้วยองค์พระ ฐาน ข้อมือ ตาลปัตร และส่วนห้วงด้านหลังสำหรับติดฉัตร

⁴ คู่มือเดียวกันในเชิงอรรถ 4 ซึ่งให้ข้อมูลว่า แม้กรมศิลปากรจะไม่ได้ระบุปีโดยตรง แต่มีการประเมินอายุว่าองค์พระมัลลย์ดังกล่าวมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 23

⁵ คู่มือเดียวกันในเชิงอรรถ 4 ความเชื่อเกี่ยวกับพระมัลลย์ในฐานะผู้สื่อกลางระหว่างโลกนี้กับโลกหน้า และการเรียกขานว่า “พระมัลลย์ขรัวตากลัด” ปรากฏในคำบรรยายของพระครูพิรุณธรรมธรในคัมภีร์

ซึ่งเป็นลักษณะศิลปกรรมแบบอยุธยา และสอดคล้องกับข้อมูลจากคลิปวิดีโอของช่อง ส.ปชส.พิจิตร (2020) ที่บรรยายลักษณะขององค์พระไว้โดยละเอียด⁶

นอกจากความศรัทธาที่มีต่อขรัวตากัดในฐานะบุคคลทางประวัติศาสตร์แล้ว พระมัลลยองค์นี้ยังมีบทบาทเป็นสื่อกลางทางพิธีกรรม โดยชาวบ้านเชื่อว่าองค์พระสามารถ นำบุญไปให้ญาติที่ล่วงลับในปรโลกได้ จึงมีการจัดพิธีถวาย “สังฆทานพระมัลลย” เป็นประจำทุกปี ในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 11 ของปฏิทินจันทรคติ

ปรากฏการณ์การปรับเปลี่ยน “พิธีสังฆทานพระมัลลย” สะท้อนให้เห็นถึงพลวัต และการบูรณาการทางศาสนพิธีในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวให้สอดคล้องกับ บริบททางประชากรและข้อจำกัดด้านเวลา การที่พิธีกรรมถูก รวมและย่อส่วน จากการจัด ในหลายช่วงเวลา (เข้าพรรษา สารท ออกพรรษา) ให้เหลือเพียงวันเดียว แสดงให้เห็นถึง การตอบสนองต่อความต้องการด้านประสิทธิภาพทางเวลา ของพุทธศาสนิกชนยุคใหม่ที่เน้น ความสะดวกและความเหมาะสมกับวิถีชีวิตร่วมสมัย

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังสะท้อน การเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์ ผ่านการผนวกเนื้อหา ของ พระมัลลย เข้ากับพิธี *ตักบาตรเทโวโรหณะ* ซึ่งเป็นการผสมผสานคติความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้า เสด็จจากดาวดึงส์เข้ากับพุทธประวัติในโอกาสสำคัญ ส่งผลให้ประเพณีนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ในฐานะ พิธีกรรมรูปแบบใหม่ ที่ยังรักษาหน้าที่ทางสังคมในการสร้างบุญกุศลและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ระหว่างวัดกับชุมชน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เหมาะกับบริบทปัจจุบันก็ตาม

นอกจากนี้ยังมี พิธีขอฝนผ่านองค์พระมัลลย ซึ่งถือเป็นตัวแทนของ *ขรัวตากัด* โดยหากปีใดฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล จะมีการอัญเชิญองค์ท่านลงจากธรรมาสน์เพื่อ ประกอบพิธีขอฝน อันสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรับเปลี่ยนตาม สภาพแวดล้อมทางสังคม

⁶ รายละเอียดลักษณะเฉพาะขององค์พระมัลลย เช่น การถอดแยกชิ้นส่วนและฐานบุษบกแบบเชิงช่างอยุธยา ปรากฏใน คลิป ส.ปชส.พิจิตร. (8 ตุลาคม 2563). *อยากรู้ถามมา EP48 พาทัวร์ วัดปึงนาราง จ พิจิตร วัดโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนต้น* แบบ NewNormal. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=xxxxxx>

กล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิด “ประเพณีประดิษฐ์” (*Invented Tradition*) ของ Eric Hobsbawm และ Terrance Ranger (1983 อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง 2559) ที่อธิบายว่าประเพณีประดิษฐ์หมายถึงการสร้างขึ้นใหม่ของแบบแผนหรือพิธีกรรม ซึ่งอาจเกิดจากการดัดแปลงและสืบเนื่องจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือเป็นประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นใหม่ในสังคมยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ พิธีสงฆ์ทานพระมาลัยจึงจัดเป็นการสร้างประเพณีพิธีกรรมใหม่บนฐานของความเชื่อเดิม หรือเป็นการประยุกต์ประเพณีเดิมให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ของสังคมไทยร่วมสมัย

พิธีกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านไม่ได้มององค์พระเป็นเพียงวัตถุ แต่เป็น “ร่างแทน” (symbolic substitute) ของขวัญตากัดในความหมายเชิงพิธีกรรม การกระทำที่ทำซ้ำทุกปีนี้เป็นตัวอย่างของสิ่งที่ Eric Hobsbawm (1983) เรียกว่า “ประเพณีประดิษฐ์” (*invented tradition*) คือ การสร้างความต่อเนื่องกับอดีตโดยการผลิตความทรงจำใหม่ให้ดูเป็น “ของเดิม” ที่น่าเชื่อถือในบริบทปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมซ้ำอย่างมีแบบแผนนี้ช่วยให้ความเชื่อคงอยู่ และยืนยันสถานะของพระมาลัยขวัญตากัดในฐานะศูนย์กลางของศรัทธาทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ข้อมูลจากพระครูพิรุณธรรมธายังเผยให้เห็นเครือข่ายการสืบทอดทางศรัทธาภายในระดับครอบครัว โดยมีการเล่าว่ายาทวดของยาท่านเป็นน้องสะใภ้ของขวัญตากัด ความสัมพันธ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ตำนานพระมาลัยขวัญตากัดมิได้ดำรงอยู่เพียงในระดับเรื่องเล่าของวัด แต่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ครอบครัวของผู้คนในชุมชน

การสืบทอดยังดำเนินผ่านสายศิษย์ของขวัญตากัด ซึ่งกลายมาเป็นเจ้าอาวาสในรุ่นต่อมา ได้แก่ หลวงปู่ชม ซึ่งขวัญตากัดเป็นทวดของหลวงปู่ชม การสืบทอดทางตระกูลและตำแหน่งทางศาสนาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า “พระมาลัยขวัญตากัด” มิได้เป็นเพียงศิลปวัตถุ แต่มีสถานะเป็น “ตัวแทนความทรงจำ” (memory figure) ตามแนวคิดของ Assmann (2008) ที่อธิบายว่าวัตถุบูชาและพิธีกรรมเป็น “ภาษา” ของความทรงจำร่วม และสามารถดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างยาวนานผ่านการปฏิบัติซ้ำ

พระมาลัยขรวัดากลัดจึงเป็นทั้งวัตถุแห่งความศรัทธา ศิลปวัตถุทางวัฒนธรรม และตัวแทนทางจิตวิญญาณของชุมชนที่ผสมผสานอดีตกับปัจจุบันได้อย่างแนบเนียน โดยเฉพาะในแง่ของวัตถุที่ไม่ได้เป็นเพียง “สิ่งของ” หากแต่มีบทบาทเป็นผู้กระทำ (object as agent) ที่กระตุ้นและมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของความเชื่อ การรวมกลุ่ม และความต่อเนื่องของพิธีกรรมในชุมชน และวัฒนธรรมศึกษาในยุคใหม่ แนวคิดที่วัตถุสามารถมีบทบาทเชิงอำนาจในการสร้างความหมายและกระทำต่อบริบททางวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ Glassie (1999) ที่มองว่าวัตถุไม่เพียงแต่เป็นผลผลิตของวัฒนธรรม แต่ยังเป็นผู้กระทำในกระบวนการสื่อสารทางสังคม

ตำนานพระมาลัยขรวัดากลัด: มุมมองเชิงคติชน

ชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ช่วงปลายสมัยอยุธยา โดยจากคำบอกเล่าของชาวบ้านและข้อมูลจากพระครูพิรุณธรรมธร ได้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนแห่งนี้มีรากฐานทางสังคมและศาสนาที่แนบแน่นมาแต่โบราณ วัดบึงนารางซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน เคยถูกทิ้งร้างในช่วงหนึ่ง ก่อนที่จะได้รับการบูรณะโดย “ขรวัดากลัด” พระภิกษุผู้ได้รับความเคารพอย่างสูงจากชาวบ้านในราวปีพุทธศักราช 2362

พระมาลัยซึ่งประดิษฐานอยู่ในวัดบึงนารางนั้น มีลักษณะเป็นพระหล่อด้วยโลหะสำริด เชื่อกันว่าเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 23 โดยข้อมูลนี้ปรากฏในคำบรรยายจากคลิปวิดีโอที่เผยแพร่โดยช่อง FaithThaiStory (2565) แม้จะไม่มีเอกสารทางการจากกรมศิลปากรเผยแพร่ต่อสาธารณะ แต่คำบรรยายดังกล่าวได้เสนอว่าวัตถุดังกล่าวเป็นศิลปวัตถุสมัยปลายอยุธยา ซึ่งช่วยเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับความต่อเนื่องของศรัทธาและวัฒนธรรมในพื้นที่

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติระหว่างขรวัดากลัดกับบุคคลในสายสกุลของพระครูพิรุณธรรมธร ยังแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดองค์ความรู้ ความศรัทธา และความทรงจำของชุมชนอย่างไม่ขาดตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการเล่าสืบทอดกันว่ายาทวดของยาพระครูพิรุณธรรมธรเป็นน้องสะใภ้ของขรวัดากลัด ซึ่งสะท้อนถึงการเชื่อมโยงของตำนานกับ

ประวัติศาสตร์ครอบครัวในระดับท้องถิ่น และทำให้เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมาลัยขั้วตากัดมีความเป็นจริงร่วมที่ฝังแน่นในความรู้สึกของคนในชุมชน

เพื่อเสริมความเข้าใจที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับบทบาทของ “พระมาลัยขั้วตากัด” ในชุมชน บึงนาราง บทความฉบับนี้มีได้จำกัดเพียงการศึกษาจากเอกสารทุติยภูมิเท่านั้น แต่ยังพิจารณาจากแหล่งข้อมูลพื้นถิ่นโดยเน้นการศึกษาจากข้อมูลภาคสนามเสมือน (virtual ethnography) ที่ได้ข้อมูลจากสื่อร่วมสมัย (อาทิ คลิปวิดีโอบนแพลตฟอร์ม YouTube) และข้อมูลทุติยภูมิที่ถูกรวบรวมไว้ ข้อมูลจากคลิปวิดีโอสารานุกรมที่เผยแพร่บนแพลตฟอร์ม YouTube ซึ่งได้สะท้อน “ความทรงจำร่วมของชุมชน” (Assmann 2008) และบทบาทของวัตถุบูชาในฐานะสื่อกลางทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ท้องถิ่น

นอกจากนี้ ข้อมูลข้างต้นมีการอ้างอิงจากคลิป YouTube ช่อง FaithThaiStory ซึ่งเผยแพร่เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม ค.ศ. 2565 โดยมีการบันทึกภาพองค์พระมาลัยจริงและบรรยายตำนานที่เชื่อมโยงกับประเพณีดังกล่าว การใช้สื่อร่วมสมัยเช่นนี้ช่วยเปิดพื้นที่ให้การศึกษาคติชนในยุคดิจิทัลสามารถเข้าถึงเสียงของชุมชนแม้ไม่ได้ลงพื้นที่จริงได้อย่างมีพลัง ข้อมูลจากแหล่งเหล่านี้จึงมีใช้เพียงข้อเท็จจริงประกอบ หากแต่เป็นประจักษ์พยานร่วมสมัยที่มีน้ำหนักต่อการวิเคราะห์ในเชิงวัฒนธรรม

ตำนานพระมาลัยขั้วตากัดที่ปรากฏในชุมชนตำบลบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เป็นเรื่องเล่าคติชนที่สะท้อนความเชื่อในเรื่องโลกหน้า การอุทิศบุญ และความผูกพันระหว่างบุคคลในอดีตกับชุมชนในปัจจุบัน ตำนานนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ “พระมาลัย” ซึ่งเป็นพระสาวกในพุทธศาสนาเถรวาท มีบทบาทสำคัญในวรรณกรรมไทยและคติชนเกี่ยวกับนรก-สวรรค์ โดยเฉพาะความเชื่อว่า “พระมาลัยสามารถเดินทางไปโปรดสัตว์ในนรกและสวรรค์ได้” ความเชื่อนี้ถูกนำมาผสานเข้ากับประวัติของขั้วตากัด พระภิกษุในอดีตผู้บูรณะวัดบึงนาราง จนเกิดเป็นการเล่าขานถึง “พระมาลัยขั้วตากัด” ซึ่งกลายเป็นทั้งบุคคลในประวัติศาสตร์และบุคลาธิษฐานเชิงศรัทธาของชุมชนในเวลาเดียวกัน

ลักษณะการผสมผสานกันของตัวละครในตำนานเชิงศาสนา (พระมาลัย) กับบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ขั้วตากัด) คือกระบวนการสำคัญในการสร้าง “ตัวแทนความทรงจำ”

(memory figure) ซึ่งเป็นสิ่งที่พบได้ในวัฒนธรรมคติชนไทยหลายแห่ง ศิราพร ณ ถลาง (2557) เคยกล่าวถึงลักษณะนี้ว่า เรื่องเล่ามิใช่เพียงแค่การสื่อสาร แต่เป็น “ระบบของการให้ความหมาย” ซึ่งผ่านกระบวนการทางภาษาและพิธีกรรม โดยเฉพาะเมื่อเรื่องเล่านั้นเชื่อมโยงกับการให้คุณค่า การอุทิศบุญ หรือการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน

การอัญเชิญองค์พระมาลัยขึ้นประดิษฐานบนธรรมาสน์บุษบกในศาลาการเปรียญ และการเรียกขานองค์พระนี้ว่า “พระมาลัยขรรค์ดาบกลัด” คือการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ “วัตถุมบูชา” จนกลายเป็นตัวแทนแห่งศรัทธาและเครื่องยึดโยงอดีตกับปัจจุบัน เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมาลัยขรรค์ดาบกลัดจึงทำหน้าที่เป็น “ตำนานท้องถิ่น” (local legend) ที่มีพลังในการหล่อหลอมความเชื่อ ความผูกพัน และความเป็นชุมชนร่วมกัน (Assmann 2008)

นอกจากนี้ เรื่องเล่าดังกล่าวยังสะท้อน “โลกทัศน์แบบบุญ-บาป” ที่ฝังรากในวิถีไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบท ซึ่งแนวคิดนี้ถูกส่งผ่านการเล่าขานในครอบครัวและชุมชน ไม่ได้มีเพียงบทบาทในการอธิบายทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมผ่าน “การสร้างแรงจูงใจทางศีลธรรม” ให้ประชาชนมุ่งสู่การอุทิศบุญแก่ผู้ล่วงลับ ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2557) กล่าวว่า เรื่องเล่าพื้นบ้านมิได้เป็นเพียงการสื่อสาร หากแต่เป็นระบบความหมายที่หล่อหลอมวิถีคิดและความสัมพันธ์ของชุมชน

เมื่อตำนานพระมาลัยขรรค์ดาบกลัดได้รับการผลิตซ้ำผ่านพิธีกรรม เช่น การถวายสังฆทานประจำปี และการขอฝนในยามแล้ง ความเชื่อนั้นจึงมิได้เป็นเพียง “เรื่องในอดีต” แต่กลายเป็น “วัฒนธรรมที่ยังมีชีวิต” ซึ่งถ่ายทอดผ่านรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมและศรัทธา

ด้วยเหตุนี้ การอ่านตำนานพระมาลัยขรรค์ดาบกลัดในเชิงคติชนจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในฐานะเรื่องเล่าเท่านั้น หากแต่เป็นการเข้าใจถึง “เครื่องมือของชุมชน” ในการรักษาอัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ร่วมกันของคนรุ่นก่อนกับรุ่นหลังผ่านรูปเคารพ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่มีพลังทางสังคมและจิตวิญญาณในระดับลึก

พิธีกรรมสังฆทานพระมาลัย: ประเพณีที่ถูกสืบสร้าง

พิธีกรรมคือหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมซึ่งทำหน้าที่ทั้งในฐานะรูปแบบของการแสดงออกทางศรัทธา และกลไกในการสืบทอดความทรงจำของชุมชน (Turner 1969) พิธีกรรมสังฆทานพระมาลัยของชาวดำบลบึงนาราง จังหวัดพิจิตร จึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมศาสนา หากแต่เป็น “การแสดงออกเชิงวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงระหว่างตำนาน ความเชื่อ และวิถีชีวิต ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับเปลี่ยน และฟื้นฟูตามยุคสมัย

พิธีกรรมนี้จัดขึ้นเป็นประจำในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายหลักคือการอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับผ่าน “องค์พระมาลัยขั้วตากลัด” ซึ่งถือเป็นวัตถุบูชาประจำวัดที่มีสถานะทางจิตวิญญาณสูงสุดในชุมชน ความพิเศษของพิธีกรรมดังกล่าวอยู่ที่การผสมผสานระหว่างคติความเชื่อเรื่องโลกหน้า ว่าพระมาลัยสามารถนำบุญไปขอร้องและสวรรค์ได้ เข้ากับศรัทธาต่อขั้วตากลัดในฐานะพระสงฆ์ผู้บูรณะวัดและก่อตั้งชุมชนขึ้นใหม่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์

ดังนั้น วันแรม 1 ค่ำ (เทโวโรหนะ) เน้นการเชื่อมโยงกับ พุทธประวัติ และ สวรรค์ (การเสด็จลงจากดาวดึงส์) วันแรม 2 ค่ำ (สวดพระมาลัย) เน้นการเชื่อมโยงกับโลกหลังความตาย (การนำบุญไปนรก-สวรรค์) การนำกิจกรรมนี้มาจัดในวันเดียวกันแต่เป็นคนละช่วงเวลา จึงทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของอานิสงส์ ที่ได้รับในวันตักบาตรเทโวฯ เพื่อส่งบุญนั้นไปยังโลกเบื้องล่างและบรรพบุรุษโดยเฉพาะ โดยอาศัยอานุภาพของพระมาลัยและขั้วตากลัดเป็นสื่อกลาง ทำให้พิธีกรรมนี้ทำหน้าที่ครบถ้วนทั้งการบูชาพระพุทธรูปเจ้าตามพุทธประวัติ และการส่งเคราะห์ผู้ล่วงลับตามคติพื้นบ้านในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นการบริหารจัดการเวลาและพิธีกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ในอดีต การจัดพิธีสังฆทานจะมีการจัดสำรับของสด อัญเชิญองค์พระมาลัยลงจากธรรมาสน์มาประดิษฐาน ณ ศาลาการเปรียญ มีการสวดมนต์ ทำวัตร เจริญภาวนา และถวายสังฆทานตามลำดับขั้นตอนอย่างครบถ้วน แต่จากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของชาวบ้าน พิธีกรรมนี้ได้ถูกปรับลดทอนลงในบางขั้นตอน เช่น

ใช้ของແຫ່ງແທນของสด งดการอัญเชิญองค์พระออกนอกอุโบสถ และย่นย่อระยะเวลาของพิธีให้เหมาะสมกับปัจจุบัน

พิธีกรรมที่วัดบึงนารางแสดงให้เห็นถึงการ ผิดซ้ำทางคติชน และการ บูรณาการทางความเชื่อ อย่างชาญฉลาด โดยเริ่มต้นจากแก่นเรื่องทางพุทธประวัติที่ว่า วันดับบาตรเทโวโรหณะ (แรม 1 ค่ำ เดือน 11) คือช่วงเวลาทีพระพุทเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และกระทำการเปิดโลกให้ 3 โลก คือ สวรรค์ มนุษย์และนรกได้มองเห็นกันได้ การรวมพิธีเข้าด้วยกันในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 11 จึงทำหน้าที่เป็น ส่วนขยายของอานิสงส์ ในช่วงเวลา “เปิดโลก” นี้ โดยเปลี่ยนจุดเน้นจากพุทธประวัติไปสู่ การอุทิศบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับผ่านการสวดพระมาลัย ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางไปในนรกและสวรรค์อย่างสอดคล้องกันอย่างลงตัว นอกจากนี้ พิธีดังกล่าวยังถูกทำให้เป็น ประเพณีประติษฐาน ของชุมชนผ่านการบูชา “องค์พระมาลัยขรัวตากลัด” การยกย่อง “ขรัวตากลัด” (พระสงฆ์ผู้บูรณะวัดและก่อตั้งชุมชนในยุคต้นรัตนโกสินทร์) ให้มีสถานะทางจิตวิญญาณสูงสุด จึงเป็นการ ผสานอำนาจทางความเชื่อ เข้ากับความศรัทธาต่อวีรบุรุษท้องถิ่น ทำให้พิธีกรรมนี้มีความสมบูรณ์ทางความหมายและสร้างความผูกพันอันแน่นแฟ้นในประวัติศาสตร์และศรัทธาของชุมชนได้อย่างมีเอกลักษณ์

แม้จะมีการปรับเปลี่ยนในเชิงพิธีการ แต่ “แก่นความเชื่อ” ยังคงดำรงอยู่ นั่นคือความศรัทธาต่อพระมาลัยขรัวตากลัด และความหวังในการอุทิศบุญให้ผู้ล่วงลับ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Hobsbawm และ Ranger (1983) ว่า “ประเพณี” มิได้เป็นสิ่งที่ตายตัว หากแต่สามารถถูก “ผลิตซ้ำ” และ “สืบสร้าง” (reconstructed) ให้เหมาะสมกับบริบทสมัยใหม่ได้ โดยยังคงรักษา “ความต่อเนื่องเชิงความหมาย” (symbolic continuity) ไว้กับอดีตอย่างแนบเนียน⁷

การฟื้นฟูพิธีกรรมดังกล่าวขึ้นในยุคปัจจุบันไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไร้ทิศทางหรือเหตุผล หากแต่มีบุคคลสำคัญในพื้นที่อย่างพระครูพิรุณธรรมธร ซึ่งเป็นทายาทของตระกูลในชุมชน

⁷ ดูการอธิบายเรื่องการผลิตซ้ำและการสร้างประเพณีใหม่ใน Hobsbawm และ Ranger (*The Invention of Tradition*, 1983, Cambridge University Press).

บึงนาราง ได้กลับมาซื้อพื้นประเพณีนี้ให้มีชีวิตอีกครั้ง โดยใช้ตำนานและเรื่องเล่าท้องถิ่น เป็น “ทุนเชิงวัฒนธรรม” (cultural capital) เพื่อกระตุ้นความภาคภูมิใจในหมู่ลูกหลาน และสร้างการตระหนักรู้ถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมที่จับต้องได้

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรมสังฆทานพระมาลัย เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของ “พิธีกรรมที่ถูกฟื้นฟูและสืบสร้าง” โดยมีได้เป็นเพียงพิธีกรรมเชิงศาสนา แต่เป็น “เครื่องมือทางคติชน” ที่ทำหน้าที่อ้างความทรงจำ สร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์ และเปิดพื้นที่ให้กับพลวัตของศรัทธาในสังคมร่วมสมัย

เรื่องเล่าในฐานะกลไกการผลิตซ้ำและประดิษฐ์อัตลักษณ์ชุมชน

ในบริบทของชุมชนท้องถิ่น อัตลักษณ์มิได้เป็นสิ่งหยุดนิ่ง หากแต่เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการ “ผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม” ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยมีการแปรเปลี่ยนตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีของแต่ละยุคสมัย กรณีศึกษาของเรื่องเล่าพระมาลัยขรัวตากัดในชุมชนตำบลบึงนาราง จังหวัดพิจิตร เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าตำนานหรือความเชื่อในเชิงศาสนามีได้ดำรงอยู่ในฐานวรรณกรรมเล่าสู่กันฟังเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “กลไกการหล่อหลอมอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน” (communal identity) ผ่านการจดจำ การประกอบพิธีกรรม และการสืบทอดค่านิยมทางศรัทธา

Benedict Anderson (1991) เสนอแนวคิดเรื่อง “จินตนาการชุมชน” (Imagined Communities) โดยชี้ให้เห็นว่าความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากการมีจินตภาพร่วมผ่านภาษาพูด ภาษาเขียน สื่อ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในกรณีของชุมชนบึงนาราง เรื่องเล่าพระมาลัยขรัวตากัดได้กลายเป็น “แกนกลางของจินตนาการร่วม” ที่เชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนเข้าด้วยกัน ไม่ว่าผู้คนเหล่านั้นจะสืบสายเลือดเดียวกันหรือไม่ การเรียกตนเองว่าเป็น “ลูกหลานขรัวตากัด” คือรูปธรรมของการผลิตซ้ำความหมายทางอัตลักษณ์ผ่านเรื่องเล่าในระดับครัวเรือนและชุมชน

องค์พระมาลัยที่ถูกเรียกขานว่า “พระมาลัยขรัวตากัด” ก็สะท้อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงวัตถุบูชาทางศาสนาให้มีความหมายเฉพาะในบริบทของชุมชน โดยกลายเป็น “ศูนย์กลางความทรงจำ” (lieux de mémoire) ตามแนวคิดของ Assmann (2008) ที่ชี้ว่า ความ

ทรงจำร่วมในระดับวัฒนธรรมมิได้ปรากฏเฉพาะในถ้อยคำหรือประวัติศาสตร์ลายลักษณ์ หากแต่ดำรงอยู่ในรูปของวัตถุ พิธีกรรม สถานที่ รูปเคารพ และพฤติกรรมเชิงประเพณีต่าง ๆ ซึ่งร่วมกันหล่อหลอมอัตลักษณ์ของชุมชน

กระบวนการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของชุมชนยังสามารถเห็นได้จากการสืบทอดบทบาทของพระภิกษุในตระกูลเดียวกัน ได้แก่ ขรัวตากลัด หลวงปู่ชม ซึ่งล้วนมีบทบาทในฐานะเจ้าอาวาสของวัดบึงนารางติดต่อกันเป็นลำดับ การจัดประเพณีที่ใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นเป็นแกนกลางยังเสริมสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าและสถาปนา “สำนึกเชิงวัฒนธรรมร่วม” (cultural consciousness) ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2557) อธิบายไว้ว่า เรื่องเล่าและพิธีกรรมทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือของชุมชน” ในการธำรงอัตลักษณ์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

ประเด็นที่ควรกล่าวถึงคือ ชุมชนบึงนารางสามารถฟื้นฟูอัตลักษณ์ของตนได้โดยใช้ “ทุนวัฒนธรรม” ที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ตำนาน วัตถุบูชา พิธีกรรม และความเชื่อ ซึ่งได้รับการนำเสนอซ้ำในงานบุญประจำปี การเล่าขานภายในครัวเรือน และคำบอกเล่าจากผู้นำทางศาสนา เช่น พระครูพิรุณธรรมธร ผู้ทำหน้าที่เป็นทั้งนักอนุรักษ์และสื่อกลางของความทรงจำร่วม สิ่งเหล่านี้ชี้ว่า อัตลักษณ์ของชุมชนมิได้ตกทอดอย่างนิ่งเฉย หากแต่ถูก “สร้าง สืบสาน และแปรเปลี่ยน” อย่างมีนัยในบริบทสังคมร่วมสมัย

กล่าวโดยสรุป เรื่องเล่าพระมาลัยขรัวตากลัดคือกระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่ “ผลิตซ้ำ” ความเป็นชุมชนผ่านการจินตนาการร่วม การเรียกชื่อ การประกอบพิธีกรรม และการสืบทอดบทบาทศาสนาในระดับท้องถิ่น เป็นตัวอย่างสำคัญของการใช้อดีตในการกำหนดปัจจุบัน และฟื้นคืนพลังวัฒนธรรมท้องถิ่นในยุคที่อัตลักษณ์ประสบความท้าทายจากโลกสมัยใหม่

ความทรงจำร่วมกับการประดิษฐ์ประเพณีในชุมชนบึงนาราง

เมื่อเรื่องเล่าพระมาลัยขรัวตากลัดทำหน้าที่เป็นกลไกในการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านการจินตนาการร่วมในระดับวัฒนธรรมและสายสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทของ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมาลัยขั้วตากลัดก็ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงการสานต่อ “ความทรงจำร่วม” (collective memory) ในบริบทของวัฒนธรรมที่มีได้หยุดนิ่ง หากแต่มีพลวัตอย่างต่อเนื่องภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และสังคม

พิธีกรรมถวายสังฆทานพระมาลัยในชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าเป็น “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (lieux de mémoire) ตามแนวคิดของ Pierre Nora (1989) ที่มีใช้พื้นที่ทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งรองรับความทรงจำร่วมของชุมชนผ่านการจัดการกับอดีตอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในรูปของวัตถุบูชา (องค์พระมาลัยขั้วตากลัด), พฤติกรรมเชิงประเพณี (การจัดพิธีสังฆทาน), และบทบาทของผู้นำชุมชน (พระครูพิรุณธรรมธร) ที่ร่วมกันธำรง “ร่องรอยแห่งอดีต” ให้อยู่ในรูปของพิธีกรรมที่มีชีวิต

ปรากฏการณ์สำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงพลวัตของความทรงจำ ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ เช่น การเปลี่ยนจากการถวายของสดเป็นของแห้ง การลดขั้นตอนพิธีกรรม และการอัญเชิญพระมาลัยเฉพาะในบางปี ทั้งหมดนี้มีใช้การลดทอนความศรัทธา แต่คือกระบวนการ “ต่อรองเชิงวัฒนธรรม” (cultural negotiation) ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้น” (Invented Tradition) ของ Eric Hobsbawm และ Terrence Ranger (1983 อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง, 2559) ที่เสนอว่า ประเพณีจำนวนมากมิใช่สิ่งคงที่ หากแต่เป็นผลของกระบวนการผลิตซ้ำ สร้างใหม่ และประยุกต์ให้ทันสมัยอยู่เสมอ

การที่ชุมชนบึงนารางสามารถรักษาแก่นสารของความเชื่อผ่านการปรับประเพณีโดยไม่ตัดขาดจากรากเหง้าเดิม แสดงให้เห็นถึงพลังของความทรงจำที่มีใช้เพียงเครื่องมือระลึกถึงอดีต หากแต่เป็นพลังสร้างสรรค์ทางสังคมที่ส่งผลต่อความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น ขณะเดียวกันยังเป็น “ทุนวัฒนธรรม” (cultural capital) ที่เสริมสร้างความภาคภูมิใจ และดึงดูดความสนใจจากบุคคลภายนอก เช่น นักท่องเที่ยว หรือผู้ศรัทธาที่เข้าร่วมพิธีสังฆทานในแต่ละปี

กล่าวโดยสรุป ความทรงจำร่วมของชุมชนบึงนารางไม่ได้เป็นเพียงภาพอดีตที่หยุดนิ่งแต่ดำรงอยู่ในรูปของพิธีกรรมที่เคลื่อนไหวตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยมี “ตำนานพระมัลลย์ขั้วตากลัด” เป็นแกนกลางของการดำรงและฟื้นฟูประเพณีให้คงอยู่ในสำนึกของชุมชนอย่างมีชีวิตชีวา

ความเชื่อในประเพณีตักบาตรพระมัลลย์: การสร้างความหมายทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณในสังคมบึงนาราง

เสฐียรโกเศศ (2505) กล่าวว่า “ประเพณี” คือพฤติกรรมที่มนุษย์ประพฤติซ้ำ ๆ จนกลายเป็นนิสัยทางสังคม หากเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เรียกว่า “อุปนิสัย” แต่หากเกิดจากการเรียนรู้จากผู้อื่นในหมู่คณะ และประพฤติเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ก็กลายเป็น “นิสัย” หรือ “ประเพณี” ซึ่งถือเป็นลักษณะของ “นิสัยสังคม” ที่ได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็น “ประเพณีปรัมปรา” ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชนชาติได้อย่างมั่นคง

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมัลลย์ขั้วตากลัดในชุมชนบึงนาราง เช่น การถวายสังฆทานในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 11 ในช่วงออกพรรษา มิได้เป็นเพียง “พิธีทางศาสนา” หากแต่สะท้อนชุดความเชื่อที่ฝังแน่นในโครงสร้างวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือ ชาวบ้านมิได้มองพระมัลลย์เป็นเพียงองค์พระสาวก แต่ให้สถานะ “แทนขั้วตากลัด” เจ้าอาวาสผู้ล่วงลับ ผู้สามารถนำบุญไปสู่ญาติที่ล่วงลับในปรโลกได้ ความเชื่อดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิด “ศรัทธาในฐานะระบบคุณค่า” (Spiro 1966) ที่ไม่ได้เกิดจากความงมงาย แต่เป็นโครงสร้างทางสังคมที่ช่วยอธิบายการดำรงอยู่ของมนุษย์ท่ามกลางความไม่แน่นอน

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ในพิธีนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พุทธศาสนิกชน (2549) ที่อธิบายว่า “นรก” คือสภาวะทางใจที่เกิดจากการถูกไฟแห่งความทุกข์เผาใจ และ “สวรรค์” คือความสุขสงบที่มีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับกามาวจรไปจนถึงนามธรรม ความหมายเหล่านี้มิใช่เพียงคำสอนในเชิงอภิปราย หากแต่เป็นภาษาทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการจัดการอารมณ์ ความสูญเสีย และความหวัง

ในขณะเดียวกัน แนวคิดของ Weston La Barre (1970) และ Melford Spiro (1966) ซึ่งปรากฏอยู่ในหนังสือ The Anthropology of Religious Conversion ที่เรียบเรียงโดย Buckser (2003) ช่วยอธิบายว่า พิธีกรรมศาสนาเป็นการตอบสนองความรู้สึกของความกลัว ความไม่มั่นคง และความหวังที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะในสังคมที่ยังพึ่งพาธรรมชาติ เช่น ฤดูกาลฝนตกในพื้นที่เกษตรกรรม ความศรัทธาจึงมิใช่เพียงศาสนา แต่เป็นโครงสร้างทางอารมณ์ (emotional structure) ที่มีบทบาททางสังคมอย่างลึกซึ้ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง พิธีสังฆทานพระมาลัยคือการปฏิบัติเชิงสัญลักษณ์เพื่อรักษาสมดุลระหว่างโลกนี้และโลกหน้า ระหว่างความทรงจำของคนตายและความหวังของคนเป็น ซึ่งสามารถตีความตามแนวของ อภิชาติ จันทรแดง (2546) ว่าความเชื่อและพิธีกรรมคือ องค์ประกอบหลักของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งทางสังคม และเป็นรากฐานของการดำรงอยู่ร่วมกัน

ในบริบทของบึงนาราง พิธีกรรมที่ดูเหมือนเรียบง่ายนี้จึงมิใช่เพียงการทำบุญ แต่เป็น cultural negotiation ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ที่ชุมชนใช้ต่อรองกับเวลา ความเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอนของชีวิตอย่างสง่างาม

ความแตกต่างของพิธีกรรมพระมาลัยในบริบทพื้นที่ต่าง ๆ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมาลัยปรากฏในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคใต้ เช่น จังหวัด พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา ซึ่งมีประเพณีสวดพระมาลัยในวัด หรืองานศพช่วงวันพระใหญ่หรือวันสำคัญทางศาสนา การสวดมักดำเนินในช่วงกลางคืนโดยมี แม่เพลงและลูกคู่ขับร้องสอดรับกันอย่างมีท่วงทำนอง ใช้ภาษาร้อยกรองเพื่อปลุกเร้าให้ผู้ฟัง ตระหนักถึงบาปบุญ คุณธรรม และผลแห่งกรรมในโลกหน้า อันเป็นการสื่อสารธรรมะผ่านศิลปะ วจนภาษาและเสียงเพลง ทั้งนี้ การสวดพระมาลัยในบริบทดังกล่าวมุ่งเน้นในเชิงเทศนาเพื่อ ส่งเสริมศรัทธาและความกลัวต่อบาปมากกว่าการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเชิงพิธีวัตถุ ในพื้นที่ภาคกลาง เช่น พระนครศรีอยุธยาและสุพรรณบุรี ก็มีการสวดพระมาลัยในลักษณะ คล้ายคลึงกัน โดยเน้นการเผยแพร่ธรรมะตามบทคัมภีร์เป็นสำคัญ (หอสมุดมหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ 2566) อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่เหล่านี้ยังไม่ปรากฏว่ามีการสร้างรูปหล่อของ

พระมาลัย หรือมีพิธีกรรมที่เชื่อมโยงโดยตรงกับวัตถุบูชาที่เป็นองค์แทนของนักบวชใน
ตำนานท้องถิ่น

ตรงกันข้ามกับบริบทในชุมชนบึงนาราง จังหวัดพิจิตร ที่ได้สถาปนา “พระมาลัย
ขรรค์ดาบ” ขึ้นในรูปแบบของพระหล่อสัมฤทธิ์อันศักดิ์สิทธิ์ สืบเนื่องจากตำนานและสายสัมพันธ์
ของชาวบ้านกับพระภิกษุผู้เป็นต้นธารของวัด การจัด “พิธีสังฆทานพระมาลัย” ในวันแรม
2 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี ไม่ได้มีเพียงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพชน แต่ยังสะท้อนถึง
การผลิตซ้ำและสืบสร้างความเชื่อด้วยการจัดวางองค์พระมาลัยไว้ในฐานะ “แทนเจ้าอาวาส”
หรือผู้รับสังฆทานแทนผู้ล่วงลับ

ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมพระมาลัยในบึงนาราง มิได้เป็นเพียงการสวด
ตามธรรมเนียม แต่คือ พิธีกรรมเฉพาะถิ่น ที่เชื่อมโยงตำนานคติชน ความเชื่อเชิงศาสนา และการ
จัดการวัตถุบูชาเข้าด้วยกันอย่างมีนัยทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการแสดงออกถึงการสถาปนา
อดีตและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชุมชนผ่านพิธีกรรมร่วมสมัยอย่างมีพลวัต

บทสรุป

บทความนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ “พระมาลัยขรรค์ดาบ” แห่งวัดบึงนาราง
จังหวัดพิจิตร ด้วยกรอบการวิเคราะห์ทางคติชนวิทยาและวัฒนธรรมศึกษา ผลการศึกษา
ชี้ให้เห็นว่า พระมาลัยขรรค์ดาบมิได้เป็นเพียงวัตถุโบราณ แต่เป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธา
และกลไกทางสังคมที่สะท้อนค่านิยม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างแนบแน่น

ในมิติทางวัฒนธรรม พระมาลัยขรรค์ดาบถูกยกให้เป็นตัวแทนของปฐมเจ้าอาวาส
ผู้ก่อตั้งชุมชน และยังคงมีบทบาทในพิธีกรรมร่วมสมัย เช่น พิธีสังฆทานอุทิศบุญและพิธีขอฝน
โดยเฉพาะการผนวกรวมพิธีสังฆทานพระมาลัยเข้ากับการตักบาตรเทโวในช่วงออกพรรษา
ซึ่งเป็นการสืบสานคติ “โลกเปิด” จากพุทธประวัติ เพื่ออุทิศบุญแก่ผู้ล่วงลับอย่างมี
ความหมาย การปรับรูปแบบดังกล่าวสะท้อนแนวคิด “ประเพณีประดิษฐ์” (Invented
Tradition) ของ Eric Hobsbawm และ Terrance Ranger (1983 อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง
2559) ที่อธิบายว่าประเพณีประดิษฐ์หมายถึงการสร้างขึ้นมาใหม่ของแบบแผนหรือพิธีกรรม

ซึ่งอาจเกิดจากการดัดแปลงและสืบเนื่องจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือเป็นประเพณีที่ถูกกำหนดขึ้นใหม่ในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งมองว่าประเพณีถูกสร้างและปรับขึ้นใหม่เพื่อรับใช้ความต้องการของสังคมในแต่ละยุค ไม่ว่าจะเป็นการสร้างหลักยึดทางจิตใจในช่วงเวลาแห่งความไม่แน่นอน (Spiro 1966) หรือการอ้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวผ่านเรื่องเล่าเชิงศรัทธาที่สืบทอดต่อกันมา (อภิชาติ จันทรแดง 2546)

ในมุมมองของผู้เขียน การศึกษาปรากฏการณ์นี้มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุ ศรัทธา และชุมชน เพราะแสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ รักษา และปรับตัวทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การยอมรับว่าบางประเพณีถูก “สร้างขึ้นใหม่” มิได้ลดคุณค่า หากแต่เปิดโอกาสให้เข้าใจวัฒนธรรมในฐานะสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหวไปพร้อมกับสังคมร่วมสมัย การสืบสานประเพณีจึงควรมาควบคู่กับการตีความและสร้างความหมายใหม่ เพื่อให้ประเพณีกลายเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคมอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์ *พระมาลัยขั้วตากลัด* ยังสามารถอธิบายได้ภายใต้แนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” (Creative Folklore) ของ ศิราพร ณ ถลาง (2559) ซึ่งมองว่าคติชนมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่คงอยู่ในรูปแบบเดิม หากแต่เป็นกระบวนการสร้างใหม่ ผิดซ้ำ ดัดแปลง และตีความให้สอดคล้องกับโลกสมัยใหม่ การสร้างสรรค์คติชนจึงเป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาประยุกต์ให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิญญาณ ในปัจจุบัน กรณีของพิธีสังฆทานพระมาลัยและการยกสถานะ “ขั้วตากลัด” เป็นบุคคลต้นแบบทางศรัทธา จึงสะท้อนให้เห็นการใช้ “คติชน” เป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการต่อรองความหมายทางศาสนาในยุคดิจิทัล

โดยสรุป “พระมาลัยขั้วตากลัด” มิใช่เพียงโบราณวัตถุ แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนพลังของชุมชนในการเชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน ผ่านการรังสรรค์ประเพณีใหม่ โดยใช้คติพระมาลัยเป็นแกนกลาง อันเป็นตัวอย่างของการผสาน “ประเพณีประดิษฐ์” และ “คติชนสร้างสรรค์” ที่ช่วยธำรงและต่อยอดความทรงจำทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่ได้อย่างงดงามและทรงพลัง

บทวิจารณ์วิเคราะห์: ข้อค้นพบหลักและพลวัตของศรัทธา

ในฐานะผู้ศึกษาและผู้เขียนบทความฉบับนี้ ผู้เขียนมองว่า “พระมาลัยขรรค์ดาบ” มิได้เป็นเพียงโบราณวัตถุหรือสัญลักษณ์ทางศาสนา หากแต่เป็น “ศูนย์กลางของศรัทธา” และ “ความทรงจำร่วม” ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นอย่างมีเป้าหมายและมีนัยทางอำนาจ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์กลไกการผลิตสร้างดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจพลวัตระหว่างความเชื่อ วัฒนธรรม และอำนาจในบริบทท้องถิ่นบึงนาราง โดยมีข้อค้นพบสำคัญดังนี้

1. การผลิตสร้าง “ประเพณีประดิษฐ์” ในฐานะกลยุทธ์ทางอำนาจและเศรษฐกิจ ผลการศึกษาพบว่าพิธีสังฆทานพระมาลัย ณ วัดบึงนาราง เป็นตัวอย่างชัดเจนของ “ประเพณีประดิษฐ์” Eric Hobsbawm และ Terrance Ranger (1983 อ้างถึงใน ศิราพร ณ กลาง 2559) ที่เกิดขึ้นผ่าน ปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ ของคณะสงฆ์ท้องถิ่น มิใช่เพียงการฟื้นฟูเพื่อธำรงคุณค่าทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นการดำเนินการเพื่อ สร้างฐานอำนาจ และศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของวัด การริเริ่มและรื้อฟื้นพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องช่วยเพิ่ม “ทุนทางสัญลักษณ์” ให้กับวัด ทำให้เกิดความโดดเด่นในช่วงเทศกาลออกพรรษา และเป็น การดึงดูดทรัพยากรในรูปแบบของเงินบริจาคและสังฆทาน ซึ่งสะท้อนถึงการใช้ศรัทธาเป็น เครื่องมือสร้างอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ

หากตีความตามกรอบแนวคิด “ประเพณีประดิษฐ์” (Hobsbawm) ในการตีความ ตามบริบทของ (ศิราพร ณ กลาง, 2559) อาจมองได้ว่าพิธีสังฆทานพระมาลัย ณ วัดบึงนาราง เป็นตัวอย่างของการใช้ “ประเพณีประดิษฐ์” ในฐานะนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ที่ตรงกันข้าม กับประเพณีจารีตที่คงที่ การรื้อฟื้นและผนวกรวมพิธีนี้เข้ากับ ตักบาตรเทโวโรหณะ ซึ่งเป็น วันสำคัญของรัฐ มิได้มีจุดประสงค์เพียงธำรงคุณค่า แต่เป็นการปฏิบัติการเชิงกลยุทธ์ เพื่อสร้างฐานอำนาจและศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของวัด โดยการอ้างอิงเชื่อมโยงกับ รากวัฒนธรรมเดิม (คติพระมาลัย และ ขรรค์ดาบปลื้มเจ้าอาวาส) เพื่อให้ผู้คนรับรู้ว่าเป็น ประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดมานาน ทั้งนี้เพื่อเสริมสถานะทางสังคมของวัด และระดมทุนที่ จำเป็นต่อการดำเนินงานในโลกสมัยใหม่

2. ชุมชนจินตกรรมและการเชื่อมโยงกับอำนาจรัฐ พิธีสังฆทานพระมัลลย์อุกพนวกรรม เข้ากับพิธีตักบาตรเทโวโรหณะ ซึ่งเป็นวันสำคัญทางศาสนาที่รัฐให้การรับรอง การเชื่อมโยงนี้ ทำให้พิธีกรรมท้องถิ่นได้รับความชอบธรรมในระดับสังคมและการเมือง โดยอาศัยแนวคิด “ชุมชนจินตกรรม” (Anderson, 1983) ในการสร้างภาพลักษณ์ของความเป็นหนึ่งเดียว ระหว่างศรัทธาท้องถิ่นกับศาสนจักรส่วนกลาง การผสมผสานดังกล่าวจึงมิใช่เพียงการรักษาขนบ หากเป็นการต่อรองกับอำนาจรัฐเพื่อขยายพื้นที่แห่งการยอมรับทางวัฒนธรรมและทำให้ “พระมัลลย์ชรัวตากลัด” ได้รับการยกระดับเป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรม ที่มีสถานะเหนือกว่า วัตถุบูชาพื้นบ้านทั่วไป

3. การจัดการความไม่แน่นอนของชุมชนในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมัลลย์ เช่น การอุทิศบุญหรือพิธีขอฝน ทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตวิทยาสังคม (Spiro, 1966) ที่ช่วยให้ชุมชนจัดการกับภาวะไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและภัยธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง การรวมศูนย์ศรัทธาไว้ที่องค์ชรัวตากลัดในฐานะสื่อกลาง ช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และความหวังร่วมของชุมชน ทำให้ศรัทธาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือประคับประคอง ความสัมพันธ์ทางสังคมในยามวิกฤตได้อย่างทรงพลัง

4. การตลาดทางวัฒนธรรมและภาวะลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ พิธีสังฆทานพระมัลลย์ ยังสะท้อนกระบวนการ “ทำให้ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม” (Cultural Commodification) ผ่านการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศาสนา ซึ่งแม้จะสร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่ก็มีผลให้ความศักดิ์สิทธิ์และความหมายดั้งเดิมของพิธีกรรมถูกจัดระเบียบและปรับรูปแบบ (Standardized) ให้สอดคล้องกับรสนิยมของนักท่องเที่ยวและตลาดภายนอก ความเชื่อและพิธีกรรมจึงถูกวางอยู่ในภาวะที่ถูกนำเสนอในรูปแบบที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคมภายนอก ซึ่งอาจนำไปสู่การลดทอนความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณ และความหมายดั้งเดิมของประเพณี

ในเชิงการพัฒนา พิธีสังฆทานพระมัลลย์ยังมีศักยภาพสูงในการต่อยอดสู่ “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี” ที่ยั่งยืน (วาริชต์ มัชฌมบุรุษ, 2552) รูปแบบการท่องเที่ยวเช่นนี้ไม่เพียงส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่ยังคงรักษาความศักดิ์สิทธิ์

และความหมายเชิงวัฒนธรรมไว้ได้อย่างกลมกลืน โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนทำหน้าที่เป็น “ผู้ผลิตวัฒนธรรม” ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์อย่างแท้จริง

5. ปรากฏการณ์พระมาลัยขั้วตากัดยังสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิด “คติชนสร้างสรรค์” ของ ศิราพร ณ ถลาง (2559) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคติชนไม่ใช่มรดกหยุดนิ่ง แต่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้าง ผลิตซ้ำ ดัดแปลง และตีความใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน การนำคติพระมาลัยและพิธีกรรมเกี่ยวข้องไปใช้ในกิจกรรมร่วมสมัย เช่น การดักบาตรเทโว และการอุทิศบุญแก่ผู้ล่วงลับ สะท้อนการประยุกต์คติชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยคงแก่นความศรัทธาและความทรงจำดั้งเดิมไว้ในขณะเดียวกัน

กล่าวโดยสรุป พระมาลัยขั้วตากัดจึงเป็นมากกว่าสัญลักษณ์ทางศาสนา หากแต่เป็น “สัญลักษณ์แห่งการผลิตสร้าง” ที่สะท้อนพลวัตของอำนาจ การต่อรอง และการปรับตัวทางวัฒนธรรม ในสังคมท้องถิ่น ความหมายดั้งเดิมของพิธีกรรม (เช่น การอุทิศบุญหรือคติพระมาลัย) มิได้ถูกลบเลือน แต่ถูก “จัดวางใหม่” (Re-positioned) และ “นำมาใช้เชิงกลยุทธ์” เพื่อตอบสนองต่อเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมืองร่วมสมัย

การศึกษาครั้งนี้จึงชี้ให้เห็นว่าการ “จัดการอดีต” ของชุมชนไม่ใช่เพียงการอนุรักษ์ หากเป็นการสร้างทุนทางสัญลักษณ์ เพื่อความอยู่รอดของสถาบันศาสนาในโลกยุคใหม่ แม้ว่าพิธีกรรมจะถูกแปลงสภาพให้รองรับการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสมัยใหม่ แต่ความศักดิ์สิทธิ์และความทรงจำดั้งเดิมยังคงดำรงอยู่ภายใต้การควบคุมและกำหนดความหมายใหม่จากปัจจัยภายนอก การวิเคราะห์ในที่นี้จึงมิได้มุ่งลดทอนคุณค่าทางศรัทธา หากแต่เป็นการเปิดเผยกลไกเชิงอำนาจที่ทำให้ “ประเพณี” ยังคงมีชีวิตและความหมายในยุคแห่งความทันสมัยอย่างลึกซึ้ง

รูปภาพที่เกี่ยวข้องกับพิธีสังฆทานพระมาลัยขรัวตากลัด

ภาพที่ 1 พระมาลัยขรัวตากลัด ในขบวนตักบาตรเทโวโรหณะ วันออกพรรษา
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566-2567)

ภาพที่ 2 พิธีสวดพระมาลัย
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566-2567)

ภาพที่ 3 ตักบาตรเทโว
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566-2567)

ภาพที่ 4 ขบวนแห่พระมาลัยและเจ้าอาวาสวัดบึงนาราง
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566- 2567)

ภาพที่ 5 ถวายสังฆทานพระมาลัย
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566- 2567)

ภาพที่ 6 การประกาศเชิญชวนคนมาทำบุญตักบาตรพระมาลัยในปีที่ผ่านมา
(ที่มา: พระครูพิรุณธรรมธรรมธร, 2566- 2567)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

FaithThaiStory. 2565. พระมาลัยโบราณสมัยอยุธยา วัดบึงนาราง พิจิตร. [วิดีโอ].

YouTube. <https://youtu.be/mIEJ7Cjxcu8>.

ปรมินท์ จารุวรรณ. 2542. การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดมาลัยที่บ้านหนองขาว
จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. 2549. นิพพานที่นี่และเดี๋ยวนี้. กรุงเทพฯ: มิตรสาส์น.

ศิริพร ณ ถลาง. 2557. ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร ณ ถลาง. 2559. “คติชนสร้างสรรค์”: บทสังเคราะห์และทฤษฎี.
กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ส.ปชส.พิจิตร. 2563. อยากรู้ถามมาEP48 พาทัวร์ วัดบึงนาราง จ พิจิตร วัดโบราณสมัย
กรุงศรีอยุธยาตอนต้น แบบ NewNormal. [วิดีโอ]. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=xxxxxx>.

เสฐียรโกเศศ. (2505). การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองธรรม.

วาร์ชต์ มัธยมบุรุษ. 2552. รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่
ทำนกระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

หอสมุดมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2566. พิธีสวดพระมาลัยในภาคใต้.
สืบค้นจาก <https://clib.psu.ac.th/southerninfo/content/1/06866f2a>.

อภิชาติ จันทรแดง. 2546. ความเชื่อ พิธีกรรม: กระบวนการเรียนรู้เพื่อศักยภาพการ
พึ่งตนเองของชุมชนชนบท ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านยางหลวง ตำบลท่าผา
อำเภอแม่แจ่มจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาต่างประเทศ

- Anderson, B. 1991. **Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism.** London: Verso.
- Assmann, J. 2008. **Communicative and cultural memory.** In A. Erll & A. Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook.* (pp. 109–118). De Gruyter.
- Buckser, A., & Glazier, S. D. (Eds.). 2003. **The anthropology of religious conversion.** Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Glassie, H. 1999. **Material Culture.** Bloomington: Indiana University Press.
- Hobsbawm, E. J., & Ranger, T. (Eds.). (1983). **The invention of tradition.** Cambridge University Press.
- La Barre, W. 1970. **The Ghost Dance: Origin of Religion.** New York: Dell.
- Nora, P. 1989. **Between Memory and History: Les Lieux de Memoire.** *Representations*, 26, 7–24.
- Spiro, M. E. 1966. **Religion: Problems of definition and explanation.** In M. Banton (Ed.), *Anthropological approaches to the study of religion.* (pp. 85–126). London: Tavistock.
- Turner, V. 1969. **The Ritual Process: Structure and Anti-Structure.** Brunswick and London: Aldine Transaction.

การพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

อลิสา ศรีวิหาราช¹

อ้อมธจิต แบนศรี²

รับบทความ 06 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ 27 ตุลาคม 2568 ตอบรับ 27 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยการพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) สร้างและหาประสิทธิภาพของแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์ 80/80 2) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนการสอน โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนโรงเรียนบ่อแก้ววิทยา อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 24 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม (Unit of Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ประเมินความเหมาะสมตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.87 2) แบบฝึกวัดความสามารถในการอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึก เรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ ประเมินความเหมาะสมตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้

¹ นิสิตรดับปริญญาโท คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ อีเมล suphalaks64@nu.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ อีเมล omthachitp@nu.ac.th

โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ประเมินความเหมาะสมตามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ระดับมากที่สุดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า 1) ประสิทธิภาพของแบบฝึก เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 16.12 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.308 ซึ่งสูงกว่าก่อนเรียน มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 19 คะแนน จากคะแนนเต็ม 20 คะแนน ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ หลังเรียนและก่อนเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 2) คะแนนค่าความพึงพอใจต่อแบบฝึกการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.8 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.35 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจ ด้านบรรยากาศ ในชั้นเรียน มากที่สุด ($\bar{X}=4.9$, S.D.= 0.325) รองลงมา คือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\bar{X}=4.8$, S.D.= 0.356) สุดท้าย คือด้านการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}=4.8$, S.D.= 0.377) ตามลำดับ

คำสำคัญ: การอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น, ประสิทธิภาพ, ความพึงพอใจในการเรียน

The Development of Reading Comprehension Skill by Using The 6 Step Ladder Technique of Secondary 3 Students

Alisa Sriwicarat¹

Omthachit Pansri²

Received 06 August 2025; revised 27 October 2025; accepted 27 October 2025

Abstract

This research on the development of reading comprehension exercises using the 6-step ladder technique for Secondary 3 students aims to 1) create and find the efficiency of exercises on developing reading comprehension using the 6-step ladder technique for Secondary 3 students according to the 80/80 criterion; 2) compare the ability of reading comprehension before and after learning by organizing learning using exercises on developing reading comprehension using the 6-step ladder technique for Secondary 3 students; and 3) study the satisfaction of Secondary 3 students with the learning organization using exercises on developing reading comprehension using the 6-step ladder technique. The sample group consisted of 24 students from Bo Kaeo Witthaya School, Sai Ngam District, Kamphaeng Phet Province. The participants were selected by simple random sampling by drawing lots, using the classroom as the unit of sampling. The research instruments included 1) lesson plan on developing reading comprehension. Using the 6-step ladder technique, the effectiveness was assessed based on the opinions of three experts,

¹ Master's degree student Faculty of Education, Naresuan University Email suphalaks64@nu.ac.th

² Assistant Professor Faculty of Education, Naresuan University Email omthachitp@nu.ac.th

with an average score of 4.87. 2) Pre- and post-test reading comprehension exercises using a learning management system using exercises on developing reading comprehension were assessed for suitability based on the opinions of three experts, with an average score of 4.8. 3) Student satisfaction assessments of learning management using exercises on developing reading comprehension using the 6-step ladder technique were assessed for suitability based on the opinions of three experts, with an average score of 4.8. The statistics used in this research included mean, percentage, and standard deviation.

The results of the study revealed that: 1) The effectiveness of the exercises on reading comprehension using the 6-step ladder technique was 16.12 with a standard deviation of 1.308, which was higher than the pre-test score of 19 out of a possible 20. The learning achievement in reading comprehension after and after the test was significantly different at the 0.5 level. 2) The satisfaction scores for the reading comprehension exercises were significantly different. Using the 6-step ladder technique for Secondary 3 students, the overall satisfaction was at the highest level, with a mean of 4.8 and a standard deviation of 0.35. Considering each aspect, students were most satisfied with the classroom atmosphere ($\bar{X} = 4.9$, S.D. = 0.325), followed by the perceived benefits ($\bar{X} = 4.8$, S.D. = 0.356), and finally, the learning management aspect ($\bar{X} = 4.8$, S.D. = 0.377), respectively.

Keywords: Reading comprehension using the 6-step ladder technique, efficiency, Learning Satisfaction

บทนำ

ภาษา เป็นกลไกสำคัญของสังคมมนุษย์ เพราะภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้สื่อสารกัน และมีบทบาทสำคัญทั้งในวงการการศึกษา การเมือง ธุรกิจการค้า การขนส่ง และคมนาคม ทุกคนจำเป็นต้องใช้ภาษาไทยเป็นมาตรฐานหลัก ด้วยเหตุนี้ภาษาไทยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาษานั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเข้าใจ และเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งที่จะช่วย ขับเคลื่อนความเป็นไทยไปสู่ความเป็นสากล (กิตติ ประเสริฐสุข 2555: 7) การอ่านเป็นทักษะทางภาษาที่มนุษย์จำเป็นจะต้องฝึกฝนเป็นประจำไม่มีวันสิ้นสุด ตามวัย และประสบการณ์ของผู้อ่าน เพราะการอ่านถือเป็นกระบวนการที่อยู่ในชีวิตประจำวันซึ่งช่วยให้ผู้อ่าน มีความรู้คิด ความสามารถ (สรวรรญา โพธิ์คานิช 2564: 89)

ทักษะการอ่านเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการเรียนในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งต้องศึกษาให้ลึกซึ้ง เพราะผู้ที่มีทักษะในการอ่านในระดับสูงจะสามารถศึกษาวิชาการต่าง ๆ ด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี เพราะทักษะการอ่านจึงเป็นเป้าหมายสำคัญในการเรียนการสอนภาษาไทย เพื่อให้นักเรียนได้ใช้เป็นเครื่องมือซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ทั้งปวง องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ใช้ความสามารถในการรู้หนังสือของประชากรประเทศต่าง ๆ มาเป็นดัชนีวัดระดับการพัฒนาของประเทศนั้น ๆ อีกด้วย จากเป้าหมายด้านการศึกษาตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ได้ระบุให้คนไทยมีการศึกษาที่มีคุณภาพ ตามมาตรฐานสากล มีทักษะที่จำเป็นของโลกศตวรรษที่ 21 มีนิสัยใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และความต้องการในการพัฒนาประเทศสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2560-2579 โดยพัฒนาศักยภาพของกำลังคน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ล้วนแต่ต้องอาศัยความสามารถในการอ่านเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำพาคนไทยไปสู่คุณภาพ ชีวิตและความสามารถที่สูงขึ้น ในอนาคต โดยการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ หากนักเรียนแสวงหาความรู้โดยใช้ความสามารถในการอ่านของตนเองเป็นเครื่องชี้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

การดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ที่ถือว่าการอ่านเป็นหนึ่งในทักษะของคนในศตวรรษที่ 21 ที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย (ราชบัณฑิตยสภา 2554: 105)

จากการศึกษาและสำรวจสภาพปัญหา ทำให้ทราบว่านักเรียนยังขาดทักษะด้านการอ่านโดยเฉพาะการอ่านจับใจความสำคัญ นักเรียนไม่เข้าใจความหมายจากสิ่งที่อ่านแล้วไม่สามารถสรุปใจความสำคัญได้ สาเหตุที่ทำให้นักเรียนมีปัญหาในการอ่านจับใจความอาจขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความพร้อมทางร่างกายและสติปัญญาของนักเรียน รูปแบบเทคนิคการสอนของครู การสอนไม่มีการวางแผนที่ดี เรื่องที่นำมาอ่านยากเกินไป นักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อวิชาภาษาไทย นักเรียนไม่รักการอ่าน ซึ่งทำให้ผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านจับใจความของผู้เรียนไม่ถึงเกณฑ์มาตรฐานที่หลักสูตรกำหนดไว้ (ธัญลักษณ์ สังข์ลักษณ์ 2564: 64) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาไทยอย่างต่อเนื่อง ด้วยภาษาไทยเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นสมบัติทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ รวมทั้งเป็นสื่อแสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย ซึ่งควรค่าแก่การเรียนรู้ อนุรักษ์ และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะการอ่านและการวิเคราะห์งานเขียนประเภทต่าง ๆ จากทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งนับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จในการเรียน การศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ทุกคนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบันและอนาคตได้อย่างรู้เท่าทัน และสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

ด้วยความสำคัญของการอ่านที่ส่งผลต่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตของผู้เรียนดังกล่าว โดยเฉพาะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่ควรได้รับการฝึกให้อ่านได้อย่างเป็นประโยชน์และมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น จึงได้ข้อสรุปว่าควรมีการพัฒนาสมรรถนะ การอ่านให้แก่ผู้เรียน โดยนำข้อสอบมาตรฐานได้รับการเผยแพร่และนำมา

เพิ่มเติมเทคนิคการอ่านเพื่อหาคำตอบของข้อสอบดังกล่าว เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เทคนิคการอ่าน ทั้งการอ่านจับใจความสำคัญ การอ่านเพื่อวิเคราะห์ รวมไปถึงการนำความรู้จากการอ่านไปใช้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งในการเรียนและการทำข้อสอบที่เกี่ยวข้องในด้านการอ่านต่อไป ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านการอ่านสำหรับการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น รวมทั้งยังรวมถึงการเตรียมความพร้อม สำหรับผู้เรียนในการประเมินต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านการอ่านต่อไป การอ่านจับใจความสำคัญตามเทคนิคบันได 6 ขั้น เป็นแนวคิดที่ เสกสรรค์ พลวัณณะ (2566: 6) ได้กล่าวไว้ในคู่มือฝึกอบรมพัฒนาสมรรถนะการอ่านขั้นสูง สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เนื้อหามีความน่าสนใจจึงนำมาใช้ในการสอนนักเรียน และได้ผล คือนักเรียนสามารถจับใจความสำคัญได้ง่ายขึ้น และทำข้อสอบได้แม่นยำยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ตัวแปรต้น แบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 อ่านให้จบและตั้งคำถาม ขั้นที่ 2 หาคำสำคัญ (Key Word) ขั้นที่ 3 ตัดส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 4 เติมคำเชื่อม หาส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 5 สังเกตคำเชื่อมหรือกลุ่มคำที่แสดงความขัดแย้งหรือตรงกันข้าม และขั้นที่ 6 หาใจความสำคัญ

ตัวแปรตาม คือ

1. ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
2. ประสิทธิภาพของแบบฝึก เรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
3. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 นักเรียนโรงเรียนบ่อแก้ววิทยา อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร มีการวัดและประเมินผล ก่อนและหลังการทดลอง โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษา ดังนี้

- 1) เพื่อสร้างและหาประสิทธิภาพของแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามเกณฑ์ 80/80
- 2) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้แบบฝึกเรื่องการพัฒนาการ

พัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ การพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถ ในการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น และแบบวัดความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ การอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น นักเรียนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 24 คน โดยทดสอบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยการจัดการเรียนรู้การอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 โดยดำเนินการทดลอง 4 ขั้นตอน คือ

1. ทดสอบก่อนเรียน (Pretest) นักเรียนกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบฝึกวัดความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญ (เป็นแบบทดสอบแบบปรนัยแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ)

2. ให้ความรู้พื้นฐานเรื่อง การจัดการเรียนรู้รูปแบบการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น

3. จัดกิจกรรมการเรียนรู้เรื่อง การอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 การอ่านเรื่องให้จบ ตั้งคำถาม 5W1H ขั้นที่ 2 การหาคำสำคัญ (Key Words) ขั้นที่ 3 การตัดส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 4 การเติมคำเชื่อม หาส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 5 การสังเกตคำเชื่อมแสดงความขัดแย้ง และขั้นที่ 6 การหาใจความสำคัญได้ทุกบทอ่าน

4. เมื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทั้ง 6 กิจกรรม แล้วทดสอบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญหลังเรียนโดยใช้ข้อสอบฉบับเดียวกันกับก่อนเรียน

5. หลังกระบวนการทั้งหมด นำแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น เก็บข้อมูลกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย

1. สร้างและหาประสิทธิภาพของแบบฝึกเรื่องการพัฒนาการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 การตรวจสอบหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง โรงเรียนบ่อแก้ววิทยา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 24 คน มีประสิทธิภาพอยู่ในเกณฑ์ 80.66/80.62 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ก่อนการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 12.54, S.D. = 1.888) หลังการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 16.12, S.D. = 1.308) ซึ่งหลังการจัดการเรียนรู้ สูงวก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.7, S.D. = 0.19) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจด้านบรรยากาศในชั้นเรียนมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.325) รองลงมาคือ ด้านประโยชน์ที่จะได้รับ ($\bar{X}$ = 4.8, S.D. = 0.356) และด้านการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.8, S.D. = 0.377) ตามลำดับ

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การสร้างและหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องการพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า การประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.91, S.D. = 0.15) และเมื่อนำไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

พบว่าประสิทธิภาพ E1/E2 เท่ากับ 80.66/80.62 เนื่องจากเป็นการออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียนที่ใช้แบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ซึ่งเป็นเทคนิคการอ่านที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น มีขั้นตอนการอ่านเปรียบเสมือนบันไดทำให้ผู้เรียนค่อย ๆ ก้าวไปที่ละขั้นจนถึงเป้าหมาย เทคนิคบันได 6 ขั้นเป็นการอ่านที่กำหนดทิศทางไว้ให้ผู้อ่าน สามารถจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 สอดคล้องกับงานวิจัยของ บรรจง จันทรพันธ์ (2548: 103) ได้พัฒนาแผนการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะภาษาไทย เรื่องการสะกดคำไม่ตรงตามมาตราตัวสะกดสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนบ้านโพธิ์งาม จำนวน 26 คน ผลการศึกษาพบว่า แผนการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะภาษาไทย เรื่องการสะกดคำไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.98/82.75 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่ตั้ง ซึ่งหมายความว่านักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังเรียน โดยการจัดการเรียนรู้การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น พบว่านักเรียนมีคะแนนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 การจัดการเรียนรู้ฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น เป็นทักษะที่นักเรียนมีความสนใจมากเป็นพิเศษ จึงทำให้มีแรงจูงใจที่จะร่วมกิจกรรมและทำกิจกรรมอย่างตั้งใจ ผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาที่จะใช้ในการสร้างแบบฝึกการอ่านจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้น ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ขั้นที่ 1) การอ่านเรื่องให้จบ ตั้งคำถาม 5W1H ขั้นที่ 2) การหาคำสำคัญ (Key Words) ครูอธิบายหลักการจับใจความสำคัญโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ขั้นที่ 1 อ่านเรื่องให้จบ และยกตัวอย่างบทอ่านประกอบ ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามจากกิจกรรม และแจกแบบฝึก

(บทอ่าน) การเขียนระบุใจความสำคัญของบทอ่านให้นักเรียนเขียนใจความสำคัญของบทอ่าน และให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ จากนั้นครูและนักเรียนร่วมกันสรุปหลักการอ่านจับใจความสำคัญ และสุ่มนักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามเกี่ยวกับ ประโยชน์ของการอ่านจับใจความสำคัญ หรือการระบุใจความสำคัญของบทอ่าน ขั้นที่ 3) การตัดส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 4) การเติมคำเชื่อม หาส่วนขยายใจความสำคัญ ขั้นที่ 5) การสังเกตคำเชื่อม แสดงความขัดแย้ง ครูให้ใบงานการอ่านจับใจความสำคัญให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันทำ หลังจากนั้น ครูเฉลยใบงาน และให้นักเรียนตรวจสอบความถูกต้อง และร่วมกันสรุปเนื้อหาเรื่อง หลักการอ่านจับใจความสำคัญด้วยบันไดขั้นที่ 3, 4 และ 5 ขั้นที่ 6) การหาใจความสำคัญได้ทุกบทอ่าน โดยครูให้นักเรียนแต่ละกลุ่มตอบคำถามเรื่องการอ่านจับใจความสำคัญแบบปรนัย โดยใช้แอปพลิเคชัน Quizizz ทั้งหมด 10 ข้อ ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปเนื้อหาเรื่องหลักการอ่านจับใจความสำคัญและประโยชน์จากการเรียนรู้เรื่องการอ่านจับใจความสำคัญ รวมไปถึงรูปแบบแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคบันได 6 ขั้น พัฒนาขึ้นมีคุณภาพจากการประเมินและเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ มีการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ที่อิงมาตรฐานและมีตัวชี้วัดเป็นเป้าหมายของหน่วยการจัดการเรียนรู้ที่ครอบคลุม สอดคล้อง และเชื่อมโยงกันอย่างเหมาะสม มีกิจกรรมการเรียนรู้ ที่สามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ/กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครบตามตัวชี้วัดของหน่วยการเรียนรู้ และเน้นสมรรถนะสำคัญที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนด

จึงสรุปได้ว่า แผนการพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าพัฒนาขึ้นนั้น มีความเหมาะสมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก และถูกต้องสมบูรณ์ จากผลที่นักเรียนมีคะแนนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.5 การจัดการเรียนรู้ฝึกการอ่านจับใจความสำคัญ โดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น เป็นทักษะที่นักเรียนมีความสนใจ จึงทำให้มีแรงจูงใจที่จะร่วมกิจกรรมและทำกิจกรรมอย่างตั้งใจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ครั้งนี้ นักเรียนสามารถใช้แหล่งข้อมูลเป็นหลักได้

3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยการจัดการเรียนรู้ด้วยโดยใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น โดยภาพรวมความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.83, S.D. = 0.370) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านบรรยากาศในการเรียน ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.325) รองลงมา คือ ด้านประโยชน์ที่ได้รับ ($\bar{X}$ = 4.8, S.D. = 0.409) และการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.8, S.D. = 0.377) ตามลำดับ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแผนการพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านจับใจความสำคัญ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการใช้เทคนิคบันได 6 ขั้น ช่วยให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น กิจกรรมการเรียนรู้มีความแปลกใหม่น่าสนใจ ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน และบรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ คือ ห้องเรียนมีความพร้อมและเอื้อต่อการเรียนรู้ โดยมีครูคอยให้คำปรึกษาและกระตุ้นให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น ครูสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียน เมื่อนักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม แสดงความคิดเห็น หรือออกมานำเสนองานหน้าชั้นเรียนส่งผลให้นักเรียน มีความพึงพอใจและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ยังสามารถนำความรู้ข้อคิดที่ได้ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการเรียนในรายวิชาอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ผกาพรรณ จันทะ (2564: 55) กล่าวว่า ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรม หรืองานที่ได้รับมอบหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ครูผู้สอนต้องวางแผนในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม และต้องมีการสะท้อนผลให้นักเรียนทราบเมื่อผู้เรียนมีความพึงพอใจก็จะส่งผลให้ผลการเรียนรู้พัฒนาบรรลุตามจุดประสงค์ของการจัดการเรียนรู้และยังสอดคล้องกับ ธนาธิป เสือขำ (2564: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถการอ่านจับใจความภาษาไทยด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดีอาร์-ทีเอ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดีอาร์-ทีเอ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.60)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. 2551. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช**

2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กิตติ ประเสริฐสุข, (2555). **ASEAN Insight: ทักษะภาษาอังกฤษกับอาเซียน.**

กรุงเทพธุรกิจ, จาก <http://aseanwatch.org/wp-content/uploads/2012/07/ASEAN-Insight-no.11.pdf>.

ธนาธิป เสือขำ. 2564. การพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความภาษาไทยด้วย
การจัดกิจกรรม การเรียนรู้ดีอาร์-ทีเอ (DR-TA: Directed Reading-Thinking
Activity) ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3. **วารสารเทคโนโลยีและสื่อสาร
การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม** 4 (12): 1-13.

ธัญลักษณ์ สังข์ลักษณ์, จุฑารัตน์ เกตุปาน. 2564. การพัฒนาการอ่านจับใจความ
ด้วยแบบฝึกทักษะร่วมกับเทคนิคการอ่านแบบ SQ6R สำหรับนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 3. **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.**

บรรจง จันทร์พันธ์. 2548. **การพัฒนาแผนการเรียนรู้และแบบฝึกทักษะภาษาไทย
เรื่อง การเขียนสะกดคำไม่ตรงตามมาตราตัวสะกด ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3.**
การศึกษาค้นคว้าอิสระมหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ผกาพรรณ จันทะ. 2564. **การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาไทย เรื่อง
คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน
ร่วมกับสื่อเกมกระดาน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. การค้นคว้า
อิสระ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.**

ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.**

สวรรณา โพธิ์คานิช. 2564. **ความสำคัญของการอ่านหนังสือ.** Retrieved from <https://www.dekd.com/board/view/3051407/>.

เสกสรรค์ ผลวัฒน์. 2566. **การอ่านจับใจความสำคัญตามเทคนิคบันได 6 ขั้น.**

สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, จาก [https://academic.obec.go.th/web
/images/document/1635915871_d_1.pdf](https://academic.obec.go.th/web/images/document/1635915871_d_1.pdf).

คาเฟฮอปปี้ง: จากกระแสสู่การสร้างอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางสายตา ในสังคมเมืองร่วมสมัย

เดชภณ ทองเต็ม¹

รับบทความ 13 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ 07 ตุลาคม 2568 ตอรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทบาทของคาเฟ่ในประเทศไทยได้เปลี่ยนจากสถานที่เพื่อการบริโภคไปสู่การเป็นพื้นที่นันทนาการร่วมสมัยที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนเมืองในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทที่สังคมเมืองกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอย่างรวดเร็วดังเช่นปัจจุบัน บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อธิบายคาเฟฮอปปี้งในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมและบทบาทต่อการใช้เวลาว่างของคนเมืองร่วมสมัย 2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้กรอบทฤษฎีทางสังคม 3) ศึกษาบทบาทของวัฒนธรรมทางสายตาในประสบการณ์คาเฟ่ฮอปปี้ง และ 4) เสนอข้อเสนอแนะเชิงวิชาการสำหรับการพัฒนากิจกรรมนันทนาการในเมืองอย่างยั่งยืน โดยใช้การสังเคราะห์องค์ความรู้จากเอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสังเกตเชิงภาคสนาม ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า คาเฟฮอปปี้งเป็นกิจกรรมนันทนาการในเมืองที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนเมืองยุคดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง เนื่องจากสามารถตอบสนองทั้งความต้องการด้านการพักผ่อน การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการใช้เวลาว่างเชิงประสบการณ์ได้อย่างลงตัว ซึ่งการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวถือเป็นกระบวนการสร้างและแลกเปลี่ยนสัญลักษณ์ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนแสดงออกและยืนยันอัตลักษณ์ของตนผ่านการกระทำและการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมทางสายตาที่ปรากฏผ่านการถ่ายภาพและเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมาย คุณค่า และการจดจำประสบการณ์ของผู้เข้าร่วม ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ดังนั้นคาเฟ่ยุคใหม่จึงทำหน้าที่เป็นทั้ง “พื้นที่ที่สาม” ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และ “พื้นที่ไฮบริด” ที่เชื่อมโยงโลกจริงกับโลกดิจิทัลเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นพื้นที่ทางสังคมรูปแบบใหม่ที่มีพลังในการสร้างทุนทางวัฒนธรรม เสริมความสัมพันธ์ของชุมชน และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเมือง

คำสำคัญ: คาเฟฮอปปี้ง, นันทนาการในเมือง, อัตลักษณ์ทางสังคม, วัฒนธรรมทางสายตา, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Café Hopping: From Trend to Identity and Visual Culture in Contemporary Urban Society

Tachapon Tongterm¹

Received 13 August 2025; revised 07 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

The role of cafés in Thailand has shifted from places of consumption to contemporary recreational spaces that play a significant role in the lifestyles of urban residents in the digital age, particularly within the context of rapid structural transformations in modern urban society. This article aims to 1) explain café hopping as a form of cultural recreation and its role in the leisure practices of contemporary urban dwellers; 2) analyze the processes through which participants construct and express social identities using sociological frameworks; 3) examine the role of visual culture in shaping the meanings and values of the café-hopping experience across both physical and digital spaces; and 4) propose academic recommendations for the sustainable development of urban recreational activities. The study employed a synthesis of knowledge derived from academic literature, related research, and field observations. The findings reveal that café hopping represents an urban recreational phenomenon that profoundly reflects digital-era lifestyles by fulfilling the needs for relaxation, social interaction, and experiential leisure. Participation in such activities constitutes a process of creating and exchanging social symbols that enables individuals to express and affirm their identities through symbolic actions and communication. At the same time, visual culture, expressed through photography and its dissemination on social media, plays a crucial role in constructing meanings, values, and shared memories at both individual and collective levels. Consequently, modern cafés function as both “third places” that foster interpersonal connections and “hybrid spaces” that bridge the physical and digital worlds, generating new social spaces that produce cultural capital, strengthen community relationships, and enhance the overall quality of urban life

Keywords: Café Hopping, Urban Recreation, Social Identity, Visual Culture, Creative Economy

¹ Assistant Professor, Department of Sport Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University Email spsc_network@hotmail.com

บทนำ

ในยุคดิจิทัล พลวัตของนันทนาการในเมือง (urban recreation) ได้เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ จากกิจกรรมที่เคยจำกัดอยู่ในพื้นที่จริงของชีวิตเมือง (physical realm of urban life) ไปสู่การเป็นกระบวนการไหลเวียนของประสบการณ์ที่ผสานระหว่างโลกจริงกับโลกเสมือน โดยมีสื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นทั้งตัวเร่งและตัวขยายการรับรู้และการตีความหมายของกิจกรรมนันทนาการ (Dai & Liu 2024) โดยการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวมิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของเทคโนโลยี แต่ยังสะท้อนถึงความคาดหวังใหม่ของผู้คนต่อการใช้เวลาว่าง ที่มุ่งเน้นการพักผ่อนเชิงสุขภาวะ การแสวงหาความคิดสร้างสรรค์ และการสื่อสารอัตลักษณ์ส่วนบุคคลในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่เสมือน (Ahmad et al. 2022) ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับแนวคิดเศรษฐกิจประสบการณ์ (experience economy) ซึ่งเน้นคุณค่าทางอารมณ์ ความหมาย และการมีส่วนร่วมมากกว่าการบริโภคเพียงสินค้าและบริการ (จุฑารัตน์ จันจินดา และคณะ 2567) ดังนั้นในบริบทของเมืองใหญ่ที่เต็มไปด้วยความหนาแน่นของผู้คนและความเร่งรีบในชีวิตประจำวัน กิจกรรมนันทนาการจึงทำหน้าที่เป็นทั้งพื้นที่หลบหนี (escape space) ที่ช่วยผ่อนคลายความกดดัน และพื้นที่พบปะ (meeting space) ที่สร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (Egerer et al. 2024) ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เวลาว่างในยุคดิจิทัลมิใช่กิจกรรมส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมเมืองร่วมสมัย

ในพลวัตดังกล่าว กิจกรรม “คาเฟ่ฮอปป์ (café hopping)” ถือเป็นตัวอย่างที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของนันทนาการในเมืองได้อย่างชัดเจน จากกิจกรรมการดื่มกาแฟในร้านใดร้านหนึ่งได้พัฒนาเป็นการเดินทางไปยังร้านกาแฟหลายแห่งเพื่อแสวงหาประสบการณ์ที่หลากหลาย ทั้งด้านการออกแบบพื้นที่ บรรยากาศ การตกแต่ง รวมถึงการมีส่วนร่วมกับวัฒนธรรมย่อยของคนเมือง (สุฑารัตน์ เชื้อเมืองแสน และคณะ 2565) อีกทั้ง กิจกรรมนี้ยังสะท้อนบทบาทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงคุณค่าทางวัฒนธรรมเข้ากับมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยธุรกิจร้านกาแฟท้องถิ่นจำนวนมากได้พัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตัวเพื่อตอบสนอง

ผู้บริโภครุ่นใหม่ที่แสวงหาความแปลกใหม่และความเป็นเอกลักษณ์ (Lestari et al. 2024) ยิ่งไปกว่านั้น สื่อสังคมออนไลน์ยังได้เปลี่ยนบทบาทของคาเฟ่ให้กลายเป็น “พื้นที่ที่สาม (third place)” ที่อยู่นอกเหนือจากบ้านและที่ทำงาน ซึ่งไม่เพียงเป็นพื้นที่พักผ่อนและพบปะ แต่ยังเป็นพื้นที่ผลิตซ้ำทางสังคมผ่านการเผยแพร่ภาพถ่ายและเรื่องราวดิจิทัล (Oldenburg 1999) ทำให้คาเฟ่ฮอปป์กลายเป็นทั้งกิจกรรมนันทนาการและเวทีแสดงตัวตนที่สร้างทุนสัญลักษณ์ในสังคมยุคปัจจุบัน (Laohaviraphap 2023)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคาเฟ่ฮอปป์จะเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย แต่การศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ปรากฏการณ์นี้ในมิตินันทนาการยังคงมีค่อนข้างจำกัด โดยการศึกษาส่วนใหญ่เน้นการตลาด เศรษฐกิจ หรือพฤติกรรมผู้บริโภค อีกทั้งการอธิบายผ่านกรอบทฤษฎีทางสังคมยังไม่ถูกนำมาใช้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (symbolic interactionism) ที่ช่วยทำความเข้าใจการสร้างความหมายร่วม (Blumer, 1986) ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity theory) ที่อธิบายกระบวนการสร้างและธำรงสถานะทางสังคม (Stets & Burke, 2000) และแนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา (visual culture) ที่อธิบายบทบาทของภาพถ่ายและสื่อดิจิทัลในการผลิตซ้ำความหมายและคุณค่าของประสบการณ์ (Sansomedang et al. 2021) ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) อธิบายคาเฟ่ฮอปป์ในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมและบทบาทต่อการใช้เวลาว่างของคนเมืองร่วมสมัย 2) วิเคราะห์กระบวนการสร้างและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้กรอบทฤษฎีทางสังคม 3) ศึกษาบทบาทของวัฒนธรรมทางสายตาในประสบการณ์คาเฟ่ฮอปป์ และ 4) เสนอข้อเสนอแนะเชิงวิชาการสำหรับการพัฒนากิจกรรมนันทนาการในเมืองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ผู้เขียนหวังว่าบทความนี้จะช่วยขยายความเข้าใจเชิงลึกต่อกิจกรรมนันทนาการในเมืองที่เกิดจากพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถเป็นฐานความรู้สำหรับการออกแบบเชิงนโยบาย การสร้างกิจกรรม และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความเพลิดเพลินส่วนบุคคลกับการสร้างทุนทางสังคมในระยะยาว

กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

การอธิบายปรากฏการณ์คาเฟ่ฮอปปีงในฐานะรูปแบบนันทนาการร่วมสมัย จำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่หลากหลายเพื่อให้การวิเคราะห์ครอบคลุมมิติทางสังคม วัฒนธรรม และการสื่อสารอย่างรอบด้าน ดังนั้นบทความนี้จึงได้บูรณาการแนวคิดทางสังคมวิทยา วัฒนธรรมศึกษา และนันทนาการ มาสร้างกรอบการตีความที่มีความลุ่มลึกและสัมพันธ์กับพลวัตของสังคมเมืองในยุคดิจิทัล ดังนี้

1. แนวคตินันทนาการเชิงวัฒนธรรมและนันทนาการในเมือง

แนวคตินันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreation) อธิบายว่าการใช้เวลาว่างไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการพักผ่อนส่วนบุคคล แต่เป็นกระบวนการที่สะท้อนวิถีชีวิต ค่านิยม และรสนิยมร่วมของสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกับการบริโภควัฒนธรรม และการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม (Steigemann 2017) ขณะเดียวกัน แนวคตินันทนาการในเมือง (urban recreation) เน้นให้เห็นถึงพลวัตของพื้นที่เมืองในฐานะศูนย์รวมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสังคม ที่ทำให้การใช้เวลาว่างซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยครอบคลุมการสร้างเครือข่ายทางสังคม การสะสมทุนเชิงวัฒนธรรม และการสื่อสารอัตลักษณ์ ปรากฏการณ์คาเฟ่ฮอปปีงจึงเป็นตัวอย่างเด่นที่สะท้อนการบรรจบกันของสองมิตินี้ เพราะมิได้หยุดอยู่กับการพักผ่อนผ่านการออกแบบบรรยากาศและพื้นที่เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเวทีทางวัฒนธรรมที่ผู้เข้าร่วมสามารถสร้าง แสดงออก และแลกเปลี่ยนสถานะทางสังคมและความคิดสร้างสรรค์ในฐานะส่วนหนึ่งของชุมชนเมือง (Ahmad et al. 2022) ซึ่งคาเฟ่ในลักษณะนี้ทำหน้าที่เสมือนพื้นที่ที่สาม ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ทำงาน อันเอื้อต่อการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการหล่อหลอมความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Hafizi et al., 2024) อีกทั้งยังมีบทบาทเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนความสุนทรีย์ วัฒนธรรมย่อย และการขยายการรับรู้ผ่านสื่อดิจิทัล ซึ่งทำให้คาเฟ่กลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของไลฟ์สไตล์เมืองร่วมสมัย และเป็นพื้นที่นันทนาการที่ผสมผสานความหมายเชิงวัฒนธรรมเข้ากับทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมเมืองยุคดิจิทัลอย่างลึกซึ้ง

2. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism Theory) อธิบายว่าความหมายทางสังคมไม่ได้ดำรงอยู่อย่างคงที่ แต่เกิดจากกระบวนการตีความ การสื่อสาร และการใช้สัญลักษณ์ร่วมกันระหว่างบุคคลในสังคม โดยมนุษย์มิได้ตอบสนองต่อสิ่งเร้าเชิงกายภาพโดยตรง หากแต่สร้างความหมายขึ้นใหม่ผ่านการปฏิสัมพันธ์ที่มีพลวัต (Blumer 1986) โดยในกรณีของคาเฟ่ฮอปป์ การเลือกร้านกาแฟหนึ่งแห่งไม่ใช่เพียงการเลือกพื้นที่บริโภคเครื่องดื่ม แต่เป็นการเลือกสัญลักษณ์ที่สะท้อนตัวตน รสนิยม และสถานะทางสังคมของผู้เข้าร่วม เช่น การจัดตกแต่งภายในที่สะท้อนรสนิยมทางศิลปะ เมนูที่บ่งบอกวิถีการบริโภคสมัยใหม่ หรือมุมถ่ายภาพที่ถูกเลือกใช้ซ้ำ ๆ เพื่อยืนยันความเป็นสมาชิกของกลุ่มย่อย ซึ่งล้วนถูกนำไปเผยแพร่บนสื่อสังคมออนไลน์ให้ผู้อื่นรับรู้และตีความต่อ (ภัทร์ศินี แสนสำแดง และคณะ 2564) ซึ่งการปฏิสัมพันธ์ซ้ำ ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในโลกจริงและโลกเสมือนยังทำให้คาเฟ่กลายเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ (symbolic spaces) ที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มคาเฟ่ฮอปเปอร์ (café hopper) ซึ่งไม่เพียงสร้างความหมายร่วมและบรรทัดฐานทางรสนิยมของกลุ่มเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเวทีของการต่อรองอัตลักษณ์ การสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนร่วมภายใน (in-group) และผู้มีส่วนร่วมภายนอก (out-group) รวมถึงการยืนยันสถานะทางสังคมในสังคมเมืองร่วมสมัย ดังนั้น การอธิบายปรากฏการณ์คาเฟ่ฮอปป์ผ่านกรอบนี้จึงช่วยให้เข้าใจว่าคาเฟ่ไม่เพียงทำหน้าที่เป็นพื้นที่พักผ่อนหรือพื้นที่เชิงพาณิชย์ แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีพลวัตสูง ซึ่งผู้เข้าร่วมใช้เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างและต่อรองความหมายของตัวตน และเครือข่ายทางสังคมอย่างต่อเนื่องในยุคดิจิทัล

3. ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม

ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (social identity theory) ชี้ให้เห็นว่าตัวตนของบุคคลมิได้ถูกกำหนดจากปัจจัยส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังหล่อหลอมจากการสังกัดและการมีส่วนร่วมในกลุ่มทางสังคมที่ตนเลือก โดยอัตลักษณ์นี้ก่อรูปจากความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและสะท้อนผ่านพฤติกรรม การรับรู้ และทัศนคติ (Stets & Burke 2000)

ในกรณีของคาเฟ่ฮอปปี้ง การเข้าร่วมกิจกรรมมิได้เป็นเพียงการบริโภคกาแฟหรือบรรยากาศ หากแต่เป็นการระบุดัตตนและยืนยันความเป็นสมาชิกของกลุ่มคาเฟ่ฮอปเปอร์ที่มีรสนิยม และวิถีการใช้เวลาร่วมกัน ความภาคภูมิใจในความเป็นสมาชิกดังกล่าวช่วยเสริมสร้างความผูกพันและทุนทางสังคม ขณะเดียวกันยังทำหน้าที่กำหนดเส้นแบ่งเชิงจิตวิทยา ระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งสะท้อนผ่านรูปแบบการเลือกสถานที่ การสร้างภาพลักษณ์ และรสนิยมทางวัฒนธรรม (Bourdieu 1984) ซึ่งเมื่อพิจารณาในมิติของนันทนาการ เชิงวัฒนธรรม คาเฟ่ฮอปปี้งจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความเพลิดเพลิน หากแต่เป็นกลไกเชิงสัญลักษณ์ในการสร้าง ยืนยัน และต่อยอดอัตลักษณ์ร่วมของคนเมือง ในยุคดิจิทัล

4. แนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา

แนวคิดวัฒนธรรมทางสายตา (visual culture) มุ่งอธิบายว่าภาพและสื่อทัศนศิลป์ มิได้เป็นเพียงเครื่องมือบันทึกเหตุการณ์ แต่ทำหน้าที่เป็นกระบวนการสื่อสารที่สร้าง และกำหนดความหมาย คุณค่า และการรับรู้ของผู้คนในสังคม (Mirzoeff, 2015) ซึ่งเมื่อพิจารณาในบริบทของคาเฟ่ฮอปปี้ง ภาพถ่ายและการผลิตเนื้อหาดิจิทัลได้กลายเป็นหัวใจสำคัญ ที่ทำให้คาเฟ่มิได้ถูกมองเพียงในฐานะสถานที่บริโภค หากแต่เป็นฉากหลัง (backdrop) ของการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์และการสร้างเรื่องเล่าที่มีความงามทางสายตาเพื่อนำเสนอ ในพื้นที่สาธารณะ (Rose, 2022) โดยปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้ประสบการณ์คาเฟ่ถูกตีความ และให้คุณค่าใหม่ผ่านการจัดองค์ประกอบภาพ มุมมอง และการเล่าเรื่องออนไลน์ ซึ่งส่งผล โดยตรงต่อการสื่อสารอัตลักษณ์ส่วนบุคคล การสร้างมาตรฐานด้านความงาม (aesthetic standards) และการกำหนดรสนิยมของกลุ่มผู้บริโภค (บดินทร์ เดชาบุรณานนท์ 2568) ดังนั้น การวิเคราะห์ด้วยกรอบแนวคิดนี้จึงช่วยให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนว่า ภาพถ่ายและสื่อ ทัศนศิลป์มิใช่เพียงบันทึกความทรงจำ แต่เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อ การสร้างคุณค่า การมีส่วนร่วม และการขับเคลื่อนกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัยอย่าง คาเฟ่ฮอปปี้งในยุคดิจิทัล

การผนวกกรอบทฤษฎีทั้งสี่นี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจคาเฟ่ฮอปปีงอย่างรอบด้านในฐานะกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย เริ่มจากแนวคิดนันทนาการเชิงวัฒนธรรมและนันทนาการในเมืองที่ทำให้เห็นว่าคาเฟ่มีได้เป็นเพียงพื้นที่เชิงพาณิชย์ แต่เป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ขยายด้วยทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ที่อธิบายความหมายร่วมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เหล่านี้ เชื่อมโยงกับทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคมที่แสดงให้เห็นการสร้างและต่อยอดตัวตนของกลุ่มคาเฟ่ฮอปเปอร์ และเสริมด้วยแนวคิดวัฒนธรรมทางสายตาที่อธิบายบทบาทของภาพถ่ายและคอนเทนต์ออนไลน์ในยุคดิจิทัล ซึ่งการบูรณาการเชิงสังเคราะห์นี้ได้นำไปสู่การเสนอกรอบการตีความใหม่ในฐานะนันทนาการสายตา (visual recreation) ซึ่งไม่เพียงขยายขอบเขตความเข้าใจต่อคาเฟ่ฮอปปีงในมิติของการพักผ่อน หากแต่ยกระดับให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนพลวัตทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมร่วมสมัย ทั้งในบริบทสากลและบริบทไทยอย่างลึกซึ้ง

คาเฟ่ฮอปปีงในบริบทนันทนาการในเมือง

คาเฟ่ฮอปปีงเป็นรูปแบบนันทนาการในเมืองที่ผสมผสานการบริโภคเครื่องดื่มและอาหาร เข้ากับการใช้พื้นที่เพื่อพักผ่อน สร้างสรรค์ และสื่อสารอัตลักษณ์ในสังคมดิจิทัล กิจกรรมนี้ครอบคลุมทั้งการเดินทาง การเสพสุนทรีย์ภาพจากการออกแบบ และการปฏิสัมพันธ์ในโลกจริงและโลกออนไลน์จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างนันทนาการที่ตอบสนองความต้องการด้านสังคม วัฒนธรรม และจิตวิทยาของคนรุ่นใหม่ ลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. ลักษณะและองค์ประกอบของกิจกรรม

คาเฟ่ฮอปปีงในบริบทนันทนาการในเมืองเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะและองค์ประกอบซับซ้อน เกิดจากการผสมผสานระหว่างกิจกรรมที่มีการวางแผนล่วงหน้า กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยมีได้จำกัดอยู่เพียงการเลือกสถานที่เพื่อบริโภคเครื่องดื่ม แต่ยังครอบคลุมถึงการเดินทาง การใช้เวลา และการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในร้าน ซึ่งสะท้อนรูปแบบการใช้ชีวิตของคนเมืองยุคดิจิทัล ซึ่งปัจจัยสำคัญ

ที่กำหนดพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Y และ Gen Z ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจของสถานที่ (attraction) ความสะดวกในการเข้าถึง (accessibility) และสิ่งอำนวยความสะดวก (amenities) ที่ตอบสนองความต้องการในหลายมิติ ทั้งด้านอารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความสุขส่วนบุคคล (ทัชชกร สัมมะสุต และคณะ 2566; จุริรัตน์ หนองหว่า และคณะ 2568; อัจฉราภรณ์ อมรสิทธิพันธ์ และคณะ 2568) องค์ประกอบเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจประสบการณ์ ที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างคุณค่าเชิงอารมณ์และความทรงจำมากกว่าการบริโภคเชิงวัตถุ (จุฑารัตน์ จันจินดา และคณะ 2567)

ในอีกมิติหนึ่ง ผู้ประกอบการกลับมองว่าคาเฟ่ฮอปปิงคือพื้นที่เชิงกลยุทธ์สำหรับการสร้างภาพลักษณ์และความแตกต่างทางธุรกิจ ขณะที่ผู้บริโภคมองว่ากิจกรรมนี้คือการแสวงหาประสบการณ์และการสร้างอัตลักษณ์ที่สามารถถ่ายทอดผ่านสื่อดิจิทัลได้ (Aulia & Wiyono 2023) ซึ่งเมื่อองค์ประกอบทางกายภาพ สังคม และดิจิทัลถูกหลอมรวมเข้าด้วยกัน คาเฟ่ฮอปปิงจึงกลายเป็นกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัยที่ไม่เพียงตอบสนองต่อการพักผ่อน แต่ยังเชื่อมโยงกับการสร้างเครือข่ายสังคม การผลิตความหมายเชิงสัญลักษณ์ และการแสดงรสนิยมของคนเมืองในโลกยุคดิจิทัลอย่างครบถ้วนและลึกซึ้ง

2. บทบาทต่อการใช้เวลาว่างของคนเมืองร่วมสมัย

คาเฟ่ฮอปปิงในฐานะรูปแบบนันทนาการในเมือง มีบทบาทสำคัญต่อการใช้เวลาว่างของคนเมืองในยุคดิจิทัลที่เผชิญทั้งความเร่งรีบของวิถีชีวิตและข้อจำกัดของพื้นที่สาธารณะ คาเฟ่ไม่ได้จำกัดเพียงการเป็นสถานที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม หากแต่ทำหน้าที่เป็นพื้นที่พักผ่อนและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ตอบสนองความต้องการหลากหลาย ทั้งการผ่อนคลาย การพบปะสังสรรค์ การแลกเปลี่ยนความคิด ตลอดจนการทำงานในบรรยากาศที่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์ (เตชภณ ทองเต็ม 2568) นอกจากนี้ คาเฟ่ฮอปปิงยังเป็นเวทีที่สร้างโอกาสให้เกิดการรวมกลุ่มและเสริมสร้างความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมที่มีความสนใจร่วมกัน อาทิ การถ่ายภาพ การลิ้มลองเมนูเฉพาะ หรือการเข้าร่วมเวิร์กช็อปย่อย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการใช้คาเฟ่เป็นตัวแทนของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเมือง (Steigemann

2017) อีกทั้ง การเชื่อมโยงเช่นนี้ทำให้คาเฟ่ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่เชิงพาณิชย์ แต่กลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศทางสังคมเมืองที่สะท้อนถึงการสร้างทุนทางสังคมและการสะสมทุนเชิงวัฒนธรรม (Ahmad et al. 2022) โดยบทบาทดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต การสร้างเครือข่าย และการมีส่วนร่วมของประชาชนในเมืองร่วมสมัย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคาเฟ่ฮอปปีงมิใช่แค่กิจกรรมนันทนาการเพื่อความบันเทิง หากแต่เป็นกลไกที่ช่วยปรับสมดุลระหว่างความสุขส่วนบุคคลกับการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทเมืองยุคดิจิทัลอย่างมีนัยสำคัญ

3. การเปรียบเทียบกับรูปแบบนันทนาการในเมืองประเภทอื่น ๆ

การทำความเข้าใจคาเฟ่ฮอปปีงในฐานะกิจกรรมนันทนาการในเมืองจำเป็นต้องเปรียบเทียบกับกิจกรรมรูปแบบอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความแตกต่างเชิงโครงสร้างและคุณภาพของประสบการณ์อย่างชัดเจน อาทิ กิจกรรมการเดินช้อปปิ้งในห้างสรรพสินค้าเป็นตัวอย่างของนันทนาการเชิงพาณิชย์ที่ถูกออกแบบให้มุ่งเน้นการบริโภคภายใต้พื้นที่ที่ถูกควบคุม มีเส้นทางและกิจกรรมที่ชัดเจนซึ่งจำกัดเสรีภาพในการสร้างสรรค์ประสบการณ์ (Henriksen et al. 2013) ขณะที่กิจกรรมกลางแจ้งในสวนสาธารณะสะท้อนคุณค่าของการเคลื่อนไหวร่างกาย พื้นที่สีเขียว และการมีปฏิสัมพันธ์ในพื้นที่เปิดที่ทุกคนเข้าถึงได้ซึ่งเชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิตและสุขภาวะทางกาย (Steigemann 2017) แต่ตรงกันข้าม คาเฟ่ฮอปปีงให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์เชิงส่วนตัวที่หลากหลาย ทั้งการเลือกสถานที่ที่สะท้อนรสนิยม การเสพสุนทรียภาพจากการออกแบบ และการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพักผ่อน การทำงาน หรือการสร้างเครือข่ายสังคมในพื้นที่กึ่งสาธารณะ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเศรษฐกิจประสบการณ์ที่มุ่งเน้นคุณค่าทางอารมณ์และสัญลักษณ์มากกว่าการบริโภคเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ คาเฟ่ฮอปปีงยังแสดงพลวัตของการปรับตัวจากพื้นที่บริโภคเชิงธุรกิจไปสู่การเป็นองค์ประกอบของระบบนิเวศการท่องเที่ยวเมือง (urban tourism) ที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถปรับใช้ได้ทั้งในเมืองใหญ่และเมืองรอง เช่น กรณีเมืองบันยุงกีในอินโดนีเซีย ที่ใช้คาเฟ่ฮอปปีงเป็นเครื่องมือสร้างเอกลักษณ์และเส้นทางท่องเที่ยว

(Lestari et al. 2024) หรือกรณีจังหวัดนครพนมและจังหวัดขอนแก่นในประเทศไทย ที่เชื่อมโยงคาเฟ่ท้องถิ่นเข้ากับเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (ชลดา สุวรรณไชยรบ และคณะ 2566) ซึ่งการเปรียบเทียบเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า คาเฟ่ฮอปปิ้งมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากกิจกรรมนันทนาการในเมืองรูปแบบอื่น เนื่องจากสามารถบูรณาการมิติทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และประสบการณ์เชิงสังคมได้พร้อมกัน ขณะที่กิจกรรมประเภทอื่นมักเน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าคาเฟ่ฮอปปิ้งเป็นตัวอย่างของรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยที่สะท้อนพลวัตเมืองดิจิทัลและการปรับตัวของผู้คนต่อบริบทสังคมวัฒนธรรมใหม่ได้อย่างลึกซึ้งและครบถ้วน

การสร้างอัตลักษณ์และวัฒนธรรมทางสายตา

ในสังคมดิจิทัล การสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลในบริบทนันทนาการในเมืองมิได้จำกัดอยู่เพียงการมีส่วนร่วมทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ถูกกำหนดและขยายความหมายผ่านวัฒนธรรมทางสายตาที่ถ่ายทอดผ่านสื่อสังคมออนไลน์และสื่อภาพในพื้นที่กิจกรรมด้วยเหตุนี้ คาเฟ่ฮอปปิ้งจึงทำหน้าที่เป็นทั้งเวทีและเครื่องมือให้ผู้คนสามารถออกแบบ สื่อสาร และต่อรองอัตลักษณ์ของตนในสังคมเมืองร่วมสมัย โดยกระบวนการนี้สามารถอธิบายผ่านการบูรณาการแนวคิดสำคัญ ดังนี้

1. ปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์กับการสร้างอัตลักษณ์

การสร้างอัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมคาเฟ่ฮอปปิ้งมีพลวัตซับซ้อนที่ดำเนินไปบนสองมิติ คือโลกทางกายภาพและโลกดิจิทัล ซึ่งหลอมรวมกันเป็น “พื้นที่ไฮบริด (hybrid space)” ที่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและทับซ้อนกันทั้งในชีวิตจริงและโลกเสมือน ความหมายของกิจกรรมจึงมิได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่เป็นผลจากการตีความและการใช้สัญลักษณ์ร่วมกันผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม (Samdahl 1988)

ในบริบทคาเฟ่ฮอปปิ้ง สัญลักษณ์ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงวัตถุหรือสิ่งของ เช่น การออกแบบภายในร้าน เมนูเฉพาะที่สะท้อนรสนิยม หรือการแต่งกายของผู้มาเยือน

แต่ยังรวมถึงการบันทึกและเผยแพร่ภาพถ่ายบนสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนค่านิยมและสถานะทางสังคม (ภัทรศิณี แสนสำแดง และคณะ 2564) การเลือกคาเฟ่หนึ่งแห่งจึงกลายเป็นการเลือก “สัญลักษณ์” เพื่อยืนยันอัตลักษณ์ส่วนบุคคล และเชื่อมโยงเข้ากับเครือข่ายทางสังคม การกระทำซ้ำ ๆ ทั้งในโลกจริงและดิจิทัลนำไปสู่การผลิตซ้ำของความหมายร่วมและก่อรูปบรรทัดฐานทางรสนิยมของกลุ่มคาเฟ่ฮอปเปอร์ในฐานะวัฒนธรรมย่อยที่มีระบบสัญลักษณ์เฉพาะ (ดังภาพที่ 1) โดยอัตลักษณ์ดังกล่าวมิใช่สิ่งคงที่ หากแต่เป็นผลจากการผสานและต่อรองระหว่าง “อัตลักษณ์ส่วนบุคคล” และ “อัตลักษณ์ทางสังคม” ที่ปรับเปลี่ยนไปตามปฏิสัมพันธ์และการยอมรับของผู้อื่น (Hogg 2016) ทำให้คาเฟ่ในยุคดิจิทัลมิใช่เพียงสถานที่บริโภค หากแต่ทำหน้าที่เป็นเวทีเชิงสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมความหมายใหม่ของการอยู่ร่วม การแสดงออก และการสร้างความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเมืองร่วมสมัยที่มีพลวัตสูงและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ภาพที่ 1 ตัวอย่างการท่องเที่ยวแบบคาเฟ่ฮอปปิ้ง ณ ความทรงจำ คาเฟ่
อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี
(ที่มา: เตชภณ ทองเดิม, ถ่ายภาพ)

2. กลไกการสร้างอัตลักษณ์ในโลกจริงและดิจิทัล

กลไกการสร้างอัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมคาเฟ่ฮอปปิ้งดำเนินไปบนสองมิติที่สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น คือ โลกทางกายภาพและโลกดิจิทัล โดยในโลกจริงอัตลักษณ์ถูกสร้างผ่านการแสดงออกที่จับต้องได้ เช่น การเลือกคาเฟ่ที่สะท้อนรสนิยม

การแต่งกายที่สื่อสารความเป็นตัวตน การเลือกใช้อุปกรณ์ถ่ายภาพ หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในพื้นที่ ขณะเดียวกัน โลกดิจิทัลได้เปิดโอกาสให้บุคคลจัดวางตนเองผ่านการคัดเลือกและนำเสนอเนื้อหา (curated self-presentation) ไม่ว่าจะเป็นการโพสต์ภาพพร้อมแฮชแท็ก การเล่าเรื่องราวประสบการณ์ หรือการเข้าร่วมชุมชนออนไลน์ ซึ่งล้วนทำหน้าที่ตอกย้ำและขยายขอบเขตอัตลักษณ์ให้คงอยู่ในพื้นที่สาธารณะเสมือน (Stets & Burke 2000) ซึ่งการผสมผสานของสองโลกนี้ทำให้คาเฟ่ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่กายภาพสำหรับการพักผ่อน แต่กลายเป็นพื้นที่ไฮบริดที่การสร้างอัตลักษณ์เกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่สลับไปมาระหว่างโลกจริงและโลกเสมือนอย่างต่อเนื่อง โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สะท้อนแนวโน้มสังคมเมืองร่วมสมัยที่ผู้คนใช้ทั้งสองพื้นที่เพื่อสร้างและต่อรองความหมายของตนเอง (Widyaningsih et al. 2021) และในบริบทคาเฟ่ฮอปปีง พื้นที่ไฮบริดเช่นนี้ไม่เพียงแต่เสริมการสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ แต่ยังเอื้อให้บุคคลสร้างเครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวางและพลวัต สอดรับกับลักษณะของสังคมดิจิทัลที่ผสมผสานทั้งการพบปะจริงและการปฏิสัมพันธ์ออนไลน์อย่างแนบแน่น

3. วัฒนธรรมทางสายตากับคุณค่าของประสบการณ์

วัฒนธรรมทางสายตา เป็นกรอบแนวคิดที่ชี้ให้เห็นว่าภาพและสื่อทัศนศิลป์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือบันทึกเหตุการณ์ แต่ทำหน้าที่สร้าง กำหนด และต่อรองความหมายทางสังคม โดยเฉพาะในบริบทคาเฟ่ฮอปปีงซึ่งภาพถ่ายและการผลิตเนื้อหาดิจิทัลได้หลอมรวมอัตลักษณ์ รสนิยม และประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความหมายร่วมทางวัฒนธรรม (Mirzoeff 2015) ดังนั้น คาเฟ่จึงมิได้ถูกมองเพียงในฐานะพื้นที่บริโภคอาหารและเครื่องดื่ม แต่ทำหน้าที่เป็นฉากหลังสำหรับการผลิตและเผยแพร่เนื้อหาที่มีความงามทางสายตาสู่สาธารณะ (Rose 2022) ซึ่งการปฏิบัติเช่นนี้สะท้อนถึงการใช้ภาพเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) ที่ช่วยเสริมสร้างสถานะ ความน่าเชื่อถือ และการยอมรับในกลุ่มเป้าหมาย (Bourdieu 1984) ขณะเดียวกัน การเผยแพร่ภาพและวิดีโอบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Instagram และ TikTok ยังทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานความงาม (aesthetics) และสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมในการเลือกสถานที่พักผ่อน (บดีรินทร์ เดชาบุรณานนท์ 2568) โดยความนิยมนี้นี้

ไม่เพียงแต่เชื่อมโยงโลกจริงกับโลกดิจิทัล แต่ยังทำให้ประสบการณ์คาเฟ่ฮอปปิ้งมีพลวัตสูง เกิดการแลกเปลี่ยนสัญญาณ ความหมาย และคุณค่าทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้คาเฟ่กลายเป็นพื้นที่ไฮบริดที่ผสานประสบการณ์ทางกายภาพและเสมือนจริงเข้าด้วยกัน ซึ่งมีได้สะท้อนเพียงรสนิยมและอัตลักษณ์ของผู้เข้าร่วมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรมเมืองร่วมสมัยในภาพรวมอย่างชัดเจนและลึกซึ้ง

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการสังเคราะห์บทบาทของคาเฟ่ฮอปปิ้งในฐานะนันทนาการร่วมสมัย บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าคาเฟ่ได้เป็นเพียงธุรกิจเชิงพาณิชย์ แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้น การออกแบบและบริหารจัดการในอนาคตจึงควรตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจเชิงบูรณาการ และเน้นการสร้างคุณค่าร่วมระหว่างผู้ประกอบการ ชุมชน และภาครัฐ ดังนี้

1. การพัฒนาคาเฟ่ในฐานะศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรม

คาเฟ่ควรได้รับการส่งเสริมให้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่สามของเมือง ซึ่งเปิดกว้างต่อคนทุกกลุ่มและเอื้อต่อการใช้ชีวิตที่หลากหลายรูปแบบ โดยการออกแบบพื้นที่ควรมีความยืดหยุ่น เช่น การจัดโซนสำหรับครอบครัว โซนสำหรับเด็ก พื้นที่ทำงานร่วม (co-working space) หรือพื้นที่สงบเพื่อการพักผ่อน นอกจากนี้ คาเฟ่ยังสามารถทำหน้าที่เป็นเวทีสำหรับกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่น ดนตรี ศิลปะ หรือเวิร์กช็อปท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันทางสังคมและเสริมทุนทางวัฒนธรรมในชุมชน

2. การบูรณาการนวัตกรรมและการตลาดเชิงสร้างสรรค์

คาเฟ่ยุคดิจิทัลต้องตอบสนองต่อพฤติกรรมผู้บริโภคที่ให้คุณค่ากับประสบการณ์และการแบ่งปันเรื่องราว โดยผู้ประกอบการสามารถใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบสั่งซื้อออนไลน์ แอปพลิเคชันสมาชิก หรือการเชื่อมต่อ Wi-Fi ฟรี เพื่อเพิ่มความสะดวกและสร้างความสัมพันธ์กับลูกค้าในระยะยาว ควบคู่กับการทำการตลาดเชิงเนื้อหา (content marketing) ที่เน้นการ

เล่าเรื่อง (storytelling) และการสร้างภาพลักษณ์ผ่านวัฒนธรรมทางสายตาเพื่อดึงดูดกลุ่มผู้บริโภคที่แสวงหาประสบการณ์เฉพาะ

3. การสร้างความยั่งยืนเชิงเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

การดำเนินธุรกิจคาเฟ่ควรเน้นการใช้วัตถุดิบท้องถิ่น การจ้างงานในพื้นที่ และการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจฐานราก ทั้งนี้เพื่อลดต้นทุนและสร้างรายได้ให้กับชุมชน ขณะเดียวกันต้องบูรณาการแนวทางที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การลดการใช้พลาสติก การจัดการขยะอาหาร การเลือกใช้พลังงานสะอาด หรือการออกแบบพื้นที่สีเขียว ซึ่งนอกจากจะช่วยลดผลกระทบเชิงสิ่งแวดล้อม ยังสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อผู้บริโภคยุคใหม่ให้ความสำคัญกับความยั่งยืน

4. การกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมระบบนิเวศนันทนาการเมือง

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการพัฒนาคาเฟ่และพื้นที่สร้างสรรค์ในฐานะศูนย์กลางชุมชน ผ่านการกำหนดแผนแม่บท การจัดสรรงบประมาณ มาตรการทางภาษี และการสนับสนุนองค์ความรู้แก่ผู้ประกอบการท้องถิ่น ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาโครงการนำร่องที่สามารถประเมินผลได้จริงและขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

5. การติดตาม ประเมินผล และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การพัฒนานันทนาการเมืองต้องมีระบบติดตามและประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยข้อมูลที่ได้ควรถูกนำมาใช้ในการปรับปรุงพื้นที่และกิจกรรมให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้บริโภคและเทคโนโลยี อีกทั้งการเผยแพร่กรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จยังสามารถสร้างแรงบันดาลใจและทำหน้าที่เป็นต้นแบบสำหรับเมืองอื่น ๆ

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการพัฒนาอย่างยั่งยืนเหล่านี้สะท้อนว่าคาเฟ่ฮอปปีงมิใช่เพียงกระแสนิยมทางสังคม แต่เป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมเมืองที่มีศักยภาพสูงในการขับเคลื่อนคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมของชุมชน

หากสามารถขับเคลื่อนอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง จะทำให้คาเฟ่ฮอปปิ้งเป็นทั้ง “เวทีชีวิต” และ “แรงขับเคลื่อน” ที่สร้างความหมายใหม่ให้กับนันทนาการเมืองร่วมสมัยและพัฒนาเมืองไปสู่ความยั่งยืนได้

บทสรุป

คาเฟ่ฮอปปิ้งในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของคนเมืองร่วมสมัย สะท้อนการเปลี่ยนผ่านของการใช้เวลาว่างจากการบริโภคเชิงพาณิชย์ไปสู่การแสวงหาประสบการณ์ที่ผสมผสานมิติทางกายภาพ สังคม และดิจิทัลเข้าด้วยกันอย่างลึกซึ้ง คาเฟ่จึงมิใช่เพียงพื้นที่เพื่อการพักผ่อน แต่เป็น “พื้นที่สัญลักษณ์” ที่เกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ซึ่งผู้คนใช้สร้าง แสดงออก และยืนยันอัตลักษณ์ทางสังคมของตนในโลกจริงและโลกเสมือน ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมทางสายตาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมประสบการณ์คาเฟ่ฮอปปิ้ง ผ่านการผลิตและเผยแพร่ภาพถ่ายที่สะท้อนรสนิยม ค่านิยม และบรรทัดฐานความงามของสังคมเมือง ดังนั้น กิจกรรมนี้จึงไม่เพียงตอบสนองความสุขส่วนบุคคล หากยังเป็นกลไกทางสังคมที่เชื่อมโยงผู้คน สร้างทุนทางสังคม และเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนเมืองในระยะยาว ซึ่งองค์ความรู้จากบทความนี้สามารถใช้เป็นแนวทางพัฒนานโยบายและการออกแบบพื้นที่นันทนาการในเมืองให้สอดคล้องกับพลวัตทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี ทั้งนี้เพื่อขับเคลื่อนเมืองยุคดิจิทัลไปสู่ความยั่งยืนต่อไปได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- เตชภณ ทองเติม. 2568. บทบาทของคาเฟ่ในมิติการนันทนาการ: จากธุรกิจเอกชนสู่การสร้างคุณค่าเชิงสังคมอย่างยั่งยืน. **วารสารงานวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ** 12(1): 14–33.
- จุฑารัตน์ จันจินดา จุฑามาศ วงศ์กันทรารกร และณอมศักดิ์ สุวรรณน้อย. 2567. การท่องเที่ยวร้านกาแฟแบบคาเฟ่ฮอปป์: ผลกระทบของประสบการณ์ท่องเที่ยวที่น่าจดจำต่อความตั้งใจในการแนะนำและการกลับมาใช้บริการอีกครั้ง. **วารสารการสื่อสารและการจัดการ** นิต้า 10(1): 1-20.
- จุรีรัตน์ หนองหว่า ปรียา พรหมแดน และชลธิชา ทองพู. 2568. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกใช้บริการร้านกาแฟแบบคาเฟ่ฮอปป์ (café hopping) ของนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่ม Gen Y ในเขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร. **วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย** 20(72): 37–47.
- ชลดา สุวรรณไชยรบ พงศ์หิรัญย์ ปิยภิญโญภาพ และเมธีธาวิน พลโยธี. 2566. การออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะประเภทเครื่องดื่มและเบเกอรี่ ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. **วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์** 11(1): 25-33.
- ทัชชกร สัมมะสุต กาญจน์สุตา พันภัยพาล คุณากร หนูนิล เปรมฤดี ปิ่นประเสริฐ และศิริพร ตฤณขจี. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบ Café Hopping ของผู้บริโภค Gen Z กรณีศึกษา Minimo House Café. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี** 14(2): 480–494.

บดีนทร์ เดชาบุรณานนท์. (2568). การนำเสนอคอนเทนต์ของนักรีวิวท่องเที่ยวคาเฟ่ฮอปป์บนแพลตฟอร์ม TikTok. **วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา** 33(1): 189-201.

ภัทร์คินี แสนสำแดง นันธาราช ฐลารัตน์ และปิยพัชร วิมลโสภณกิตติ. 2564. อัตลักษณ์ของคาเฟ่ฮอปป์ในประเทศไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์** 15(3): 259-271.

สุดาร์ตน์ เชื้อเมืองแสน จีราพรรณ อินทรี อาทิตยาพร ประสานพานิช และกันตภพ บัวทอง. 2565. การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวแบบคาเฟ่ฮอปป์ (Café Hopping) บริเวณถนนเลียบริมแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม. **วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ** 3(1): 40-56.

อัจฉราภรณ์ อมรสิทธิพันธ์ วชิรวิทย์ หอมบุญยงค์ ภัทรนิษฐ์ วีระชัยภัทร ปรัชญา บุญลือ วิจิตรา บุญแล และพรนภา ธนโพธิ์วิรัตน์. 2568. รูปแบบการดำเนินชีวิตและปัจจัยทางการตลาดที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจใช้บริการร้านคาเฟ่ในรูปแบบคาเฟ่ฮอปป์ของผู้บริโภค Gen Y และ Gen Z. **วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี** 19(1): 89-100.

Laohaviraphap, T. 2023. Factors influencing Café hopper's choice of cafes in Bangkok using the AHP approach: Factors influencing Café hopper's choice of cafes in Bangkok using the AHP approach. **International Thai Tourism Journal (ITTJ)** 19(2): 136-165. (in Thai)

ภาษาต่างประเทศ

Ahmad, H., Sumarti, E., & Sriwulandari, Y. A. 2022. Cafe as a Representation of the Lifestyle of the Urban Community. **Technium Soc. Sci. J.** 33: 569.

- Aulia, R. N., & Wiyono, S. N. 2023. Perspektif Pelaku Usaha Dan Konsumen Kedai Kopi Di Kota Bandung Terhadap Tren Café-Hopping. **Mimbar Agribisnis: Jurnal Pemikiran Masyarakat Ilmiah Berwawasan Agribisnis** 9(2): 3285-3298.
- Blumer, H. 1986. **Symbolic interactionism: Perspective and method**. Univ of California Press.
- Bourdieu, P. 1984. **Distinction: A social critique of the judgement of taste** (R. Nice, Trans.). Harvard University Press. (Original work published 1979)
- Dai, J., & Liu, F. 2024. Embracing the digital landscape: enriching the concept of sense of place in the digital age. **Humanities and Social Sciences Communications** 11(1): 1-7.
- Egerer, M., Annighöfer, P., Arzberger, S., Burger, S., Hecher, Y., Knill, V., ... & Suda, M. (2024). Urban oases: the social-ecological importance of small urban green spaces. **Ecosystems and People** 20(1): 2315991.
- Hafizi, N. N. A., Zaki, M. Z. M., Yusof, A. F., Ismail, M. A. A., Muhamad, J., & Arman, M. F. (2024). Exploring the Third Place Theory in the Context of Existing Recreation Space in Malaysia. **International Journal of Business and Technology Management** 6(S1): 205-221.
- Henriksen, I. M., Skjølsvold, T. M., & Grønning, I. 2013. **The café community**. In *Café society* (pp. 87-101). New York: Palgrave Macmillan US.

- Hogg, M. A. 2016. **Social identity theory**. In **Understanding peace and conflict through social identity theory: Contemporary global perspectives** (pp. 3-17). Cham: Springer International Publishing.
- Lestari, D. A., Iskandar, R. Y., & Sundjaja, A. P. 2024. Eksistensi Cafe dalam Tren Cafe Hopping Sebagai Pengembangan Aktivitas Urban Tourism di Banyuwangi. **Economic Reviews Journal** 3(4): 1904-1919.
- Mirzoeff, N. 2015. **How to see the world: A pelican introduction**. Pelican Books.
- Oldenburg, R. 1999. **The great good place: Cafes, coffee shops, bookstores, bars, hair salons, and other hangouts at the heart of a community**. Da Capo Press.
- Rose, G. 2022. **Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials** (5th ed.). Sage Publications.
- Samdahl, D. M. 1988. A symbolic interactionist model of leisure: Theory and empirical support. **Leisure Sciences** 10(1): 27-39.
- Sansomedang, P., Thularate, N., & Vimolsophonkitti, P. 2021. The Identity of The Café'Hopping in Thailand Through Social Media. **Journal of Graduate Studies Valaya Alongkron Rajabhat University** 15(3): 259-271.
- Steigemann, A. M. 2017. Social practices in a café: community through consumption?. **Geographica Helvetica** 72(1): 45-54.
- Stets, J. E., & Burke, P. J. 2000. Identity theory and social identity theory. **Social psychology quarterly** 224-237.

Widyaningsih, A., Kusumawardhani, P., & Zerlina, D. 2021. Coffee culture and urban settings: locating third place in the digital era. The cases of about life coffee brewers in Tokyo and Kopi Tuku in Jakarta. In **ARTEPOLIS 8-the 8th Biannual International Conference** (ARTEPOLIS 2020) (pp. 119-130). Atlantis Press.

“ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่¹

สุตารัตน์ แป้นทอง²

สุนทรี โชติติลล³

ไอยเรศ บุญฤทธิ์⁴

รับบทความ 24 สิงหาคม 2568 แก้ไขบทความ 21 ตุลาคม 2568 ตอรับ 26 ตุลาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อชุดความคิดเกี่ยวกับครูไทยในสื่อใหม่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ โดยเก็บข้อมูลจากยูทูบ (Youtube) จำนวน 30 วิดีทัศน์ และเฟซบุ๊ก (Facebook) จำนวน 6 เพจ ผลการวิจัยพบอุดมการณ์ครูไทยในสื่อใหม่ แบ่งออกเป็น 4 ชุดความคิด ได้แก่ 1) ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ 2) ครูคือผู้เสียสละ 3) ครูคือผู้มีบุญคุณ และ 4) ครูคือปुरुชน ในด้านวิถึปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่าแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบท กระบวนการผลิตถ่ายทอดผ่านทัศนะของผู้กำหนดนโยบายองค์กรอิสระ และผู้ประกอบการอาชีพครู 2) กระบวนการรับและการตีความตัวบท จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รับสารจากตัวบทโดยตรง และ 2) กลุ่มผู้รับสารจากตัวบทโดยอ้อม ในด้านวิถึปฏิบัติทางสังคมและวิถึปฏิบัติทางวัฒนธรรมพบว่า จำแนกออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) อิทธิพลของความคิดและวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีต่ออุดมการณ์ “ครูไทย” และ 2) ผลของอุดมการณ์ “ครูไทย” ที่อาจมีต่อสังคมไทย งานวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของภาษาในการกำหนดการรับรู้ของสังคมต่อวิชาชีพครู ซึ่งสื่อใหม่จะช่วยให้สังคมไม่ตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์ที่ครอบงำ อีกทั้งเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพครูไทยในอนาคต

คำสำคัญ: ครูไทย, อุดมการณ์, สื่อใหม่, วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่ หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล paenthong_s@silpakornu.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล chotidilok_s2@su.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รองคณบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีเมล yaerd.bo@sed.tu.ac.th

“THAI TEACHER” THE RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND IDEOLOGY IN NEW MEDIA

*Sudarat Paenthong*⁵

*Suntaree Chotidilok*⁶

*Iyared Boonyarit*⁷

Received 24 August 2025; revised 21 October 2025; accepted 26 October 2025

Abstract

This research aims to analyze linguistic strategies that convey ideas about Thai teachers in new media. Using a critical discourse analysis methodology, data were collected from 30 YouTube videos and 6 Facebook pages. The results revealed four sets of ideologies for Thai teachers in new media: 1) Teachers as national role models, 2) Teachers as sacrificers, 3) Teachers as benefactors, and 4) Teachers as ordinary people. In terms of discourse practices, the results were divided into two parts: 1) the production and distribution process of texts, which is the production and distribution process through the perspectives of policymakers, independent organizations, and teachers, and 2) the reception and interpretation process of texts. These are divided into two groups: 1) those receiving information directly from texts, and 2) those receiving information indirectly from texts. In terms of social practices and cultural practices, the findings can be categorized into two main issues: 1) the influence of Thai social thought and culture on the "Thai Teacher" ideology; and 2) the potential impact of the "Thai Teacher" ideology on Thai society. This research highlights the role of language in shaping society's perception of the teaching profession. New media can help society avoid being swayed by dominant ideologies and serve as an important guideline for promoting change and developing the potential of Thai teachers in the future.

Keywords: Thai Teacher, Ideology, New Media, Critical Discourse Analysis

⁵ Master's Degree Student in Thai for Career Development, Faculty of Arts, Silpakorn University Email: paenthong_s@silpakorn.edu

⁶ Assistant Professor Dr., Faculty of Arts, Silpakorn University. Email chotidilok_s2@su.ac.th

⁷ Assistant Professor Dr., Associate Dean for Research and Academic Services, Thammasat University. Email iyaerd.bo@lsed.tu.ac.th

บทนำ

“ครู” เป็นอาชีพที่ได้รับการยกย่อง เชิดชู ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทยที่ให้ความสำคัญกับอาชีพครูแต่ทั่วโลกให้ความสำคัญกับครูเช่นกัน จึงมีการกำหนดให้วันที่ 5 ตุลาคมของทุกปี เป็น “วันครูโลก” (World Teacher’s Day) นับตั้งแต่พุทธศักราช 2537 จนถึงปัจจุบัน เพื่อเฉลิมฉลอง สร้างมาตรฐาน และยกระดับอาชีพครูสู่สากล ส่วนวันครูในประเทศไทย หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติครู พุทธศักราช 2488 นั้น มีการกำหนดวันครูครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2500 ตรงกับวันที่ 16 มกราคมของทุกปีตามมติคณะรัฐมนตรี เพื่อเป็นการระลึกพระคุณครู แสดงถึงความกตัญญู การเคารพต่อครูผู้มีพระคุณแก่ศิษย์ การยอมรับบทบาทของครูในฐานะผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์

นับว่าครูมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษานำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ดังที่พระครูสุตวรธรรมกิจ และพระมหาวงศ์ทราหิตย์ สุธีโร (2563: 21) กล่าวว่า ครูไทยเป็นหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ และเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการศึกษานานาชาติ ตลอดกาล เพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพต่อครูและเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียน ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พุทธศักราช 2546 ได้บัญญัติคำว่า “ครู” และให้ความหมายว่า บุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาที่ต่ำกว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน และพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (2554: 235) ให้ความหมาย “ครู” หมายถึง น. ผู้สั่งสอนศิษย์, ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ครูไทยจึงเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษาและเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการศึกษานานาชาติเป็นอย่างมาก

“ครูไทย” ได้รับการยกย่องว่าเป็นวิชาชีพชั้นสูง ทั้งในด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม โดยมีจรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติตน เพื่อธำรงไว้ซึ่งเกียรติและศักดิ์ศรีของวิชาชีพ แต่ในทางปฏิบัติกลับต้องเผชิญกับแรงกดดัน ความคาดหวัง และปัญหาหลากหลาย ทั้งในด้านการทำงานและจิตใจ ซึ่งส่งผลให้ศักยภาพของครูไทยถูกกดทอนและประสิทธิภาพในการทำงานถดถอยลง

สอดคล้องกับวิไลลักษณ์ เกื่อนคำแสน (2565: 676) กล่าวโดยสรุปว่า ภาระงานอื่นนอกเหนือจากงานสอน ทำให้ครูมีเวลาเตรียมการสอนและมีสมาธิในการสอนน้อยลง ส่งผลให้ประสิทธิภาพการสอนลดลง แม้อาชีพครูเป็นอาชีพที่สังคมให้เกียรติ เคารพบูชา ได้รับการไว้วางใจจากสังคม และถือเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง แต่กลับพบครูไทยจำนวนไม่น้อยตัดสินใจลาออกจากราชการ และอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบโครงสร้างของการทำงานผ่านสังคมออนไลน์ และอีกหนึ่งเหตุการณ์ที่สร้างความสะเทือนใจให้กับวงการศึกษาศาสนาและสังคมเป็นอย่างมาก คือ เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2568 ครูท่านหนึ่งได้จบชีวิตลง เนื่องจากสภาวะความเครียดจากภาระงานอื่นที่นอกเหนือจากหน้าที่การสอน อาทิ พักผ่อนไม่เพียงพอ การเงิน และเขียนข้อความสุดท้ายว่า “ฝากถึงกระทรวงให้ช่วยเห็นใจครูการเงินและพัสดุด้วยนะค่ะ อย่าให้ต้องทำงานหนักและเสี่ยงชีวิตแบบนี้เลย” ปัญหาเหล่านี้ฝังรากลึกในระบบการศึกษามายาวนาน และไม่ได้รับการแก้ไข ปัญหาอย่างจริงจัง ทั้งนี้ยังปรากฏการสร้างวาทกรรมเพื่อกลบปัญหามากกว่าการแก้ไขอย่างแท้จริง ทำให้ครูต้องยอมรับ อดทน และแบกรับภาระกับปัญหาที่ประสบอยู่

วาทกรรมที่เกี่ยวกับ “ครู” ปรากฏในสังคมมากมาย อาทิ “ครูคือผู้เสียสละ” สร้างเพื่อปกปิดปัญหาของระบบโครงสร้างทางการศึกษา ด้วยภาระหน้าที่มากเกินไปจนเกินความรับผิดชอบ ของบุคคลซึ่งประกอบวิชาชีพหลักทางด้านการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ แต่ถ้าบุคคลใดทำงานด้วยความตั้งใจ เสียสละ อุทิศตนในการปฏิบัติหน้าที่ ก็จะได้รับยกย่อง เชิดชู ว่าเป็นครูอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าวาทกรรมคือภาษาที่ฝังอุดมการณ์และสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจแก่การรับรู้ของคนในสังคม และ “ภาษาในสื่อใหม่” จึงเป็นกระบวนการสร้างและต่อรองความหมายของครูไทยต่อสาธารณชน เช่น “ครูคือปูชนียชน” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“หยุดความเชื่อ “ครูต้องเสียสละ” เพราะครูก็เป็นคน เหนื่อยเป็น เครียดเป็น จะจุดประกายใคร ถ้าไฟตัวเองริบหรี่ #ข่าวกรุงเทพธุรกิจ

(เฟซบุ๊กเพจครูวันดี 17 มกราคม 2568)

จากตัวอย่างพบกลวิธีการใช้แฮชแท็ก (#) คือ การใช้เครื่องหมาย (#) นำหน้าคำหรือวลี เพื่อแสดงที่มาหรือคำสืบค้น งานวิจัยนี้พบกลวิธีการใช้แฮชแท็กเพื่อแสดงที่มาของข้อมูลดังกล่าว

ครูจึงหยิบยกประโยคที่ตรงใจครูไทยมาเผยแพร่ต่อ เนื่องจากประโยคดังกล่าวเป็นการต่อรองกับกระแสหลัก โดยการใช้แสดงเหตุและผลว่า “ครูคือปุณฺณ” เนื่องจากคนส่วนใหญ่ทั้งผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพครูและผู้ที่ประกอบอาชีพครู ต่างก็ยังมีอคติความเชื่อเดิมที่ว่า “ครูคือผู้เสียสละ”

ครูไทยจึงใช้สื่อใหม่เป็นเครื่องมือหรือพื้นที่สำคัญในการสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะบางปัญหาอาจไม่สามารถระบายหรือกล่าวถึงในพื้นที่ทางการได้ ถือว่าเป็นกระบอกเสียงให้กับ “ครูไทย” ถ่ายทอดปัญหา เรื่องราว และความรู้สึกผ่านตัวอักษรบนโลกออนไลน์ แสดงให้เห็นถึงการท้าทายหรือต่อรองกับกระแสหลัก ปัจจุบันสื่อมีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อทุกระดับของสังคม ตั้งแต่พลเมืองไปจนถึงระดับพลโลก โดยสื่อใหม่ทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนภาพของสังคม และเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดค่านิยม เจตคติ และการรับรู้ของประชาชน วิกานดา พรสกุลวานิช (2567: 7) กล่าวโดยสรุปว่า สื่อใหม่ หมายถึง สื่อที่ใช้อินเทอร์เน็ต ระบบดิจิทัล หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นตัวเชื่อมต่อเพื่อการติดต่อสื่อสาร เป็นที่นิยมในยุคปัจจุบัน สื่อใหม่ส่วนใหญ่เป็นสื่อสำหรับการสื่อสารสองทางและหลายทางสามารถตอบโต้ และแสดงความคิดเห็นอย่างทันท่วงที สื่อใหม่จึงกลายเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารและหล่อหลอมความคิดเห็นของคนในสังคม ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา “ครูไทย” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อใหม่ โดยเฉพาะสื่อสังคม (Social Media) ผ่านเครือข่ายสังคม เฟซบุ๊ก (Facebook) และยูทูบ (Youtube)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาตามแนวทางทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือ CDA โดยใช้กรอบมิติทั้งสามของทฤษฎีของแฟร์คล็อฟ (Fairclough 1995: 59) มาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาและวิเคราะห์ภาษาในฐานะเป็นเครื่องมือที่สื่อถึงระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาที่สะท้อนความคิดของคนในสังคม อุดมการณ์ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ทั้งผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ และผู้ประกอบอาชีพครู ถือเป็นแนวคิดหนึ่งในการนำความรู้ทางภาษาและปริบทสังคมทางวัฒนธรรม มาประกอบการวิเคราะห์ทฤษฎีวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับภาพยนตร์และบทเพลงเกี่ยวกับครู อาทิ กานต์ธีรา สมาลวงษ์, ณัฏชา ศรีลาชัย, อธิรญา หวังสวัสดิ์ปรีชา และ พรหมมินทร์ ประไพพงษ์ (2566) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอุดมการณ์ครูไทยในสื่อภาพยนตร์

โฆษณาชวนเชื่อโอเลฟว่น และธนัพร ฉันทาภิสิทธิ์ (2563) ศึกษาเรื่องวาทกรรมความเป็นครูไทย ในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูในสถาบันผลิตครู พบวาทกรรมที่มีชุดความคิดตรงกันคือ ครูคือผู้เสียสละ ส่วนพิชญาวี ทองกลาง (2564) ศึกษาเรื่อง “ภาษากับภาพแทนครู ในวาทกรรมเพลงไทยตามแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์” และธารรัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์ (2561) ศึกษาเรื่องภาพแทนครูในบทเพลง ชุด “ครูในดวงใจ” เป็นการศึกษาภาพแทนของครู ทั้งภาพแทนครูที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าว เก็บข้อมูลจากเพลงและภาพยนตร์อย่างเดียวนั้น ไม่ได้ศึกษากลุ่มชุดความคิดของผู้ผลิตสื่อใหม่ของผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ และผู้ประกอบการอาชีพครู ซึ่งจะเห็นชุดความคิดที่เหมือนหรือแตกต่างกันของมุมมองคนในและคนนอก ซึ่งเป็นกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อชุดความคิดเกี่ยวกับครูไทยในสื่อใหม่ และวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมครูไทยในสื่อใหม่ ตามแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ของ Fairclough เพื่ออธิบายว่าตัวบทถ่ายทอดอุดมการณ์หรือชุดความคิดใด ด้วยกลวิธีทางภาษาแบบใด และวาทกรรมเหล่านั้นประกอบสร้างสังคมและถูกกำหนดโดยสังคมได้อย่างไร มีปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อวาทกรรมเหล่านั้นอย่างไร ผลการวิเคราะห์จะทำให้เห็นถึงความสำคัญของภาษาในการประกอบสร้าง ชุดความคิดของ “ครูไทย” เพื่อสร้างความตระหนักรู้และรู้เท่าทันวาทกรรม เพื่อไม่ให้ถูกครอบงำทางความคิดซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาศักยภาพวิชาชีพครูไทยในอนาคต

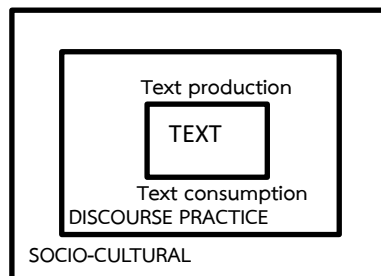
วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อชุดความคิดเกี่ยวกับครูไทยในสื่อใหม่
2. เพื่อวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมครูไทยในสื่อใหม่

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ครูไทยในสื่อใหม่ ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์โดยอาศัยแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) ของ Fairclough (1995: 59) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย เนื่องจากเป็นแนวคิดสำคัญของงานวิจัยที่จะช่วยให้เห็นความคิดความเชื่ออยู่เบื้องหลังวาทกรรมครูไทยในสื่อใหม่ ได้แก่ การวิเคราะห์ตัวบท (text) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural practice) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบการวิเคราะห์วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของ Fairclough (1995)

(ที่มา: Fairclough, 1995: 59)

กรอบที่ 1 การวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน ในงานวิจัยนี้ คือ ข้อมูลภาษาเกี่ยวกับครูไทยที่ปรากฏในสื่อใหม่จากยูทูบ (Youtube) และเฟซบุ๊ก (Facebook)

กรอบที่ 2 การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ได้แก่ กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบท รวมถึงการตีความและการบริโภคตัวบท ในงานวิจัยนี้ คือ กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบทของวาทกรรมครูไทยในสื่อใหม่ รวมถึงการตีความและการบริโภคตัวบทของบุคคลและสังคม

กรอบที่ 3 การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ การกำกับทางสังคมที่มีผลต่อกระบวนการผลิต และการตีความวาทกรรม ตลอดจนผลของวาทกรรมที่มีต่อสังคมในงานวิจัยนี้ คือ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชุดความคิดของครูไทยที่ปรากฏในสื่อใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. การรวบรวมข้อมูลและตัวบทในสื่อใหม่ที่เผยแพร่ในรูปแบบสาธารณะ สี่ยูทูป (Youtube) ศึกษาจาก #ครูไทย คัดเลือกเฉพาะวีดิทัศน์ที่มีเนื้อหาและมุมมองเกี่ยวกับครูไทย จำนวน 30 วีดิทัศน์ และจากสื่อเฟซบุ๊ก (Facebook) จำนวน 6 เพจ ผู้วิจัยเลือกเฉพาะวาทกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับครูไทย ผลิตโดยผู้กำหนดนโยบายและองค์กรอิสระ จำนวน 3 เพจ และผลิตโดยผู้ประกอบอาชีพครู จำนวน 3 เพจ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกคือ เพจเฟซบุ๊กที่มีจำนวนผู้กดถูกใจมากที่สุด 3 ลำดับแรกของกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระและผู้ประกอบอาชีพครู ตั้งแต่เดือนมกราคม 2568 – มิถุนายน 2568 รวมระยะเวลา 6 เดือน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มผู้ผลิตเฟซบุ๊กเพจ จำนวนผู้กดถูกใจมากที่สุด 3 ลำดับแรกและจำนวนโพสต์ตั้งแต่เดือนมกราคม 2568 – มิถุนายน 2568

กลุ่มเฟซบุ๊กเพจ ผลิตโดยผู้กำหนดนโยบายและองค์กรอิสระ		จำนวนผู้กดถูกใจ	จำนวนโพสต์
1.	ศธ. 360 องศา	2.8 แสนคน	49
2.	สื่อการสอน-ครูนอกเครื่องแบบ	5.6 หมื่นคน	46
3.	ก่อการครู	4.2 หมื่นคน	17
รวม		3.78 แสนคน	112
กลุ่มเฟซบุ๊กเพจ ผลิตโดยผู้ที่ประกอบอาชีพครู			
4.	ครูวันดี	1 ล้านคน	131
5.	ครูบรรจุใหม่ 2019	6.3 แสนคน	99
6.	อะไรอะไรก็ครู	4.6 แสนคน	58
รวม		2.9 ล้านคน	288

3. วิเคราะห์ตัวบท กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์และวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม
4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับการนำเสนออุดมการณ์ความเป็นครูไทย โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มาเป็นกรอบในการศึกษาว่า

กลวิธีทางภาษาที่สื่อใหม่ใช้สื่อให้เห็นถึงอุดมการณ์ความเป็นครูไทยอย่างไร และบทบาทของกลวิธีทางภาษาก่อให้เกิดชุดความคิด อุดมการณ์ “ครูไทย”

5. สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ และเรียบเรียงรายงานผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบว่ากลวิธีทางภาษาสัมพันธ์กับอุดมการณ์ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ ประกอบด้วย 4 ชุดความคิด ได้แก่ 1. ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ 2. ครูคือผู้เสียสละ 3. ครูคือผู้มีบุญคุณ และ 4. ครูคือปราชญ์ มีกลวิธีทางภาษาที่พบ 12 กลวิธี ได้แก่ อุปลักษณ์ การเสนอแนะ การอ้างถึงผลสำรวจ การใช้คำเรียกแทน การใช้คำศัพท์ คำถามเชิงวาทศิลป์ การใช้คำบอกปริมาณ คำแสดงสภาพหรือพฤติกรรมด้านบวก ทศนภาวะ การอ้างถึงบุคคล ปฏิเสธมูลบท และการใช้แฮชแท็ก (#) โดยกลุ่มผู้รับสื่อหลักคือ ผู้ประกอบอาชีพครู และมีกลุ่มเป้าหมายรอง คือ บุคคลทั่วไป สื่อใหม่ที่เกี่ยวข้องกับครูไทยในยูทูบและเฟซบุ๊ก มีการกระจายตัวบทโดยผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ และผู้ประกอบอาชีพครู ดังนี้

1. อุดมการณ์ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ ประกอบด้วยชุดความคิดและกลวิธีทางภาษา ดังต่อไปนี้

1.1 ชุดความคิดครูคือแม่พิมพ์ของชาติ เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยผู้กำหนดนโยบายและองค์กรอิสระ วาทกรรมเกี่ยวกับครูที่อยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน จากบทเพลง “แม่พิมพ์ของชาติ” ของศิลปิน วงศ์จันทร์ ไพโรจน์ ในปีพุทธศักราช 2501 แม่พิมพ์เสมือนต้นแบบ แบบหล่อที่ใช้เป็นแบบในงานพิมพ์, แบบพิมพ์, แท่นพิมพ์ ดังนั้นคำว่าแม่พิมพ์ของชาติจึงหมายความว่า ครูต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปเหมือนแบบที่ถูกพิมพ์ออกมา ทางด้านความรู้และพฤติกรรม ภารกิจที่ครูพึงกระทำหรือจำเป็นต้องกระทำในฐานะแม่พิมพ์ของชาติ (ธงชัย สมบูรณ์ 2561: 51-52) จากวาทกรรมดังกล่าวพบการปลูกฝังอุดมการณ์ เมื่อครูเป็นพิมพ์หรือแบบอย่างที่ดี ศิษย์ก็จะดีตามไปด้วย ครูจึงเสมือนต้นแบบในการปฏิบัติตนแก่ผู้คนในสังคม จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิด ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ ประกอบด้วย 4 กลวิธีทางภาษา ได้แก่ อุปลักษณ์ การเสนอแนะ การอ้างถึง และการใช้คำเรียกแทน

1) **อุปลักษณะ** เป็นกลวิธีทางภาษาทำให้เกิดจินตภาพบางอย่างไปยังผู้อ่านสามารถเห็นภาพและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงด้วยการเปรียบเทียบ เพื่อสื่อถึงความคิดของผู้เขียน (จินตนิมิต อังกฤษ 2561: 209)

ผู้กำหนดนโยบาย

[ครูไทย = เมล็ดพันธุ์]

(1) ... “หากผู้บริหารและครูต้นแบบเป็นผู้นำที่เป็น แบบอย่างในการจัดการเรียนรู้ มีอุดมการณ์จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นต้นแบบให้ครูรัก(ษ์)ถิ่นและครูทั่วไปเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดี มีพลังในการขับเคลื่อนนโยบายเรียนดี มีความสุขของกระทรวงศึกษาธิการของเรา”

(เฟซบุ๊กเพจ ศธ. 360 องศา 7 มิถุนายน 2568)

[ครูไทย = ต้นกล้า]

(2) “รองปลัดศธ. วัชรพล อุดมการณ์ ต้นกล้าข้าราชการยุคใหม่...”

(เฟซบุ๊กเพจ ศธ. 360 องศา 15 มกราคม 2568)

จากตัวอย่างที่ (1) และ (2) พบกลวิธีการใช้อุปลักษณะ มีการเปรียบเทียบครูไทยเป็นเมล็ดพันธุ์ และต้นกล้า ครูไทยเปรียบเป็นพืชพันธุ์ทางการเกษตรทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจนแสดงถึงการเจริญเติบโตตรงตามพันธุ์ ผลผลิตจึงเป็นไปตามความคาดหวังของผู้ผลิต แม้อาจไม่ได้มีข้อเปรียบเทียบโดยตรงว่าเป็นแม่พิมพ์ เพื่อผลิตพิมพ์เดียวกัน แต่มีการเปรียบเทียบบริบทที่เห็นภาพชัดเจนใกล้เคียงกัน

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการใช้อุปลักษณะ โดยกระทรวงศึกษาธิการ หรือผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องทางการศึกษาในฐานะผู้กำหนดนโยบายต้องการปลูกฝังอุดมการณ์ไปสู่ครูและจากครูไปสู่พลเมืองของชาติในอนาคต จะเห็นได้ว่าการแฝงนโยบายเพื่อให้ครูเป็นแรงขับเคลื่อนนโยบายทางการศึกษา อาทิ “นโยบายเรียนดี มีความสุข” ของรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ มีผลเริ่มใช้เมื่อปีการศึกษา 2567

องค์กรอิสระ

[ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ]

(3) “ประเทศไทยเรานะครับ ถ้าเขาเห็นความสำคัญของอาชีพครูเนี่ย ประเทศชาตินี้ ก็ต้องมีความเจริญรุ่งเรือง ไปดูประเทศสิงคโปร์ ไปประเทศอื่น ครูบาอาจารย์ ได้เงินเดือนไม่ต้องพูดถึงนะครับ เห็นความสำคัญอย่างเฉกเช่นอาตมาเนี่ย เห็นความสำคัญกับอาชีพการเป็นพ่อพิมพ์ แม่พิมพ์ของชาติ...”

(ยุทูป ครูอาชีพสำคัญของชาติ 25 มิถุนายน 2024)

จากตัวอย่างที่ (3) พบกลวิธีทางภาษาการใช้อุปลักษณ์ ครู คือ แม่พิมพ์ของชาติ พบการเปรียบเทียบ ปรากฏคำว่า พ่อพิมพ์ และแม่พิมพ์ของชาติ

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการใช้อุปลักษณ์ กล่าวโดยบุคคลในสังคมที่ไม่ได้ประกอบอาชีพครู ครูคือแม่พิมพ์ของชาติยังคงเป็นวาทกรรมที่คู่กับครูไทยมาอย่างยาวนาน สะท้อนถึงบทบาทความสำคัญของครู ในฐานะผู้สร้างถ่ายทอดความรู้ คุณธรรม จริยธรรมให้กับสังคม อีกทั้งต้องปฏิบัติตนเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งกาย และจิตใจแก่ศิษย์และสังคม ครูจึงต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบหรือข้อกำหนด หลีกเลียงพฤติกรรมที่มีชอบ

ผู้กำหนดนโยบาย

2) การเสนอแนะ กลวิธีการการเสนอแนะการกระทำหรือเสนอแนะแนวทาง

(3) “นายชูศิลป์ วรเดช ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานในพิธีเปิดและบรรยายพิเศษในหัวข้อ “Soft power กับการศึกษาไทยยุคใหม่” โดยเน้นย้ำว่า “Soft power” คือพลังสร้างสรรค์ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ โน้มน้าวจิตใจและส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้คนอย่างลึกซึ้ง ครูจึงควรเป็นต้นแบบสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เยาวชนถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างสร้างสรรค์ในการสื่อสาร”

(เฟซบุ๊กเพจ ศธ. 360 องศา 29 เมษายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (3) พบกลวิธีทางภาษาการเสนอแนะ ปรากฏคำว่า “ควร” เพื่อเสนอแนะสิ่งที่ครูพึงกระทำหรือแนวทางการกระทำ

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการเสนอแนะ สื่อที่ผลิตโดยผู้กำหนดนโยบายมีการสอดแทรกนโยบายซอฟพาวเวอร์ (Soft Power) ของรัฐบาล โดยกำหนดให้ครูเป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญในการถ่ายทอดนโยบายภาครัฐสู่ผู้เรียนสะท้อนถึงอำนาจในการกำหนดนโยบาย โดยเสนอแนะให้ “ครูไทย” ปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างตามนโยบายภาครัฐที่ต้องการ ยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ครูจึงมีส่วนสำคัญต่อนโยบายในการถ่ายทอดรู้หรือการชี้ให้เห็นความสำคัญมรดกภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นหัวใจหลักของซอฟต์พาวเวอร์ จึงให้ครูเป็นผู้ถ่ายทอด ปลุกฝังเยาวชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายดังกล่าว

องค์การอิสระ

3) การอ้างอิง คือ การใช้ถ้อยคำที่เป็นข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักฐานในการอ้างอิง ซึ่งจะทำให้ข้อมูลดังกล่าวได้รับการยอมรับและเกิดความน่าเชื่อถือ (หลู ซินฮุย และเทวาร คำสัตย์ 2565: 159) ในงานวิจัยนี้พบการอ้างอิงผลสำรวจ

(4) “...ถ้านักเรียนได้เห็นแบบอย่างที่ดีของครูแล้ว นักเรียนจะมาเป็นครูมากขึ้นถ้าอิงจากผลสำรวจนี้ แล้วครูที่มีคุณภาพก็จะสูงขึ้นด้วยในระบบ เพราะถ้านักเรียนได้เห็นแบบอย่างที่ดีจากครูในระบบมารุ่นก่อนหน้านี้อแล้ว...”

(ยูทูบเรื่อง ลองฟัง (E)DU Podcast EP.12: มองระบบผลิตครู (5) สังคมมองวิชาชีพครูอย่างไร 28 พฤษภาคม 2021)

จากตัวอย่างที่ (4) พบกลวิธีการอ้างอิง กลวิธีทางภาษานี้แสดงถึงผลสำรวจที่มาจาก Global Teacher Social Status Index จัดโดย Varkey Foundation โดยแสดงให้เห็นว่าถ้าครูเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ส่งผลให้นักเรียนต้องการประกอบอาชีพครูมากขึ้น เมื่อนักเรียนมีแบบอย่างที่ดีแล้ว ระบบก็จะมีครูที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการอ้างถึง ถ้าครูเป็นแบบอย่างที่ดีนักเรียนก็จะต้องการเป็นครูมากขึ้น ส่งผลให้คุณภาพครูก็จะสูงขึ้นด้วย

ผู้กำหนดนโยบาย

4) การใช้คำเรียกแทน เป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้เรียกแทนครูผู้ปฏิบัติตนเพื่อเป็นต้นแบบในการประพฤติตน

(5) “ศธ. ร่วมเชิดชู ครูต้นแบบรางวัลสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหจักรยัยกย่องเป็นพลังแห่งความดีสู่การสร้างแรงบันดาลใจครูทั่วประเทศ...”

(เฟซบุ๊กเพจ ศธ. 360 องศา 30 มิถุนายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (5) พบกลวิธีทางภาษาการใช้คำเรียกแทน ปรากฏคำว่า “ครูต้นแบบ” แทนคำว่า “ครู” เพื่อเป็นแบบอย่างในการประพฤติตนให้แก่บุคคลอื่น

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการเลือกใช้คำเรียกแทน เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างในการทำดีของครูไทย เชื่อว่าพลังแห่งความดีจะส่งผลให้ได้รับการยกย่อง สรรเสริญจากหน่วยงานต้นสังกัดและบุคคลทั่วไป การได้รับรางวัลถือเป็นเกียรติในการทำความดีและดำรงตนเพื่อเป็นแบบอย่าง และเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติครูผู้มีผลงานดีเด่นและสร้างคุณประโยชน์ต่อการศึกษา “ครู” แต่อีกนัยหนึ่งก็เป็นสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครูแม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ ในอาชีพ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับครูอีกหลายคนที่มีเผชิญปัญหาสถานการณ์เดียวกัน

1.2 ชุดความคิดครูคือผู้เสียสละ

1.2.1 ชุดความคิดครูคือผู้เสียสละ เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยผู้กำหนดนโยบายชุดความคิดที่สังคมคาดหวังและชื่นชมอาชีพครู แต่วาทกรรมที่เกิดขึ้นแฝงไปด้วยปัญหาของความปลอดภัยหรือปัญหาที่เกิดขึ้นต่อตัวครูไทยเอง จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิด ครูคือผู้เสียสละ ประกอบด้วย 1 กลวิธีทางภาษา ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์

1) การเลือกใช้คำศัพท์ การเลือกใช้คำศัพท์ที่สื่อถึงสุมเสี่ยงอันตราย แสดงถึงความไม่ปลอดภัยต่อหน้าที่การงานและชีวิต

(6) “...พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้แก่ผู้วายชนม์ เนื่องจาก
ขณะที่ยังมีชีวิตได้ปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะเป็นการเสี่ยงอันตรายต่อชีวิต
จนได้รับอันตราย ถึงแก่ความตาย โดยร่วมกันปกป้อง ดูแล ให้ความ
ช่วยเหลือ และไม่ทอดทิ้งนักเรียน โรงเรียนวัดเขาพระยาสังฆาราม ตำบล
ลานสัก อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี จากอุบัติเหตุรถทัศนศึกษาประสบ
อุบัติเหตุทางถนนจนเกิดไฟลุกไหม้ทั้งคัน

(เฟซบุ๊กเพจ ศธ. 360 องศา 9 เมษายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (6) พบกลวิธีทางภาษาการเลือกใช้คำศัพท์ ปรากฏคำว่า
“เสี่ยงอันตราย” “ได้รับอันตราย” “ถึงแก่ความตาย” แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยง หรือ
ความไม่ปลอดภัยต่อชีวิตของครูไทย

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการเลือกใช้คำศัพท์ แสดงให้เห็นชีวิตครูไทย
มีความเสี่ยงจากอันตรายหรือความไม่ปลอดภัยที่เกิดขึ้น แต่ครูยังคงยึดมั่นในอุดมการณ์
ครูสละชีวิตในการดูแลลูกศิษย์จนวาระสุดท้ายของตน

1.2.2 ชุดความคิดครูคือผู้เสียสละ เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยผู้ประกอบอาชีพครู
จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิด ครูไทยคือผู้เสียสละ ประกอบด้วย
4 กลวิธีทางภาษา ได้แก่ การใช้คำบอกปริมาณ การใช้คำแสดงสภาพหรือพฤติกรรมด้านบวก
การใช้คำแสดงทัศนภาวะ และการอ้างถึงบุคคล

1) การใช้คำบอกปริมาณ เป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้คำเพื่อบ่งบอกถึงจำนวน
ในงานวิจัยนี้มีคำที่บ่งบอกถึงภาระงานครู ส่งสารให้ผู้อ่านเห็นภาพการทำงานและภาระ
ที่มากเกินไปของครูไทย

(8) การเป็นครูในยุคปัจจุบัน ไม่ได้มีแค่หน้าที่ “สอน” แต่ยังต้องเป็น
นักบริหาร จัดการเวลา นักจิตวิทยา นักเอกสาร วันหยุดที่ใครหลายคนได้พัก...
อาจเป็นวันที่ครูยังต้องนั่งเคลียร์งาน รายงาน ความก้าวหน้า โครงการ
เอกสารกองใดที่ไม่มีวันจบ หลายครั้งต้องเสียเวลาส่วนตัว เพื่อทำหน้าที่ให้

สมบูรณ์ แม้จะเหนื่อย แต่ขอให้รู้ว่า “ความพยายามของครู” มีคุณค่าเสมอ
สู่ต่อไปนะ...เพราะแววตาของเด็ก ๆ กำลังรอครูที่ไม่ยอมแพ้คนนี้อยู่

(เฟซบุ๊กเพจครูบรรจุนิใหม่ 2019 13 เมษายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (8) พบกลวิธีทางภาษาการใช้คำบอกปริมาณ ใช้ในการแสดง
ความคิดเห็นของผู้ประกอบอาชีพครู ปรากฏคำว่า “หลายครั้ง” “ไม่มีวันจบ” แสดงถึง
สภาพการทำงานของครูไทย ปัญหาที่ครูต้องเผชิญอยู่บ่อยครั้ง ครูไทยแม้จะรู้ถึงปัญหาที่
เกิดแต่ต้องทำหน้าที่ครูให้สมบูรณ์ที่สุด ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างคุณค่า
แต่อาชีพครูตามจรรยาบรรณวิชาชีพต่อวิชาชีพ

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าพบกลวิธีการใช้คำบอกปริมาณ เพื่อแสดงให้เห็น
ว่าหลายครั้งที่ครูต้องสละเวลาส่วนตัว ทำงานเอกสารที่นอกเหนือภาระหน้าที่ในการสอน
เพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่สมบูรณ์ หากไม่ทำภาระงานอื่นที่ได้รับมอบหมายอาจมีผล
ในการประเมินเงินเดือน ส่งผลกระทบในชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว ครูไทย
แม้จะรับรู้ถึงปัญหา แต่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ชุดความคิดครูคือผู้เสียสละ เป็นตัวกำหนด
การกระทำของครูไทย ต้องจำยอมกับภาระหน้าที่หรือขอบเขตงานที่มากจนกินเวลาชีวิตส่วนตัว

2) การใช้คำแสดงสภาพหรือพฤติกรรมด้านบวก การใช้คำหรือกลุ่มคำ
ที่อธิบายถึงสภาพของสิ่งที่กล่าวถึงหรืออธิบายพฤติกรรม ให้เป็นไปตามพฤติกรรมที่
พึงประสงค์ (อรวี บุณนาค 2562: 162)

(9) “วันที่ได้เป็นครู คือวันที่หัวใจเต้นแรงด้วยความภาคภูมิใจ แม้เส้นทาง
ข้างหน้าจะไม่ง่าย แต่เต็มเปี่ยมด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจ ทุกก้าวที่เดินคือการให้
ไม่ใช่แค่ความรู้ แต่คือความหวังและอนาคต ครูคือผู้เสียสละที่ยอมเหนื่อย
เพื่อรอยยิ้มของเด็ก ๆ ทุกคน และจะทำหน้าที่นี้ ด้วยจิตวิญญาณแห่ง
ความเป็น “ครู” อย่างแท้จริง”

(เฟซบุ๊กเพจครูบรรจุนิใหม่ 2019 12 เมษายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (9) พบกลวิธีทางภาษาการใช้คำแสดงความรู้สึกด้านบวก ปรากฏคำว่า “ภาคภูมิใจ” “มุ่งมั่น” “ตั้งใจ” “การให้” “เสียสละ” เป็นการแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นของผู้ประกอบอาชีพครูด้วยการใช้คำแสดงความรู้สึกด้านบวกต่ออาชีพ

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการใช้คำแสดงความรู้สึกด้านบวก แสดงให้เห็นถึงครูไทยมีความเชื่อมั่น ศรัทธา ต่ออาชีพครู พยายามมองข้ามปัญหาหรืออุปสรรค การใช้แสดงความรู้สึกด้านบวกคือ การสร้างพลัง แรงใจ ต่อผู้ปฏิบัติหน้าที่เช่นกันคำเหล่านี้ ส่งผลต่อการกระทำของผู้ประกอบอาชีพครู และครูไทยยังดำเนินตามกรอบในการปฏิบัติ คือจรรยาบรรณความเป็นครูและอุดมการณ์ของครูไทย

3) การใช้คำแสดงทัศนภาวะ คือ การที่ผู้ส่งสารแสดงความคิดหรือเจตคติ เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ (Simpson 1993 อ้างถึงใน คชาธิป พานิชตระกูล 2556: 130)

(10) เป็นครูต้องสอน ต้องสั่ง ต้องสร้าง ต้องเสียสละ ต้องเข้าใจ ต้องอดทน ต้องทำได้ทุกอย่าง...แต่พอเหนื่อย พอท้อ พอร้องไห้...กลับต้องกลืนมันลงไป เพราะแม้แต่ความรู้สึกของตัวเอง ยังไม่มีสิทธิ์เรียกร้อง

(เฟซบุ๊กเพจครูวันดี 3 กุมภาพันธ์ 2568)

จากตัวอย่างที่ (10) พบกลวิธีทางภาษาการใช้คำแสดงทัศนภาวะ ปรากฏคำว่า “ต้อง” เพื่อเน้นย้ำการกระทำ ครูไทยต้องเสียสละ อดทน ต้องทำได้ทุกอย่าง และ ยังแทรกอารมณ์ความรู้สึกตัดพ้อ น้อยใจ ในการแบกรับความเหนื่อย ความท้อ เมื่อประสบ ปัญหาไม่สามารถเรียกร้องอะไรได้

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการใช้คำแสดงทัศนภาวะ ตอกย้ำอุดมการณ์ครูคือผู้เสียสละ ครูต้องทำได้ทุกอย่างตามคำสั่งที่ได้รับมอบหมาย ในฐานะผู้ปฏิบัติ ความเหนื่อยล้า หรือเสียงของครูเวลาที่เผชิญปัญหาหากกลับไม่มีใครได้ยิน หรือได้รับการช่วยเหลือจากใคร

4) การอ้างถึงบุคคล คือ การกล่าวถึงบุคคลอื่น

(11) “...จากกรณี “ครูมัท” ได้เขียนจดหมายฉบับสุดท้ายก่อนเสียชีวิตเล่าถึงความเครียดที่ต้องเผชิญอย่างหนัก จากเรื่องการทำงาน การเงิน การบัญชี ที่เธอต้องอยู่กับงานที่ ค้างค้ำและแก้ไขได้ยาก ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการที่ไม่มีประสิทธิภาพภายในโรงเรียน เพื่อเป็นการไว้อาลัยต่อการจากไป และเป็นการแสดงจุดยืนต่อวิชาชีพครูและต่อเพื่อนร่วมวิชาชีพ ที่ต้องเผชิญกับปัญหาภาระงาน และระบบที่ไม่เอื้อต่อการทำหน้าที่ครูให้กระทรวงศึกษาธิการ และผู้ที่เกี่ยวข้องทบทวนแก้ไขปัญหอย่างเร่งด่วน จึงขอเชิญชวนร่วมแต่งชุดดำตลอดสัปดาห์นี้ แสดงพลังต่อสู้ความไม่เป็นธรรมจากระบบที่กดทับครู ขอแสดงความเสียใจและขอให้ผู้เสียชีวิตไปสู่สุคติ”

(เฟซบุ๊กเพจอะไรอะไรก็ครู 16 มิถุนายน 2568)

จากตัวอย่างที่ (11) พบกลวิธีทางภาษาการอ้างถึงบุคคล นั่นคือ “ครูมัท” ข้าราชการครูของโรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดบุรีรัมย์

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการอ้างถึง “ครูมัท” ครูผู้ยอมเสียสละแม้แต่ชีวิตของตน การอัตวินิบาตกรรมพร้อมกับเขียนจดหมายเพื่อระบายความรู้สึก อีกทั้งตีแผ่ความจริงในฐานะผู้ปฏิบัติงาน เนื่องด้วยความเครียด ความกดดันสะสมจากภาระหน้าที่นอกเหนือจากการสอน แต่ครูไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เพราะคือความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อาทิ การเงิน พัสดุ หากผิดพลาดอาจส่งผลต่อชีวิตเช่นกัน ถูกตั้งกรรมการสอบสวนและเป็นคดีความทางกฎหมายซึ่งส่งผลกระทบต่ออนาคตของครูไทย ครูมัทแสดงจุดยืนเพื่อเรียกร้องต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมในระบบราชการ การอัตวินิบาตกรรมนี้เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้ถึงไปยังกระทรวงศึกษาธิการและผู้ที่เกี่ยวข้องทบทวนแก้ไขปัญหอย่างเร่งด่วน การเสียสละชีวิตตนเพื่อให้เสียงของครูดังขึ้น

1.3 ครูคือผู้มีบุญคุณ เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยองค์กรอิสระ อาชีพครูได้รับการยกย่อง ควรแก่เคารพนับถือ แม้ว่าครูจะได้รับการยกย่องจากศิษย์แต่ความสุข

ในทางปฏิบัติหน้าที่ที่กลับถดถอยลง จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิดครูคือผู้เสียสละ ประกอบด้วย 1 กลวิธีทางภาษา ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์

1) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ แต่เว้นที่ว่างให้ผู้อ่านได้คิดหาคำตอบเองและผู้เขียนคาดหวังให้ผู้อ่านคิดต่อให้ได้อย่างถูกต้องตรงกับที่ผู้เขียนต้องการ (ธีระ บุชบกแก้ว 2553: 61)

(12) “พระคุณที่สาม (ยัง) จดงามแจ่มใส (อยู่ไหม?)” เพลงไหว้ครูที่คุ้นหูตั้งแต่จำความได้ กำลังสร้างความเชื่อ นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นครูไทยที่ “จดงาม แจ่มใส” เต็มไปด้วยพลังที่พร้อมอุ้มชูลูกศิษย์ ประโยคจบเพลงพระคุณที่สาม “ให้ครูมีความสุขชั่ววันรัตน” จะสามารถเกิดขึ้นได้อย่างไรหากสถานการณ์ปัจจุบันของครูบางส่วน เต็มไปด้วยภาระงานที่ล้นมือ เบียดเบียนเวลาสอนและเวลาพักผ่อน จนหลงลืมไปว่าภาระหน้าที่นอกเหนือขอบเขตงานเหล่านั้นควรเป็นของใคร?

(เฟซบุ๊กเพจก่อการครู, 16 มกราคม 2568)

จากตัวอย่างที่ (12) พบกลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ กระตุ้นให้ผู้อ่านได้ติดตาม “พระคุณที่สาม (ยัง) จดงามแจ่มใส (อยู่ไหม?)” พระคุณที่สาม คนทั่วไปรับรู้ว่ายหมายถึง “ครู” ค่านิยมที่มาจากเพลง “พระคุณที่สาม” ประพันธ์โดยนายสุเทพ โขศสกุล มักใช้ในพิธีไหว้ครูเพื่อระลึกพระคุณครู ซึ่งเป็นบุคคลที่ทุ่มเททั้งร่างกาย แรงใจ อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ คุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า กลวิธีทางภาษาการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ กระตุ้นให้ผู้อ่านถกเถียงกัน ว่าผู้มีบุญคุณที่ศิษย์เคารพยกย่อง หวังให้ครูพบแต่ความสุข แต่ทางปฏิบัตินั้นครูไทยเผชิญ ด้วยภาระงานที่มากเกินไปทำให้ไม่มีความสุขในชีวิต ด้วยภาระงาน สังคม นโยบายทางการศึกษา จนเกิดความเครียดสะสม และอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ สะท้อนการจัดการระบบโครงสร้างการศึกษาที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตครูไทย

1.4 ชุดความคิดครูคือปุถุชน

1.4.1 ชุดความคิดครูคือปุถุชน เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยองค์กรอิสระ สะท้อนความคิดของครูไทย ในฐานะปุถุชน ครูอาจไม่ได้ดีไปทุกสิ่ง ครูก็มีอารมณ์ ความรู้สึก

ประพจน์ดีบ้างไม่ดีบ้างเหมือนคนทั่วไป อย่าคาดหวังครูเกินจากมนุษย์คนหนึ่ง จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิด ครูคือปุณชน 1 กลวิธี ได้แก่ ปฏิเสธมูลบท

1) ปฏิเสธมูลบท การใช้มูลบทรูปแบบหนึ่ง ใช้ถ้อยคำปฏิเสธเพื่อแย้งกับความเชื่อความเชื่อที่มีอยู่ก่อน (Fairclough 1992 อ้างถึงใน ประเสริฐ รุณรา และสุนทรี โชติติติก 2567: 46)

(13) “จะคาดหวังยังงี้ก็แล้วแต่ แค่อ่าลืมนะว่า “อาชีพรู” ก็ประกอบด้วยมนุษย์คนหนึ่ง ไม่ใช่เครื่องจักร ไม่ใช่หุ่นยนต์ ไม่ใช่ฮีโร่จากหนังเรื่องไหน แค่นครรรรดาคนหนึ่งที่ยพยายามยิ้มแม่วันที่ใจมันไม่ไหว...”

จากตัวอย่างที่ (13) พบกลวิธีการปฏิเสธมูลบท ปรากฏคำว่า “ไม่ใช่” ปฏิเสธความเชื่อที่ว่า ครูคือผู้เสียสละ ผู้เขียนพยายามสื่อว่าครูก็คือคนธรรมดาเหมือนบุคคลทั่วไป

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาการปฏิเสธมูลบท ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพครู พบการปฏิเสธวาทกรรมครูคือผู้เสียสละ และพยายามจะเข้าใจตัวความเป็นมนุษย์คนหนึ่งของคุณครู

1.4.2 ชุดความคิดครูคือปุณชน เป็นชุดความคิดที่ผลิตโดยผู้ประกอบอาชีพครู จากการศึกษาพบกลวิธีทางภาษาที่สะท้อนชุดความคิด ครูไทยคือปุณชน 2 กลวิธี ได้แก่ อุปลักษณ์ และการใช้แฮชแท็ก (#)

1) อุปลักษณ์ เป็นกลวิธีทางภาษาทำให้เกิดจินตภาพบางอย่างไปยังผู้อ่านสามารถเห็นภาพและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงด้วยการเปรียบเทียบ เพื่อสื่อถึงความคิดของผู้เขียน (จันทิมา อังคพนิกขกิจ 2561: 209)

(14) “เป็นครูเทาๆ ไม่ได้ดีเต็มร้อย แต่อย่างน้อยก็ไม่เคยทิ้งเด็ก ๆ”

(เฟซบุ๊กเพจ ครูบรรจใหม่ 2019, 24 กุมภาพันธ์ 2568)

จากตัวอย่างที่ (14) พบกลวิธีทางภาษาอุปลักษณ์ พบการเปรียบ “ครูเทาๆ” แสดงให้เห็นว่าครูอาจจะไม่ใช่ผู้ประพจน์ดีเสมอไป อาจมีความดีและไม่ดีบ้างปะปนกันไป

ผู้ประพดิตี๋ย้อมเสมอนสีขว ผู้ประพดิตี๋ข้วเสมอนสีด้า ครูจึงเสมอนสีขวผู้เพียบพร้อม
ด้ว้ความดีตามมูมมองของคนในสังคม

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่ากลวิธีทางภาษาอุปลักษณ์ อาชีพครูได้รับการ
การเคารพบูชาว่าเป็นผู้ประพดิตี๋ แต่ผู้ประกอบวิชาชีพครูพยายามสื่อถึงว่าครูไม่ได้ดีทุกอย่าง
อาจมีการกระทำหรือพฤติกรรมด้านลบปะปนอยู่ในตัวตนของครู สะท้อนความคิดว่า
ครูเป็นมนุษย์คนหนึ่งเท่านั้น ที่มีความดีความชั่วเสมอนคนทั่วไป

**2) การใช้แฮชแท็ก (#) การใช้เครื่องหมาย (#) นำหน้าคำหรือวลี เพื่อแสดงที่มา
หรือคำสืบก้น**

(15) “หยุดความเชื่อ “ครูต้องเสียสละ” เพราะครูก็เป็นคน เหนื่อยเป็น
เครียดเป็น จะจุดประกายใคร ถ้าไฟตัวเองริบหรี่ #ชาวกรุงเทพธุรกิจ

(เฟซบุ๊กเพจครูวันดี 17 มกราคม 2568)

จากตัวอย่างที่ (15) พบกลวิธีการใช้แฮชแท็ก (#) เพื่อแสดงที่มาของข้อมูล
ดังกล่าว ครูจึงหยิบยกประโยคที่ตรงใจครูไทยมาเผยแพร่ต่อ พยายามปฏิเสธวาทกรรม
ที่เกิดขึ้นว่า ครูเป็นเพียงปุณฺชน คนธรรมดาคนหนึ่งเท่านั้น

2. วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ “ครูไทย”

ผู้วิจัยจำแนกการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม แบ่งออก 2 ส่วน คือ 1) กระบวนการ
ผลิตและการกระจายตัวบท 2) กระบวนการรับและการตีความตัวบท เพื่อให้ทราบถึง
การประกอบสร้างความหมายของ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ ปรากฏดังนี้

1) กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบท

กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบท จะช่วยให้เข้าใจการสื่อสารมากขึ้น การผลิตตัวบท
“ครูไทย” ในสื่อใหม่นั้น ถูกถ่ายทอดผ่านทัศนะ มุมมองของผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ
และผู้ประกอบอาชีพครู

ส่วนการกระจายตัวบทนั้น เป็นการแสดงทัศนะโดยแพร่กระจายตัวบทผ่านสื่อใหม่ในสังคมออนไลน์ คือ เฟซบุ๊กและยูทูบ จะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

1. ผู้กำหนดนโยบาย คือ กระทรวงศึกษาธิการ มีการกำหนดพฤติกรรมของครูให้เป็นไปตามกรอบปฏิบัติ โดยอาศัยจรรยาบรรณวิชาชีพครูและระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อกำหนดภาพลักษณ์และให้เป็นไปตามความเชื่อของสังคมว่าครูเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ แต่อีกนัยยะก็แฝงนโยบายทางภาครัฐตามรัฐบาลนั้น ๆ ครูจำเป็นต้องสนองนโยบายในฐานะผู้ปฏิบัติที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ นโยบายจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ครูเป็นส่วนสำคัญ เนื่องจากครูคือสื่อกลางในการรับและถ่ายทอดนโยบายไปยังเยาวชนที่จะเติบโตเป็นพลเมืองในอนาคต

2. องค์กรอิสระ คือ องค์กรอิสระที่เกี่ยวกับครู เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อดีตนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู และผู้ประสบการณ์หรือการรับรู้เกี่ยวกับครู องค์กรอิสระนี้สามารถแสดงทัศนะได้เต็มที่ เนื่องจากไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับครูจากทางภาครัฐ ทำให้ครูเกิดความเข้าใจในความเป็นพวกเดียวกัน แต่อีกนัยหนึ่งก็แฝงการประชาสัมพันธ์ในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอาชีพครูด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการขายไฟล์เอกสารให้ครูง่ายต่อการประกอบอาชีพมากขึ้น หรือต้องการฐานลูกค้าที่เป็นครูเพื่อให้ธุรกิจเติบโตต่อไปได้

3. ผู้ประกอบอาชีพครู คือ ข้าราชการครูในโรงเรียน สามารถบอกเล่าประสบการณ์เสียงสะท้อนของผู้ประกอบอาชีพครูต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน แสดงความเข้าใจและเป็นกระบอกเสียงแทนผู้ประกอบอาชีพครู ยิ่งเข้าใจความรู้สึกครูในฐานะผู้ปฏิบัติมากเพียงใด ยิ่งส่งผลต่อการแพร่กระจายตัวบทมากขึ้นและรวดเร็วผ่านการแชร์ (share) อีกทั้งยังรับรายได้จากพื้นที่สื่อใหม่ในสังคมออนไลน์อีกด้วย

2) กระบวนการรับและการตีความตัวบท

กระบวนการรับและการตีความตัวบทเกี่ยวกับ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ เพื่อสะท้อนให้เห็นมุมมองและมิติทางความคิดของผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ และผู้ประกอบการอาชีพครู แสดงถึงกลไกและการขับเคลื่อนความคิดเกี่ยวกับ “ครูไทย” ในสังคมไทยของแต่ละกลุ่ม

ดังนั้นจะพบว่ากระบวนการรับตัวบทนั้น จำแนกกระบวนการรับตัวบท แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้รับสารจากตัวบทโดยตรง คือ บุคคลที่ประกอบอาชีพครู เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องทั้งในด้านนโยบาย ประสบการณ์ หรือการรับรู้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพครู แสดงถึงความเข้าใจความเหน็ดเหนื่อยของผู้ประกอบอาชีพครูจนเกิดวาทกรรม “ครูคือปูชน” และ 2) กลุ่มผู้รับสารจากตัวบทโดยอ้อม คือ บุคคลทั่วไป วาทกรรมที่ฝังรากลึกของอาชีพครูคือ “ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ” “ครูคือผู้เสียสละ” วาทกรรมเหล่านี้ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นเบาลง เพราะครูส่วนใหญ่จะคอยย้ำเตือนตนเองปฏิบัติตามกรอบหรือระเบียบและเป็นตามความคาดหวังของสังคม

ส่วนการตีความตัวบท แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนที่มีความเชื่อความศรัทธาในอาชีพครู การเคารพ ยกย่อง เพื่อแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ผ่านพิธีไหว้ครู ความเชื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นครูผู้มีชีวิตอยู่หรือครูผู้ล่วงลับ เป็นกลุ่มคนที่แสดงความนับถือหรือเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ 2) กลุ่มคนที่ให้ความเคารพความเป็นครูแบบดั้งเดิม แต่ก็แสดงความเข้าใจความเป็นมนุษย์ของอาชีพครูว่าเป็นเพียงอาชีพหนึ่ง และ 3) กลุ่มคนที่มีมุมมองว่าครูเป็นเพียงปูชนธรรมาคนหนึ่งที่ประกอบอาชีพครู มีทั้งดีและไม่ดีปะปนอยู่ในตนเอง

3. วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์ “ครูไทย” ในสื่อใหม่

งานวิจัยนี้จำแนกการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความคิดในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีอิทธิพลต่ออุดมการณ์ “ครูไทย” และผลของอุดมการณ์ “ครูไทย” ที่อาจมีต่อสังคมไทย ดังนี้

3.1 ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับครูในสังคมและวัฒนธรรมไทย

3.1.1 ครูคือผู้เสียสละตนต่อวิชาชีพ

ครูยอมทุ่มเทร่างกาย แรงใจ และเวลาเพื่อประโยชน์ของศิษย์และความก้าวหน้าของการศึกษา แม้จะต้องประสบกับข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการ จากผลการสำรวจสวนดุสิตโพล (2563: ออนไลน์) สำรวจความเชื่อมั่นครูไทย พบว่าครูยังคงปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่น ศึกษาหาความรู้ใหม่ ๆ ขยัน เสียสละ อดทน และมีความรับผิดชอบสูง ความเสียสละนี้รวมไปถึงการแบกรับภาระงานและบทบาทอื่น ๆ เกินกว่าหน้าที่การสอน (ทรัพย์สุรีย์ วงษา 2566: 2) เพื่อธำรงไว้ซึ่งคุณภาพของการศึกษาและประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน อีกทั้งยังสะท้อนถึงการยึดมั่นในจรรยาบรรณและเกียรติภูมิของวิชาชีพ ครูจำนวนมากยินดีสละความสะดวกสบายส่วนตัวหรือแม้แต่การจ่ายทรัพย์สินส่วนตัว เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับศิษย์ การเสียสละตนต่อวิชาชีพของครูเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทำให้ครูได้รับการยกย่อง (ธนัชนพร ฉันทาภิสิทธิ์ 2563: 37) และได้รับความไว้วางใจจากสังคม ทำให้อาชีพครูดำรงไว้ซึ่งคุณค่าและศรัทธาของประชาชน

3.1.2 ครูคือผู้มีบุญคุณต่อศิษย์

ครูทำหน้าที่สั่งสอน ถ่ายทอดวิชา ความรู้ และคุณธรรมแก่ศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ และทุ่มเท เปรียบเสมือน “ผู้ให้กำเนิดทางปัญญา” นอกเหนือจากวิชาความรู้แล้วครูยังเป็นผู้หล่อหลอมความคิด ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์อันเป็นรากฐานสำคัญในการดำรงชีวิตในสังคม ดังนั้น ครูจึงเป็นผู้มีพระคุณที่ศิษย์ควรสำนึกในคุณค่าและตอบแทนด้วยความกตัญญู (ธนัชนพร ฉันทาภิสิทธิ์ 2563: 30) สังคมไทยยกย่องครูเสมือนบุพการีทางวิญญาณ เพราะครูช่วยขัดเกลอบรมสั่งสอนจนศิษย์เจริญงอกงามทั้งด้านความรู้และคุณธรรม เป็นความผูกพันด้านคุณค่าระหว่างครูกับศิษย์ ที่ดำรงอยู่ในความทรงจำและความสำนึกตลอดไป ดังนั้น “พระคุณที่ 3” (ภิญญพันธ์ พจนนลาวัณย์ 2567: 133) จึงเป็นคำเปรียบยกย่องครูในฐานะผู้มีบุญคุณสูงสุดต่อการหล่อหลอมชีวิตของศิษย์เป็นการตอกย้ำถึงเกียรติและศักดิ์ศรีของวิชาชีพครู (ทรัพย์สุรีย์ วงษา 2566: 17)

3.1.3 ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ

คำว่า “ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ” (ธนัชนพร ฉันทาภิสิทธิ์ 2563: 30) เป็นวาทกรรมนัยเชิงอุดมคติที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมไทยมายาวนาน โดยสื่อถึงบทบาท

ของครูในฐานะผู้สร้างและหล่อหลอมเยาวชนให้เติบโตเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ครูทำหน้าที่เหมือนแม่พิมพ์ที่สร้างคนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเป็นรากฐานในการพัฒนาสังคมและชาติบ้านเมืองต่อไป หากพิจารณาเชิงวิพากษ์ คำว่า “แม่พิมพ์” อาจสะท้อนมุมมองที่มองมนุษย์เป็นวัตถุที่ถูกผลิตขึ้นตามแบบแผนเดียวกัน คล้ายกระบวนการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม คือมีความคาดหวังให้มีลักษณะ ความรู้ หรือทัศนคติไปในทิศทางเดียวกันตามที่ระบบและสังคมกำหนด โดยไม่สนใจเรื่อง ความแตกต่างระหว่างบุคคล และเป็นการจำกัดศักยภาพการพัฒนาของผู้เรียนในเชิง ความคิดสร้างสรรค์และการเป็นตัวของตัวเอง

3.2 ผลของอุดมการณ์ “ครูไทย” ที่อาจมีต่อสังคม

3.2.1 พฤติกรรมของครูที่สังคมพึงประสงค์

พฤติกรรมของครูที่สังคมพึงประสงค์ คือการแสดงออกทางกาย วาจา และใจ สอดคล้องกับคุณลักษณะอันดีของวิชาชีพ และตอบสนองต่อความคาดหวังของสังคม (ธนัชพร ฉันทาสีหิ 2563: 30) พฤติกรรมเหล่านี้รวมไปถึงบทบาทของครูในฐานะผู้นำทางวิชาการ (เทวฤทธิ์ ผลจันทร์ และ พิระศักดิ์ วรฉัตร 2564: 122) ผู้ถ่ายทอดคุณธรรม และผู้เป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม (วสันต์ เกษงาม และคณะ 2565: 73) ในด้านต่อไปนี้

1. ด้านวิชาการ ต้องมีความรู้รอบด้านโดยเฉพาะต้องมีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาวิชาที่สอน (พระครูสุตวรธรรมกิจ และ พระมหาพงศ์ทราทิพย์ สุธีโร 2563: 25) สามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและมีวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนรวมถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ (สมใจ เดชบำรุงและ สมบัติ เดชบำรุง 2561: 123) 2. ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ต้องประพฤติปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ มีเมตตากรุณาต่อศิษย์ และมีความยุติธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ ครูยังต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ เป็นผู้รักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของอาชีพครู 3. ด้านบุคลิกภาพและความเป็นแบบอย่าง ต้องมีบุคลิกที่เหมาะสม พุดจาสุภาพ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถควบคุมตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ และแสดงออกถึงความเป็นผู้นำและผู้เอื้ออาทร ทั้งยังควรเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ (ทรัพย์สุรีย์ วงษา 2566: 11) เพื่อเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4. ด้านสังคมและการ

มีส่วนร่วม ต้องมีจิตสาธารณะ (ธนัชพร ฉันทากสิธิ 2563: 41) มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน (เซน ร่มพฤษ 2563: 15) และสังคม มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” เชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษา ครอบครัว และสังคมในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

3.2.2 การยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐาน “ครูไทย” ที่อยู่นอกเหนือบรรทัดฐาน “วิชาชีพ”

ครูไม่ได้ทำหน้าที่เพียงตามกรอบจรรยาบรรณและมาตรฐานวิชาชีพครูเท่านั้น แต่ครูต้องยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐาน “ครูไทย” ด้วย กล่าวคือ ครูไทยถูกคาดหวังจากสังคมให้นำเสนอภาพลักษณ์และปฏิบัติตนในลักษณะที่สูงส่งกว่ามาตรฐานของอาชีพอื่น ๆ ครูจึงถูกกำหนดให้เป็น “ผู้มีศีลธรรม” (วสันต์ เกษงาม และคณะ 2565:72) หรือ “แบบอย่างทางคุณธรรม” ที่ต้องดำรงตนอย่างสมบูรณ์แบบตลอดเวลา ทั้งในหน้าที่การสอนและชีวิตส่วนตัวด้วย ด้วยเหตุนี้ทำให้ครูจำนวนมากต้องแสดงออกเกินกว่าปกติเพื่อไม่ให้ถูกมองว่าไม่เหมาะสมและไม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า “ไม่สมศักดิ์ศรีความเป็นครู” ดังนั้น “บรรทัดฐานครูไทย” จึงเป็นวาทกรรมทางสังคมที่สร้างความคาดหวังเกินจริงเพื่อรักษาภาพลักษณ์และศรัทธาที่สังคมมีต่ออาชีพครู ครูจึงต้องดำรงตนเป็นผู้เสียสละ ผู้มีเมตตา ผู้มีบุญคุณ และแม่พิมพ์ของชาติไปพร้อมกัน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของครูไทย จึงนำไปสู่ภาวะความกดดัน ความเครียด และความรู้สึกไม่เป็นอิสระในการใช้ชีวิตของครูไทย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า กลวิธีทางภาษาที่สื่อชุดความคิดเกี่ยวกับครูไทยในสื่อใหม่ ถูกนำเสนอผ่านยูทูบและเฟซบุ๊ก อุดมการณ์ “ครูไทย” ประกอบด้วยกลวิธีทางภาษาที่สัมพันธ์กับชุดความคิด 4 ชุดความคิด ได้แก่ ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ ครูคือผู้เสียสละ ครูคือผู้มีบุญคุณ และครูคือปुरुชน ทำให้เกิดอุดมการณ์ “ครูไทย” ของผู้กำหนดนโยบาย องค์กรอิสระ และผู้ที่ประกอบอาชีพครู ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ชุดความคิด ผู้ผลิตและกลวิธีทางภาษาที่สัมพันธ์กับชุดความคิด

ชุดความคิด	ผู้ผลิต			กลวิธีทางภาษา											
	ผู้กำหนดนโยบาย	องค์กรอิสระ	ผู้ประกอบการวิชาชีพครู	อุปถัมภ์	การเสนอแนะ	การอ้างอิงผลสำรวจ	การใช้คำเรียกแทน	การใช้คำศัพท์	คำถามเชิงวาทศิลป์	การใช้คำบอก	คำแสดงสภาพหรือ	ทัศนภาวะ	การอ้างอิงบุคคล	ปฏิเสธมูลเหตุ	การใช้แซ่แทน (#)
1. ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ	✓	✓		✓	✓	✓	✓								
2. ครูคือผู้เสียสละ	✓		✓					✓	✓	✓	✓	✓	✓		
3. ครูคือผู้มีบุญคุณ		✓							✓						
4. ครูคือปุถุชน		✓	✓	✓										✓	✓

จากตัวอย่างปรากฏว่าชุดความคิดแรก ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ วาทกรรมนี้ปรากฏในผู้กำหนดนโยบายและองค์กรอิสระเป็นผู้ผลิต สะท้อนให้เห็นว่าสังคมยังมองครูว่าเป็นแม่พิมพ์ของชาติ โดยใช้กลวิธีทางภาษาที่เด่นชัด คือ อุปถัมภ์ ครู คือ ต้นกล้า หรือเมล็ดพันธุ์ แสดงให้เห็นถึงการเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างในการดำเนินชีวิตให้แก่ศิษย์ ซึ่งสอดคล้องกับธนัชพร ฉันทาภิสิทธิ์ (2563: 30) ที่กล่าวว่า ครูผู้เป็นแม่พิมพ์ของชาติ ที่ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ครูผู้เป็นผู้ใช้อาวุธลับของชาติ ในการนำองค์ความรู้ไปพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามที่ชาติได้กำหนดไว้ แต่ชุดความคิดนี้ไม่ปรากฏในผู้ประกอบการวิชาชีพครู การมองมนุษย์เสมือนผลผลิตทางการเกษตรหรือวัตถุ ต้องการผลิตมนุษย์ที่เหมือนกัน ซึ่งในความเป็นจริงการผลิตเยาวชนไม่จำเป็นต้องให้ทุกคนเหมือนกัน แต่ควรสนับสนุนตามความรู้ความสามารถและตามความถนัดของแต่ละบุคคล ชุดความคิดอาจเป็นการครอบงำทางความคิดและเป็น

การกดดันตัวครู แต่ในฐานะผู้กำหนดนโยบายย่อมมีความคาดหวังในตัวครูให้เป็นแม่พิมพ์ต้นแบบ แบบอย่างที่ดีให้ศิษย์ประพฤติตาม

ชุดความคิดที่สอง ครูคือผู้เสียสละ วาทกรรมนี้ปรากฏในผู้กำหนดนโยบายเป็นผู้ผลิตใช้กลวิธีทางภาษาที่เด่นชัด คือ การเลือกใช้คำศัพท์ ครูไทยปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะเป็นการเสี่ยงอันตรายจนได้รับอันตราย ถึงแก่ความตาย เพื่อร่วมกันปกป้อง ดูแล ให้ความช่วยเหลือ และไม่ทอดทิ้งนักเรียน และชุดความคิดนี้ยังปรากฏในผู้ประกอบอาชีพครู โดยความเสียสละแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกัน คือ ความเสียสละต่อการปฏิบัติหน้าที่ และการสละชีวิตเพื่อเป็นเพื่อเรียกร้องแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ต้องแบกความรับผิดชอบอื่นที่เกินขอบเขตและหน้าที่ของครูผู้สอน เพื่อเป็นกระบอกเสียงให้กับเพื่อนร่วมวิชาชีพครูที่ประสบปัญหาเดียวกัน ชุดความคิดนี้ปลูกฝังความนึกคิดของคนในสังคมว่าครูต้องประพฤติตามระเบียบและจรรยาบรรณวิชาชีพครู แม้ว่าบางการกระทำจะเกินขอบเขตและหน้าที่ของครูผู้สอน แต่ในฐานะผู้ปฏิบัติก็ต้องสนองนโยบาย ดังที่ ธนัชร ฉันทากสิธิ (2563: 113) กล่าวว่า ครูผู้เสียสละตนเองในการทำงานหนักโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันความสำเร็จของศิษย์หรือความต้องการให้ศิษย์ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ ไม่เกรงกลัวต่อความเหนื่อยยากในการทำงาน สอดคล้องกับ กานต์ธีรา สมาลวงษ์, ณัฏชา ศรีลาชัย, อชิรญา หวังสวัสดิ์ปรีชา และพรหมมินทร์ ประไพพงษ์ (2566: 41) กล่าวว่า ครูที่ดีจะต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตน และต้องมุ่งมั่นทำหน้าที่ครูอย่างเต็มความสามารถ ด้วยเหตุนี้การครอบงำทางความคิดและความคาดหวังของผู้กำหนดนโยบายไม่ว่าปัญหาการจัดการระบบโครงสร้างทางการศึกษาของภาครัฐ ก็จะถูกกลบด้วยคำว่าครูคือผู้เสียสละ

ชุดความคิดที่สาม ครูคือผู้มีบุญคุณ ปรากฏในองค์กรอิสระเป็นผู้ผลิต ใช้กลวิธีทางภาษาที่เด่นชัด คือ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านนึกคิดว่าครูเป็นผู้มีบุญคุณที่ศิษย์ควรเคารพยกย่อง เพราะทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจ อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ คุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นคนที่สมบูรณ์และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ดังที่ ธนัชร ฉันทากสิธิ (2563: 30) กล่าวว่า ครูทำหน้าที่สั่งสอน ถ่ายทอดวิชา ความรู้ และคุณธรรมแก่ศิษย์ด้วยความเอาใจใส่และทุ่มเท เปรียบเสมือน “ผู้ให้กำเนิดทางปัญญา” นอกเหนือจากวิชาความรู้แล้วครูยังเป็นผู้หล่อหลอมความคิด ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม

และค่านิยมที่ถูกต้องให้แก่ศิษย์อันเป็นรากฐานสำคัญในการดำรงชีวิตในสังคม ดังนั้น ครูจึงเป็นผู้มีพระคุณที่ศิษย์ควรสำนึกในคุณค่าและตอบแทนด้วยความกตัญญู แต่อีกนัยหนึ่ง องค์ครือสระกำลังช่วยเป็นกระบอกเสียงให้กับครูว่า “พระคุณที่สาม” จะมีความสุขได้อย่างไร หากภาระงานมากมาย เบียดเบียนเวลาสอนและเวลาส่วนตัวของครู งานที่นอกเหนือขอบเขต ควรเป็นความรับผิดชอบของใคร

ชุดความคิดที่สี่ ครูคือปุถุชน ปรากฏในองค์ครือสระเป็นผู้ผลิต ใช้กลวิธีทางภาษา ที่เด่นชัด คือ ปฏิเสธมูลบท และปรากฏในผู้ประกอบอาชีพครูใช้กลวิธีทางภาษาที่เด่นชัด คือ อุปลักษณ์ กลวิธีทางภาษาอาจมีความแตกต่าง แต่ทั้งคนสองกลุ่มปรากฏการปฏิเสธหรือเห็นแย้ง วาทกรรม “ครูคือผู้เสียสละ” พยายามสื่อถึงว่าครูไม่ได้ดีทุกอย่าง อาจมีการกระทำหรือ พฤติกรรมด้านลบปะปนอยู่ในตัวตนของครู สะท้อนความคิดว่า “ครูคือปุถุชน” เป็นมนุษย์ คนหนึ่งเท่านั้นที่มีความดีความชั่วเสมือนคนทั่วไป สอดคล้องกับธารารัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์ (2561: 981) กล่าวว่า การประกอบสร้างความเป็นครูจริงในสังคมที่คน คาดหวัง แต่แท้จริงแล้วครูก็เป็นปุถุชนธรรมดาคนหนึ่ง ในสังคมย่อมมีความหลากหลาย ทางอารมณ์ ความคิดความรู้สึก ไม่ได้แตกต่างไปจากคนในอาชีพอื่น ๆ

วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม กระบวนการผลิตและการกระจายตัวบทรวมถึงกระบวนการ รับและการตีความตัวบทเกี่ยวกับ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ สะท้อนให้เห็นมุมมองและมิติ ทางความคิดของผู้กำหนดนโยบาย องค์ครือสระ และผู้ประกอบอาชีพครู แสดงถึงกลไก และการขับเคลื่อนความคิดเกี่ยวกับ “ครูไทย” ในสังคมไทยของแต่ละกลุ่ม อาทิ ผู้กำหนด นโยบาย เน้นภาพเชิงบวกของครูไทย ในฐานะต้นสังกัดที่ควบคุมและมอนิเตอร์นโยบายทางการศึกษา แก่ครู ส่วนองค์ครือสระ เน้นการสะท้อนปัญหา บางมุมก็คาดหวังในการปฏิบัติตนและบางมุม ก็เข้าใจความเป็นมนุษย์ของครู และผู้ประกอบอาชีพครู เน้นการสะท้อนปัญหาและแสดง ความเป็นตัวตนของครูไทยว่า ครูก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่มีความดีความชั่วเสมือนบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้ แม้ว่าอุดมการณ์ครูไทยในชุดความคิดดั้งเดิมยังคงอำนาจอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นแม่พิมพ์ของชาติ หรือครูผู้เสียสละ แต่สื่อใหม่ก็เป็นพื้นที่ในการสะท้อน ชุดความคิด “ครูไทย” ในปัจจุบันได้มากขึ้น พบการต่อรองทางความคิดกับกระแสหลัก คือ “ครูคือปุถุชน” เพื่อไม่ให้สังคมคาดหวังครูเกินมนุษย์ธรรมดาทั่วไป อีกทั้งแสดง

ความเป็นตัวตนของ “ครูไทย” ในสื่อใหม่ งานวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของภาษา ในการกำหนดการรับรู้ของสังคมต่อวิชาชีพครู ซึ่งสื่อใหม่จะช่วยให้สังคมไม่ตกอยู่ภายใต้ อุดมการณ์ที่ครอบงำ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพครูไทย ในอนาคตต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กานต์ธีรา สมาลาวงษ์, ณัฏชา ศรีลาชัย, อชิรญา หวังสวัสดิ์ปรีชา และ พรหมมินทร์ ประไพพงษ์. 2566. ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับชุดความคิดความเป็นครูในภาพยนตร์สั้น ชุดหนึ่งครูของ 7-Eleven. **วรรณวิทัศน์**. 23(4): 33-65.
- คชาธิป พาณิชตระกูล. 2566. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ว่าด้วยชายรักชายในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ปี พ.ศ. 2555: การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. 2561. การวิเคราะห์ข้อความ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เซน ร่มพฤกษ์. 2563. การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพของครูในโรงเรียนบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ทรัพย์สุรีย์ วงษา. 2566. การพัฒนาตัวบ่งชี้ความเป็นครูมืออาชีพของครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

- เทวฤทธิ์ ผลจันทร์ และ พีระศักดิ์ วรฉัตร. 2564. โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำทางวิชาการ
ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. *Journal of
Modern Learning Development* 6 (2): 122
- ธงชัย สมบูรณ์. 2561. **ความเป็นครู**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- ธนัชร ฉันทากสิธิ์. 2563. **วาทกรรมความเป็นครูไทยในบทเพลงประกอบพิธีไหว้ครูใน
สถาบันผลิตครู**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธารรัตน์ เป็ดทิพย์ และมารศรี สอทิพย์. 2561. ภาพแทนครูในบทเพลงชุด “ครูในดวงใจ.
การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายความร่วมมือวิชาการและวิจัยด้าน
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (23-32). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
26 สิงหาคม 2560.
- ธีระ บุชบกแก้ว. 2562. **ภาพตัวแทนผู้สูงอายุไทยที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาในวาทกรรม
สื่อสาธารณะ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเสริฐ รุณรา และ สุนทรี โชติติลก. 2567. ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์
การท่องเที่ยวเพื่อ “แสวงบุญ” ในบริบทสังคมพุทธศาสนาของไทย. *Silpakorn
University e-Journal* 44 (3): 46.
- พระครูสุตวรธรรมกิจ และ พระมหาพงศ์ทราทิพย์ สุธีโร. 2563. การพัฒนาครูไทยสู่
ศตวรรษที่ 21. **วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์**. 5 (2): 19, 25.
- พระมหาสุวัฒน์ กิตติเมธี (คงยืน) และ สมควร นามสีฐาน. 2565. บทบาทครูในการสร้าง
บรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุข. **วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์**. 7 (3): 589-595.
- พิชญาวี ทองกลาง. 2564. ภาษากับภาพแทนครูในวาทกรรมเพลงไทยตามแนวทาง
วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น

ภิญญพันธุ์ พจโนลาวัฒน์. 2567. จากพระคุณที่ 3 ถึงศศ.3 : พลวัตวิชาชีพครูว่าด้วยอำนาจ
และสถานภาพทางสังคมในสังคมไทย. วารสารสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร
20 (1): 12.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2554. **พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด มหาชน.

วสันต์ เกษงาม, ประยูร แสงใส, สุรวุฒิ แสงมะโน, อัครเดช นิลโยธิน และบัญชา ธรรมบุตร.
2565. คุณธรรมจริยธรรมกับความเป็นครู. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์ 7(3): 73.

วิกานดา พรสกุลวานิช. 2567. **สื่อใหม่และการจัดการการสื่อสาร (New media and
communication management)**. พิมพ์ครั้งที่ 4. ปทุมธานี:มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิไลลักษณ์ เกื้อนคำแสน. 2565. บทบาทของครูไทยในยุคปกติวิถีใหม่. วารสารดุขฎี
บัณฑิตทางสังคมศาสตร์. 12(3) (กันยายน - ธันวาคม 2565) : 676.

สมใจ เดชบำรุง และ สมบัติ เดชบำรุง. 2561. คุณลักษณะของครูไทยในศตวรรษที่ 21.
วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 16 (1): 123.

สวนดุสิตโพล. 2563. **ดัชนีครูไทย ปี2563 “ครูไทยในยุคโควิด-19”** ค้นเมื่อ 10 เมษายน
2568, จาก [https://dusitpoll.dusit.ac.th/UPLOAD_FILES/POLL/2564/PS-
2564-1610758942.pdf](https://dusitpoll.dusit.ac.th/UPLOAD_FILES/POLL/2564/PS-2564-1610758942.pdf)

หลู ชินฮุย และ เทวากร คำสัตย์. 2565. ความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับอุดมการณ์
ในวาทกรรมโฆษณาสินค้าสุนัข. **Journal of Humanities and Social Sciences
University of Phayao**. 10(1), 159-180.

อรวิ บุณนาค. 2562. **กลวิธีทางภาษาในการประกอบสร้างภาพลักษณ์องค์กรธุรกิจ
ภาวะวิกฤตผ่านเฟซบุ๊กองค์กร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาษาต่างประเทศ

Fairclough, N. 1995. **Media Discourse**. London: Arnold.

Varkey Foundation. 2018. **Global Teacher Social Status Index**. Retrieved 10 April 2025, from <https://www.varkeyfoundation.org/global-teacher-status>

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

ภูษิต ศรีมณี¹

วิริยวิศค์ มงคลยศ²

พรเพ็ญ เหล็กดีเศษ³

รับบทความ 31 ตุลาคม 2568 แก้ไขบทความ 25 พฤศจิกายน 2568 ตอบรับ 30 พฤศจิกายน 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 จำนวน 13 เรื่อง ผลการวิจัยพบว่ากวีนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 4 รูปแบบ ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง พบ 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศคู่สงคราม (2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พบ 2 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน (3) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครอง พบ 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง และ (4) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พบ 2 ประเด็น ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ ทั้งนี้ กวีใช้กลวิธีทางภาษาในการนำเสนอการใช้อำนาจ การต่อรอง การครอบงำทางความคิดผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระดับบุคคล ครอบครัว สถาบันการศึกษา สังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อสะท้อนให้ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองตระหนักรู้เรื่องการใช้อำนาจอย่างชอบธรรม และกระตุ้นเตือนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในสังคมประชาธิปไตย

คำสำคัญ: อำนาจ, ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ, กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้า

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อีเมล: phusit.sri@ku.th

² อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อีเมล: wiriyawis.mo@ku.th

³ อาจารย์ประจำกลุ่มภาษาเพื่อการสื่อสาร (ภาษาไทย) สำนักการศึกษาทั่วไป สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

อีเมล: pornpenlek@pim.ac.th

Power Relations in the Poems Winning the Phan Waen Fah Award 2023

Phusit Srimanee¹

Wiriyawis Mongkolyos²

Pornpen Lekdeesed³

Received 31 October 2025; revised 25 November 2025; accepted 30 November 2025

Abstract

This research article aims to examine the power relations depicted in the thirteen poems that won the Phan Waen Fah Award in 2023. The findings reveal that the poets address power through four primary forms of relationships: (1) between rulers (seen in the conflict between warring nations); (2) between rulers and the ruled (illustrated by family dynamics and the teacher-student relationship); (3) between the ruled and rulers (reflected in interactions between citizens and politicians); and (4) among the ruled (shown through relations between citizens with differing opinions and those promoting democratic values within the nation). The poets effectively employ diverse linguistic strategies to portray the exercise of power, negotiation, and ideological dominance across personal, familial, educational, social, and international contexts. Ultimately, these representations are intended to stimulate reflection and raise awareness among both the rulers and the ruled regarding the legitimate use of power, thereby encouraging positive change within Thai democratic society.

Keywords: Power, Power Relations, Phan Waen Fah Award Poetry

¹ Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, E-mail: phusit.sri@ku.th

² Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Humanities, Kasetsart University, E-mail: wiriyawis.mo@ku.th

³ Lecturer, Department of Language for Communications (Thai Language), General Education, Panyapiwat Institute of Management, E-mail: pompenlek@pim.ac.th

บทนำ

หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 สถานการณ์การเมืองและสังคมไทย ยังคงมีความผันผวนและความไม่แน่นอนอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มักได้รับ อิทธิพลจากผู้มีอำนาจในแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง นักธุรกิจ หรือบุคลากรในกองทัพ ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่งผลต่อ การจัดสรรทรัพยากรและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระดับรัฐหรือผู้ปกครองเท่านั้น แต่แฝงอยู่ในทุกระดับของสังคมไทยที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการครอบงำ การยินยอม รวมไปถึงการต่อรอง ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร และสถาบัน

ในปี 2566 สังคมไทยอยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองครั้งสำคัญ โดยเฉพาะ การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคมซึ่งนับเป็นการเปิดฉากหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ การเมืองไทย และถือเป็นการสิ้นสุดการสืบทอดอำนาจ 9 ปีของคณะรักษาความสงบ แห่งชาติ (คสช.) ภายใต้การนำของพล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา (THE STANDARD 2566) ขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยใช้สื่อออนไลน์ เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสาธารณชนและเสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อำนาจอธิปไตย (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ 2566: XVI) ปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้กลายมาเป็นหัวใจสำคัญในการทำ ความเข้าใจการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองไทย

วรรณกรรมโดยเฉพาะกวีนิพนธ์การเมืองคือพื้นที่ทางภาษาในการแสดงออก หรือแสดง ความคิดเห็น และวิพากษ์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคม ดังที่วันมูหะมัดนอร์ มะทา (2566) ประธานรัฐสภากล่าวไว้ว่า “วรรณกรรมการเมืองเป็นเสมือนสมุดบันทึกหนึ่งของ สังคมมีอิทธิพลต่อความคิดของคนในสังคม ถ้าอยากรู้จักการเมืองของประเทศใด ก็ให้ไปศึกษา วรรณกรรมการเมืองของประเทศนั้น เพราะวรรณกรรมการเมืองจะสะท้อนภาพการเมือง สะท้อนความคิดของผู้คนทั้งอดีต ปัจจุบัน และอาจจะหยั่งรู้ถึงอนาคตได้อีกด้วย”

ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรม เนื่องจากกวีนิพนธ์สามารถสะท้อนอารมณ์ ความคิด และมุมมองของกวีที่มีต่อสังคมและการเมือง อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการต่อต้านหรือยืนยันอำนาจในรูปแบบต่าง ๆ การศึกษาทวิวิถีทางภาษาในการนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจจะช่วยให้เห็นบทบาทของกวีนิพนธ์ในฐานะสื่อทางวรรณศิลป์ที่มีส่วนในการใช้อำนาจ การต่อรอง การครอบงำทางความคิด ตลอดจนส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตย ความเท่าเทียม และความยุติธรรมในสังคมไทย

จากการศึกษากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 ผู้วิจัยพบว่ากวีได้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจในประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทสังคมการเมืองไทย ดังตัวอย่างเรื่อง “ไม้แขวนเสื้อ” กวีกล่าวถึงไม้แขวนเสื้อของใช้ภายในบ้านที่ทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานให้กับความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อกับลูกที่มีความคิดความเชื่อทางการเมืองที่แตกต่างกัน อีกทั้งไม้แขวนเสื้อยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการลงโทษ เมื่อพ่อใช้มันหวดใส่ลูกสาวเพียงเพราะเธอแสดงสัญลักษณ์ทางการเมือง ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

แต่เหมือนบ้านตกอยู่กลางกองไฟ
ความชิงชังคลังแค้นคืออำนาจ
บีบอัดความรักจนแหลกละเอียด
...
ข้ารับรู้ถึงแรงสะท้อนและความเจ็บปวด
เมื่อผู้เป็นพ่อคว้าข้าหวดฟาดความบ้าคลั่งลงบนแผ่นหลังเด็กสาว
หลังเธอยืนยันแสดงสัญลักษณ์เรียกหาอรุณรุ่ง
...
ส่วนโค้งงอสำหรับเกี่ยวแขวนกับราวตาก
ม้วนตัวเป็นเครื่องหมายคำถาม.

(วิพาร์ วลี 2566: 16)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว 5 กลวิธี ได้แก่ (1) การใช้เรื่องเล่า ถ่ายทอดเหตุการณ์ความรุนแรงในครอบครัว โดยพ่อเป็นตัวแทนความคิดของคนรุ่นเก่าที่ใช้อำนาจควบคุมลูกสาว ตัวแทนความคิดของคนรุ่นใหม่ที่กำลังแสดงออกทางการเมือง สะท้อนโครงสร้างอำนาจในสังคมไทยที่ผู้มีอำนาจพยายามกดทับเสียงของผู้เห็นต่าง (2) การใช้อุปมา ในวรรค “เหมือนบ้านตออยู่กลางกองไฟ” กวีเปรียบครอบครัวที่เต็มไปด้วยความเกลียดชังกับ “บ้านในกองไฟ” ซึ่งสื่อถึงความร้อนแรงของความขัดแย้งและความสูญเสีย เป็นการย่อโลกทางการเมืองเข้ามาอยู่ในพื้นที่ของบ้าน แสดงให้เห็นว่าแม้ในครอบครัวก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงแรงกดดันของอำนาจทางการเมืองได้ (3) การใช้อุปลักษณ์ ในวรรค “ความชิงชังคลังแค้นคืออำนาจ” กวีเปรียบเทียบเกลียดชังและความโกรธแค้นว่าคืออำนาจ (4) การใช้บุคลาธิษฐาน ในวรรค “ความชิงชังคลังแค้นคืออำนาจ บิบัติความรักจนแหลกละเอียด” กวีใช้คำว่า “อำนาจ” และ “ความเกลียดชัง” ที่เป็นนามธรรมให้มีชีวิตมีพลังในการทำลาย เพื่อสื่อว่าอำนาจที่เกิดจากความเกลียดชังสามารถทำลายความรักและความสัมพันธ์ในครอบครัวได้ และ (5) การใช้สัญลักษณ์ “รุ่งอรุณ” ในวรรค “หลังเธอยืนยิ้มแสดงสัญลักษณ์เรียกหาอรุณรุ่ง” สื่อถึงความหวังในการรอคอยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อมาในวรรค “ส่วนโค้งงอสำหรับเกี่ยวแขนกับราวตาก ม้วนตัวเป็นเครื่องหมายคำถาม” แสดงการตั้งคำถามต่ออำนาจของผู้ปกครอง ทั้งยังสะท้อนความพยายามของคนรุ่นใหม่ในการต่อรองกับอำนาจเดิม

กวีใช้กลวิธีทางภาษาที่กล่าวมานั้นนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว โดยใช้บ้านเป็นพื้นที่จำลองของสังคมที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบกดทับ การที่ไม่แขวนเสื้อถูกใช้เป็นเครื่องมือทำร้ายลูกสาว ไม่เพียงสะท้อนความรุนแรงในบ้าน แต่ยังทำหน้าที่สะท้อนภาพของรัฐในฐานะผู้ปกครองที่ใช้อำนาจลงโทษต่อผู้ใต้ปกครองหรือประชาชนผู้เห็นต่าง กวีจึงชี้ให้เห็นว่าแม้พื้นที่เล็กที่สุดอย่างบ้านก็ไม่อาจหลุดพ้นจากการครอบงำทางอำนาจได้

ตัวอย่างการวิเคราะห์ข้างต้นพบว่ากวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2568 มีส่วนนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมไทย อันสอดคล้องกับบริบทความขัดแย้งทางการเมืองไทยที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดผ่านกลวิธีทางภาษาที่แยบคาย สามารถสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจได้อย่างลุ่มลึก ด้วยความน่าสนใจของประเด็นนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิวนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 ในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการใช้อำนาจที่ปรากฏในกวีนิพนธ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

ขอบเขตข้อมูล

กวีนิพนธ์การเมืองที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า จำนวน 13 เรื่อง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 กวีนิพนธ์ที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

รางวัล	ชื่อเรื่อง	ชื่อผู้แต่ง
รางวัลชนะเลิศ	(1) เชือกสุดท้ายของบทพญา	องอาจ สิงห์สุวรรณ
รางวัลรองชนะเลิศ	(1) ไม่นั่นเสื้อ	วิฬาร์ วลี
	(2) อัดดาวตาร	สงกาสังข์
รางวัลชมเชย	(1) กำแพง	วัฒน์ ยวงแก้ว
	(2) ความทรงจำสุดท้ายของชาตินะย	ฮิเดะยะห์ เป็ญโกบ
	(3) จิตรกร	อลิษา วาห์
	(4) ไขว่แกว่ทุกใบจะต้องตกแตก	เฟื่องเขียว เกียวบุหลัน
	(5) ปราสาททราย	วิไล ทรัพย์พุ่ม
	(6) เปลี่ยน	จักริน สร้อยสูงเนิน
	(7) เปลี่ยนเสื้อ	วิสวัน
	(8) ม้าโยงขวา	กฤษฎ์ เครือแก้ว
	(9) เราทุกคนคือหมาบนกระดาน	ชญาพร นามวงศ์
	(10) เสรีแห่งชีวิต	อมรรัตน์ สถาปนพิทักษ์กิจ

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

ผู้วิจัยทบทวนกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย 2 ส่วน ได้แก่ 1. แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และ 2. กลวิธีทางภาษา เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกรณีของการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 ดังนี้

1. แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2556: 20) บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์ (2562: 180-196) และวิชัย ดันศิริ (2551: 46) สามารถสรุปได้ดังนี้

1) **แนวคิดเรื่องอำนาจ (Power)** เป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากพลังอำนาจหรือกำลังบังคับ (Force) ที่ผู้ปกครองใช้อำนาจหรือกฎหมายเพื่อควบคุมและกำกับผู้อื่น แต่การใช้กำลังเพียงอย่างเดียวมักไม่อาจสร้างความยั่งยืนหรือความร่วมมือจากผู้อยู่ใต้การปกครองได้ อำนาจที่แท้จริงจึงขึ้นอยู่กับความยินยอมและการเห็นชอบของสมาชิกในสังคมด้วย

2) **ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power relations)** เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม สถาบัน หรือองค์กรในสังคมที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจควบคุมหรือมีอิทธิพลต่ออีกฝ่าย ฝ่ายที่มีอำนาจมากกว่าสามารถจำกัดเสรีภาพในการกระทำ หรือชี้นำความคิดทัศนคติ และพฤติกรรมของฝ่ายที่ถูกควบคุมได้

3) **แนวคิดเรื่องผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครอง** คำว่า “ผู้ปกครอง” ในสังคมประชาธิปไตย หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มที่มีอำนาจเหนือผู้อื่น ซึ่งเรียกว่า “ผู้อยู่ใต้ปกครอง” ผู้ปกครองต้องจัดสรรอำนาจอย่างยุติธรรมและทั่วถึง จึงจะอยู่ร่วมกับผู้อยู่ใต้ปกครองได้อย่างสงบสุข ตัวอย่างความสัมพันธ์เช่น นักการเมืองในฐานะผู้ปกครองที่มีอำนาจรัฐ ขณะที่ประชาชนเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง และบิดามารดาในฐานะผู้ปกครองตามกฎหมาย ขณะที่บุตรเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง

2. กลวิธีทางภาษา

ผู้วิจัยได้ประมวลแนวคิดเกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาของชำนาญ รอดเหตุภัย (2522) สุภาณี พัดทอง (2540) ธเนศ เวศร์ภาดา (2549) สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา (2549) จันทิมา

อังกณชกิจ (2561) และสำนักราชบัณฑิตยสภา (2561) เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์การเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2566 ดังนี้

1. การซ้ำคำ คือ การกล่าวซ้ำโดยใช้คำเดียวกัน หรือใช้คำที่มีความหมายกลมกลืน สอดคล้องกัน เพื่อสร้างความชัดเจนหนักแน่นของสารและอารมณ์ที่กวีต้องการสื่อ

2. การสรรคำ คือ การเลือกคำนำมาใช้ในบทประพันธ์ เพื่อให้สื่อสารได้ตามจุดมุ่งหมายของกวี คำที่เลือกใช้ต้องเป็นคำที่มีความหมาย มีความสมบูรณ์ในการสื่อสาร การสื่อความหมาย การสื่อภาพ และการสื่ออารมณ์ของกวี

3. การใช้คำคู่ตรงข้าม คือ การนำคำที่มีความหมายตรงข้ามกันมาใช้ในการประโยคเดียวกัน เพื่อเน้นความแตกต่างหรือสร้างความขัดแย้งเชิงความหมายให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

4. การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย คือ การใช้คำที่มีความหมายแฝงอยู่ เป็นความหมายที่เกิดจากบริบทของข้อความสื่อไปถึงความหมายอย่างอื่นนอกเหนือจากความหมายโดยตรงของคำ

5. การใช้ประโยคเงื่อนไข คือ การใช้โครงสร้างประโยคที่มีส่วนของ “ถ้า-แล้ว” หรือ “เมื่อ-จึง” เพื่อแสดงเหตุและผล หรือสภาวะที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขบางประการ

6. การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ คือ การใช้รูปประโยคคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว เพื่อเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักและดึงดูดความสนใจยิ่งขึ้น

7. อุปมา (simile) คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบกันนั้นมีสภาพตามธรรมชาติที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน

8. อุปลักษณ์ (metaphor) เป็นกลวิธีทางภาษาที่สื่อความคิดของผู้เขียน เพื่อสื่อความหมายไปยังผู้อ่านให้เกิดจินตภาพและเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงด้วยการเปรียบเทียบ สามารถจำแนกอุปลักษณ์ได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

8.1) อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ (figurative metaphor) คือ การใช้ภาษาเพื่อแสดงการเปรียบเทียบโดยนำเอาสิ่ง 2 สิ่งที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำเชื่อม “เป็น” เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายแบบเห็นภาพจากภาษาที่ใช้เปรียบเทียบนั้น

8.2) อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ต่างจากอุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ตรงที่อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ไม่ได้มุ่งเน้นการเปรียบเทียบ แต่เป็นการใช้ภาษามาเพื่ออธิบายสิ่งนั้น ด้วยถ้อยคำที่สื่อให้เห็นว่ามีคุณสมบัติบางอย่างร่วมกัน ทำให้เกิดมโนทัศน์ว่าทั้งสองสิ่งนั้นมีลักษณะอย่างเดียวกัน

9. บุคลาธิษฐาน (personification) คือ การสมมติสิ่งต่าง ๆ ให้มีกริยาอาการความรู้สึกเหมือนมนุษย์

10. สัญลักษณ์ (symbol) คือ การสมมติสิ่งหนึ่งขึ้นกล่าวแทนอีกสิ่งหนึ่ง โดยสิ่งที่สมมติใช้กล่าวแทนนั้นต้องมีความเกี่ยวข้องกัน อาจมีลักษณะหรือคุณสมบัติร่วมกัน นิยมใช้รูปธรรมแทนนามธรรม เพื่อสื่อความหมายและความเข้าใจให้ชัดเจนขึ้น

11. การใช้เรื่องเล่า (narrative) คือ การนำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรูปแบบประโยคบอกเล่า เพื่อแสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ว่าใครเป็นผู้กระทำ กระทำอะไร มีอะไรเกิดขึ้นที่ไหนและเมื่อไร และเกิดขึ้นได้อย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรม 3 รายการ ได้แก่ (1) วิภาดา รัตนติลก ญ ภูเก็ด (2560) ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุดเมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก” เพื่อศึกษาอุดมการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-ความเป็นเด็กในหนังสือชุดเมื่อคุณตาคุณยายยังเด็กตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (2) วรณญา อัจฉริยบดี (2563) ศึกษา “บทบาทการควบคุม: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในคำฉันท์ดุขกฐิตสังเวกกล่องช้าง” เพื่อวิเคราะห์บทบาทการควบคุมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในคำฉันท์ดุขกฐิตสังเวกกล่องช้างสมัยกรุงศรีอยุธยา และคำฉันท์ดุขกฐิตสังเวกกล่องช้างสมัยรัตนโกสินทร์รวม 9 เรื่อง และ (3) วรณญา อัจฉริยบดี (2566) ศึกษา “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยในคอลัมน์ “กวีกระวาด” และกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าปี พ.ศ. 2559-2564” เพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2559-2564

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรมก่อนปี 2565 ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยังคงกำลังเปลี่ยนแปลงผ่านการเมือง ทั้งในด้านโครงสร้างอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการขยายพื้นที่แสดงออกทางความคิดเห็นในโลกออนไลน์ เพื่อค้นหารูปแบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏในสังคมการเมืองไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ กลวิธีทางภาษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในวรรณกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 ที่นำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษาต่าง ๆ เมื่อผู้วิจัยพบความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์ 1 เรื่อง จะวิเคราะห์ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวสอดคล้องกับชื่อเรื่องและเนื้อหาหลักของเรื่องทั้งหมดหรือไม่ และวิเคราะห์ว่ากวีมีเจตนาหลักที่จะนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจดังกล่าวนี้จากคนกลุ่มใดในระบอบการเมืองระหว่างผู้ปกครองหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง จากนั้นจึงนำผลการศึกษามาสรุปในรูปแบบตารางเพื่อให้เห็นภาพรวมของความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งหมดโดยเรียงลำดับที่พบจากมากไปหาน้อย

3. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 สามารถจำแนกความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง 2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง

3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ได้ปกครองกับผู้ปกครอง และ 4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ได้ปกครองกับผู้ได้ปกครอง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ				กวีนิพนธ์รางวัล พานแว่นฟ้าปี 2566
ผู้ปกครองกับ ผู้ปกครอง	ผู้ปกครองกับ ผู้ได้ปกครอง	ผู้ได้ปกครองกับ ผู้ปกครอง	ผู้ได้ปกครองกับ ผู้ได้ปกครอง	
1. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่างประเทศ คู่สงคราม				(1) ความทรงจำ สุดท้ายของชาตินะฮ์
	1. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่างสมาชิก ในครอบครัว			(1) ใจว่าแก้วทุกใบ จะต้องตกแตก (2) ไม้แขวนเสื้อ (3) เปลี่ยนเสื้อ (4) เราทุกคนคือหมา บนกระดาน
	2. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่างครูกับ นักเรียน			(1) กำแพง
		1. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่าง ประชาชนกับ นักการเมือง		(1) จิตรกร

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ				กวีนิพนธ์รางวัล พานแว่นฟ้าปี 2566
ผู้ปกครองกับ ผู้ปกครอง	ผู้ปกครองกับ ผู้ใต้ปกครอง	ผู้ใต้ปกครองกับ ผู้ปกครอง	ผู้ใต้ปกครองกับ ผู้ใต้ปกครอง	
			1. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่าง ประชาชนที่มี ความคิดเห็น แตกต่างกัน	(1) เอือกสุดท้ายของ บทพญา (2) อัดดาวดาร์ (3) ปราสาททราย (4) ม้าโยงขวา
			2. ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ระหว่าง ประชาชนที่ ปลูกฝังแนวคิด ประชาธิปไตย ให้แก่คนในชาติ	(1) เปลี่ยน (2) เสรีแห่งชีวิต

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงที่นำเสนอด้วยกลวิธีทางภาษา
ประเภทต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศคู่สงคราม
ซึ่งพบในกวีนิพนธ์เรื่อง “ความทรงจำสุดท้ายของซากินะฮ์” ซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ความไม่สงบ
ทางการเมืองอันยืดเยื้อระหว่างประเทศอิสราเอลกับประเทศปาเลสไตน์* ดังกวีนิพนธ์ตอน
หนึ่งกล่าวว่า

* ผู้เขียนระบุไว้ในส่วนท้ายของผลงานว่าได้แรงบันดาลใจในการประพันธ์บทกวีเรื่องนี้จากเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมือง
ระหว่างประเทศอิสราเอลและปาเลสไตน์ (อิตายะห์ เบญโญบ 2566: 22)

ห้ามเสียงหวีดร้องสุดเจ็บปวดของเพื่อนร่วมแผ่นดิน
ห้ามกู่เสียงที่ไม่มีวันได้ยินของผู้แสวงหาแสงอรุณ
ห้ามแผ่วเสียงอันแห่วันสิ้นค่าของเจ้าของมาตุภูมิ
ห้ามสะอื้นของคลื่นผู้อพยพซึ่งไร้ปลายทาง
ห้ามความวิปาสแห่งดวงจินต์อันสิ้นหวัง
ห้ามเสียงร้องจ้ำของทารกที่ต้องพลันสูญเสียผู้หลังน้ำนม!
ห้ามท่ากระสุนรุนแรงที่พุ่งเข้าคร่าผู้เห็นต่าง
ห้ามระเบิดที่เข้าพังทลายอารยธรรมในพริบตา
ห้ามลมหายใจที่ตื้นตันนับไม่ถ้วนจากเพลงสงคราม
ห้ามฝูงพิราบขาวที่ถูกต้อนตะเพิดไปสู่ดลสายฟ้า
ห้ามแนวมะกอกที่ถูกเผาไหม้จนเป็นตอตะโก
ห้ามอธิปไตยที่แตกสลายเป็นเสี่ยง ๆ!!
และห้ามเสียงฝันธงชาติที่ถูกฉีกกระชากด้วยแรงชังคั่งแค้น!!!

(ฮิดายะห์ เบ็ญโกบ 2566: 22-25)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศคู่สงคราม 2 กลวิธี ได้แก่ (1) การซ้ำคำว่า “ห้าม” หน้าวรรคในจำนวน 12 ครั้งเพื่อย้ำให้เห็นถึงบรรยากาศท่ามกลางสงครามที่สะท้อนความรุนแรงและความทุกข์ทรมานของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามอย่างต่อเนื่อง (2) การใช้สัญลักษณ์ ในวรรค “ห้ามฝูงพิราบขาวที่ถูกต้อนตะเพิดไปสู่ดลสายฟ้า” กวีสื่อความคำว่า “พิราบขาว” แทน “สันติภาพ” ที่ถูกต้อนตะเพิดไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสันติภาพถูกทำลายหรือถูกขับไล่ไปเพราะสงคราม ต่อมาในวรรค “ห้ามแนวมะกอกที่ถูกเผาไหม้จนเป็นตอตะโก” คำว่า “แนวมะกอก” แทน “เสรีภาพ” ที่ถูกเผาไหม้ สื่อว่าสงครามได้ทำลายเสรีภาพของประชาชนไปหมดสิ้น และสุดท้ายในวรรค “และห้ามเสียงฝันธงชาติที่ถูกฉีกกระชากด้วยแรงชังคั่งแค้น!!!” สื่อความคำว่า “ธงชาติ” แทน “ความเป็นชาติ” ที่ถูกฉีกกระชากด้วยความเกลียดชังจากประเทศคู่สงคราม

กวีใช้กลวิธีทางภาษาข้างต้นเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศคู่สงคราม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลของอำนาจระหว่างประเทศมหาอำนาจกับประเทศที่อ่อนแอกว่า

โดยฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่ามักใช้อำนาจทางการเมือง การทหารเป็นเครื่องมือในการกดขี่ และทำลายเสรีภาพของอีกฝ่าย ภาพของสงครามที่กวีนาสอนจึงมิได้เป็นเพียงภาพแห่ง ความรุนแรงทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนถึงความสูญเสียทางมนุษยธรรม ชีวิต จิตใจ และความเป็นชาติของผู้คนที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจนั้นอีกด้วย

2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองที่พบในกวีนิพนธ์รางวัล พานแว่นฟ้าประจำปี 2566 มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิก ในครอบครัว และ 2. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว พบในกวีนิพนธ์ 4 เรื่อง ได้แก่ (1) ใ่ว่าแก้วทุกใบจะต้องตกแตก (2) ไม้แขวนเสื้อ (3) เปลี่ยนเสื้อ และ (4) เราทุกคนคือ หมาบนกระดาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ “เราทุกคนคือหมาบนกระดาน” กล่าวถึงพ่อกับลูกที่เล่นหมากล้อมกัน ซึ่งพ่อคอยแนะนำ และสอนลูกเดินหมากอย่างใจเย็น อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ลูกได้คิดเอง เรียนรู้เอง ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

กลางสงครามสนามรบ <u>เกมหมากล้อม</u>	สองฝั่งพร้อมประชันการขันแข่ง
พ่อหยิบหมากสีดำเริ่มสำแดง	ลูกจัดแจงหมากสีขาวเริ่มก้าวพลัน
“พ่อก็ผ่านวิชามานานเนิ่น	ลูกจงเดินอย่างนี้ <u>ลีสร้างสรรค์</u> ”
“ <u>หนูก็มีแนวทางที่ต่างกัน</u>	<u>วิธีนั้นเป็นอย่างไรรให้หนูลอง</u> ”
<u>แต่ละปากมีเสรีที่จะเล่า</u>	<u>แต่ละเท้ามีเสรีที่จะท่อง</u>
<u>แต่ละตามีเสรีที่จะมอง</u>	<u>แต่ละหมากทั้งสองมีเสรี</u>
บนพื้นฐานกฎเกณฑ์กติกา	<u>จงรู้จักรักษาเป็นหน้าที่</u>
บนกระดานหนึ่งแผ่นแก่นเดียวกัน	ทั้งหมากสีดำ-ขาวล้วนเท่าเทียม
...	
แพ้-ชนะมิใช่หลักของหมากล้อม	<u>แต่จงพร้อมปรับสมดุลให้หนูเนื่อง</u>

วิถีได้ไร้ผลจนผิดเคือง

ต้องปลดเปลื้องปรับเปลี่ยนและเรียนรู้

...

“ให้มันได้อย่างนี้สิลูกรัก
ประเทศไทยของเรายังเฝ้ารอ

จงใช้หลักบนกระดานเพื่อสานต่อ
หมากอย่างลูกของพ่อ..เกมต่อไป”

(ชญาพร นามวงศ์ 2566: 40-41)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว 4 กลวิธี ได้แก่ (1) กวีใช้เรื่องเล่า โดยเล่าถึงการสอนเล่นหมากล้อมของพ่อในฐานะผู้นำทางความคิด ผู้มีประสบการณ์ แต่ก็เปิดโอกาสให้ลูกใช้เสรีภาพในการคิดและตัดสินใจ เรื่องเล่านี้ทำหน้าที่สะท้อนการใช้อำนาจในครอบครัว ซึ่งชี้ให้เห็นว่าบ้านเป็นพื้นที่ต้นแบบของประชาธิปไตย โดยสมาชิกทุกคนในบ้านสามารถมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น และเรียนรู้ซึ่งกันและกันได้ (2) การใช้อุปลักษณ์ ในวรรค “กลางสงครามสนามรบเกมหมากล้อม” กวีใช้อุปลักษณ์ “เกมหมากล้อม” แทนพื้นที่ของการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ โดยหมากสีขาวและหมากสีดำเปรียบความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในสังคม อุปลักษณ์สะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งไม่ใช่สิ่งเลวร้าย หากแต่เป็นสนามแห่งการเรียนรู้ที่ทุกฝ่ายสามารถใช้เหตุผลในการหาจุดสมดุลร่วมกันได้ (3) การซ้ำคำว่า “จง” ในวรรค “ลูกจงเดินอย่างนี้สิสร้างสรรค์” “จงรู้จักรักษาเป็นหน้าที่” “แต่จงพร้อมปรับสมดุลให้หมุนเนื่อง” และ “จงใช้หลักบนกระดานเพื่อสานต่อ” เพื่อเน้นย้ำคำสั่งสอนที่พ่อถ่ายทอดให้ลูก แสดงถึงบทบาทของพ่อในฐานะผู้นำทางความคิดที่ใช้คำสั่งสอน ไม่ใช้การบังคับหรือตีกรอบให้กับลูก ต่อมาพบการซ้ำคำว่า “เสรี” ในวรรค “แต่ละปากมีเสรีที่จะเล่า” “แต่ละเท้ามีเสรีที่จะท่อง” “แต่ละตามีเสรีที่จะมอง” และ “แต่ละหมากทั้งสองมีเสรี” เพื่อเน้นย้ำให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องเสรีภาพทั้งเสรีภาพทางความคิดและเสรีภาพทางการแสดงออก ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยที่ประชาชนทุกคนควรได้รับอย่างเท่าเทียม และ (4) การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ในวรรค “หนูก็มีแนวทางที่ต่างกัน วิธีนั้นเป็นอย่างไรให้หนูลอง” กวีใช้คำถามเชิงขออนุญาตเพื่อสะท้อนการต่อรองอำนาจในครอบครัว แม้พ่อจะเป็นผู้มีอำนาจเหนือลูก แต่คำพูดของลูกแฝงการตั้งคำถามและความต้องการทดลองเดินตามแนวทางของตนเอง ซึ่งเป็นการท้าทายอำนาจอย่างอ่อนโยนและมีเหตุผล

กวีใช้กลวิธีทางภาษาดังกล่าวนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัวเพื่อจำลองสังคมประชาธิปไตยที่คนรุ่นเก่าคือผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางการดำเนินชีวิต ส่วนคนรุ่นใหม่คือผู้สานต่อด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ ความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่ไม่ได้มุ่งควบคุมหรือครอบงำ แต่เป็นอำนาจที่เกิดจากความเข้าใจ การยอมรับ และการเคารพซึ่งกันและกัน อันเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมในระบอบประชาธิปไตย

2.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน พบในกวีนิพนธ์เรื่อง “กำแพง” ซึ่งได้กล่าวถึงความขัดแย้งและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในบริบทของโรงเรียน ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และการอบรม แต่ในความเป็นจริงแล้ว โรงเรียนก็เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการต่อรองอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

เด็กน้อย...ยกมือขึ้น

เด็กน้อย...ผู้หันหน้ามองไปมาอย่างเหนื่อยล้า

เด็กน้อย...ผู้ถูกเลือกจากเสียงเล็ก ๆ ให้เป็นประธานนักเรียน

เด็กน้อย...ผู้ถูกเลือกให้มาประกอบฉากการตัดสินใจ

ครูคะ

ถ้าครูทำให้ในรั้วโรงเรียนมีความสุข

ให้ได้เรียนด้วยรอยยิ้ม

ให้ได้รู้จากการเห็นแบบอย่าง

ให้ปลอดโปร่งมีเสรีภาพมิใช่เพียงภายนอก

รั้วกำแพงคงไม่มีความหมายมากมายอะไรขนาดนั้น

(วัฒน์ ยวงแก้ว 2566: 10-11)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน 4 กลวิธี ได้แก่ (1) การใช้เรื่องเล่า โดยเล่าเรื่องของโรงเรียนที่ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งการเรียนรู้ แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สะท้อนโครงสร้างอำนาจในสังคม ครูอยู่ในฐานะผู้ปกครองที่มีอำนาจ

กำหนดกฎเกณฑ์ทั้งหมด ส่วนนักเรียนอยู่ในฐานะผู้ใต้ปกครองที่ต้องปฏิบัติตาม (2) การซ้ำคำว่า “เด็กน้อย” ในวรรค “เด็กน้อย...ผู้หันหน้ามองไปมาอย่างเหนื่อยล้า” ที่สื่อถึงความสับสนและความรู้สึกไม่มีทางเลือกของนักเรียน ต่อมาในวรรค “เด็กน้อย...ผู้ถูกเลือกให้มาประกอบฉากการตัดสินใจ” สื่อความว่านักเรียนเป็นเพียงผู้ถูกเลือก ถูกกระทำ และไม่มีสิทธิ์ในการกำหนดอนาคตของตนเอง ไม่มีอำนาจที่แท้จริงในการตัดสินใจ เพื่อเน้นย้ำถึงความอ่อนแอและการไร้อำนาจของนักเรียน (3) การใช้ประโยคเงื่อนไข ในวรรค “ถ้าครูทำให้ในรั้วโรงเรียนมีความสุข” คำว่า “ถ้า” เป็นเงื่อนไขที่สะท้อนให้เห็นว่าในความเป็นจริง โรงเรียนอาจไม่ได้เป็นพื้นที่แห่งความสุขอย่างที่ควรจะเป็น และครูอาจไม่ได้ทำหน้าที่สร้างแรงบันดาลใจหรือความสุขในการเรียนรู้แก่นักเรียนได้อย่างแท้จริง และ (4) การใช้อุปลักษณ์ ในวรรค “รั้วกำแพงคงไม่มีความหมายมากมายอะไรขนาดนั้น” อุปลักษณ์นี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างกำแพงกับกฎระเบียบของโรงเรียน ตรงที่สองสิ่งนี้ล้วนเป็นกลไกการป้องกันและควบคุมขอบเขตของนักเรียนทั้งสิ้น กล่าวคือ กำแพงทำหน้าที่แบ่งขอบเขตทางกายภาพระหว่างภายในกับภายนอกโรงเรียนไม่ต่างไปจากกฎระเบียบทำหน้าที่กำหนดและควบคุมขอบเขตทางความคิดและพฤติกรรมของนักเรียน สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของโรงเรียนที่มีต่อการกำหนดแบบแผนและการควบคุมเสรีภาพของนักเรียน

กวีใช้กลวิธีทางภาษาข้างต้นนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนเป็นสถาบันที่มีโครงสร้างอำนาจแบบลำดับชั้น โดยครูเป็นผู้ใช้อำนาจในการกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์ และแนวทางการเรียนรู้ ส่วนนักเรียนเป็นผู้ถูกกำหนดให้ทำตามโดยไม่อาจมีเสียงหรืออำนาจต่อรองได้ ทั้งนี้กวีได้เสนอแนวคิดว่าหากครูใช้อำนาจอย่างเหมาะสมและเปิดพื้นที่แห่งเสรีภาพในการเรียนรู้ โรงเรียนจะกลายเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เท่าเทียมและมีความสุขอย่างแท้จริง

3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครอง

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครอง 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมืองพบในกวีนิพนธ์เรื่อง “จิตรกร” โดยกวีกล่าวเปรียบจิตรกรเป็นนักการเมือง และเปรียบกลุ่มผู้ชมงานศิลปะเป็นตัวแทนของประชาชน กวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ลากเส้นเน้นสีเป็นภาพสัตว์	แมวเหมียวเด่นชัดบนผืนผ้า
ชนชาวผดผาดสะอาดตา	สดใสรังไรอย่างน่ารัก
<u>เด็กน้อยกลุ่มหนึ่งซึ่งยืนดู</u>	บอกหูแมวหุบและหน้าหัก
ทางสั้นเกินไปไม่เด่นนัก	ไม่งามประจักษ์เอกลักษณ์แมว
<u>จิตรกรจึงเปลี่ยนเขียนแก้ไข</u>	เปลี่ยนหน้าแมวใหม่ নয়น์ตาแป้ว
หุตั้งหางยาวเป็นเส้นแนว	เด็กเด็กดูแล้วล้วนพอใจ
<u>หนุ่มสาวเดินผ่านมองงานศิลป์</u>	วิจารณ์ได้ยืนอยู่ใกล้ใกล้
รูปแมวขนยาวขาวเกินไป	เติมสีเพิ่มใส่จะสวยงาม
<u>จิตรกรรับรู้เปลี่ยนพู่กัน</u>	เติมสีลงพลันอย่างจัดจ้าน
เปลี่ยนแมวขาวเป็นแมวลายได้ทันกาล	เสียงวิจารณ์เงียบไปในทันที
<u>อีกกลุ่มคนดูผู้สูงวัย</u>	มองแมวตัวใหม่มีหลายสี
แนะนำอีกครั้งอย่างหวังดี	แมวมีลายเปรอะจนเลอะตา
ควรเปลี่ยนให้เห็นเป็นแมวดำ	เข้มแข็งกำยำงามสง่า
<u>จิตรกรรีบทำตามเจตนา</u>	บนผืนผ้าจึงมีแมวสีดำ

(อลิษา วาหับ 2566: 26-27)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง 4 กลวิธี ได้แก่ (1) การใช้เรื่องเล่า เล่าเรื่องการวาดภาพของจิตรกรต้องปรับเปลี่ยนผลงานไปตามความคิดเห็นของผู้ชม สะท้อนภาพการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่แม้ว่านักการเมืองจะมีอำนาจกำหนดทิศทางประเทศ แต่ก็ต้องรับฟังเสียงของประชาชน ผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่แท้จริง (2) การใช้อุปลักษณ์ ในวรรค “จิตรกรจึงเปลี่ยนเขียนแก้ไข” กวีสื่อความคำว่า “จิตรกร” แทน “นักการเมือง” อุปลักษณ์นี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างระหว่างจิตรกรกับนักการเมืองตรงที่สองสิ่งนี้ล้วนเป็นผู้มีหน้าที่สร้างสรรค์ กล่าวคือจิตรกร

มีหน้าที่สร้างสรรค์ภาพวาดไม่ต่างไปจากนักการเมืองซึ่งมีหน้าที่สร้างสรรค์และกำหนดทิศทางของประเทศ นอกจากนี้ก็ยิ่งได้สัญลักษณ์ “ผืนผ้า” ที่จิตรวาดภาพลงไปในนั้นแทนประเทศไทย และเปรียบ “พู่กัน” อุปกรณ์สำหรับการวาดภาพว่าเป็นอำนาจของนักการเมืองที่สามารถแต่งเติม ลบ หรือเปลี่ยนแปลงภาพรวมของประเทศได้ตามการตัดสินใจของผู้มีอำนาจ (3) การสรรคำ กวีเลือกใช้คำว่า “เด็กน้อย” “หนุ่มสาว” และ “ผู้สูงวัย” ที่แสดงความคิดเห็นต่อภาพวาดของจิตรกรแทนความคิดเห็นจากกลุ่มคนต่างวัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลังของประชาชนที่ร่วมกันผลักดันให้นักการเมืองต้องรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายเพื่อนำความคิดเห็นเหล่านี้ไปสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นแก่สังคม และ (4) การซ้ำคำว่า “จิตรกร” ในวรรค “จิตรกรจึงเปลี่ยนเขียนแก้ไข” “จิตรกรรับรู้เปลี่ยนพู่กัน” และ “จิตรกรรีบทำตามเจตนา” เพื่อนำบทบาทของนักการเมืองในฐานะผู้มีอำนาจในการตัดสินใจและปรับเปลี่ยนนโยบายแต่ในขณะเดียวกันก็สะท้อนแรงกดดันจากประชาชนที่ทำให้จิตรกรต้องเปลี่ยนและแก้ไขตามคำเรียกร้องของประชาชนอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ผลงานของตนเป็นที่ยอมรับของสังคม

กวีใช้กลวิธีทางภาษาข้างต้นนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง เพื่อแสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่านักการเมืองจะเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารประเทศแต่ประชาชนก็มีอำนาจในการตรวจสอบ และการวิพากษ์วิจารณ์ผ่านเสียงของตน อำนาจทางการเมืองจึงมิใช่อำนาจเบ็ดเสร็จของผู้ปกครอง เพราะบางสถานการณ์ผู้ใต้ปกครองอย่างประชาชนก็สามารถแสดงบทบาทของผู้มีอำนาจได้เช่นกัน นักการเมืองจึงต้องปรับตัวและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ

4. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครอง

กวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ใต้ปกครองกับผู้ปกครอง 2 ประเด็น คือ (1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน และ (2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ ดังนี้

4.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน พบในกวีนิพนธ์ 4 เรื่อง ได้แก่ (1) เชือกสุดท้ายของบทพญา (2) อัดดาวตาร (3) ปราสาททราย และ (4) ม้าโยงขวา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ “อัดดาวตาร” กล่าวถึงพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ในโลกเสมือน ที่ผู้ใช้สามารถแสดงความคิดเห็นอย่างรุนแรงต่อผู้อื่นโดยไม่ต้องเปิดเผยตัวตน ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

ใครเกลียดใครก็รวมกลุ่มรุมทำร้าย โพสต์ทำลายทัวร์ลงล่าโกลาหล
ไร้สำนักดั่งสัตว์ร้ายใจมืดมน ไร้ตัวตนดั่งอัดดาวตาร
ยิ่งไม่ต้องเปิดตัวจริง ยิ่งซ่อนง่าย ก่อการร้ายไร้รูปพรรณสัณฐาน
โลกจำลอง ร่างจำแลง แผงภัยพาล ต้องตัดการโกลาหลจากต้นตอ

(สงกาสังข์ 2566: 17)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน 3 กลวิธี ได้แก่ (1) การสรรคำ ได้แก่ คำว่า “เกลียด” “รุมทำร้าย” “โพสต์ทำลาย” “ล่า” “ก่อการร้าย” กวีเลือกใช้คำดังกล่าวเพื่อสื่อถึงการใช้อำนาจผ่านถ้อยคำ และพฤติกรรมเชิงลบในโลกออนไลน์ สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของประชาชนที่รวมตัวกันเพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้ามโดยไม่ต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น (2) การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย ในวรรค “โพสต์ทำลาย ทัวร์ลงล่าโกลาหล” กวีสื่อความคำว่า “ทัวร์ลง” หมายถึงปรากฏการณ์ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตรวมตัวกันเพื่อโจมตีหรือประณามบุคคลหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แม้จะไม่มีตัวตนจริงแต่กลับสร้างแรงกดดันมหาศาลต่อเป้าหมาย แสดงให้เห็นว่าพลังของถ้อยคำ และสื่อออนไลน์ได้กลายเป็นพื้นที่ใหม่ของการใช้อำนาจในการควบคุมและลงโทษทางสังคม และ (3) การใช้อุปมาในวรรค “ไร้สำนักดั่งสัตว์ร้ายใจมืดมน” กวีเปรียบผู้ใช้สื่อที่ใช้ความเกลียดชังในการโจมตีกันกับ “สัตว์ร้าย” เพื่อสื่อถึงความโหดร้าย ไร้สติ และไร้มนุษยธรรมของพฤติกรรมดังกล่าว และในวรรค “ไร้ตัวตนดั่งอัดดาวตาร” เปรียบเทียบตัวตนในโลกออนไลน์ว่าเป็นเพียงภาพเสมือน ไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง ซึ่งทำให้ผู้คนสามารถแสดงพฤติกรรมที่รุนแรงหรือขาดความรับผิดชอบได้ง่ายขึ้น

กวีใช้กลวิธีทางภาษาข้างต้นนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มี
ความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนการใช้อำนาจในสังคมออนไลน์ที่ประชาชนไม่ได้เป็น
เพียงผู้รับสาร แต่กลายเป็นผู้ใช้อำนาจผ่านการโจมตีและประณามแบบไม่เปิดเผยตัวตนต่อ
ผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่าง อำนาจจึงมิได้จำกัดอยู่ที่ผู้ปกครองเพียงอย่างเดียว แต่แฝงอยู่ใน
พฤติกรรมและการสื่อสารระหว่างประชาชนด้วยกันเองด้วย

4.2 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตย ให้แก่คนในชาติ

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ
พบในกวีนิพนธ์ 2 เรื่อง ได้แก่ (1) เปลี่ยน และ (2) เสรีแห่งชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กวีนิพนธ์ “เปลี่ยน” กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองไปสู่สิ่งที่
สร้างสรรค์ ผ่านการใช้ถ้อยคำที่เปลี่ยนจากภาพด้านลบให้กลายเป็นด้านบวก ก็จะสามารถ
ร่วมกันสร้างประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ ดังกวีนิพนธ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

เปลี่ยน “สีเสื้อ” เป็น “ผีเสื้อ” เอื้อป็นให้ “ดอกประชาธิปไตย” ได้บานแบ่ง
เปลี่ยน “แตกแยก” เป็น “แตกต่าง” ไม่กลางแกลง เคารพการแสดงความคิดเห็นกัน
เปลี่ยน “ยุแยก” เป็น “เยียวยา” เวลาขึ้น เปลี่ยน “ใส่สี” เป็น “สรรค์สร้าง” สว่างไสว
เปลี่ยน “ความขัง” เป็น “ความหวังกำลังใจ” เปลี่ยน “ก้อนอิฐ” เป็น “ดอกไม้” มอบให้กัน
(จักริน สร้อยสูงเนิน 2566: 33)

กวีนิพนธ์ข้างต้นพบกลวิธีที่ใช้นำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่
ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ 3 กลวิธี ดังนี้

(1) การซ้ำคำว่า “เปลี่ยน” เช่น “เปลี่ยนสีเสื้อ” “เปลี่ยนแตกแยก” “เปลี่ยนความขัง”
เพื่อเน้นย้ำและชี้แนะให้คนในชาติเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และเปิดใจยอมรับ
ความแตกต่าง เพื่อสร้างความสมานฉันท์ในสังคม (2) การใช้อุปลักษณ์ในวรรค
“ดอกประชาธิปไตยได้บานแบ่ง” อุปลักษณ์นี้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างดอกไม้กับ
ประชาธิปไตยตรงที่ทั้งสองสิ่งสามารถเติบโตได้อย่างงดงามหากได้รับการดูแล กล่าวคือ
ดอกไม้หากผ่านการรดน้ำ พรวนดินอย่างพอเหมาะก็จะผลิบานได้อย่างสวยงาม ไม่ต่างไปจาก

ประชาธิปไตยที่จะเกิดขึ้นและเติบโตได้นั้นก็จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชาติ และ (3) การใช้คำคู่ตรงข้ามในวรรณคดี เช่น “ยุแยง เยียวยา” “ความซัง ความหวังกำลังใจ” กวีสื่อภาพเปรียบเทียบระหว่างสิ่งเลวร้ายกับสิ่งดีงาม เพื่อชี้ให้เห็นว่าหากประชาชนเปลี่ยนพฤติกรรมจากการสร้างความขัดแย้งไปสู่การสร้างความสมานฉันท์และการเยียวยาจิตใจกัน ย่อมทำให้ประชาชนในชาติอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

กวีใช้กลวิธีทางภาษาข้างต้นเพื่อนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ โดยชี้ให้เห็นว่าอำนาจในการสร้างประชาธิปไตยมิได้จำกัดอยู่ที่ผู้ปกครองเพียงฝ่ายเดียว แต่ประชาชนในฐานะผู้ได้ปกครองก็มีอำนาจและบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ เรียกร้อง และร่วมมือกันขับเคลื่อนสังคมไปสู่ประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าประจำปี 2566 จำนวน 13 เรื่องพบว่ากวีนำเสนอความสัมพันธ์เชิงอำนาจ 4 รูปแบบ ดังนี้

ประการแรก ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศคู่สงคราม โดยกวีนำเสนอการใช้อำนาจของรัฐใหญ่ กดทับรัฐเล็กผ่านความขัดแย้งและการทำสงคราม ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์จริงระหว่างอิสราเอลและปาเลสไตน์ ตามรายงานของอดิรุจ ตือระ (2565) ที่ระบุว่าปี 2565 เป็นปีที่ชาวปาเลสไตน์เสียชีวิตจากการกระทำของกองกำลังอิสราเอลมากที่สุดนับตั้งแต่มีการเริ่มเก็บสถิติปี 2548 การนำเสนอสงครามในต่างประเทศจึงมิใช่เพียงการสะท้อนความรุนแรงระหว่างรัฐ แต่ยังชี้ให้เห็นโครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลระหว่างผู้ปกครองที่มีอำนาจกับผู้ปกครองที่ผู้ด้อยอำนาจ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับบริบทสังคมไทยได้เช่นกัน โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมทางอำนาจขององค์กรปกครองท้องถิ่น และสถาบันต่าง ๆ

ประการที่สองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ได้ปกครองพบ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกในครอบครัว และ 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างครูกับนักเรียน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลุ่มนี้พบมากที่สุดคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสะท้อนโครงสร้างอำนาจที่มักเกิดขึ้นระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยพ่อแม่มักถูกนำเสนอในฐานะผู้มีอำนาจควบคุมพฤติกรรมและความคิดของลูก ขณะที่ลูกมักถูกคาดหวังให้เชื่อฟังโดยไม่มีสิทธิ์ต่อรอง สอดคล้องกับรายงานของไทยพีบีเอสออนไลน์ (2565) ที่กล่าวว่าโครงสร้างอำนาจในครอบครัวไทยยังคงยึดโยงกับแนวคิดลำดับชั้น ซึ่งผู้ปกครองมีอำนาจในการกำหนดพฤติกรรมและความคิดของลูก การใช้วาทกรรม “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” จึงกลายเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่ตอกย้ำความชอบธรรมของการใช้อำนาจของพ่อแม่เหนือลูก ซึ่งอาจนำไปสู่การกดทับทางจิตใจและการจำกัดเสรีภาพของเด็กในครอบครัวได้

ประการที่สามความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ได้ปกครองกับผู้ปกครองพบ 1 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนกับนักการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเมืองภาคพลเมือง (Citizen Politics) ที่กล่าวว่าประชาชนสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจของรัฐผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การกำหนดนโยบาย การแก้ไขกฎหมาย หรือรัฐธรรมนูญ รวมถึงควบคุมการใช้อำนาจรัฐเพื่อให้เป็นตามที่ต้องการ (ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ 2566: 304) ดังเช่นเหตุการณ์การเลือกตั้งปี 2566 ที่มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งสูงสุดเป็นประวัติการณ์ ซึ่งสะท้อนว่าประชาชนในฐานะผู้ได้ปกครองต้องการใช้อำนาจของตนเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง นอกจากการออกมาใช้สิทธิแล้ว การเลือกตั้งที่ผ่านมายังปรากฏภาพที่ประชาชนร่วมกันไปสอดส่องการเปิดหีบนับคะแนนในหลากหลายพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวและความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (ปฐวิษญ์ วัฒนสุข 2566) การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการปรับสมดุลทางอำนาจในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนไม่ได้อยู่ในฐานะผู้ได้ปกครองเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดอำนาจทางการเมืองร่วมกับผู้ปกครองด้วย

ประการสุดท้ายความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ได้ปกครองกับผู้ได้ปกครองพบ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน 2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่ปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยให้แก่คนในชาติ ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พบมากที่สุด คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนบริบทสังคมไทยในช่วงปี 2565–2566 ที่เกิดการเคลื่อนไหว

ของประชาชนหลากหลายกลุ่ม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่แสดงออกทางการเมืองอย่างเปิดเผย ควบคู่กับปรากฏการณ์ “ทวิ์รลง” ทางออนไลน์ที่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตจำนวนมากเข้าไปโจมตี ผู้เห็นต่างโดยไม่เปิดเผยตัวตน ดังผลการสำรวจของร็อกเกต มีเดีย แล็บ (2566) พบว่า ทวิ์รลงในหมวดการเมืองมีจำนวนมากเป็นอันดับสองของปี โดยประเด็นที่ถูกโต้ตอบมากที่สุดคือทัศนคติทางการเมือง รองลงมาคือประเด็นความเหลื่อมล้ำ ชานินิยม ทัศนคติทางเพศ และการปกป้องบุคคลที่ชื่นชอบ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการใช้สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่ต่อรองอำนาจทางการเมืองของประชาชนในสังคมไทย

รายการอ้างอิง

- จักริน สร้อยสูงเนิน. 2566. “เปลี่ยน.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เอือกสุดท้ายของบทพญา**, (33). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- จันทิมา อังคพณิกิจ. 2557. **การวิเคราะห์ข้อความ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชญาพร นามวงศ์. “เราทุกคนคือหมาบนกระดาน.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เอือกสุดท้ายของบทพญา**, (40-41). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ชำนาญ รอดเหตุภัย. 2522. **สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. 2556. **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์: แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ. 2566. **การศึกษาอนาคตและฉกัทัศน์การเมืองไทย เพื่อสร้างประชาธิปไตยที่ยั่งยืนในมิติ การเมืองภาคพลเมือง**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ไทยพีบีเอสออนไลน์. 2565. **แนะปรับค่านิยมลูกเป็นสมบัติของพ่อแม่ หยุด “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี”**. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2568, จาก

<https://www.thaipbs.or.th/news/content/311355>.

ธเนศ เวศร์ภาดา. 2549. **หอมโลกวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.

บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์. 2562. “ใครควรจะเป็นผู้ปกครอง.” **วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์** 2 (2): 172-198.

ปฐวิษญ์ วัฒนสุข. 2566. **การเมืองหลังเลือกตั้ง 66 การเปลี่ยนแปลงกับพลังสื่อโซเชียล**. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2568, จาก <https://tu.ac.th/thammasat-070666-politics-after-the-election>.

ร็อกเกต มีเดีย แล็บ. 2566. **สำรวจปรากฏการณ์ทวิตร์ลง ครึ่งปีหลัง 2022: แคชชาเน็ตทะเลาะกัน หรือมีอะไรมากกว่านั้น**. ค้นเมื่อ 2 ตุลาคม 2568, จาก https://rocketmedialab.co/controversial-issue/?utm_source=chatgpt.com.

วรรณญา อัจฉริยบดี. 2563. “บทบาทการควบคุม: ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในคำฉันท์ดุขมูสิ้งเวยกलोंงข้าง.” **วารสารวรรณวิทัศน์** 20 (2): 29-62.

วรรณญา อัจฉริยบดี. 2566. “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกวีนิพนธ์ร่วมสมัยในคอลัมน์ “กวีกระวาด” และกวีนิพนธ์รางวัลพานแว่นฟ้าปี พ.ศ. 2559-2564.” **วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา** 12 (1): 37-57.

วันมูหะมัดนอร์ มะทา 2566. “ค่านิยม.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เอือกสุดท้ายของบทพญา**, (ค่านิยม). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

วัฒน์ ยวงแก้ว. 2566. “กำแพง.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เอือกสุดท้ายของบทพญา**, (20-21). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

วิชัย ตันศิริ. 2551. **วัฒนธรรมพลเมือง**. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.

วิহার์ วลี. 2566. “ไม้แขวนเสื้อ.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เอือกสุดท้ายของบทพญา**, (14-16). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

- วิภาดา รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. 2560. “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างความเป็นผู้ใหญ่-
ความเป็นเด็กในหนังสือชุด เมื่อคุณตาคุณยายยังเด็ก.” **วารสารอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร** 39(2): 104-125.
- สงกาสังข์. 2566. “อิตตาอวตาร.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เลือกสุดท้ายของ
บทพญา**, (17-19). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- สำนักราชบัณฑิตยสภา. 2561. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา
(แก้ไขเพิ่มเติม)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักราชบัณฑิตยสภา.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. 2549. **เจิมจันทน์กังสดาล: ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย**.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาณี พัดทอง. 2540. **ศิลปะการประพันธ์ภาษาไทย: ร้อยกรอง**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อดิรุจ ดือระ. 2565. OHCHR ระบุปี 2565 เป็นปีที่ชาวปาเลสไตน์ถูกคร่าชีวิตในเขต
เวสต์แบงก์มากที่สุดในรอบ 17 ปี พร้อมประณามอิสราเอลใช้กำลังเกินกว่า
เหตุ. ค้นเมื่อ 27 กันยายน 2568, จาก <https://www.sdgmovement.com/2022/12/29/ohchr-israeli-violence-palestinians-2022/>.
- อลิษา วาหับ. 2566. “จิตรกร.” ใน วาสนา ชูรัตน์ (บรรณาธิการ), **เลือกสุดท้ายของ
บทพญา**, (26-28). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- ฮิตายะห์ เบ็ญโกบ. 2566. “ความทรงจำสุดท้ายของชาวกินีฮ์.” ใน วาสนา ชูรัตน์
(บรรณาธิการ), **เลือกสุดท้ายของบทพญา**, (22-25). กรุงเทพฯ: สำนักงาน
เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- THE STANDARD. 2566. **อะไรที่ไม่คิดว่าจะได้เห็น ก็ได้เห็นบทสรุปการเมืองไทย
ปี 2566**. ค้นเมื่อ 27 กันยายน 2568, จาก https://thestandard.co/thailand-politics-2566/?utm_source=chatgpt.com.